

BARTA ZOLTÁN
AZ IDŐ SODRÁSÁBAN

Vaidaszentivány monográfiája

BARTA ZOLTÁN
AZ IDŐ SODRÁSÁBAN

**A borító és a képmelléklet fotóit
Barta Anikó készítette**

Barta Zoltán

AZ IDŐ SODRÁSÁBAN

Vajdaszentivány monográfiája

**Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
Székelyudvarhely 2001**

**AZ ERDÉLYI GONDOLAT
SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA**

BEKE SÁNDOR (igazgató)

CSEKE GÁBOR

CSEKE PÉTER

CSIRE GABRIELLA

FODOR SÁNDOR

GÁBOR DÉNES

JANCSIK PÁL

NAGY OLGA

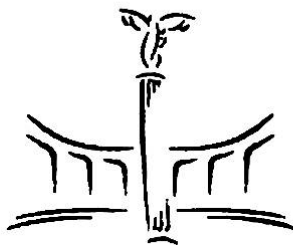
PÉNTEK JÁNOS

© Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2001

© Barta Zoltán, 2001

ISBN 973-9269-72-9

Támogatta:

**NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA**

Előszó

Első okleveles említésének 670. évfordulója ünneplésére készülődik Vajdaszentivány lakossága 2002-ben. Ismeretes, hogy honfoglaló őseink 1100 esztendővel ennek előtte, Erdély megszállásakor, éppen a Szamos és a Maros folyók határolta Mezőséget és annak peremvidékét szállták meg és vették birtokukba, s ezért az itt keletkezett és magyarlakta falvak nagyobb része a honfoglalásig vagy a honfoglalást követő első századokig vezetheti vissza múltját.

A hazalátogató nagy erdélyi írónk, Sütő András, édesanyja arra kéri fiát, hogy írja meg szülőfaluja történetét. Az író arra a kérdésre, hogy „az vidám-e vagy szomorúságos legyen-e” az anya csak ennyit mond: „Igaz legyen!”

Az-ünnepségre készülődve élek azzal a lehetőséggel, hogy múltba tekintve megértessem velük, hogy mai életük nem más mint egy közösség évszázados életének rövid fejezete.

1969-ben kaptam kinevezést a vajdaszentiványi iskola történelem-földrajz szakos katedrájára. Két évtizedes pályafutásom elegendő volt ahhoz, hogy megismerjem a vajdaszentiványi népet, hogy elfogadtassam magamat velük, hogy a települést második szülőfalumnak tekinthessem. Ismeretlenként érkeztem és némi büntudattal távoztam 1990 nyarán.

Húsz év alatt sok minden történt Vajdaszentiványon. A beindult kollektív gazdaság és cipőgyár alaposan megváltoztatta a falu lakóinak életét. A falu lakói látszólag belenyugodtak, hogy a földek a „közösben” vannak, hogy a mezőgazdaság gépesítése sok ember munkáját tette feleslegessé. A kiszorult munkaerőt Szászrégen és Marosvásárhely ipartelepei szívták el. Ennek következtében megindult egy nagyarányú ingázás a két város felé. A cipőgyár megépítése több mint száz embernek teremtett munkalehetőséget, csökkentve ezáltal az ingázók számát.

Az 1980-as években az ország általános gazdasági-társadalmi helyzetének romlása, a Ceaușescu-diktatúra a szocializmus bukását eredményezte. 1989 decembere után a falu lakóinak élete immár hányadszor változott? A termelészövetkezet nagyértékű vagyonát fejetlenül elherdálták. A cipőgyárat bezárták, felszerelését eladták.

Vajdaszentiványon is eleinte csak a polgári társadalom árnyoldalai (növekvő munkanélküliség, fokozott leszegényedés) jelentkeztek erőteljesen. Ugyanakkor már látszanak az új gazdasági és társadalmi folyamat körvonalai is (gazdasági társulás, egyéni kezdeményezések, privatizáció, stb.).

A történelem viharai – tűzvészek, árvizek, háborúk – számtalanszor kényszerítették a vajdaszentiványiakat életük újrakezdésére és rendezésére. Az első írásos említéstől (1332) sok minden történt. A legnagyobb változások a második világháború után következtek be. Az addigi megszokott, hagyományos falukép teljesen megváltozott. Az egy-két osztatú, szalmafedeles vályogházak közül ma már egy sincs. Az újonnan épített lakóházak már a modernkori civilizáció igényeihez igazodva épültek (villany-, víz- és gázvezeték, fürdőszoba). A hajdani népviseletet a mai, divatos öltözet váltotta fel. A népviseleti ruhát a szekrényben tartják, csak színpadi előadásokra, néha lakodalmakkor, újabban konfirmációkon öltik magukra.

A régi hagyományok lassan feledésbe merültek, annak ellenére, hogy a hagyományörző csoport igyekszik fenntartani azokat. Mindezekkel egyszerre kivesztek a régi mesterségek és foglalkozások is (kerékgyártás, kovácmesterség, kenderfeldolgozás, stb.).

Az élet modernizálása folytán a tudomány és a technika vívmányai teret hódítottak Vajdaszentiványon is. A rádió, a televízió, a hűtőszekrény és a hűtőláda, a mosógép, a telefon, a személygépkocsik, a parabolaantennák, az aszfalt, a víz- és gázvezeték, és sok egyéb más megszokott kellékeivé váltak az emberek életének. Ezzel egyidejűleg természetesen, sok olyan eszköz és szerszám tűnt el, amelyeket a közelmúltban még általánosan használtak.

Mindezeket figyelembe véve született meg a falutörténet megírásának gondolata. Tudomásom szerint ez az első ilyen méretű és jellegű próbálkozás. 1890-ben Bod Sándor, majd 1938-ban Széll Jakab református lelkészek írtak egyháztörténetet. Az ő munkájukat felhasználtam a falutörténet megírásában. Az említett munkák adatai mellett feldolgoztam a polgármesteri hivatal, az iskola és a református egyház irattáraiban található adatokat. Áttanulmányoztam a marosvásárhelyi és a kolozsvári állami-, valamint a görgényi református egyházmegyei levéltárak anyagának egy részét. Nagy hasznomra váltak a már közölt adatok, amelyeket a marosvásárhelyi Teleki Tékában és a Maros Megyei Könyvtárban tanulmányozhattam. Több elismert szakmabeli történésszel, levéltárossal tanácskoztam, akik fontos útmutatásokkal láttak el. Számba vettem több helybeli idős ember szóbeli közlését és a szójhagyomány útján őrzött emlékeket.

Terjedelme ellenére a megírt tanulmány távolról sem teljes.

Óriási mennyiségű kézirat maradt feldolgozatlan a Kolozsvári Állami Levéltárban, a Budapesti Országos Levéltárban, az Erdélyi Református Egyházkerület levéltárában vagy máshol. A falu néprajza, az egyházak története, a polgármesteri hivatal, egészségügyi intézetek, hitelszövetkezetek, cipőgyár története külön tanulmányt érdemelnek. Megírásra vár a kultúrmozgalom története is. Nem lenne érdektelen a család-, és személynevek alakulásának tanulmányozása sem a századok folyamán.

Köszönet mindazoknak, akik segítséget nyújtottak e falutörténet megírásához.

A szerző

I. VAJDASZENTIVÁNY ÉS KÖRNYÉKE TERMÉSZETI- FÖLDRAJZI LEÍRÁSA

Vajdaszentivány község az Erdélyi Medence közepén fekszik, kb. a 46 fok 60 perc északi szélesség és a 24° 70' keleti hosszúság metszési pontjánál, a mezőség keleti peremén, Marosvásárhelytől 25 km-re É irányba, Szászrégentől 15 km-re D irányba, a Luc patak jobb oldalán.

Közigazgatási szempontból 1876-ig Torda vármegyéhez, ezt követően 1925-ig és 1940-44 között Maros-Torda vármegyéhez, 1925-40 és 1945-1950 között Maros megyéhez, 1950-1968 között a Maros Magyar Autonóm Tartományhoz, 1968 óta ismét Maros megyéhez tartozik. Közigazgatási felosztás szerint a falu községközpont, amelyhez Toldalag tartozik. A települést aszfaltozatlan megyei rendeltetésű út köti össze É irányban Beresztelkével 6 km hosszúságban, D irányban pedig aszfaltozott út Sárpatakkal 5 km hosszúságban.

Vajdaszentivány felszíne magában hordozza az Erdélyi Mezőség jellegzetességeit. A nagyobb kiterjedésű síkságot Ny irányban 300-400 m magas dombok határolják. A község területének legalacsonyabb tengerszint feletti magassága kb. 330 m, a legmagasabb csúcs pedig a falutól Ny-ra fekvő Szamos csúcs 523 m-rel.

A község területe geológiai szempontból a Mezőséghez tartozik, amely szerves részét képezi az Erdélyi Medencének. A különböző földtörténeti korokban végbement változások kihatással voltak a térség területének kialakulására. Vajdaszentivány és környéke a harmadkorban képződött szárazföldi üledékeken fekszik. A többször megismétlődött tengeri transzgressziós mozgásnak köszönhetően újabb üledékek telepednek a harmadkori rétegekre. Ezek az üledékek a márgák, homokok, homokkővek, gáz- és sótelepek, amelyek jelentős mennyiségben fordulnak elő Vajdaszentiványon és környékén is.

A Kárpátok kialakulásával egyidőben az Erdélyi Medence központi részén lévő harmadkori rétegek branchianticlinárisokba gyűrődtek, dombokat képeztek. Feltételezhető, hogy a tengerfenék lassan süllyedt, amivel az üledékek több ezer méteres vastagsága magyarázható.

Ezek után a Mezőség területén is megindult az eróziós folyamat, amely mélyen felszabdalta a talajt és létrehozta a széles dombhátaikat, azok lejtőit, a völgyeket és árterületeit.

Vajdaszentivány határában az alábbi geomorfológiai formákat különböztetjük meg: a Maros árterülete, a Maros I., II., és III. teraszai, a Luc-patak árterülete, ennek I., II. terasza, a dombhátaikat átszelő, rövid, keskeny, meredek oldalú völgyek, amelyekben név nélküli patakok folydogálnak.

A Maros árterülete 2-3 m magas, melyet a folyó jobb partja zár le kelet irányban.

A Maros I. számú terasza egy nagyobb kiterjedésű, É-D irányban elterülő, növénytermesztésre kitűnően alkalmas sík terület. Ez magába foglalja a Luc patak árterületét is.

A Maros II. számú terasza kb. 18-20 m magasan fekszik a folyó árterületéhez viszonyítva. Ezután egy nagy kiterjedésű sík terület következik, amelynek keleti széle meredek lejtőben esik a Luc patak árterületére. Ezen a területen fekszik a falu beépített része is.

A Maros III. számú terasza a falutól Ny-ra található dombvonulat, amelynek tengerszint feletti magassága 400-500 m. Itt található a már említett Szamos csúcs (523 m), a község legmagasabb pontja. Ezt a dombvonulatot fű- és fásnövényzet borítja.

A Luc patak árterülete É-D irányban szeli ketté a Maros folyó I. számú teraszát. Az árterület kb. 200-250 m szélességű. A Luc patak teraszai keskenyebbek, növénytermesztésre kitűnően alkalmasak.

A Maros II. és III. teraszát rövidebb-hosszabb völgyek barázdálják ÉNY-DK irányban.

Vajdaszentivány nagyon gazdag vízhálózattal rendelkezik, amely folyóvizeket, mesterséges tavakat, forrásokat foglal magába.

A falu keleti részén, É-D irányban folyik a Maros, amely Vajdaszentivány határát választja el a körtvélyfái és a gernyeszegi határtól. Szintén a keleti részen folyik a Luc pataka, a Maros jobb oldalának egyik legjelentősebb mellékfolyója. A monori határban eredő patak kb. 3 km hosszúságban szeli át a falu határát, majd Marossárpatakon torkollik a Marosba.

A Maros és a Luc pataka a századok folyamán sok bosszúságot okozott a környék gazdáinak. Legutóbb az 1970-es nagy árvíz idején a Maros alsó terasza egyetlen hatalmas vízfelület volt Vajdaszentiványtól Körtvélyfájáig. 1975-ben a Luc pataka tizenhárom alkalommal áradt ki. Az árvíz károk megszüntetésére 1978-tól hozzáfogtak a Luc medrének szabályozásához. A töltések ellenére az árvízveszély továbbra is fenyeget.

A falu északi részén folyik az Egres pataka ÉNY-DK irányban és torkollik a Luc patakába az Egres Domb nevű határrész közelében. A Szászrégenbe vezető út kijáratánál 1987-ben egy kis méretű duzzasztó gátat építettek. A mesterséges tavat haltenyésztésre használták. A rossz tervezés és kivitelezés miatt a duzzasztógát töltését áttörte, majd elvitte az árvíz. Jelenleg használhatatlan állapotban van.

A falut ÉNY-DK irányban egy névtelen patak szeli át, amely a faluban levő, Tronka nevű forrásból ered. A forrástól a régi iskoláig a patak

mély árkot vágott magának. A patak alsó szakasza sík területen folyik és ömlik a Lucba. Árvizekkor komoly károkat okoz néhány gazdaságnak.

A falu alsó kijáratánál található két másik névtelen patak, amelyek Ny-K irányban folynak. Miután egyesülnek, a Luc patakába ömlenek az Akácos nevű erdő tövében.¹

Vajdaszentivány vízhálózatát 17 forrás és közkút gazdagítja. A kitűnő ivóvízü források a következők: Tó, Református pap csorgója, Verlice, Iskola csorgója, Berekméri csorgója, Burtuka, Tinti csorgója, Egér csorgója, Imre csorgója, Bálint csorgója, Pataki csorgója, Benedek csorgója, Román pap csorgója, Tronka, Szamos kútja, Páskuly kútja.² Kövári László történész a Luc patak baloldalán a Királyné kútjáról tesz említést.³ A forrást nem sikerült azonosítani.

A bővizű források és közkutak sokasága gazdag földalatti vízrétegekről tanuskodnak, amelyek különböző mélységekben találhatóak. Az árterületeken levő talajvíz kb. 3 m, a völgyekben 0,5-1 m, az oldalas helyeken és a teraszokon 7-8 m mélységben fordul elő. A falu vízhálózata mindenféle szükségletet kielégít, ivóvíz, itatás, ipari víz, régebben öntözés és malomvíz is.

Az 1960-as években a „Lejáró” nevű, a falutól É-ra fekvő határ részben vízkutakat fúrtak, ahonnan négy nagykapacitású vízpompa segítségével Szászrégen ivóvízszükségletének egy részét biztosították. A kutak a „Bazin” néven kerültek a köztudatba.

1989-ben a református lelkész, Hodgyai Géza, irányításával vízvezetési munkálatok kezdődtek és hamarosan a „Bazin” látta el ivóvízzel a falu egy részét is. A 90-es években a „Bazint” bezárták. Jelenleg a falu ivóvízszükségletét a szászrégeni víztároló biztosítja.

A szocialista mezőgazdaság éveiben keveset törődtek környezetvédelemmel. A növényvédő- és rovarirtószeres meg gondolatlan használata károsan befolyásolta a folyók, források, közkutak vizének minőségét. A vizek szennyeződését az állattenyésztő farmtól származó ürülék, valamint a gondatlanságból eldobált szemét is tetőzte. Egy erre a célra megépített szeméttelep és szennyvíztisztító-állomás még mindig várta magára.

Vajdaszentivány területének éghajlata mérsékelt szárazföldi hideg és nedves telű. A legmelegebb hónap (július) középhőmérséklete 22 °C alatti. A csapadékmaximum nyár elején, a minimum télutón van. Maros megye klimatológiai térképe szerint a Nap 2065,5 órát süt évente. Az évi középhőmérséklet értékei 8-9 °C. Az év leghidegebb hónapja január, a legmelegebbnek júliust tartjuk.⁴ Meteorológiai intézet hiányában nem ismerjük a faluban mért legalacsonyabb és legmagasabb hőmérsékleti értékeket. Tapasztalatból tudjuk, hogy az utóbbi évtizedek leghidegebb éve az

1984-1985-ös esztendő tele volt. Akkor decemberben és januárban napokon át a hőmérő higanyszála mínusz 30 fok alatt maradt.

Az átlagos csapadékmennyiség évente 600-700 mm négyzetméterenként.⁵ Ez a mennyiség évről évre változik. Az 1946-1955-ös, valamint az 1956-1965-ös időszak aszályos volt.⁶ Minden bizonnyal az 1970-es évek voltak csapadékban a legbőségeesebbek. Az 1970-es és az 1975-ös árvíz mai napig elevenen él még az emberek emlékezetében. Az 1980-as évtized és az 1990-es évek első fele aszályos volt. Az 1998-ban és 1999 tavaszán lehullott eső ismét az özönvízi állapotokra emlékeztetett.

A térségben uralkodó szelek északnyugatiak, amelyek főleg télen és tavasszal éreztetik hatásukat. A Maros teraszai kevésbé védettek a téli hófúvásoktól. Emiatt gyakran keletkeznek hótorlaszok az utakon.

Az éghajlati viszonyok megfelelőek. A lehullott csapadék mennyisége és a hőmérsékleti értékek kedveznek a mezőgazdálkodásnak.

Vajdaszentivány területének természetes növényzetét és állatvilágát az évezredek folyamán lezajlott geológiai, domborzati, éghajlati tényezők, valamint a flóramigrációk alakították ki. Ehhez aztán hozzájárult az ember tevékenysége is, aminek következtében nagyot változott a növényzet és az állatvilág összetétele. A település környéke az erdei sztyeppe és a lombhullató erdők peremén található. A spontán flórát alkotó fajok zömét az eurázsiai és európai flóraelemhez tartozó növények képezik, amelyek nagy egyedszámban fordulnak elő.

A fás, erdei növényzet a falutól nyugati irányban található dombokon fordul elő, amely a következő egyedekből áll: gyertyán (*Carpinus orientalis*), tölgy (*Quercus robur*), vadgesztenye (*Prunus avium*), akác (*Robinia pseudocacia*), köris (*Fraxinus excelsior*), hársfa (*Tilia cordata*), vadvadkörte (*Pirus comunis*), vadalma (*Malus silvestris*), jegenye (*Populus alba*), fűzfa (*Salix*), stb. Az erdei növényzet több mint 55%-át a gyertyánfa teszi ki. Utána következik a tölgyfa, amely az erdők 45%-át alkotja.

A falu határában a következő erdők fordulnak elő: Nagy Gyuláné erdője (17,7 ha területtel), Vajda oldala (8,7 ha), Bondor erdő (5 ha), Szamos erdeje (34,3 ha), Nagy Nyíl erdeje (15 ha)⁷. A szájhagyomány szerint létezik az Enyed, a Csobán és a Kerekerdő is.⁸

A XVIII. században meginduló gazdasági fejlődés megkövetelte a szántóterületek felületének növekedését, ami erdőirtáshoz vezetett.

Az erdőirtásról tanúskodnak a Gáborcsere, Cseresmező, Irtván határrészek, amelyek jelenleg mezőgazdasági területek. A Gáborcsere és az Irtván irtása már 1754 előtt megkezdődött.⁹ A Gáborcsere helyére néhány évvel ezelőtt a Maros bal partján levő pár tölgyfa emlékeztetett.

Az 1980-as évek erdőkitermelése miatt alaposan megcsappant az erdőterület nagysága, aminek káros következményei beláthatatlanok. A telepítésekhez fűzött remények (juharfa, különböző fenyőfélék) nem váltak be.

Az erdőkben, erdőszéleken, sáncok árka mentén, folyóvizek partján különböző cserjés növényeket találunk. Ilyenek például a: galagonya (*Crataegus nonogyma*), kökény (*Prunus spinosa*), vadrózsa (*Rosa canina*), kutyafa (*Ligustrum vulgare*), bodza (*Sambucus nigra*), mogyoró (*Corylus svellana*), fűz (*Salix*), stb. Az 1980-as évek agrotechnikai és vízszabályozó munkálatai alatt a sáncárkok és a Luc partján levő cserjés növényzetet kiírtották.

A füves növényzetet a kaszálókon, legelőkön, szántóföldeken, útszéleken, tarlókon és az erdőkben találjuk meg. A füves növényzettel borított terület arányosan csökkent a szántók növekedésével.

A kaszálókon előfordulnak az angol-perje (*Lolium perenne*), franciaperje, más néven az üres zab (*Arrhenatherum elatius*), zilált kásafű (*Milium effusum*), réti perje (*Poa pratensis*), rezgőfű (*Briza media*), ecsetpázsit (*Aloperucus pratensis*), mezei komócsin (*Phelum pratense*), taréjos cincor (*Cynosurus cristatus*), vadmurom (*Daucus carota*), fehér lóhere (*Trifolium repens*), tejoltó galaj (*Galium mollugo*), margaréta (*Chrysanthemum leucanthus*), réti boglárka (*Ranunculus acer*), szarvaskerep (*Lotus corniculatus*), réti vadborsó (*Lothyrus pratensis*), sárkerep (*Miletotus officinalis*), Szentiván seprűje (*Galium versus*), orbáncfű (*Hypericum perforatum*), német szegfű (*Dianthus carthasianorum*), vörös lóhere (*Trifolium pratense*), mezei sóska (*Rumex acetosa*), kakukkfű (*Thycus serpyllum*), zsálya (*Salvia pratensis*), harangvirág (*Aquilegia vulgaris*), gólyaorr (*Geranium pratense*), katángkóró (*Cichorium intybus*), stb.

Szántóterületeken és tartlókon fordul elő az: árvácska (*Viola tricolor*), pásztortáska (*Capella bursa*) útszéli zsálya (*Lepidium draba*), tyúkszemfű (*Anagallis arvensis*), csillagöszirózsa (*Stellaria media*), árvacsalán (*Laminium purpureum*), ostorindás infű (*Ajuga reptans*), gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*), vadrepce (*Bressica rapa*), mezei mustár (*Sinapis arvensis*), repcsénretek (*Raphanus raphanistrum*), bujdosómák (*Papaver rhoxas*), búzavirág (*Centaurea cyanus*), konkoly (*Agrostemma githago*), földi bodza (*Sambucus ebulus*), szerbtövis (*Cirsium arvense*), kaporrózsa (*Adonis aestivalis*), tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), muhar (*Sotaria viridis*), százszorszép (*Anagallis arvensis*), kamilla (*Matricaria camonilla*), tarackbúza (*Agropyron repens*), daruláb (*Cynodon dactylon*), nyúlsaláta (*Pre nanthes purpurea*), stb.

Vizek mellett, mocsaras területeken a nád (*Phragmites communis*), az üres zab (*Arrhenatherum elatius*) és a gyékény (*Typha augustofilia*), stb. fordul elő nagyobb mennyiségben.

Vajdaszentivány állatvilága az erdő kultúrsztyeppre jellemző fajokból tevődik össze.

A rovarvilágot számos hasznos, közömbös, de főleg káros fajok alkotják. A káros fajok elterjedését a nagyterületen végzett növénytermesztés segíti elő. Ugyanakkor a vegyszeres növényvédelem gátolta a fajok elszaporodását, megritkítván a hasznosakat is. Legelterjedtebbek a májusi cserebogár, kolorádóbogár, bimbólikasztó-bogár, almaeszelény, répabarkó, almamoly, kukoricamoly, lótetű, mezei tücsök, zöldszőcske, olasz sáska, csergő sáska, káposztalepke, gabonapoloskák, hétpettyes katicabogár, stb. Már ritkán fordul elő a szarvasbogár, orrszarvú bogár, körisbogár, a galacsinhajtó bogár, stb.

A halak között gyakori a balind, paduc, márna, kárász, csuka, szellő, ponty, stb.

A kétéltűeket a kecskebéka, varangyosbéka, erdei béka, gyepibéka, leveli béka, tarajos göte képviseli.

A csúszó-mászók közül megtaláljuk a vizisiklót, rézsiklót, zöldgyíkot, fűrgye gyíkot. Mérgező kígyót tudomásunk szerint nem észleltek.

A madárvilág elég gazdag. Gyakrabban fordul elő a háziveréb, mezei veréb, balkáni gerle, fekete-rigó, sárgarigó, poszáta, zöldike, kékcinke, széncinke, zöld harkály, fekete harkály, mátyás szajkó, kakukk, karvaly, kuvik, fogoly, fűrgye, fűrgye, fűrgye, csergőréce, tőkésréce, szarka, csóka, vetési varjú, egerésző ölyv, vércse, réti sas. A falu területén néhány gólyapár is fészkel, de számuk egyre csökken. A fecskék is mind kevesebben térnek vissza.

A rovarvilág emlősei közül gyakori a vakond, a sündisznó, a denevér.

Az emlősök közül nagy számban élnek a rágcsálók: mezei egér, mezei pocok, földikutya, hörcsög, vándorpatkány. A ragadozók közül gyakori a róka, menyét, ritkább a görény és a vadmacska. Nagyszámú csapatokban élnek az őzek, viszont kevesebb a mezei nyulak száma. Az 1970-es évektől elterjedt a vaddisznó állomány, a gazdák nagy bosszúságára. Az 1980-as években megjelentek a gémszarvasok, amelyeket gyakran lehetett látni a vajdaszentiványi és marossárpataki határszakaszon. Találtak itt világcsúcsot jelentő szarvasagancsot is a '80-as évek végén. Nem ismeretes, hogy a farkasnak állandó tanyája lenne a területen. Az 1970-es évek elején csipkerózsa-bogyó szedés közben hatalmas medve lábnyomra bukkantunk az útmenti sárban.

Vadászati szempontból az őznek, vaddisznónak, fűrgyének és a mezei nyulnak van jelentősége.

A nagyfokú erdőirtás, a növényvédőszeres használata, a gépesített mezőgazdaság, a környezet szennyeződése, az orvvadászat és halászat, az 1984/85-ös nagy tél, az árvizek miatt egyes állatfajok száma nagyon megcsappant az utóbbi időben.

Az ökológiai egyensúly fennmaradása érdekében, a település közelében levő Dobron Erdőben madárrezervátum létesítését javasolták.¹⁰

A természeti viszonyok és az ember tevékenységének határása több talajtípus képződött. Az 1970-es években végzett agrokémiai felmérések kilenc csoportot és tizenhárom talajféleséget állapítottak meg.¹¹

A legnagyobb terjedelmű csoportok a következők:

I. csoport: barna erdei talaj, amely közepesen humuszosodott, az összterület 5,62 %-a.

II. csoport: barna, degradált csernozjom talaj, 24,28%

III. csoport: podzolos talaj, kevés humuszt tartalmaz: 32,15%

IV. csoport: hordalékos öntéstalaj, humusztartalma a gyengétől a jóig terjed, 24,95%.

A további öt csoport az összterület 18,53%-át teszi ki.

A talaj tápanyagtartalma sokat romlott a termelősövetkezet idején, a hiányos istállótrágyázás és a szakszerűtlen megművelés miatt.

II. VAJDASZENTIVÁNY HELYNEVEI

A gazdálkodó ember a környezetével való kapcsolatot a helynévadással fűzte szorosabbra. A település helyneveinek sokasága és változatossága alapján követhetjük nyomon az itt élő emberek életében bekövetkezett átalakulásokat.

Nagyon sok helynév több száz éves keletű. Egyesek már ki is haltak az emberek emlékezetéből, mások viszont mindmáig fennmaradtak. Több helynév a XX. században keletkezett az 1921-es és az 1945-ös földreform végrehajtása után, a termelősövetkezet megalakulása vagy építkezések következtében. Ezek a helynevek az új tulajdonosok nevét viselik rendszerint. Az új helynevek feledtették a régieket.

A falu helynevei, egyetlen kivétellel, mind magyar nyelvűek. A faluban élő más nemzetiségűek szintén a meghonosodott magyar formát használják.

Helynévgyűjtő munkánk során, 1984-ben egy kérdőívet osztottunk ki a falu nyolcvan lakójának. A megkérdezettek, földművelők, ipari munkások életkora harminc év feletti volt. A felmérés két kérdésre kért választ. Sorolja fel az általa ismert helyneveket ! Tudja-e mi a jelentése egy-egy helynévnek ?

A begyűjtött válaszokból az alábbi következtetések vonhatók le:

- a megnevezett helynevek száma 16 és 78 között mozog;
- a legtöbb helynevet a 60 éven felüliek ismerték;
- a második kérdésre adott válaszok száma kevés, többségében téves is; a megkérdezettek arra hivatkoztak, hogy a helyneveket szüleiktől tanulták; akadt olyan helynév is aminek jelentését eltérően magyarázták.

7. A falu belterületének helynevei

- Tó utca: a hajdani termelészövetkezet tehénistállóihoz vezető út, régebben egy tó létezett, itt található a Tó nevű forrás is.
- Oláh szer: a román templom felé vezető utca környéke, román nemzetiségűek által lakott faluvég.
- Új Telep: mint neve is mutatja, mai keletkezésű, az 1945-ös földreform után ezen a részen osztottak ki házhelyeket lakásépítésre.
- Templom utca: a református templomhoz vezető út, 1754-ben már szerepel egy összeírásban¹².
- Cigány völgy: a falu közepén húzódó névtelen patak völgyében lakó cigány nemzetiségűekről kapta nevét, őket az 1921-es földreformkor juttatták házhelyekhez.
- Toldalagi utca: a Toldalagra vezető út.
- Tyúk szer: a falu északi szélén található.
- Horváth kert, Budai kert, Nagy Gyuláné kertje: egymás melletti részek 1921-ig az azonos nevű tulajdonosoké volt, akkor nagyrészt kisajátították, de nevük mai napig fennmaradt.
- Szalma utca: régebben szérűre vezető út volt.
- Alszeg: a Luc patakának első teraszán fekvő falurész, faluszéle jelentése van, régi keletkezésű, 1681-ben már „Az alszegben” néven fordul elő¹³.
- Fülöpösi utca: Magyarfülöpös felé vezető út.
- Unokai utca: Unoka felé vezető út.
- Bálint hegy: a falu beépített részének legmagasabb pontja, nevét az ott lakó Bálint családról kapta.
- Gergely hegy: az ott lakó Gergely családról kapta a nevét.
- Tégláknál: régebben a falu szükségletére készítettek itt téglát, a marossárpataki bejáratnál található.

Az emlékezetből már kihalt helynevek: Közbelső utca 1842-ből¹⁴, Csobán utca 1726-ból¹⁵, Felszeg 1681-ből¹⁶, Ószeg 1727-ből¹⁷, Tórajáró, Laposra járó, Lucra járó, Szamos patakra járó, valamennyien 1726-ból¹⁸, Pókai régi út 1727-ből¹⁹.

A Marosvásárhelyi Állami Levéltárban őrzött, 1878/79-es iskolai évről szóló anyakönyvben a Piacsor, Patakszer, Szegvég, Faluvég, Szűk utca és Bothos-hegy utcanévek fordulnak elő. Ma már ezekre sem emlékszik senki.

Pesty Frigyes irányításával elkészült Magyarország helyneveinek gyűjteménye 1864-ben. A vajdaszentiványi anyag a Torda vármegyei csomóban, XLIX (362) szám alatt szerepel. A gyűjteményt az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik (Budapest). Ezt az anyagot nem tanulmányozhattuk. Jó lenne összevetni az 1864-ben használt helyneveket a maiakkal.

2. Vajdaszentivány határnevei

- Módié: 1921 után keletkezett név, tulajdonosa nevét viseli.
- Lókert: az urak lovainak legelője volt, 1754-ben már említik²⁰.
- Malomrét: a Maros árkában épített malom körüli terület, valószínűleg az 1692-ben említett Molnár Rétjé-vel azonos²¹.
- Márké: 1921 után keletkezett, tulajdonosa nevét viseli.
- Kerengő: 1680-ban már említett, 1864-ben Keringő alakban használt, kanyargós helyet jelentő terület²².
- Wermeschi rét: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Nagy Gyuláné rétje: a XIX. század végéről származó tulajdonosáról elnevezett terület.
- Irtván: 1754-ben Irtovány néven említett terület, mely irtásból lett termőterületté átalakítva, így növelték területeiket a falu jobbágysai és zsellérei, amelyekért nem adóztak.²³ Itt szeretnénk megjegyezni, hogy egy 1680-ból származó oklevélben a „Kara Mezőn” egy darab „Irtvány csegély” feljegyzés szerepel. A mai jelentése: ék alakú irtványföld.²⁴
- Gólyafészek: a termelőszövetkezet megalakulása után keletkezett helynév, a közelben egy gólyapár rakott fészket a fűzfán.
- Nagy Nyíl: „Az nagy nyíl végiben” alakban szerepel 1726-ban. A nyilak nevű határrészeket sorsolással (nyílvonással) osztották szét a falu lakóinak.²⁵ A határrész 1754-ben „Nyilak” néven fordul elő.
- Szászok rétje: 1921 után a területet régeni szászok vásárolták meg.
- Pázsint: jó minőségű fűvéről kaphatta nevét.
- Bánffy legelő: 1921 előtt a Beresztelkén is tulajdonos Bánffy gróf birtoka volt.
- Dobron alja: az azonos nevű Dobron erdő alatti terület.
- Dobron tető: Dobron erdő teteje, jelentését nem ismerjük, 1727-ben egy „Dobron alatt” nevű határrésztől van feljegyzés²⁶.
- Egrestető: valószínű azonos az 1679-ben említett „Egres Domb” nevű határrésszel²⁷, az Egres patak feletti rész.

- Csibaié: az 1945-ös földreform után, a tulajdonos nevét viseli.
- Egrestő: ebben az alakban szerepel 1841-ben²⁸, az Egres patak torkolata körüli határrész.
- Temető alatt: a református temető alatti rész, 1921 utáni név.
- Gábor Csere: 1754-ben már említett²⁹, az egykori tulajdonosé volt.
- Páskuly kútja: a tulajdonos nevét viselő, nagyvízhozamú forrás, jelenleg a nagy állatfarm ivóvízkészletét biztosítja.
- Lapos: 1681-ben „az Lapos előtt” alakban fordul elő³⁰, valószínű, hogy ehhez a határrészhez tartozott az 1679-ben említett Lapos szeg és az 1729-ben említett Lapos Erdő³¹ is.
- Vackoros: a határrész szélén levő néhány vackorfáról kapta nevét.
- Csávásié: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Kara: bizonyosan azonos a már 1680-ban említett „Kara Mező”-vel³², jelentését nem ismerjük.
- Fűpálya: fűves területű rész.
- Bányaié: 1921 után keletkezett elnevezés.
- Nagy Gyuláné táblája: a XIX. század második felében, a tulajdonos nevét viselő terület.
- Illés táblája: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Református egyháze: valószínű, hogy az 1679-ből származó Gillány-i hagyatékból keletkezett³³.
- Hosszú: 1754-ben már említik egy összeírásban³⁴, hosszan elnyúló földparcelláiról kapta nevét.
- Román egyháze: az 1921-es földreformkor kapott terület.
- Kicsi Vadasdié, Nagy Vadasdié: a XIX. század végéről, a tulajdonos nevét viseli.
- Nagy Gyuláné legelője: a XIX. század végéről, a tulajdonos nevét viseli.
- Nemeseké: az 1873-ban elvégzett tagosítás után keletkezett név...
- Salamon oldala: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Almaszer: gyümölcsösről elnevezett terület.
- Tanarok: legelőnek és kaszálónak alkalmas terület.
- Surulykák: jelentését nem ismerjük.
- Juhlegelő: neve önmagáért beszél.
- Enyed: tulajdonosáról elnevezett terület (szántó, erdő).
- Tó: egy eltűnt tó körüli rész, valószínű, hogy az 1754-ben említett Tóvájsánn ugyanerre a területre vonatkozik³⁵.
- Közfű: faluközségi terület, melyet régebben használt a falu.
- Malomberek: malomkörnyéki berkes terület.
- Cigányoké: a termelőszövetkezet megalakulása után (1962) itt mérték a cigány nemzetiségűeknek egy nagyobb földterületet.

- Nagy Alberté: 1945 után a tulajdonos nevét viseli.
- Szabó Józsi Tója: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Kús Beng: a régeni szászok birtoka volt 1945 előtt.
- Heczkenié: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Hegedüség: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Sarjúka: kaszálórét neve, megfelelő időjárás esetében két- háromszori kaszáltnivalót is termett.
- Szamos: eredeti formájában Somos oldal, 1679-ből, időközben megváltozott alakban³⁶.
- Borsos pad: 1727-ben már említett, borsót termő szántóterület.
- Kicsi Kút: ma egy elhagyott kút körüli terület neve.
- Hadi: az 1945-ös földreform útján, a hadiözvegyek és árvák számára kijelölt erdő.
- Szárhomlok: 1754-ben már említik³⁷, hegyhomlokról elnevezett rész.
- Vajda oldala: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Miriszlaié: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Bazin: az 1960-as években keletkezett helynév, a vízkutak környéke.
- Kosárhely: nem ismerjük jelentését.
- Demeter Anus oldala: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Tanítóké: az 1921-es földreform alkalmából a tanítóknak kimért terület.

Ma már sok helynév merült feledésbe. A teljesség igénye nélkül közöljük azokat, amelyeket sikerült felderítenünk: Possessio Apati (Apáti birtok), 1380-ból származó, Nagy Lajos király adománya³⁸, „Territorium Zevlthzegg” (Zöldsözög), említése 1411-ből származik³⁹, „posessio Waydazer”, vagyis vajdai rész, 1468-ban említett, Monoszlói Csopor Miklós vajda tulajdona⁴⁰, Korgó 1680-ból⁴¹, Köleshegy 1679-ből⁴², Köles hely 1726-ból⁴³, Köszörüs part 1680-ból⁴⁴, Kövecses hágó 1680-ból⁴⁵, Középpoldal 1681-ből⁴⁶, Közép Domb 1727-ből⁴⁷, Hydeghkuth 1432-ből⁴⁸, Függő láb, Közép láb, Tilalmas láb, Vég láb mind 1679-ből⁴⁹, Tövisszer 1680-ból⁵⁰, Laposszeg 1679-ből⁵¹, Laposerdő 1729-ből⁵², Tilalmasra lejáró 1681-ből⁵³, Lejáró 1754-ből⁵⁴, Kápolnaszer 1754-ből⁵⁵, Kása mező 1680-ból⁵⁶, Kenderhely 1679-ből⁵⁷, Felső szőlőhegy 1618-ból⁵⁸, Kijáró nyilak 1726-ból⁵⁹, Külső kijáró nyilak 1729-ből⁶⁰, Királyné kútja 1726-ból⁶¹, Bongort gyepű 1618-ból⁶², Nagy Berek 1726-ból⁶³, Örlő út 1726-ból⁶⁴, Belső Tündér (?) 1726-ból⁶⁵, Soldszegi Berke (?) 1679-ből⁶⁶, Király berke 1727-ből⁶⁷, Bongord 1864-ből⁶⁸, Bongorod alatt 1727-ből⁶⁹, Bordószer 1681-ből⁷⁰, Csegely 1680-ból⁷¹, Csere 1679-ből⁷², Cseresmező 1679-ből⁷³, Csobán utca 1726-ból⁷⁴, Dellő 1680-ból⁷⁵, Szesztera kút 1769-ből (valószínű ez elírás, helyesen Esztena kút)⁷⁶, Eperjes 1727-ből⁷⁷, Tökés ér 1681-ből⁷⁸, Nádas ér 1726-ból⁷⁹, Válya Száka északjában 1734-ből, az egyetlen román helynév⁸⁰, Folytószer 1680-

ből⁸¹, Szőlőfű 1727-ből⁸², Fű vápája 1726-ból⁸³, Függő, Függő láb 1679-ből⁸⁴, Függő fű 1726-ból⁸⁵, Ganéjos kút, 1734-ből⁸⁶, Ganéjos kútra járó 1726-ból⁸⁷, Várhely 1727-ből⁸⁸, Horgas ér melléke 1679-ből⁸⁹, Horgas ér 1680-ból⁹⁰, Egres mart 1743-ból⁹¹, Egres melléke 1679-ből⁹², Második Erdő métája 1727-ből⁹³, Kása mező 1679-ből⁹⁴, Nagy Rét 1679-ből⁹⁵, Végh oldal 1679-ből⁹⁶, Határ Szél, Út között, Szénégető, Lápos út, Típpan, Bika rét, Közép Szőlő, Barázda, Csuka árka, Tilalmas – valamennyi 1754-ből⁹⁷.

Vajdaszentivány helynevei természetes és mesterséges eredetűek.

A természetes elnevezések jellemzői:

- a név közösségi eredetű;
- az elnevezés nem tudatos, hanem ösztönös, amely valamely tulajdonságával jelöli az illető helyet;
- a név mindig kapcsolatban van a tájjal vagy bizonyos történelmi eseménnyel.

A mesterséges elnevezések jellemzői:

- a név keletkezhetett egy hivatalnok önkényéből vagy felsőbb utasításra;
- az elnevezés tudatos, az elnevező egyén vagy hivatal tulajdonnevet akart adni;
- a név rendszerint semmiféle kapcsolatban nincs a tájjal vagy a történelmi hagyománnyal.

A falu beépített területének helynevei nagy többségükben természetes eredetűek.

Főbb típusai:

- tájnevek: Tó utca, Templom utca, Szalma utca, Új telep, stb.;
- hangulatos utcanevek: Tyúkszer;
- nemzetiségekről elnevezett utcanevek: Oláh szer, Cigány völgy;
- faluból kivezető utak: Toldalagi utca, Fülöpösi utca, Unokai utca, Csobán utca, Tóra járó, Laposra járó, Luczra járó, Pókai utca;
- iparra, kereskedelemre vonatkozó elnevezések: Tégláknál, Piac, Piac sor.

A falu beépített területének mesterséges elnevezései a legtöbb esetben személynevekből alakultak: Református pap csorgója, Szabó Józsi csorgója, Berekméri csorgója, Tinti-, Egér-, Imre-, Bálint-, Pataki-, Benedek- és Román pap csorgója, Bálint-, Gergely- és Templom hegy.

A beépített területen kívül eső természetes helynevek főbb típusai:

- nagyság és méret szerint: Hosszú, Nagy Nyíl, Nagy Berek, Nagy Rét, Kös Beng, Kicsi Kút;
- külső formájuk szerint: Kerengő, Lapos, Lapos szeg, Lapos erdő, Csegely, Horgas ér, Horgas ér melléke, Lápos út;

- helyzet, fekvés szerint: Felső Szőlő hegy, Dobron alja, Dobron tető, Egrestő, Temető alatt, Borsós pad, Szárhomlok, Középpoldal, Középdomb, Függő láb, Közép láb, Vég láb, Válya Száka északjában, Függő, Függő fű, Egres mart, Egres melléke, Második erdő metája, Végoldal, Határszél, Középszőlő, Út között;

- természetes viszonyok szerint a tájrész növényzetéről állatvilágáról, a talaj minőségéről, éghajlatáról, színéről, ízéről, hőmérsékletéről: Gólyafészek, Pázsint, Gáborcsere, Vackoros, Fűpálya, Almaszer, Tanarok, Sarjúka, Szamos (Somos), Zelthzegh (Zöldszőg), Köles hegy, Köles hely, Köszörűs part, Kövecses hágó, Hydeghkuth, Tövisszer, Kása mező, Kenderhely, Bongort gyepű, Bongord, Borsószer, Csere, Cseresmező, Eperjes, Nádasér, Fojtószer, Ganéjos kút, Ganéjos kútra járó, Tippan, Csuka árka.

A beépített területen kívül eső mesterséges helynevek főbb típusai:

- pásztorkodásra vonatkozó nevek: Juhlegelő, Tilalmas, Tilalmasra lejáró, Csobán utca, Dellő, Szesztera kút (helyesen Esztena kút), Lókert;

- földművelés, erdőirtás: Iratván, Almaszer, Köles hegy, Köles hely, Borsos pad, Kása mező, Kender hely, Felső szőlő hegy;

- építmények: Szénégető, Malom berek, Bazin, Várhely;

- birtoklásra utalók: Módié, Malom rét, Malom berek, Márké, Wermeschi rét, Nagy Gyuláné rétje, Szászok rétje, Bánffy legelő, Csibaié, Páskuly kútja, Csávásié, Bányaié, Nagy Gyuláné táblája, Illés táblája, Református egyháza, Román egyháza, Kicsi Vadasdié, Nagy Vadasdié, Nagy Gyuláné legelője, Nemeseké, Salamon oldala, Enyed, Közfű, Cigányoké, Nagy Alberté, Szabó Józsi tója, Heczkenié, Hegedűsé, Hadi, Vajda oldala, Miriszlaié, Demeter Anus oldala, Tanítóké, Posessio Apáti, posessio Waydazer, Kápolna szer, Királyné kútja, Soldszegi berke, Király berke;

- útnevek: Örlő út, Út között, Lápos út.

Megjegyzés: a helynévtípusok felsorolásánál figyelembe vettük úgy a ma is használt, mint a feledésbe merült helyneveket.

A kérdőívekre válaszolókon kívül nagy segítségünkre voltak :

id.Takács István és id.Berekméri Sándor, a termelőszövetkezet elnökei, Szakács P. Sándor főmérnök, valamint id.Berekméri József, id.Boér Mihai, id.Felei Samu, id.Savina Lajos, id.Dărăban Mihai adatközlők.

III. VAJDASZENTIVÁNY TÖRTÉNETE AZ ÉVSZÁZADOK SORÁN

1. Régészeti leletek a település helyén

A falu már az ókortól lakott település volt. A különböző korok és kultúrák maradványait megőrizték a talajrétegek, és ezek szántáskor, vagy egy-egy épület alapozásakor kerültek elő. Ily módon az elmúlt százötven esztendőben számos leletre bukkantak.

1974-ig a falu régészeti anyagából az alábbiakról volt tudomásunk:

- a „Kincs” nevű helyen (pontos földrajzi meghatározás nélkül) hat darab római ezüstpénz került elő Augustus, Vespasianus, Domitianus, Hadrianus és Faustina Junior császárok korából⁹⁸;

- a marosvécsi római castrumhoz vezető út a faluhoz közel haladt, erről több szerző is írt⁹⁹;

- ezt az utat a falutól északra elterülő Abafáján ma is „Traian útja”, „Nagy út” néven őrzi a szájhagyomány;

- a falu északi felében többszáz lépés hosszúságban kettős várak nyomai láthatók, szántáskor faragott kövek kerültek a felszínre¹⁰⁰, Kövári László történész az ismeretlen várak közé sorolja;

- e várhelytől északra, a Luc pataka melletti részt a régi iratok „Táborhely” néven említik, mellette a kutat ma is Királyné kútjának hívják; a Luc bal partján egy halom található, amelynek tetején egy sáncárok nyomai figyelhetőek meg¹⁰¹;

- a „Bunghát” (helyesen, Benghát) nevű helyen, a 374 m-es magaslaton, a falutól kb. két km-re ÉK irányban egy bronzkori-koravaskori (Hallstatt) településre bukkantak¹⁰²;

- egy római dénár Marcus Antonius császár korából, a lelet helyének említése nélkül¹⁰³.

1974 tavaszán, az iskola udvarán végzett közművesítési munka közben több szürke és piros színű, kézi megmunkálású vagy korongolt kerámiatárgy került a felszínre. A történelem után a Maros Megyei Múzeum régésze munkához látott. Az 1977-1979 között végzett feltárás nyomán talált leletek korát szakszerűtlenül és némely esetben elfogultan állapították meg.

Bronzkori eredetűek a I-es számú képen látható, téglavörös színű kerámia tárgyak. A bronzkori Wittenbergi kultúrához sorolhatók a II. képen látható tárgyak. Késő bronzkori, a „Noua” kultúra (Kr.e.1300-1200) korából származnak a III. képen látható kerámiák.

Dák eredetű lakosság jelenlétét az IV. képen látható edények bizonyítják. Az I-es számozású tárgy egy csonkakúp alakú, kézi

megmunkálású cseréptál, amely nagyon elterjedt a dák településeken. A 2-es számozású tárgy egy egyfülű kanna, kettőskúp alakú, kézi készítésű, szürkés színű, rövid nyakú, ajka enyhén tágított. A 3-as számozású tárgy egy egyszerű, kettőskúp alakú, téglavörös színű, kézi megmunkálású, ritkábban előforduló edény. A 4-es számozású tárgy egy kétfülű, félgömb alakú, szürke színű, korongolt, finom pasztából készült, fényezett edény, amely a görög kantharos utánzata, kelták közvetítésével kerülhetett a Dunától északra fekvő területekre.

Dák eredetűnek tulajdonított a V. számú képen látható edénymaradvány is. A széleskörben elterjedt, téglavörös színű, kézi megmunkálású, félig égetett edényt alveoláris öv veszi körül, amelyet szimmetrikusan elhelyezett négy darab gomb díszít; az öv felett négy darab, stilizált, virág motívumú rozetta található.

Az ásatások négy lakóház alapjait is feltárták. Az egyikben 16 darab téglaszerű, piramis alakú, földből készült tárgy került elő. Nem tudjuk, hogy mire használhatták őket. Ugyanott találtak egy fenőkövet, valamint egy kúp alakú, mészkőből készült, 35 cm átmérőjű, 18 cm magas kézi köörlőt.

A római jelenlétről tanúskodnak a következő tárgyak: égetett edény, csupor, cseréptál, szűrőtál, fedő maradványok, valamint egy római as (bronzérem) Antonius Pius idejéből. Az érem előlapja nagyon kopott, amelyen, valószínű egy bal felé tekintő istennő képe látható (VI-os kép, 1-es szám). Az érem hátlapja ugyancsak kopott (VI-os kép, 2-es szám)¹⁰⁴.

A római kivonulás után (Kr.u.271-275), a korai középkorban a faluhely továbbra is lakott maradt. Erre utalnak a Marosszentanna-Csernyahov kultúrához tartozó gót eredetű kerámia tárgyak (VII, VIII és IX-es számú képek). Ugyanehhez a kultúrához tartozik egy kettős, összecsuksukható csontfésű is (X-es számú kép).

Honfoglalás korinak tekinthető a sarkantyú (XI-es kép), valamint néhány szürkés színű kerámia edénymaradvány (XII, XIII, XIV. kép).

Említésre méltó a csontváz, amit az iskola udvarának szélében lévő két fa között találtak. Megállapítást nyert, hogy a csontváz egy 14 - 15 éves kislányé lehetett. A sírból egy bronzból készített fülbevaló is előkerült. Nem tudható, hogy hogyan temethették oda a kislányt. Más sírhelyet nem találtak, bár az iskola udvarát (kb. 1000 m²) alaposan átkutatták.

A régészeti leletek azt igazolják, hogy a falu helye emberi település kialakulására és fennmaradására alkalmas volt már évezredekkel korábban is. E leleteknek azonban nincs közvetlen köze a középkori Vajdaszentiványhoz.

2. A falu nevével kapcsolatos írásos emlékek

A falu nevééről szóló első írásos emlék 1332-ből származik. A falu neve az 1332-1337 között készült pápai tizedjegyzékben szerepel SANCTUS IOANNE formában¹⁰⁵.

A szóban forgó jegyzékről a következőket kell tudnunk:

- felsorolja a települések és a plébánosok nevét a fizetendő adó összegével;
- az 1311-1312-ben tartott bécsi zsinat elhatározta, hogy a papság jövedelmének tized részét a Szentszéknek szolgáltatassák be;
- a befizetendő összeget a Mennybemenetel, illetve Mindenszentek napján (okt.31.) gyűjtik be;
- az 1332-ben a Szentszék megegyezett Róbert Károly magyar királlyal, hogy a pápának járandó tized 1/3-a a királyi kincstáré legyen, amit aztán a keresztények védelmére fordítsanak;
- így jutottak a pápai tizedszedők (Jakab, a Berenger fia és Raimond de Bonofato) Vajdaszentiványra is;
- a tizedjegyzék szerint a falu az Ózdi főesperességhez tartozott, amely magába foglalta a Maros középső és felső szakaszának legtöbb települését.

A tizedszedők többször jártak a faluban 1332-1334 között. 1332-ből a következő feljegyzéseket találtuk:

„Item Paulus sacerdos de Sancto Iohanne solvit XX banales antiquos” Hasonlóan Pál, Szentiványi pap 20 régi banálist fizetett¹⁰⁶.

„Item Iohannes sacerdos de Sancto Iohanne solvit VI. antiquos banales et VII. parvos”¹⁰⁷

„Item Paulus sacerdos de Sancto Iohanne solvit VIII. banales antiquos”¹⁰⁸. Ez utóbbi fizetség a 11 ezer szűz ünnepnapján, 1332. okt. 21-én történt (szerz.megj.).

1333-ban ezeket jegyezték fel:

„Item Paulus de Sancto Iohanne solvit III. grossos et III. antiquos banales”¹⁰⁹.

1334. május 5-ről ez maradt ránk:

„Item Paulus sacerdos de Sancto Iohanne solvit X. banales antiquos”¹¹⁰.

Az utolsó fizetség 1334. november 1-ről származik. „Item Paulus de Sancto J. solvit III. grossos”¹¹¹

A tizedjegyzék Vajdaszentiványra vonatkozó kimutatásaiból megállapítható:

- a település már az 1330-as években szentegyház hely;

- a lelkész neve Pál; az 1332-ben második alkalommal megnevezett Johannes (János) minden bizonnyal elírás, hiszen még ugyanabban az évben és a következőkben megint Pál neve fordul elő;
- a fizetett összeg alapját tekintve a falu lélekszáma nem lehetett nagy;
- ugyanez a megállapítás érvényes a környező településekre is, amint az alábbi táblázatból látható:

Év	Település neve	Befizetett összeg
1332 ¹¹²	Vajdaszentivány	20 régi banális
	Marossárpatak	18 régi ban. és 8 új ban.
	Magyarfülpös	20 régi ban.
	Beresztelke	12 régi és 21 új ban.
	Szászfűlpös	1 ezüst loton
	Abafája	10 régi ban.
	Alsó Idecs	12 régi ban.
	Radnótfája	15 régi ban.
	Felfalu	1 ezüst loton
1334 ¹¹³	Vajdaszentivány	10 régi ban.
	Marossárpatak	32 dénár és 2 régi ban.
	Sáromberke	18 keresztes ban. és 1 ban.
	Magyarfülpös	1 garas és 1 régi ban.
Év	Település neve	Befizetett összeg
1334 ¹¹³	Szászfűlpös	2 garas
	Abafája	2 garas
	Radnótfája	5 régi ban.

Megjegyzés:

- nagyobb összegeket csak Szászrégen (3 ezüst loton) és Petele (egy negyed és egy fél ezüst) fizetnek 1332-ben;
- Körtvélyfája és Gernyeszeg nem szerepelnek az összeírásban.

Az első írásos említés után a falu neve a következőképpen alakult (zárójelben az előfordulás éve): Mortunzentyuana, Mortunzentyvan (1366), ez a falu nevének első magyar alakja, nem tudjuk miért kapta a Mortun előnevet; Zentyuan (1381), Zentywan (1411), Zentywan (1430), Waydazentywan, Wayda Zenth Iwan (1451), először jelenik meg a Vajda előnév; Zenth Iwan (1468), Szentshivány (1552), Zenthiwan (1554), Vayda Szentivan (1599), Vayda-Zenth-Iwan (1599), Vajdaszentivany (1601),

először jelenik meg a falu neve a ma is használatos alakjában; Vajda Szent Ivan (1633), Vajda-Szent-Ivany (1724), Szent Anna (1750), ez elírás, Szent Iuona (1750), a falu román neve először, Sântioana (1760), román alakú, Szent Ivany, Vajda Szent Ivany (1779), Vajda Sz.Ivan (1830), Szintyivan (1831), ez is román alak, Johannisdorf. – német nyelven, Szint luone – románul, V.Sz.Ivan, mindhárom alakban 1850-ből, Szint luone (1873), román alak, Santu Jona, Vajda Sant Jona, Szint Jone (1887), mindhárom alak románul, Sânt Jóna (1900), román alakban, Sânioana (1910) román alakban, Voivodeni (1925) ma is használt, hivatalos román neve.

A falu neve egyházi eredetű. Már I. Béla (1060-1063) királyunk elrendelte, hogy a településeket a templomos helyeken a templom védőszentjéről nevezzék el. Feltűnő, hogy a jelesebb szentek csaknem minden kerületben kaptak templomot is, ami tervszerű elosztásra utal. Maros megyében 19 szent nevű település van ma.

A XII. század végétől, de különösen a XIII-XIV. századtól kezdve Erdélyben is szokásba jött falvakat a templom védőszentjétől elnevezni. A templom szentje, önmagában, képző nélkül, s nem összetételében akkor vált településnévvé, amikor a templom egy falucsoport számára épült fel. A puszta szentnév, mint településnév, ott állandósult, ahol a templom körüli település fokozatosan, a templomépítés után alakult ki.

A falut a templom védőszentjéről, Szent Ivánról (Jánosról) nevezték el. Ez a név lett latin alakban Sanctus Ioannes, román alakban Sânt Ioana, Sântioana, stb., német alakban Johannisdorf.

1808-ban, magyar nyelvterületen 32 település viselte a Szentivány nevet.¹¹⁴ Ebből 3 ma Maros megyében található: Vajdaszentivány, Csittszentivány és Kebeleszentivány.

A Vajda előnév megkülönböztetés céljából keletkezett 1451-ben, amikor "poss.Waydazenthywan, Wayda Zent Iwan"-t említettek¹¹⁵, bizonyára mert vajdai birtok volt. Benkő József történész szerint Vajdaszentiványt a Bethlen család birtokolta. A falu az erdélyi vajdák kedvenc tartózkodási helye volt. Lehet, hogy a Vajda előnév Bethlen Domokos erdélyi vajdától, (1452 táján), vagy Bethlen Elek alvajdától származik, (1530 körül), akik birtokosok voltak.¹¹⁶

Ezt a feltevést látszik igazolni Matthias Bell (Béll Mátyás) is, aki szerint az itteni szép várba húzódtak vissza Erdély vajdái.¹¹⁷ Valószínű ennek a várnak látszottak nyomai a falutól északra, ahonnan téglák és faragott kövek kerültek elő.

3. Íratlan emlékek

Egy monda (hagyomány) szerint Szászrégen DNY-i része az Abafájától és Vajdaszentiványtól nem messze fekvő ún. „Seifengraben”-ig (Szappanozó árok) terjedt. Ennek a mondának (hagyománynak) az az alapja, hogy e helyen épületmaradványok és régi pénzek kerültek elő. Innen származhat az a hat darab ezüstpénz, amit a „Kincs” nevű helyen találtak?

Dr. Schmidt Imre szerint a monda csak lelemény. Az épületmaradványok egy őskori, elpusztult település nyomai. (Ez lenne az oklevelekben többször előforduló „poss. Apati”, Apáti birtok?)

Ez a monda (hagyomány) összemosódott egy másikkal, amely szerint a város a Bengén végig, majdnem Szentiványig terjedt. A hagyomány szerint ez a hosszú földnyelv úgy jutott a régeniek tulajdonába, hogy két egymással ellentétes viszonyban levő magyar főúr – állítólag Kemény és Bethlen – harcban állottak egymással. Az egyik Vajdaszentiványon volt birtokos, míg a másik Régenhez közelfekvő, állítólagos Benetelken lakott. Benetelke lakói a szentiványi főurat kedvelték s érte elárulták saját urukat. A benetelki úr elsáncolta magát, de ellenfele legyőzte, úgy, hogy csak nehezen tudott Szászrégenbe menekülni. Itt a város polgárait arra kérte, hogy legyenek segítségére. A szászrégeniek meg is adták a kért segítséget és a város határáig előnyomuló győztes főurat megverve, egészen Radnótig üldözték. A benetelki főúr bosszúból aztán felgyújtotta saját faluját és teljesen megsemmisítette, hogy nyoma se maradjon. Az elpusztított területet, a segítség fejében, Szászrégennek adományozta. Innen ered a német nevű „Binkert”, magyarul a „Beng” neve.¹¹⁸

4. Az első írásos emléktől a fejedelemség kezdetéig (1332-1542)

A nemesi megye és a nemesség jogai Erdélyben a XIII. század második felében alakultak ki. A királyi főtisztviselők közül kerültek ki a barók, akik királyi adományból származó, több faluból álló, összefüggő tömböt alkotó nagybirtokok tulajdonosai lettek.

Nagyobb területet kapott a Maros felső folyásánál vajdasága idején az észak-magyarországi Kacsik Mihály (1209-1212), testvérével Simon bánnal együtt. Utóbbinak lázadása miatt (Gertrudis királyné elleni merényletben való részvétele) II. András királyunk elkobozta a birtokát, s 1228-ban Losonczi Tomaj Dénesnek adta, aki később szintén vajda (1232-1234), s egyben a leggazdagabb erdélyi nagybirtokos családoknak, a Losonczy, a Bánffy és a Dezsőfi őse lett. Lehet, hogy Vajdaszentivány mint település még nem létezett, de fejtételezzük, hogy területe a közeli Dedrádszéplakot birtokló Simon bán uradalmához tartozhatott.

Róbert Károly (1308-1342) uralkodása idején tűnt ki a szintén Kacsik nembeli Széchenyi Tamás vajda, aki szolgálatai jutalmául 1319-ben a Beszterce és a Maros között elterülő hatalmas, 21 helységet felölelő sáromberki uradalmat kapta. Ennek az uradalomnak része lehetett Vajdaszentivány is.

A királyi vármegyék volt serviensei és várjobbágysai 1267-ben nemesi címet kaptak. Erdélyben a XIII. század eleji oklevelekben öt nemzetségnek (Zsombor, Agmand, Kalocsa, Mikola, Borsa) volt egymástól távol eső, egyenként 2-10 falnyi, szórt birtokteste. Az öt nemzetségből számos kis- és középnemes család származott. Ezeknek egy része Vajdaszentiványon is birtokolt részjóságot. A feudális viszonyoknak megfelelően a kis- és középnemesek a főurak familiárisai (hűbéresei) lettek. A familiárisokat a főúr családjába fogadta (innen familiáris nevük), s eltartásukra és jogi védelmükre kötelezettséget vállalt, a familiárisok pedig esküt tettek a hűséges szolgálatra.

A nemes egyben katona is volt. Emiatt gazdasági és politikai előjogokban részesült (a jobbágyság ingyenes munkaerejével művelte birtokát, adómentességet élvezett, közvetlenül királyi joghatás alá tartozott).

A felbomló királyi vármegyék rabszolgáiból és a különböző szolgálatokat végző köznép soraiból kerültek ki a szabadparasztsok, illetve a jobbágyságok.

A rendi társadalom szerkezetét a Vajdaszentiványra vonatkozó oklevelek is igazolják.

A birtok nagyságát tekintve Vajdaszentiványt a Bánffy, a Hunyadi, a Csupor, a Pongrácz, az Erdélyi főúri családok birtokolták a fejedelemség kezdetéig. Rajtuk kívül, familiárisi alapon, a Székely, a Szentiványi, a Piski, a Földvári, a Koka, a Telegdi, a Buttkai, a Kerelői, a Szakács, a Fodor, a Járai (abafái előnévvel), családoknak voltak részjóságoi.

1375. szeptember 27-én a kolozsmonostori Konvent bizonyítja, hogy: „...Szentiványi Mihály, az András fia, a maga szentiványi részjóságát Szentiványi Gergellyel és Jánossal, a Miklós fiaival a néhai Szentiványi Péter részéért, tí. Szentivány feléért elcserélte.¹¹⁹” Ugyanazon a napon, 1375. szeptember 27-én, a kolozsmonostori Konvent bizonyítja, hogy: „...Szentiványi János, a Miklós fia, testvére, a Gergely terhét is magára vállalva, úgy egyezett meg Szentiványi Mihállyal, az András fiával, hogy a múlt évben kiállított egyezményes levelüket, mely szerint az egyezséget meg nem tartott fél a másik fél részére, a bíró részen kívül, 50 márkát tartozott volna fizetni most már intézkedést tévén, érvénytelennek nyilatkoztatták.¹²⁰”

1380. november 12-én, vajdaszentiványi tartózkodása idején Losonczy László erdélyi vajda tanúsítja, hogy: „... Régeni István fiai, László

és György és Tamás fia, Dénes mester (kiket a vajda testvéreinek mond) előtte kijelentették, miszerint Apáti nevű birtokukat Torda vármegyében, Régen közelében, mint már Tamás mester, az ők nagyatyjuk is bírt, a kolozsmonostori Konventnek hagyják azon kikötéssel, hogy ha ezután az apát híre és akarata nélkül apáti birtokához nyúlnának, Régenben levő birtokaikat is az apátság javára veszítsék el.¹²¹

Losonczi László vajda (1376-1391) megfosztotta Szentiványi Miklós utódait Vajdaszentiványi részirtokától. A sértett felek a királynéhoz folyamodtak igazságtételért. Ifjabb Erzsébet királyné rendeletben utasította a kolozsmonostori Konventet, hogy Szentiványi Miklós utódait, kiket László erdélyi vajda elűzött, a felségsértésben ártatlannak találtatván, Szentivány nevű birtokukba ismét vezesse be. A királyné rendelete Visegrádon keletkezett 1380. január 27-én.¹²²

A birtokba való visszaiktatás bizonyára megtörtént, mert 1424. december 21-én Szentiványi István 50 aranyforint kölcsön ellenében Zöldsög nevű birtokát (territorium Zevltzewg) Losonczi Dezsőnek zálogosította el. Az erdélyi káptalannal megkötött szerződés a kölcsönzött összeg visszafizetésekor érvényét veszítette.¹²³ Ez a zálogosítás a vegyes ajándékozás egyik formája, amely által két magánszemély (inter viros) között jött létre, mely által az adományozott birtokot lehetett növelni.

1451-ben, majd 1452-ben ismét Losonczi István, a László fia és fiai, László, János, György, András és Mihály vajdaszentiványi birtokukat 300 forint ellenében a család bonchidai és dobokai majordomusának, Nagy Gáspárnak zálogosították el. Utóbbi magtalan kihalása esetén a birtok visszaszáll a Losoncziakra.¹²⁴ Ez volt a meghatározott időre kötött zálogosítás formája.

1473-ban Losonczi János, László, András (nagyváradi kanonok) és Mihály, valamennyien Bánffy István fiai még mindig birtokosok voltak Szentiványon.¹²⁵

Úgy néz ki, hogy az 1451-ben és 1452-ben megkötött zálogosítás érvényét veszítette.

Az apa és fiai, vagy testvérek jelenléte az adás-vételi szerződésben, vagy a zálogosítás megkötésekor az osztatlan vagyon fennmaradását biztosította. Az új tulajdonos hivatalos beiktatása csak akkor történhetett meg, ha senki sem emelt kifogást ellene.

A Szentiványi nevű családot 1375-ben említik először az oklevelek. A család Torda, Küküllő és Kolozs vármegyében birtokos.

A Szentiványi Miklós (Nicolaus de Zenthywan) Erdőszakál és Szengyel helységekben részirtokos.¹²⁶ Bizonyos Oswaldus de Zenthywan egy tordavármegyei peres ügyben esküdtként szerepel Bolgár István és László

valamint négy jobbágyuk és állataik fogvatartása ügyében. A per eredményéről a kolozsmonostori Konvent írásban értesíti Csáki László vajdát.¹²⁷

A Szentiványi család 1455-ben Losonczi Dezsőtől bonyhai részbirtokát zálogosította el. 1464. április 30-án Szentiványi Ferenc 200 forint kölcsön ellenében zálogba kapta a Losoncziak bonyhai és solymosi birtokát. Ugyanakkor megvásárolta Losonczi Dezső moci és szombatfalvi részbirtokait is.¹²⁸

Szentiványi Ferenc és János (István fiai) és László, a Mátyás fia, bárói birtokukat elcserélték a Járai család vajdaszentiványi részbirtokával.¹²⁹ A cserére 1465. január 19-én került sor. 1468. január 17-én Szentiványi Ferenc, János és László megvásárolták Járai Gergely és leányai (Potenciana, Apollonia) vajdaszentiványi birtokait. Járai Jakab és Ferenc (a János fiai) unokatestvérékkel, Járai abafái Péterrel közösen ellentmondásukat fejezték ki a birtokeladás miatt.¹³⁰

Az ellentmondás a családi birtok felaprózódását akadályozta meg. Adás-vételkor elsőbbséget élveztek a testvérek, a rokonok, majd a birtok szomszédai és csak azután az idegenek. Idegennel kötött adás-vételi szerződést a rokonok vagy a birtok szomszédos gazdái megtámadhatták és ha az ellentmondást helyénvalónak találták, a szerződést semmisnek nyilvánították. Ez történt a fenti esetben is.

A Szentiványi család 1467-ben részt vett az erdélyi főurak Mátyás király elleni lázadásában. Felségárulás címen a család kegyvesztett lett. A család birtokait Monoszlói Csupor Miklós, erdélyi vajdának adományozta a király. Szentiványi Ferencnek és Lászlónak fejét vették.

Úgy tűnik a család életben maradt tagjai kegyelmet nyerhettek Mátyás királytól. Csak úgy történhetett meg, hogy Szentiványi László 1470. július 9-én megvásárolja a Járaiak bárói birtokát.¹³¹

A XV. század végén Szentiványi Bernát és Dorottya, zálogba vették Tamás deák vajdaszentiványi, erdőszakáli birtokait, valamint Bárét és Szombatfalvát.¹³²

A társadalmi ranglétrán előkelő helyet szerzett magának a szentiványi előnevet viselő Székely család, amely több vármegyében szerzett birtokot vásárlás vagy királyi adomány útján.

A család legtekintélyesebb tagja minden bizonnyal Székely Mihály (Michaele Zekel), aki 1459-ben Beszterce grófjaként jelent meg.¹³³ 1459. április 28-án néhai Losonczi István fiai, László és János, szentiványi Székely Mihály bálványosi várnagynak vetettek zálogba a neki már apjuk által 260 forintért elzálogosított vajdaszentiványi birtokukat, összesen 500 forintért, Beresztelkével is szavatosságot vállalván. Ez elidegenítés ellen bonchidai

Nagy Gáspár ugyanezen a napon, majd ugyanebben az évben ismét szentiványi Székely Mihály előtt is tiltakozott, tekintettel arra, hogy a szóban forgó birtokot ő már 1451-ben és 1452-ben zálogba vetette.¹³⁴

A magyar királyságnak tett szolgálatai fejében 1459-ben a vajdaszentiványi Székely és Szentiványi család Mátyás királytól adományba kapta a haranglábi birtokot 12 hozzátartozó faluval együtt.¹³⁵

A nevezett adomány (beneficium, iusto servitio, donatia regia) meghatározott időre szólt. Érvényét veszítette abban az esetben, ha az egyik fél elhalt, vagy ha az adományozott hűtlenségbe esett. Az adomány ellen több küküllővármegyei család, többek között a Bogáti, Vizaknai, Haranglábi és Kemény tiltakozott. A király édesanyja, Szilágyi Erzsébet is ellentmondott, mert a haranglábi rész a Hunyadi birtokhoz tartozott.¹³⁶

Székely Mihály újabb birtokot szerzett: Solymost, hat hozzátartozó faluval (1459-ben vette zálogba 2000 forint ellenében Mátyás királytól)¹³⁷, prediumként sárpataki és körtvélykapui részeket¹³⁸, a tekei uradalmat Harasztossal és Ludvéggel, valamint Újfaluval együtt.¹³⁹

Bár Szilágyi Erzsébet ismét tiltakozott, Mátyás király 1463-ban újabb beiktató oklevelében erősítette meg birtokaiban Székely Mihályt.¹⁴⁰ E beiktatásra szükség volt, mert a törvény szerint az adományozást egy éven belül újabb beiktató oklevéllel kellett megerősíteni, ellenben érvénytelennek nyilvánították.

A haranglábi birtok ügyében 1464. április 18-án Folti Mihály és István feleségével, Mártával, valamint ennek testvéreivel (Anna, Margit), aztán Vizaknai Miklós feleségével panasszal fordultak Mátyás királyhoz, azt állítván, hogy a nevezett birtokot Székely Mihály hatalmasan (erőszakkal) foglalta el még 1452-ben. Székely Mihály utolsó birtokszerzemények között van Erdőszakál¹⁴¹, Szengyel¹⁴², Báré¹⁴³, Faragó¹⁴⁴ és Akna¹⁴⁵, illetve egy név szerint nem említett birtok, Solymos ellenében.

Az 1467-es királyellenes lázadásban való részvétele miatt Székely Mihályt fej- és jószágvesztésre ítélték¹⁴⁵. Birtokait, a Marossárpataki kastélyt, Marossárpatakat és Körtvélykaput, a szengyeli, erdőszakáli és vajdaszentiványi birtokait a Küküllő, Kolozs és Doboka vármegyebeliekkel együtt, Monoszloi Csopor Miklósnak adományozta a király. Azt még ugyanabban az évben megerősítette birtokaiban. A maga rendjén a vajda, a nevezett birtokokat Sebestyén Szakácsnak (Zakacs de Zenthiwan) adományozta. A Székely család Miklós nevű utódjának a XV. század végén birtokai voltak Marossárpatakon és Körtvélykapun.¹⁴⁶

Vajdaszentivány mellett helyezkedett el a hatalmas Gernyeszegi uradalom, amelyet a XV. században a somkereki Erdélyi család birtokolt. A királylázadásban való részvétele miatt az Erdélyi család valamennyi birtoka a

vajda, Monoszlói Csupor Miklós tulajdonába került 1468-ban. Miután a vajda még ugyanabban az évben meghalt, az Erdélyi család birtokait László, a néhai Erdélyi Miklós fia kapta meg. Királyi kegyelem fejében (1468. december 28) László birtokait dengelegi Pongrácz Lászlónak ajándékozta a király.¹⁴⁷ A gernyeszegi kastélyhoz tartozó Marossárpatak és Vajdaszentivány 1477. december 2-án Pongrácz László özvegye, Jusztina asszony tulajdonába ment át.¹⁴⁸ Az Erdélyi család tagjai, István, Tamás, János, Márton, Judith, Anna, Potenciana, Klára, Magdolna 1478. január 23-án pert indítottak Jusztina asszony ellen, visszakövetelvén a király által elkobzott birtokaikat. Mátyás király 1478. augusztus 13-án újból megerősítő levelet adott Jusztina asszonynak a szóban forgó birtokról.¹⁴⁹ Talán a tovább tartó zaklatás miatt, Jusztina asszony Erdélyi Jánoshoz ment feleségül. A feleség a hajdani Erdélyi birtokokat férjének zálogosította el 20000 forint ellenében, azzal a feltétellel, hogy a birtokokat a férj (János) testvérei, Tamás és Márton örököljék.¹⁵⁰

Ennek a zálogosításnak maga a király mondott ellen. A nevezett birtokokat a király 1483. január 27-én Jusztina asszonynak adta zálogba 50000 forintért. A szerződést az erdélyi káptalan hitelesítette, majd írásbeli jelentést tett róla Báthori István vajdának (1479-1493), amiből kitűnt, hogy a beiktatás szabályszerűen megtörtént és senki sem mondott ellene.¹⁵¹

Vajdaszentivány néhány évig kivált a gernyeszegi uradalomból az Erdélyi és a vajdaszentiványi Székely és Szentiványi családok között létrejött egyezségnek köszönhetően. Az 1491. augusztus 24-én kötött szerződés szerint Székely Miklós és Szentiványi János örökjogon visszakapták Erdélyi Jánostól vajdaszentiványi, erdőszakáli, és szengyeli birtokaikat. A nevezett birtokok mellett praedium címen életük végéig Faragón, Némában és Rűcsön is birtokhoz jutottak. Ellenben Székely Miklós marossárpataki és körtvélykapui birtokai továbbra is az Erdélyi családé maradtak.¹⁵²

II. Ulászló magyar király csak részben hagyta jóvá a fenti egyezséget. A magyarországi Palotán kiadott oklevélben Székely Miklóst és Szentiványi Jánost nem erősítette meg birtokaiban.¹⁵³

1492. június 7-én Erdélyi János és felesége Jusztina asszony ismét megegyeztek Székely Miklóssal és testvérével Jánossal, a vajdaszentiványi, erdőszakáli, szengyeli, marossárpataki és körtvélykapui birtokaikat illetően a kolozsmonostori Konvent előtt.¹⁵⁴

Mindezek ellenére II. Ulászló király „nova donatio” címen, 1496. június 9-én az Erdélyi család vajdaszentiványi birtokát a gernyeszegi uradalomhoz csatolta. 1497. június 13-án a kolozsmonostori Konvent ellentmondás nélkül iktatta be vajdaszentiványi részeibe Erdélyi Jánost.¹⁵⁵

Mátyás király 1468-ban végrehajtott nagyméretű birtokelkobzása után évszázadok óta begyökerezett családok lázadó tagjai lettek földönfutóvá

egyik napról a másikra. Ide tartoztak a Bánffy, a somkerekai Erdélyi, vajdaszentiványi Székely és Szentiványi családok is. Birtokaikat a király rokonainak és kipróbált híveinek, elsősorban az új vajdáknak, dungelegi Pongrácz Jánosnak és Monoszlói Csupor Miklósnak adományozta. A két vajda családja férfiágon hamarosan kihalt. Így a hirtelenül szerzett uradalmak leányági utódok kezén megoszlottak, más részüket Mátyás visszaadta azoknak, akiknek később megkegyelmezett. Emiatt kaphatta vissza birtokai egy részét a Székely és Szentiványi család is.

Vajdaszentiványon voltak más nemesek is birtokosok.

A szentiványi Fodor (Fodor de Zenthivan, Vaydazenthivan) család 1443-ban Vajdaszentiványon, Erdőszakálon és Majoson tulajdonos. 1474-ben toldalagi birtokáról volt kiállítva oklevél. Akkor Fodor Antal, a Jakab fia, elzálogosította a toldalagi halastó felét és a malmot Szengyeli Péternek és Gábornak. 1477-ben egy Toldalaghi leánynak ajándékozta egyik vajdaszentiványi jószágát. 1478-ban Hosdái Ferencnek adta zálogba Vajdaszentiványon két jobbágycsaládját használt földjükkel együtt.¹⁵⁶

A Szentiványi családból kivált Buttkai Zsigmond (Buttkai Benedek és Szentiványi Ilona fia), Orsolya, Dorottya, és Erzsébet nevű testvéreivel közösen eladta torda-, kolozs-, és küüllővármegyei birtokait Kerelői Pálnak, Jánosnak és Gálnak 100 aranyforint ellenében. Ugyanakkor egyeztek meg, egyfelől a nevezett Kerelői és Buttkai család, másfelől a Szentiványi család, hogy utóbbiak az előbbieik számára lemondtak küüllővármegyei birtokaikról, azzal a kikötéssel, hogy az egyik fél magtalan kihalása esetén a másik fél fogja kapni azokat.¹⁵⁷

Amint ezek az adatok bizonyítják, Vajdaszentivány birtokosai voltak a Szentiványi család 1375–1470 között, a Losonczi család 1451 körül, a Székely család 1452–1492 között, a somkerekai Erdélyi család 1468–1496 között, továbbá Tamás deák a XV. század végén, illetve Pongrácz János és Monoszlói Csupor Miklós vajdák 1468 körül. Kisebbségi nemesi birtokos volt a Fodor család 1443–1478 körül.

Vajdaszentivány tehát hűbértanbirtokként élte meg a középkor századait. Ez szabta meg a falu népességének életét is.

5. A helység szolgáló emberei

A hűbértan birtok éles választófalat emelt a nemesek és a parasztok között.

A XIV. század végére már Erdélyben is megszületett a szó klasszikus értelmében vett jobbágyság. A parasztság több, élesen elkülöníthető rétegre, csoportra bomlott: telkes jobbágyság (egész vagy kisebb

telekkel bírók), szabadosok (földesúri szolgáltatások alól fölmentettek), zsellérek (telek nélküli szegények).

Vajdaszentiványon jobbágyok létezéséről először egy 1425. május 1-én kiadott oklevél tanuskodik. Akkor Szentiványi István elzálogosította Tornyos Mátyás és Kis Pál nevű jobbágyait birtokaikkal együtt, valamint négy háztalan jobbágytelket Mikai Antalnak 110 aranyforint ellenében. A kölcsön megtérítésekor a szerződés érvényét veszítette.¹⁵⁸ A jobbágyokról szóló második említés 1478-ból való, amikor Fodor Antal két jobbágycsaládot zálogosított el birtokaikkal együtt Hosdái Ferencnek.

A vajdaszentiványi parasztok szolgáltatásairól, a pápai tizedjegyzéken kívül, nincsenek adataink. Bizonyára az országos szokások szerint kellett szolgálniuk nekik is.

Az egyik legjelentősebb szolgáltatás a kamaraadó volt, amit 1342-ben vezettek be. Ennek nagysága kapunkként (portánként) 18 dénár volt. Nagy Lajos király 1351-es dekrétuma három garasban állapította meg egy egész porta adóját. Egész portának tekintették azt, amelyen egy szekér szénával vagy terménnyel megrakott szekér ki és bejárhatott. 1411-ben az egész portáért 30 dénárt, egy kis kapuért (werócze) 15 dénárt kellett fizetni.¹⁵⁹

A királyság növekvő kiadásai, a törökveszély, új szolgáltatások bevezetését követelték meg. Ilyen volt a portánként kirótt $\frac{1}{2}$ aranyforintnyi rendkívüli adó, amit a törökök elleni háborúért fizettek a parasztok.

A jobbágyok hűbéruraiknak tartoztak szolgálni. A jobbágyot személyi függőség fűzte urához, aki kénye-kedve szerint bánhatott vele (birtokostól eladhatta).

Az elemzett korszakban a legelterjedtebb szolgáltatás a dézsma volt. A dézsmát búzából, árpából, zabból, rozsból, kölesből, borsóból, kenderből és borból kellett fizetni. A gabonatized (akó) nagysága 2 veder (köből) volt családonként. Disznó esetében egy a tizből.

Valószínű, hogy a szolgáltatások nagyságrendje bizonyos mértékben eltérő lehetett az országos szinttől, ahogy helyi szinten is voltak eltérések nemes és nemes között.

A felsorolt szolgáltatások mellett a falu lakói az egyháznak is adóztak. Az 1332-es esztendőben összesen 26 régi banálist és 7 dénárt fizettek a pápai tizedbe. 1352-től az erdélyi püspöknek és a gyulafehérvári káptalannak pénz formájában adóztak a hívek. Egy kalangya búzáért járó dézsma értéke nyolc dénár. 1437-ben húsz kalangya után 1 forintot kellett fizetni. II. Ulászló 1498-ban kiadott rendelete alapján a dézsma értéke kalangyaként 1 dénár, tíz bárányért 1 dénár, 10 kaptárért 1 dénár.

Werbőczy István híres „Hármaskönyve” 1517-ben megszabta a parasztság szolgáltatásainak új nagyságrendjét. A robotot évi 1 napban

állapította meg; terményekből a kilencedet kellett beszolgáltatni. A paraszti terményeinek 8/10-et tarthatta meg. A cenzust (pénzdó) 100 dénárban, vagyis 1 arany forintban szabta meg. A kisállatok tekintetében két liba évente, egy csirke hónaponként, egy disznó 10 porta után.¹⁶⁰

6. Vajdaszentivány a fejedelemség korában

A mohácsi vész (1526) beleszólt Vajdaszentivány sorsába is. A birtokviszonyok maradtak, de a birtokosok cserélődtek.

A fejedelemség korában a faluban a bethleni Bethlen, a Bornemissza, a Cserényi, a Theke, a Bodoni, a Gillány, az Alsó, a Gondos, a Nagy és a Szabó nevű családoknak voltak különböző nagyságrendű birtokrészei.

A bethleni Bethlen család első ismert vajdaszentiványi tagja Bethlen Balázs, aki 1532-ben Thabiássy Jánossal állt perben birtokának erőszakos elfoglalása miatt.¹⁶¹

Két évtized múlva, 1552-ben, az Erdélyt megszálló osztrák hadsereg parancsnoka, Castaldo generális iktatta be Bethlen Györgyöt (a Bethlen Elek fiát) vajdaszentiványi birtokába.¹⁶²

A Vajdaszentiványon is birtokló Bethlen család leszármazottai a következők: Bethlen György, ennek fia Ferenc, ennek fia Farkas, ennek fia János (Erdélyi Kancellár). A kancellár második felesége, Klára asszony sürgetésére, 1668-ban a családi vagyont elosztották a gyermekek között. Ez alkalommal jut a szentiványi részbirtok Miklós nevű fiúknak. A kancellár másik fia, Sámuel, akit Mindszenti Budai Péter fogadott fiává (innen a Budai kert neve). Bethlen Sámuel és Nagy Borbála házasságából származik többek között György. Ennek felesége Kollatovich Kata (meghalt és temették Vajdaszentiványon 1754. július 17-én). Ebből a házasságból származnak László (1720-1790), György (meghalt 1764-ben) és Kata (1726-1796), kinek férje gróf iktári Bethlen Domokos. A bethleni Bethlen család férfi ágon 1790-ig birtokos Vajdaszentiványon. Ekkor Bethlen László sírba vitte családját. Birtoka leányágon más családok tulajdonába került.

Az 1500-as évek végén a vajdaszentiványi előnevű Bodoni István az erdélyi politika egyik központi alakja lett. Báthori Zsigmond fejedelem követségében Rómában járva megszerezte a „Római Szent palota grófja” címet (sacri palati Romani comes).¹⁶³ Azonfelül a marosújvári kastélyt kapta adományba. A fejedelem eszes de rossz tanácsadója, írták róla. Ő vette rá Báthorit, hogy Gálfi Jánost, egykori nevelőjét, majd tanácsosát kivégeztesse. Gálfi bukása után megkapta Bodont, előbb ennek birtokosa volt. 1595-ben Bodonit ott találjuk Havasalföldön a Bocskai István vezette törökellenes

hadjáratban. Lehetséges, hogy mellette vajdaszentiványiak is részt vettek a hadjáratban. Bodoni Târgovişten, Brăilan és Giurgiuban mutatott vitézsége elismeréseként Báthori Zsigmond fejedelem 1596. július 8-án parancsba adta a kolozsmonostori Konventnek, hogy Bodonit iktassa be szamosújvári birtokába.¹⁶⁴ 1598. augusztus 29-én ő vezette Bukarestbe azt az erdélyi küldöttséget, amelyik a fejedelem nevében fejújította Mihály vajdával az 1595-ben kötött törökellenes szövetséget.¹⁶⁵

Midőn Báthori Zsigmond hanyatlott, Bodoni igyekezett mindig a hatalomra jutók közelében maradni. 1599 elején már Báthori Endre oldalán találjuk egészen a selembergi ütközetig (1599. október 28). Megjegyezzük, hogy ő tanácsolta Báthori Zsigmondnak Andrással, a későbbi fejedelemmel való kibékülését. Báthori Endre (András) veresége után, többedmagával pártolt át (csak érdekből, vagy kényszerből?) Mihály vajdához. Szolgálatai ellenében, Mihály vajda megerősítette Bodonit addigi birtokaiban, kivéve a szamosújvári uradalmat. Az 1599. november 29-én kiadott beiktató parancsban Bodoni István, „Magnificus Stefanus Bodoni de Vayda Szentivan” néven fordult elő.¹⁶⁶ Ugyanabból az alkalomból a vajda megparancsolta Bodoninak, hogy a császár és a maga nevében hódoltassa Besztercét. A Nagy Sajón tartózkodó Bodoni 1599. december 26-án levelet küldött Besztercébe, amiben arról tudósította a várost, hogy Mihály vajda odavezényelte a szerbeket, őt és Dragoş országbíró a hadsereg állapotjának megvizsgálására. Amíg megérkezik, arra kéri a várost, hogy gondoskodjék a szerbek ellátásáról.¹⁶⁷

Mikor a pénzhiánnyal küszködő Mihály vajda Moldva ellen indult (1600), a veszedelmes Bodonit és néhány társát, Nicolae Pătraşcuval, a vajda fiával, Bukarestbe küldte.¹⁶⁸ A vajda miriszlói veresége után (1600. szeptember 18.), Bodoni István a Basta embere lett.

A kolozsvárra összehívott országgyűlésen Bodoni és társai elleneztek Báthori Zsigmond visszahívását. Az 1601-ben visszatért Báthori parancsára Bodonit elfogták és Dévára zárták.¹⁶⁹ További sorsa ismeretlen.

A Bodoni család többi tagja között megemlíthető még: Bodoni Balázs 1555-ben, Bodoni Márton és György 1599-ben, Bodoni Zsuzsanna (Lázár Jánosné, aztán Faragó Andrásné) 1620-ban, Bodoni György a fejedelmi tábla ülnöke Apafi Mihály idején. Bodoni György és Tholdalaghi Judith házasságából született Balázs, György és Zsigmond. Balázsnak Kopasz leánytól Klára, báró Bornemissza Jánosné született. Sem Györgynek, sem Zsigmondnak nem maradt gyermeke. Zsigmond 1725-ben fiúörökös nélkül halt meg. A Bodoni család vajdaszentiványi birtoka leányágon hosszú időn át lett pereskedés tárgya.¹⁷⁰

1620. március 19-én, a Bergenyében tartózkodó fejedelem, Bethlen Gábor elrendelte, hogy szenttamási Lázár Jánosné, Bodoni Zsuzsanna javára tanúvallomást tartsanak, amelyben a tanúk között vajdaszentiványi Szabó János is részt vesz.¹⁷¹

I. Rákóczi György fejedelem, útban Görgény vára felé, Vajdaszentiványról Besztercére küldött levelében (1633. november 18.) felszólította őket, hogy figyeljék a Moldvában levő tatárok mozgását. A fejedelem vajdaszentiványi tartózkodását valószínűleg az okozhatta, hogy a fejedelemasszony, Lorántffy Zsuzsanna testvére, Lorántffy Kata vajdaszentiványi: Alia Farkas Sámuel felesége volt, akiknek leányát, Alia Máriát a fejedelem és felesége nevelték fel, elvevén a leányt anyjától, amiért katolikus vallásúhoz ment feleségül. Ez az Alia Mária hagyta a református egyházra a Nagy Rét nevű birtokot.

A falu nemesei között találjuk Gillányi Gergelyt, a híres Gillányi hagyaték tulajdonosát is. Ez a hagyaték lett 1679-től az első világháborúig az erdélyi református egyház vagyonának legtekintélyesebb része. Gillányi Gergely, Apafi Mihály fejedelem Anna nevű nővérének a férje, egész vagyonát öccsének, Jakabnak hagyta, azzal a feltétellel, hogy ha ez örökös nélkül halna el, az egyházra maradjon minden. Az örökös még nőtlen korában elhalván, Gillányi Gergelyné örökölte a vagyont, melynek mindössze egy töredékét volt hajlandó átengedni az egyháznak. Tofeus Mihály püspök a fejedelem és tanácsurai előtt, mások jelenlétében is, 1679. június 19-én élesen kikelt az özvegy ellen, megfenyegetvén az egyházi megtorló intézkedések teljes alkalmazásával. Hallgatóira annyira hatott beszéde, hogy az özvegyet ráerőltették a javak kiadására. Ezeknek a birtokoknak kívüli részét a szegény egyházak és lelkészek segélyezésére fordítottak, a birtokok jövedelme pedig a püspök javadalmának szolgált.¹⁷³

Egy 1670-1677 közötti, tordavármegyei összeírásban szerepel Alsó János, nagypestyényi Alsó Péter fia, kit vajdaszentiványinak is mondtak. Apor Péter szerint főember számba ment Alsó Péter. Három fia közül (Sámuel, János, István) János, kit szintén vajdaszentiványinak neveztek, megyei bértárnok volt Tordán. Apor Péter egyik verse őt is főrangúnak mondott.¹⁷⁴

Az erdélyi fejedelemséget az elszigetelődés, a pénzromlás és a pénzhiány sújtotta. Közben katonai költségei megsokszorozódtak. A földrajzi elszigetelődés miatt a pénzszerzés egyedüli járható útja a földesúri birtok hasznának a jobbágyság rovására való növelése volt. Az 1500-as évek végére a földesurak kiterjesztették gazdálkodásukat a jobbágyság földjeire is. Így megteremtődött a majorsági gazdálkodás, ami magával vonta a jobbágyság szolgáltatások (főleg a robot) növelését. A pénzhiány miatt a gabona értékmérővé vált. A földesúr igyekezett minél többet összegyűjteni belőle

(erre való a majorság), piacra csak ritkán juttatott, ellenben ezzel fizette ki szolgálait, katonáit, tisztségviselőit. A majorsági gazdálkodással párhuzamosan megnövelték a természetbeni szolgáltatásokat is. Nagy verseny indult a tizedbérletekért. Egy ilyen dézsma-árendáról tanúskodik az 1587-1589 között készített jegyzék és kimutatás, amit a fejedelmi fiscusnak (kincstár) fizettek Vajdaszentivány urai. A püspökségnek járó dézsma-árrenda értéke 22 forint, a főesperességé 10 forint és 66 dénár. „...Bornemissza Gáspár uram törlesztett 2/8-os forintot. Bodoni Balázs, Cserényi Pál, Theke Gáspár, Bornemissza Gáspár és Benedek urak a teljes árendát kifizették két részletben. Először 16 forintot és 33 dénárt, másodszor ugyanannyit...”¹⁷⁵

Az adómentességet élvező nemességnek katona-kötelezettségei voltak. Időnként szemlére kellett megjelenennie, amint az alábbi kimutatás is tanúsítja:

Év	Nemesek neve	Hány lóval	Hány szolgálával
1670 ¹⁷⁶	Gillányi Gergely	1	12
	Bodoni György	1	3
	Alsó János	1	3
	Gondos István	1	1
	Nagy Boldizsár	1	1
	Gondos Mihály	1	1
	Szabó Mihály	1	1
1671 ¹⁷⁷	Gillányi Gergely	1	12
Év	Nemesek neve	Hány lóval	Hány szolgálával
1671 ¹⁷⁷	Bodoni György	1	3
	Alsó János	1	3
	Gondos István	1	1
	Gondos Mihály	1	1
	Nagy Boldizsár	1	1
	Szabó Mihály	1	1
1677 ¹⁷⁸	Gillányi Jakab	1	4
	Alsó János	1	3
	Gondos István	1	1
	Nagy Boldizsár	1	1
	Gondos Mihály	1	1
	Bodoni Györgyné	-	hiányzik

1702-ben Vajdaszentiványon birtokos családok Kollatovitch, Bán, Bodoni, Farkas, Gondos és egy egytelkes nemes név nélkül.¹⁷⁹

7. Jobbágsors Vajdaszentiványon

A fejedelemség korában a jobbágyokra rótt állami és földesúri terhek igen nagy változatosságot mutattak. A cenzust (pénzbeni járadék) az egész falura vetették ki. A családokra való leosztását a falubíró szabta meg. Hasonlóképpen sokrétű volt a terményszolgáltatások (naturálék) rendszere: zabot és búzát mindenütt, baromfit, juhot, tojást, mézet, zöldséget, gyümölcsöt, tűzifát, változó módon kellett adni. Az egyházi dézsma 1542 után az államkincstár jövedelme lett.

A robotoltatás gyakorlata nem volt egységes. A birtokosok hol a családfőkre méretezték a terhelést, hol az ekék vagy az ígás állatok számához igazították. A XIV. század végére a robotot mindenkitől „képesség szerint” (pro facultate) követelték meg. Többé nem a munka idejét, hanem az elvégzendő tennivalókat rögzítették.

Az állami adót (dica) 1543-ban 3 forint értékű, 1552-től 6 forint értékű vagyonnal rendelkező jobbágyok fizették. A kivetés alapja az igaerő (ökrök száma) volt. Mindvégig fennmaradt a jobbágyok részleges (minden 8-16 családot érintő) hadba vonulási kötelezettsége.¹⁸⁰ Elmondható, hogy a fejedelemség korában a jobbágság élete nehezebb lett.

A mindennapi élet, a megélhetés biztosítása a szántó-vető tevékenység és az állattartás révén történt.

A vajdaszentiványi határ nagy része földesúri majorsági birtok volt. Erre utal 1737-ből Grip Dániel levele: „...az földekről egyebet nem tudok írni, hanem a földesúr annyit accomodalhat maga majorkodtatásához, valamennyit akar, s a többi hagyhatja az jobbágyoknak, vagy zselléreknél, ha mind oda nem akarja hagyni.”¹⁸¹

Bizonyára ez a fajta birtoklás és gazdálkodás már az 1600-as években is uralkodó volt a faluban.

Fennmaradtak a földközösség maradványai is. Erre utalnak a Nagy Nyíl (1726), a Külső Kijáró Nyilak (1729) és a Közfű határnevek. A szóban forgó határt, illetve határrészt egyenlő részekre osztva, nyilas sorshúzással vették a falusiak időlegesen használatba. Erre utal egy 1577-es okirat: „Szentgyörgy nap után való szombaton kinek kinek az ő igazsága szerint minden földek feloszoljanak.”¹⁸²

A kevés földdel rendelkezők, hasznavehetetlen területeket tehettek megművelhetővé. Ezeket irtásföldeknek nevezték, amelyek után nem járt szolgáltatás. Irtvány földre utal az 1680-ból származó oklevél: „... az Kara mezőn egy darab Irtvány csegely...” (ék alakú irtványföld)¹⁸³, valamint az Irtván nevű határész.

A régi határnevek szerint megállapíthatjuk, hogy a falu határa, meglehetősen kiterjedt és milyen növényeket termesztettek. Bár búzára, zabra

és árpára nincsenek adatok, biztos, hogy ezek a kultúrművények foglalták el a határ nagy részét. Ezek mellett a borsó, lencse, köles, kender, szőlő, bongort (gyümölcsös) nevű határrészek a termesztés fajtáira hivatkoztak.

Bár állattenyésztésről nincsenek adataink, a Tilalmasra lejáróban (1681), Csobán erdő (1680), Csobán utca (1726), Dellő (1680), Szesztera (helyesen Esztena) kút (1769), Szőlőfű (1727), Fű vápálya (1726), Függő fű (1726), Ganéjos kútra járó (1726), Molnár rétje (1692), Nagy Rét (1679), Kaszamankó (1729), határnevek egyértelműen tanúskodnak róla.

A mezőgazdasági termékek eladásából származó pénz mellett más jövedelem forrásokat is találhatunk: korcsmáltatás, örlés, halászat, kovácsmesterség.

A szőlőtermesztésről szóló első hiteles adat 1618-ból való.¹⁸⁴

A feudalizmusban a legtöbb faluhelyen az italmérés a földesurak kizárólagos joga volt. A jobbágyszolgáltatási kötelezettségek közé tartozott a földesúr borának a korcsmán való kiárúsítása is. A jobbágyság és zsellérség az év meghatározott időszakában korcsmárolhatott. A korcsmárolásnak illetékesség szerinti és időbeli rendjét fontos rendtartás szabályozta.

Halászatra engednek következteti a Tó utca, Tóra járó (1726) határnevek, de még inkább Földvári Ferenc 1725-ből származó levele: „...az odavaló tónak meghalásztatását is ökegyelme nagyságodnak javalja...”¹⁸⁵

Malom léteire több adat utal. Ilyen adat származik 1645-ből: „...mikor gyűltünk volna Faragó András uram azon vajdaszentiványi határon épített malmának gátja oculálására” (helyszíni szemléjére – megjegyzés tőlem).¹⁸⁶ A mezőmadarasi előnevű Faragó András a mezei hadak kapitánya volt I. Rákóczi György idején. Második felesége vajdaszentiványi Bodoni Zsuzsanna.

Kovácsmesterségre utal az 1726-ban említett Kovács kútja helynév.¹⁸⁷

A faluközösség tagjainak viszonyát írott és íratlan törvények szabályozták. A falugyűléseken a közösség minden tagja részt vett és az egész falura érvényes határozatokat, ún. „falutörvényeket” hoztak. „A falutörvények” a falu közösségi életének különféle megnyilvánulási formáit szabályozták:

- a vetésmező, a művelés alatt álló határrész megőrzése kerítés építéssel (gyepűvel);
- a tilalmasban (határban) kárttevő marhák gazdáinak megbüntetése a kárvallott javára;
- nyílföldek időnkénti újraosztása;
- a falura kivetett adó elosztása;
- a falusbíró, esküdtek, pásztorok megválasztása, vagy megfogadása.

A falu élén a falusbíró állott. Az első név szerint ismert falubíró Nagy Bálint¹⁸⁸. Természetesen a falusbírói tisztség sokkal régebbi keletkezésű, feltehetőleg már az 1400-as években megjelent.

A falusbíró a faluszék vezetője is volt, amely kisebb peres ügyek intézésével foglalkozott. János Zsigmond 1564-ből kelt utasítása szerint a faluszék 2 forintot érő ügyekben ítélezhetett. Kihágási esetekben maga a bíró is büntethetett 1 forintig. A vitás eseteket lehetőleg a faluszéken intézték el, kerülve a megyei hatóságok beleszólását.

A falusbíró rótta ki a gazdákra és szedte be a falura kivetett adót. Fizetést nem kapott, de mentesítve volt az adófizetéstől, részesedett a bírságpénzekből, amelyeknek fele őt és az esküdteket illette meg.

Az esküdtek fő teendője a „tilalmasok” és általában a határ, valamint az utak felügyelete volt. Tagjai voltak a falu székének is. Mint mezei pásztorok, a határon történt kihágásokat a helyszínen büntették. Azokat a lakosokat, akik megtagadták a büntetés kiegyenlítését, a faluszék elé hívták, ahol megbírságozták őket az engedelmesség megtagadása miatt.

A faluszékről, a falusbírókról és az esküdtekről több adat is tanúskodik Vajdaszentiványon az alábbiak szerint:

1555-ben „...ezt asszonyom tette ez testamentumot mielőttünk Szent Ivány (Zenth Iwany) Ferenc diák és Bodoni Balázs előtt Zent Iványról...”¹⁸⁹

1577-ben „...minket egyaránt hívtak volna a két fél Wajda Zent Ivánra, hogy az alól megírt falukban, az kiket úgy találunk törvény szerint, hogy egyaránt illet mind fiúágot, mind leányágot, az közöttük igenesen megosszuk három részre, a Vágó Mihály kisebbik fiával, Mihállyal és Vágó Borbála asszonnyal. Ezeket törvény szerint úgy intéztük, hogy a házak után járó földeket egyaránt osszák...”¹⁹⁰

Megjegyzés: az osztozáskor a különböző települések határában levő családi rész vagy részjóságok mindenik település keretében megoszlottak az osztozó atyafiak között és így egy-egy osztozó birtokrészei sokfelé elaprózódva nehezen és kevésbé jövedelmezően volt kezelhető. Az elaprózott részbirtokokat éppen ezért cserével egy birtokközpontba, illetve ennek közelébe eső olyan településekre vonták össze, ahol a birtokosnak már más birtokrésze is volt.

1618-ban: „...Jelenték, hogy az elmúlt napokban itt Vajdaszent Ivánon régi törvényeink szerint, hívának ki bennünket a felső szőlőhegyünk gyepűjének meglátogatására. És mikoron jutottunk volna a másik szélére a szőlőnek a Bongort gyepű végében ahol a szőlő mellékgyepűvel indítatott régente azt mind elosztották volt a szőlő melléki gyepűt, ott kezdenek némely atyánkfiái a gyepű végét, ott elsőben Varga Miklós mondta, hogy a Bongort mellett első szőlő gyepű Bálvány Balázs szőlőjének első mellékgyepűje a

Bongort gyepű végében ezt róják arra ki ellen Kortomáz György azt mondta nem az, hanem ez a Bálvány Ferenc szőlő gyepűje, első mellékgypűje, ki ellen ismét monda Varga Miklós, miért mondod hiszen egyik szőlőgyepűt a másikon nem szöktetett által.”¹⁹¹

1618-ban: „...Kortomáz Györgyöt büntettük 16 pénzre, kit mikor aztán kértenek rajta, azt felelte, hogy bizony nem adja meg törvény nélkül.”¹⁹²

Ugyancsak 1618-ban: „...Ha Kortomáz György egyedül hittel megmond rajta, hogy az Első és Alsó szőlő gyepű volna a Bálvány Ferenc gyepűje hittel meg mer róla mondani és övéjé teszi hittel, tehát Varga Miklós tartozik megadni a két pénzt. De ha nem mert mondani róla, 15 nap múlva tehát ugyan Kortomáz György fizeti meg a két pénzt is.”¹⁹³

Szintén 1618-ban: „...És mikoron eljött volna a hitnek napja, a 15. nap begyűlénk a mi székünkre az törvényházban. Előállta Kortomáz György és eképpen szóla: Jó uraim kegyelmetek adja fel a hitet, miképpen kegyelmetek a törvényt kiadta, én kész vagyok a hitre. Lőn némely esküdt atyámfia közülük kik ugyan kérték, hogy ne eskünnék meg, de mindezekre így felel Kortomáz György ne fogjon kegyelmetek meg a törvénytől hanem adja fel kegyetek az törvényt, nem lőn mit tennünk, hanem Nagy Ferencsel, a Joga Ferenc uram jobbágyával feladták a hitet neki, az szerint az mint a törvény megtalálta volt és megesküvén Kortomáz György arra az mint ide fel megírtuk.”¹⁹⁴

1618-ban: „...Mindezek után ilyen törvényt találánk mi az mi székünkön, hogy mivel hogy az Biró képenek gyalázatos szót szolt Kortomáz György, kire okot nem adott az biró képe, az 16 pénzzel vagyon meg tartozik adni Kortomáz György.”¹⁹⁵

A vajdaszentiványiak és a körtvélyfáiak 150 évig (!) perlekedtek egy határrészért (Kis Berek) amit a Maros szakított el; annak ellenére, hogy egy 1764-ből származó okirat szerint „...a körtvélyfái és vajdaszentiványi egybemenő határokat mindenütt a Maros vize régi árka választotta el egymástól.”¹⁹⁶ A határrészért folyó vitáról először 1692-ből van adatunk: „...a Maros sok időktől fogva a körtvélyfái határból nagy darabot morzsolt és hordott ezen rétnek melléje.”¹⁹⁷ Mindkét fél ragaszkodott a maga igazához. Arról is tudunk, hogy a körtvélyfáiakat többször megszorították (megfutamították) ha a Maros árkan átaljöttek, sőt zálogot is vettek tőlük. A vita az 1840-es években is folytatódik. Mi módon ért véget, nem tudni.

Az Erdélyt ért osztrák (1601-1604) és török-tatár (1658-1660) dúlások vajdaszentiványi hatásairól nincs tudomásunk. Azt sem tudni, hogy az 1662-es, Beresztelkéről Görgény felé tartó és Abafáját ért nagy tatár támadás tett-e valamilyen kárt a faluban.

Apafi Mihály fejedelem 1661 után egyensúly-politikára kényszerült a török Porta és a Habsburg birodalom között. Apafinak sikerült a fejedelemség zilált viszonyait rendbehozni. Kormányzó körében művelt, tapasztalt és tehetséges politikusok tevékenykedtek: idős Bethlen János kancellár és a fiatal Bethlen Miklós. Mindkettőnek voltak vajdaszentiványon is részbirtokai.

1673 után Apafi Franciaország felé hajlott. A francia orientációt ellenző csoport vezetőjét, Bánffy Dénest lefejezteti. A hamarosan megszületendő francia-erdélyi megállapodás (1675) után ezrek fognak elmenekülni a Habsburgok által ellenőrzött magyar királyság területéről. Ők lesznek az ún. kurucok.

Bánffy Dénes kivégzése után írta 1676-ban Daczó János Teleki Mihályhoz, a bújdosók generálisához: „...Itt valóban sok rossz hírek folynak. Azt is beszélnek, az asszonyt ökegyelmét az németek elfogták, azt is, Gillányinét Korlatovith urammal, feleségével, gyermekeivel Veselényi uram elvitte volna, ki volna úgy nincs is, de szél fuvatlan nehezen indul, gyakorta vox populi bekeзде telni.”¹⁹⁸

A vajdaszentiványi elfogottak (ha igaz) kiszabadultak fogságukból. 1676 után ismét Vajdaszentiványon találjuk őket.

8. Vajdaszentivány a Rákóczi-féle szabadságharctól 1848-ig

A XVII. század vége Erdély történetének egyik fordulópontja. A török kiűzése Közép-Európából egyben a Habsburg birodalom keletre irányuló terjeszkedését jelentette. 1687-től Erdély már az osztrákok megszállása alá került, hogy aztán Apafi Mihály halála után (1690) megszűnjön mint önálló fejedelemség és mind erőteljesebbé váljon a Habsburg fennhatóság.

Az osztrák hadak eltartásának terhei, visszaélései és sanyargatásai már 1703-ban felkeléshez vezettek. A szabadságharcosok élére II. Rákóczi Ferenc állott, akinek a seregében 1704-ben vajdaszentiványi Dénes Pált is megtaláljuk. A szabadságharc azonban elbukott és a falura is ránehezedett a Habsburg uralom minden terhe.

A XVIII., hosszú századnak is nevezett korszak Vajdaszentivány életében is lényeges változásokat hozott gazdasági és társadalmi téren.

A XVIII. században Vajdaszentivány társadalmi életét az előző századokban kialakult rendi tagolódás továbbélése jellemezte.

A falusi hierarchia élén a fő és birtokos nemesek helyezkedtek el.

1702-ben a birtokos családok: Korlatovich, Bán, Bodoni, Farkas, Baróti, Gondos és egy ismeretlen nevű kisnemes.¹⁹⁹

Egy 1724-ben elvégzett összeírás szerint a faluban 5 nemes családot tüntettek fel név nélkül.²⁰⁰

Az 1729-ben végzett vajdaszentiványi vizsgálat kimutatása szerint a főurak: br. Kászoni Bornemisza János és özvegy Korlatovich Kata (Bethlen György felesége). Porciós nemesek: Budai Mihály, Farkas Miklós, Alsó István, Gondos Mihály, Gondos István, Szabó János, Nagy János, Baróti István és Udvarhelyi Dávid. Köznemesek: Szabó Pál, Szabó Mihály és Molnár Mihály.²⁰¹ A nevezett főuraknak és nemeseknek nem volt feltüntetve sem a birtok nagysága, sem jobbágyaik illetve zsellérek száma.

Észrevehető, hogy az 1702-ben említett Bán és Bodoni családok már nem szerepelnek. A bodoni család utolsó férfitagja (Zsigmond) 1725-ben utód nélkül halt meg. Birtokát Kászoni Bornemisza Jánosné, Bodoni Klára (Bodoni Balázs leánya) örökölte. A bodoni birtokrészért jó ideig folyt a pereskedés és amint az alábbi 1767-ből való idézet bizonyítja: „...a két asszonyságnak poszteritási Bodoni Zsigmond Uramnak jószágában ismét megosztottnak, sőt még ezen osztozás után is hallottam gyakori osztozásokat, úgy annyira, hogy kezdete vég nélkül lévén osztozásoknak csak az Isten tudja őket legjobban megosztani, de más nem.”²⁰²

1739-ben adómentességet nem élvező köznemesek Szász Márton, Baróti Gábor és Lovász György.²⁰³

Egy Torda vármegyében felállítandó katonai alakulat (határőrezred) fenntartásához szükséges összegek miatt végzett összeírás szerint 1742-ben Vajdaszentiványon az alábbi főurak, köz- és egytelkes nemesek szerepeltek jobbágyaik számának és az adó összegének feltüntetésével.²⁰⁴

Nemesek	Jobbágys száma	Özvegyek	Főrint	Krajcár
Bornemisza Ignác	13	-	4	39 ½
Bethlen György özvegye, Kollatovich Kata	14	-	5	1
Horváth Boldizsár	1	-	-	21 ¼
Poloskai András	1	-	-	21 ¼
Alsó István	5	-	1	44 ¼
Sándor József	1	-	-	21 ¼
Budai Péter	1	-	-	21 ¼
Gondos Mihály	2	-	-	43
Gondos István	4	-	1	26

Nemesek	Jobbágyszáma	Özvegyek	Forint	Krajcár
Szombatfalvi Miklós	1	-	-	21 ² / ₄
Szabó János	1	-	-	21 ² / ₄
egyszessziós nemesek (név nélkül)	-	-	-	4 ² / ₄
Egytelkes nemesek, akik másfelől fel vannak mentve, de a katonaság számára adókötelesek	-	-	-	43
Molnár Mihály özvegye	1	-	-	21 ² / ₄

1750 után a főurak között a Bethlen, a Kemény, a Bánffy és a Teleki családokat találjuk a helységben.

Az első magyarországi népszámlálás adatai szerint (1785-ben) összesen öt nemes családot írtak össze huszonöt családtaggal, Bethlen László, aki többnyire Vajdaszentiványon lakott, iktári Bethlen Domokos és Budai Mihály családját név szerint is említve.²⁰⁵

1790-ben Bethlen László sírba vitte fiúágon a vajdaszentiványi Bethlen család ágát. Testvére, iktári Bethlen Domokosné, Bethlen Katalin is meghalt 1796-ban. Így a Bethlenek vajdaszentiványi birtokai Kemény Sámuelné, iktári Bethlen Kata (iktári Bethlen Domokos és bethleni Bethlen Kata lánya) tulajdonába kerültek.

A Cziráky féle összeírás (1820. június 4.) részletes leírást ad a faluról, amire még sokat fogunk hivatkozni. A nevezett okiratban feltüntetett nemesek a következők: Kemény Sámuel özvegye 38 jobbágysaláddal, Alsó István özvegye 14 jobbágysaláddal, Budai István 3 zsellérral, Gondos István 1 zsellérral, Szöcs László 1 zsellérral, Gáll Elek 12 zsellérral, Nagy Tamás 3 zsellérral, Nagy János 1 taxális jobbággyal, Pataki József özvegye, Szegedi László és báró Bálintith Elek (utóbbi három nemes, jobbágysalád vagy zsellérek feltüntetése nélkül).

9. Paraszti társadalom

A hűbéri hierarchia alján találjuk a parasztság különböző kategóriáit: jobbágysaládokat, zsellérsaládákat, szabadosokat, taxásokat, különböző szolgáltatások alól felmentetteket.

A falu lakóinak nagy többségét a jobbágysaládok, illetve a zsellérsaládák tették ki. Ők telekkel rendelkeztek, amely magába foglalta a lakóházakat, a

melléképületeket, a lábasjószágot, a munkaeszközöket és amelyekhez arányos külsőség (szántó, kaszáló, szőlő, stb.) tartozott. A telek használata ellenében úrbérrel tartoztak a földesuraknak.

A falu paraszti társadalmáról szóló első okirat 1724-ből maradt fenn és áll rendelkezésünkre. Ez egy adóösszeírás. Az összeírást a Habsburg hatalom rendelte el, amely átfogó képet szeretett volna kapni Erdély népességének jogi és gazdasági állapotáról. Annak ellenére, hogy ez az első ilyen jellegű összeírás, hiányosságnak tekinthető a majorsági terület nagyságának elhallgatása, illetve a határ megművelésének formája. Nem szerepeltek a kimutatásban a falu lelkészei, a cigányok és a zsidók. A lakosságot családonként és nem lélekszám szerint közölte. Nem tüntette fel a lakosság nemzetiségi összetételét vagy foglalkozását sem.

A háztartások száma a népesség jogi állapotának alapján:

- nemescsalád	5
- mezővárosi polgár	nincs
- jobbágycsalád	31
- zsellércsalád	16
- szabados	nincs
- egyéb	29 család (jogi állapot megnevezése nélkül)
- összesen	81 család

Gazdasági állapot szerint:

- szántóföld	740 8/4 köből
- irtvány	nincsen
- rét	205 kaszás
- szőlő	69 kapás
- malom	nincsen

Jövedelem malomból, mészárszékből, korcsmából, iparból és kereskedelemből nem volt feltüntetve. Volt ellenben egy meg nem nevezett forrásból származó, 104,07 forintnyi jövedelem.²⁰⁶

Ennél sokkal átfogóbb képet nyújt egy 1729-ben végzett adóösszeírás, amely feltünteti a főúri családok, telkes- és egytelkes nemesek, a a jobbágy-, és zsellércsaládok nevét, a család tagjainak számát, a lábasjószágot (1. számú melléklet).

A vizsgálat Vajdaszentiványon 46 jobbágycsaládot, összesen 195 lélekszámmal, illetve 37 zsellércsaládot, összesen 116 lélekszámmal írt össze.²⁰⁷

Megfigyelhető, hogy az 1724-ben készített összeíráshoz viszonyítva, most 15 jobbágycsaláddal, illetve 21 zsellércsaláddal írtak össze többet.

Az állatok számát más helyen közöljük.

A faluban 1752-ben végzett adóösszeírás 72 adózó családot tüntetett fel. A név szerinti összeírás nem tüntette fel külön a jobbágyokat, illetve a zselléreket (2. számú melléklet).²⁰⁸

Az első magyarországi népszámlálás adataiból kitűnt a falu férfi lakosságának helyzete:

- pap	2
- nemes	25
- tisztviselő	1
- polgár	nincsen
- jobbágy	89
- jobbágyok által eltartott	54
- zsellér	141
- más	37
- szabadságolt katona	1
- ház összesen	158
- családok összesen	191 ²⁰⁹

Megjegyzendő, hogy a népszámlálást már 1777-ben elrendelték, de ezt Magyarországon és Erdélyben csak 1784-ben, illetve 1785-ben hajtották végre. A végrehajtás időpontjának eltolódása onnan származik, hogy a nemesi előjogok között a megszámlálás alóli mentesség is szerepelt; úgy, hogy hosszú időn keresztül megakadályozta, hogy az uralkodó a nemesség vagyon és számbeli állapotáról tájékozódhassék. Erdélyben a közigazgatási-területi reform és a Horea féle felkelés miatt közel egy évvel később – vagyis 1785/86-ban – hajtották végre.

A Cziráky féle összeírás (1820) átfogóbb képet nyújt a jobbágyok és zsellérek gazdasági állapotáról is.

Özvegy Kemény Sámuelné jobbágyainak belsősége $1\frac{1}{8}$ – $3\frac{6}{8}$ hold a szántóterület $\frac{5}{8}$ – 18 hold, a kaszáló 1 – $8\frac{4}{8}$ hold között mozgott. A zsellérek belsősége $1\frac{4}{8}$ – $2\frac{5}{8}$ hold, a szántóterület 1 – $13\frac{4}{8}$ hold, a kaszáló 1 – $7\frac{4}{8}$ hold nagyságrendű.

Alsó István özvegye jobbágyainak belsősége $\frac{3}{8}$ – $2\frac{2}{8}$ hold, a szántóterület 2 – $11\frac{5}{8}$ hold, a kaszáló 0 – 5 hold között volt.

Budai István zsellérei csak szántóterülettel rendelkeztek, amely nagysága $\frac{3}{8}$ – $2\frac{2}{8}$ hold között mozgott.

Gondos István jobbágyai $2\frac{5}{8}$ hold belsőséggel, 6 hold szántóval $2\frac{2}{8}$ hold kaszálóval rendelkeztek. Zsellérei csak szántó területet bírtak, amely $1\frac{1}{8}$ – $1\frac{4}{8}$ hold nagyságrendű.

Báró Bálintih jobbágya $1\frac{4}{8}$ hold szántóval rendelkezett.

Szőcs László jobbágya 5 hold szántót és 1 hold kaszálót használt.

Gáll Elek jobbágynak csak belsősége volt, amely értéke $2\frac{2}{8} - 2\frac{2}{4}$ hold között volt.

Nagy Tamás zsellérei csak belsőséggel rendelkeztek. Ezek nagysága $6\frac{6}{8} - 2$ hold között volt.

A református püspökség jobbágynak belsősége $1\frac{1}{8} - 1\frac{4}{8}$ hold, a szántóterület $2 - 2\frac{1}{8}$ hold. Kaszálóval nem rendelkeztek.

A helybéli református egyházhoz 2 zsellér tartozott. Egyik csak $2\frac{2}{8}$ hold belsőséggel rendelkezett, a másiknak nem volt földterülete.

A jobbágyság és zsellérek összesen $188\frac{2}{8}$ hold belsőséget, $509\frac{6}{8}$ hold szántót és 263 hold kaszálót bírtak.²¹⁰

A fenti kimutatásból jól kivehető, hogy a jobbágyság és a zsellérek gazdasági jogállása földesuranként változó.

A belsőségekről a falusiak így nyilatkoztak: „...házhelyünk elég vagyon és jók, épületre való fát a földesuraság szokott adni amikor szükségünk látja, házainkat is a földesuraság építette.”

A telek nagyságáról így nyilatkoznak: „... mi, hogy mennyivel kellenek lenni egy egész teleknek, az azután való szántó és kaszáló réteknek, nem tudjuk, a bécsi mérőnek sem hallottuk soha hírét, telkeinket nem idegeníthetjük el.”²¹¹

Az erdélyi jobbágyság- és zsellértelek nagyságát mai napig sem tudták megállapítani a szakemberek.

A XVIII. század közepén a falu határa két fordulós, alsó és felső fordulóra van felosztva.

Az 1754-ben elhunyt Teleki Sándor birtokainak összeírásakor ezt tudhatjuk meg: „...vagyunk szántó földek ezen nemes házhely után eszerint: a felső, Bérésztelke felőli fordulóban 9 köböl; ...a sárpataki felőli részben, a Toldalagra menő út mentén...”²¹²

A két fordulóra osztott földet felváltva, azaz kétnyomásos rendszerben művelték. Amíg az egyik forduló művelés alatt állott, vagyis vetésmező volt, a másikat pihentették, azaz „nyomásban” tartották és egyben legelőnek használták.

A népesség növekedése tette szükségessé a művelhető szántóterület bővítését. Ezt kétféleképpen érték el. Használatba vették az írtásföldeket (erre utal az 1754-ben szereplő Írtván helynév) vagy áttértek a háromnyomásos rendszerre, azaz a szántóterület $\frac{2}{3}$ -át minden évben megművelték és csak $\frac{1}{3}$ -át pihentették. Emellett bevezették a szántóterület trágyázását is. Erre utalhat a Ganéjos kútra járó (1726), illetve a Ganéjos kút (1734) helynév is.

A szántóterület nagyságának növekedéséről az alábbi táblázat nyújt betekintést:

	belsőség	szántó	kaszáló	szőlő
1724-ben	nincs	740 $\frac{2}{4}$ köből	205 kaszás	69 kapás
1785-ben	nincs	760 $\frac{2}{4}$ köből	205 kaszás	69 kapás
1820-ban	188 $\frac{2}{8}$ hold	505 $\frac{6}{8}$ hold	263 hold	nincs

A feltüntetett területek nem foglalják magukba a földesurak saját kezelésében levő földjeit (majorsági, allodiális földek).

Vajdaszentivány legteljesebb földművelési rendszerét az 1820-ban elvégzett Cziráky féle összeírásból ismerjük meg.

„... szántóföldjeink jók, mindennemű gabonát megteremnek. Határunknak két része esztendőnként változik, egy része nem (kukoricás), aszerint az egésznek minden esztendőben két része van haszon alatt, egy nyugszik. Rétjeink jók. Kaszálhatunk rajta némelykor sarjút is, a szénája marhahízalásra jó. Legelő helyünk a nyomás, külön tilalmasaink nincsenek, a legelők aratás és kaszálás előtt szűkebb, azok után és tavasszal jók. Szőlőhegyünk nincsen a helységben. Szászrégenben és Vásárhelyen elfogadnak a szőlőbe. Gyümölcsöseink, káposztásaink, veteményeseink kevés vagy telkünk végében. A Maros vize határunk mellett foly. Kenderáztatónk vagy elég és jó. Malom helyben és közel vagy elég. Határunkban két marhával szántani nem lehet. Rétjeink $\frac{3}{6}$ része a Maros és Luc vizei kiöntéseinek annyira ki vannak téve, hogy az azokra való gyakori áradás gáttal is teljességgel nem, vagy igen nehezen akadályoztatik meg. Tüzelésre való erdeink és nádas helyünk nincsenek.”²¹³

A falusiak által elmondottakból kitűnik, hogy a határ három részéből kettőt a két nyomásos rendszer szerint szalmásgabonával műveltek, míg a harmadikat minden évben törökbúzával vetették be. A szakirodalom ezt a gazdálkodási módszert „2+1 nyomásos”-nak nevezi. Ez a gazdálkodási módszer csak az 1880-as években szűnt meg.

A nyomásos gazdálkodási módszer, illetve a szántásból adódó nehézség nagyszámú állat tartását követelte meg. 1729-ben 463 tehén és ökör, illetve 59 ló van összeírva. Ebből a jobbágycsaládok 256 tehénnel (ökörrel) és 25 lóval, a zsellércsaládok 207 tehénnel (ökörrel) illetve 34 lóval rendelkeznek (1. számú melléklet).

A nyomásos rendszer miatt a szántást négy vagy több igásállattal lehetett csak elvégezni. Az állatok létszámát nem egy esetben dögvész tizedelte. Ez tűnik ki egy 1747-ből származó kimutatásból is. A fejadót fizetőknek (jobbágyok, zsellérek és egyéb kategóriák) összesen 168 szarvasmarhája van. Az előző évhez viszonyítva, a marhavész miatt 88-al

kevesebb.²¹⁴ 1752-ben a 72 adózó családnak 231, míg 1753-ban 359 szarvasmarhája volt.²¹⁵

A nemesi kiváltságokból adódóan a földesúr rendelkezett alattvalóival. Ő szabta meg a szolgáltatások milyenségét és nagyságrendjét. Az úrbér nagyságrendjének különbözősége településenként, sőt földesuranként még ugyanabban a helységben is sok elégedetlenséget váltott ki a parasztság soraiban. A földesúri önkény mellé hozzáadódtak az osztrák katonaság eltartására követelt szolgáltatások. A jogaikban sértett jobbágyok nem egy esetben az uralkodóhoz fordultak panaszaikkal.

Az erdélyi jobbágyok panaszlevelei, valamint a Horea féle felkelés (1784-1785) megerősítik II. József császárt abban a hitében, hogy az úrbérrendezés sürgős megoldásra vár. A császár 1785-ben el is törölte a jobbágyok földhözkööttségét. Sort kerítettek a jobbágytelkek, haszonbavételek és szolgáltatások összeírására. A nemesi ellenállás miatt a telek nagyságrendjét és a robotnapok számát nem sikerült megállapítani. Az úrbérrendezés kérdését csak az 1848-as forradalom oldja majd meg.

1714-ben császári parancs szerint a jobbágy heti 4, a zsellér heti 3 napi robottal tartozott. Ezt a rendeletet 1747-ben úgy módosították, hogy a jobbágy 4 nap tenyeres (kézi munka) vagy 3 napi ígás, a zsellér pedig 1 napi ígás vagy két napi tenyeres robotot kell végezzen. 1769-től a végzendő robotnapokból levonták a járónapok számát, ha a távolság meghaladta az 1 napot.

Részleges szolgáltatásokba nyerünk betekintést a vajdaszentiványi Teleki birtok összeírásaiból.

Az első birtokösszeírást Teleki Sándor halála után (1754) végzik el. A megkérdezett tanúk: Gondos István nemes, kb. 62 éves; Katona István, Barta Sára, Pataki Mihály, Égető Pintye, Imre Márton, Gondos Istvánné, Fábián András, Tót Lőrinc, Tordai Ferenc falubeli jobbágyok vagy zsellérek az alábbi kérdésekre kell válaszoljanak: Ha tudják bizonyosan, hogy az elhunyt Teleki Sándornak ezen faluban volt-e udvarháza, kik voltak szomszédai, volt-e veteményes, csűrös-, vagy gyümölcsös kertje, volt-e majorsági földje (szántó, kaszáló, tanarok, szőlő) kik voltak név szerint jobbágysai és zsellérei, birtoka hány öl szélességben és hosszúságban, stb.

Gondos István válaszából megtudtuk, hogy az elhalálozottnak a Templom utcában van egy nemes udvarházahelye amelyet egyfelől méltóságos Petrikevith Horváth Boldizsár úr nemes udvarháza, másfelől mindenütt az országútja vett körül. Az udvarházahelyet a csűröskerttel és a hozzátartozó 3 jobbágytelekkel valamint az azok után való külső örökségekkel együtt, ezelőtt 40 esztendővel (kb. 1714) vásárolta Teleki Sándor ölyvesi Farkas Lászlótól.

A Teleki birtokon két jobbágytelek volt, de szökés miatt, puszták. A zsellértelken Fábián András lakott.

A zsellérek szolgálatja hasonlatos a gernyeszei és a sáromberki birtokon élők kötelezettségeivel. A dézsmát is a megírt földekről, ha valaki valamit vet bele, megadta. A szökött jobbágyok helyzetéről nem tudtak vallani.²¹⁶ Gernyeszegen és Sáromberkén a zsellérek kötelezettsége igással és gyalogszerben (tenyérrel) egyaránt heti két-két nap volt. A gabonaféléken kívül tizedet adtak kenderből és kendermagból, bárányból, méhből és ludakból is. A zselléraszonyok kötelesek voltak évente 2 font (1 font = 0,56 kg) gyapjút és ugyanannyi kendert fonni két évente. Ajándékba beszedtek a zsellérektől 5-5 csirkét is. A zsellérszolgáltatások nem változtak 1785-ben sem.²¹⁷

A hűbéri szolgáltatások legátfogóbb képét az 1820. február 20-án megejtett Cziráky féle összeírás örökítette meg.

„...a birtokosok részéről jelen vannak gróf Kemény Sámuel özvegye, Alsó István özvegye, Budai István, Gondos István, Szöcs László, Gáll Elek részéről senki, Nagy Tamás, a református püspökség, a református eklézsia, Pataki József özvegye, Szegedi László, báró Bálint Elek, Nagy János, rész szerint személyes, rész szerint személyesek jelenlétében a helységnek alább kiírt bírának, őket előbb a kiszabott rendelés szerint megeskvetván és kikérdezvén, vallomásaikat a következőleg vettük fel:

- Az 1. számú kérdésre adott válasz: tudtukra úrbárium nincsen és nem is volt.

- A 2. számú kérdésre adott válasz: sem contractusunk sem egyezségünk földesurainkkal nem lévén a bevett szokás szerint szolgálunk a jobbágyság felszabadításától fogva.

- A 3. számú kérdésre adott válasz: gróf Kemény Sámuelnének az idevaló mód szerint egész örökségeknak nevezett 38 colonus (jobbágy) szolgálnak hetenként 4 ökörrel két napot, hetenként két ökörrel vagy tenyérrel 3 napot; zselléreknek nevezett 18 ember szolgál négy ökörrel 1 napot hetenként, két ökörrel vagy tenyérrel pedig 2 napot.

Özvegy Alsó Istvánnak 14 embere pont úgy szolgál mint a fentebb nevezett grófnak. Mindkét megnevezett földesúrnak emberei tartoznak külön-külön esztendőnként 1 tyúkkal, 10 tojással, 2 font kenderfonással, 10 sing vászon szövésével, melyeket Alsó Istvánné rajtok szokott venni, a grófné pedig 2 véka zabot egy kappannal együtt melyet minden ember tartoznék adni elenged, a téli rostálást, egyéb, az udvarban kelendő apróbb munkákért.

Budai István úrnak 4 zsellérje, Gondos Istvánnak 3 embere, Szöcs Lászlónak 1 embere, Gáll Eleknek 12 embere, Nagy Tamásnak 3 embere egyformán szolgálván tesznek hetenként magok erejében 4 ökörrel 1 napot, 2

ökörrel vagy tenyérrel 2 napot, minden úrnak külön-külön, esztendőnként egy tyúkot, 10 tojást, fonnak 2 font kendert, szőnek 10 vég vásznat, kivéve Gondos Istvännét, kinek szőnek 15 singet.

A református püspökség 4 embere éppen annyit szolgálnak és presztálnak mint gróf Keményné emberei.

A református ecclezsia 4 embere taxára vannak bocsátva, hasonlólag Nagy Jánosnak 1 embere taxát ad.

Szégedi Lászlónak 1 embere: ...?

Ezek szerint az egész helységnek esztendei presztációja lészen:

- 4 ökörrel napszámba: 2600
- 2 ökörrel vagy tenyérrel napszámba: 7264
- naturákban: tyúk: 94, csirkét: 60, tojás: 940, fonnak: 180 font, szőnek: 949 sing, zabot: 120 vékát.

- A 4. számú kérdésre adott válasz: szántóföldeink jók, mindennemű gabonát megteremnek, határunknak két része esztendőnként változik, egy része nem (kukoricás), aszerint az egésznek minden esztendőben két része van haszon alatt, egy nyugszik; a rétjeink jók, kaszálhatunk rajta némelykor sarjút is, a szénája marhahízlalásra jó.

- Az 5. számú kérdésre adott válasz: Szászrégen nincs egész két óra, Vásárhelyre reggel beindulván nyárinap dolgainkat igazíthatjuk, még estére haza is jöhetünk; Teke, Bátos, Petele, Sárpatok nincsenek messze, az utak jók.

- A 6. számú kérdésre adott válasz: legelő helyünk a Nyomás, külön tilalmasaink nincsenek, a legelőnk aratás és kaszálás előtt szűkebb, azok után és tavasszal jók.

- A 7. számú kérdésre adott válasz: házhelyünk elég vagyon és jók, épületre való fát a földesuraság szokott adni amikor szükségünket látja, házainkat is a földesuraság építette.

- A 8. számú kérdésre adott válasz: szőlőhelyünk nincsen a helységben, Szászrégenbe és Vásárhelyen elfogadnak a szőlőben, Gernyeszegen és Sárpatokon a szőlőmunkáért pénzt és tűzifát kapunk.

- A 9. számú kérdésre adott válasz: dézsmát, fiscáliát adunk, mást nem.

- A 10. számú kérdésre adott válaszok: gyümölcsöseink, káposztásaink, veteményeseink kevés vagyon telkeink végében.

- A 11., 12., és 13 kérdésre nincsenek válaszok.

- A 14. kérdésre adott válasz: a Maros vize határunk mellett foly, tutajos béreességgel pénzt keresünk, kenderáztatónk vagyon elég és jó, malom helyben és közel vagyon elég.

A robottal kapcsolatban elmondják, hogy: „... 2 és 4 marhákkal helyben szolgálván, menetelünknek és jövetelünknek azt nem tudják be.

Dézmát adunk minden névvel nevezendő vetés után, külső földeinken természetekből, azaz minden tizedből egyet földesurainknak, magok a földesurak adván meg a fiscális preceptornak a reluitiot. Bárányból pediglen mind a fiscusnak, mind a földesuraknak a dézmát külön-külön megadjuk. A földesuraknak is natura, a fiscusnak pedig pénzbeli redemcio által, más helységekbe micsoda dáciák vannak szokásban nem tudjuk, a fentebb megmondottakon kívül egyéb pénz és naturabeli dáciát nem adunk...”

„Van a helységben számos pusztatelek, emígy: Keménynénak: 10; Alsó Istvánnénak: 1; Gondos Istvánnak: 1; Szócs Lászlónak: 1, báró Bálintith Eleknek: 1; Pataki Józsefnénak: 2;

Ezek a telkek a Luc áradásai miatt maradtak puszták, a házak hasznavehetetlenek lettek, a Keményné telkeiről más birtokra voltak költöztetve.

Erdőnk nem lévén, azzal nem is kereskedhetünk, az uraság más helységben lévő erdejét nem használhatjuk, telkeink eladása és vevése nem volt megengedve.”

falusbíró: Tordai János

kisbíró: Szakács Mihály

esküdtek: Szabó István, Maximan Flóra, Kádár János, Császár Péter, Fábián Péter, Székely Márton

közlakosok: Barabás Mihály, Imre András, Csengeri Tibor, Timár Petrea, Réti István, Tordai Mihály, Grama Mitea, Katona György, Nyári István, Maximan Melánia, Kiss Mihály, Demeter Dániel, Mező Pál.

„Hogy a fentebbi vallatás, a fentebb irtak szerint vetett állítás, a helységnek pecsétje nem lévén, a megeskedtetett személyek pedig írástudatlanok, nevek után tulajdon kezekkel vont keresztjeikkel erősített meg, 1820. június 4-e.”

A falusiak vallomásaiból kiderül, hogy a robotnapok száma 1820-ban ugyanannyi mint 1785-ben volt. A négy vagy többfogatos szántás sok nehézséggel járt. A két ökrös gazdák cimborálásra (másokkal összefogva) kényszerültek. Ugyanakkor több ember kellett kísérje a fogatot. Sok bosszúságot okozott a földesúr ragaszkodása ahhoz, hogy a soronlevő munkákat először a saját kezelésében levő birtokán végezzék el. Emiatt a parasztok saját telkeiken csak késve tudtak dolgozni. A sokszor elviselhetetlenné vált robot szökésre kényszerítette a jobbágyok és zsellérek egy részét.

Egy 1791-ben elfogadott törvény szerint az erdőségek a földesurak kizárólagos tulajdonát képezték. Ezt a helyzetet tükrözi az 1820-as összeírás is. A falu lakói nem rendelkeztek saját erdőséggel, tilos volt a földesurak

erdejében fát vágni. A tűzifát a Gernyeszegen vagy Sárpatakon végzett szőlőmunka értékének ellenében szerezték be.

A jobbágyszolgáltatások mellett súlyos teherként nehezedett a falu lakóira a fiscusnak fizetett adó, illetve az osztrák hadsereg eltartására tett szolgáltatások.

A századok folyamán az adószámítás gyakran változott. Az 1754-ben bevezetett új adórendszer megadózta egyfelől a gazdaságot (szántó, kaszáló, szőlő, kis- és nagy állatok), másfelől a személyt (fejadó). Adót fizetnek más jövedelmeik után is (minden forint jövedelem után 6 krajcárt). A szántó és kaszáló területre adóztak (1 köböl = $\frac{1}{2}$ hold) az alábbi táblázat szerint:²¹⁸

A terület művelési ága	Osztály és adó krajcárban			
	I.	II.	III.	IV.
Szántó	20	16	12	8
Kaszáló (minden szekér után)	20	16	12	8

Az állatok utáni adó (darabszám után):

Állat	ló	tehén és ökör	tinó és csikó	juh és kecske	méhkas
hány krajcár	24	20	15	3	3

A fejadó (capitatie) nagyságát az egyén jogi és vagyoni helyzete szerint állapították meg. Abban az esetben, ha a gazdasági helyzet szerint az adó értéke 6 forint alatt van, a jobbágy 2, a zsellér 3 forint adót köteles fizetni.²¹⁹

A falu általunk ismert első részletes adókimutatása 1740-ből való. A kimutatás nem tüntette fel az adózók számát. Kitűnik, hogy az utóbbi 3 évben az adózók száma 23-al kevesebb. Ezekre az évekre a rendkívüli költségek és a természetbeni szolgáltatások 2008 rajnai forintot tettek ki. Tartozásuk összege 328 rajnai forint és 30 krajcár. E tartozások kamatja 32 rajnai forint és 46 krajcár. E három évben állatokban és más javakban beállott csökkenés értéke 806 rajnai forint 74 krajcár. Az 1740-es évre megállapított adóösszeg 126 rajnai forint amiből a fejadó 1 rajnai forint és 8 krajcár. Állatokra

fizetendő adó (minden állat után) 19 ½ krajcár, vetésre fizetendő 23 krajcár (terület meghatározása nélkül).²²⁰

1747-ben a fejadót fizetők száma 50 személy. A táblázat nem tartalmazza a feltüntetettek jogi helyzetét vagy a fejadó összegét.²²¹

Névszerinti, részletes adótáblázatot találunk a falu 1752. április 22-én megejtett összeírásakor. A táblázat szerint a fejadót kifizetők száma 61, egy személyre fizetendő összeg 1 rajnai forint 49 krajcár. Egyetlen személy fizet csak 54 ½ krajcárt. Minden állat után fizettek 29 krajcárt.²²² (2. számú melléklet).

Az 1753-as adófizetési táblázat szerint 1752-ben a fejadó egy összegben 380 rajnai forint 18 krajcár. 1753-ban az egy személyre eső fejadó 1 rajnai forint és 57 ½ krajcár, állatonként 22 ½ krajcár, adófizetők száma 163; mindenki fizet 39 krajcárt, fejadóra kötelezettek száma 63 ½ személy.²²³

Szokatlanul nagy az osztrák hatóságoknak tett rendkívüli költségek és természetbeni szolgáltatások összege. Az alábbi adatok ezt tükrözik.

A királyi kormány utasítására a főispán parancsolatjára a vajdaszentiványi járásban faluként a katonaság számára tett költségeket és egyéb kiadásokat írta le 1737-ből a 369-es számú okirat. „Az minálunk esztendőbeli Szent Mihály napjával fogva hol szekérben fogva, hol tézslástól adott párosan ökröket persones et boves: 500; postalovakat adott persones et boves: 200; lovak postaság miatt elhalván, pénzzel pótolják 3 rajnai forint és 46 krajcár; gyalogszeres embereket postaságra és kalauznak adának 290 embert. Besztercére 8 szekér szénát küldtek amit 12 rajnai forintért vettek. A faluból 1 személy elszökött. Szénát pénzzel vettek a Vasquezianus béresökrök számára, a postacianus Remonda lovak számára és más tisztek lovai számára, a széna ára 8 rajnai forint és 12 krajcár. Zabot 30 vékát, 12 dénárban vékáját 4 rajnai forint és 20 krajcárért, bort és égetett bort mindenki adott 10 forint és 44 krajcár, halat és vaját adtak generalis Postadszki számára, bárányt is, értéke 3 rajnai forint. Gabonájuk igen kevés és teljességgel lésza és ragya.”²²⁴

A magyarfülpösi Mihossa Ferenc szolgabíró 1738. március 12-én írott, a főispánhoz küldött leveléből megtudtuk, hogy a vajdaszentiványiak a Besztercére küldendő 20 szekér szénából négyet elküldtek, a hátrálék 16 szekér.²²⁵

1751-1752-ben a falu az alábbi fuvarokat tette:

Év	Célhelység	Szekerek	Igavonó állatok
1751/52	Teke, Bátos, Nagysajó	20	80
1752	Nagysajó	8	32
1752	Marosvásárhely	1	4
1752	Oroszfája	1	4
1752	Bátos	8	32

A fuvarozók más-más személyek voltak. Minden szekérbe 4-4 igavonó állatot fogtak. A távolság néha meglehetősen nagy volt (Teke, Nagysajó), ami 2-3 napot is igénybe vett.²²⁶

Az 1756. esztendőben az adókiróváskor a falubeliek adtak egy kenyeret 4 krajcárban, két tyúkot 6 krajcárért, tojást és lisztet: 12 krajcár, egy véka zabot: 6 krajcár, égett bort: másfél krajcár, 2 véka zabot: 12 krajcár, összesen 31 ½ krajcár.²²⁷

1742-ben a Torda megyében felállítandó katonaság tartására járó összegek 26 rajnai forint és 28 2/4 krajcárt tettek ki.²²⁸

A faluban éveken keresztül állomásoztak különböző osztrák alakulatok. Viselkedésük sok kívánnivalót hagyott maga után, mert maga a császárné, Mária Terézia parancsolatjára készítettek egy vizsgálatot, hogy „...1738 óta a Vajdaszentiványon quartirozott milicias tisztek mennyi discretiót vettek a szegénységtől.”

A vizsgálatot végző Mihossa Ferenc alszolgabíró 1751-ben írott jelentésében ez állt: „1740-ben Vajdaszentiványban lévén quartélyos tartózkodása comes Franciscus Blankes nevű zászlótartó a Vasquesiam regimentből ki is vett discretur kövér sertést = 2; 3 szekér szénát, 5 köből zabot, 3 köből búzát; 8 veder bort; 2 veder vajat; 2 veder faggyút; 2 ejtel mézet; 80 tyúkot; 300 tojást; 1 véka kását; 1 véka lencsét; 2 véka borsot; kész pénzt 18 rajnai forintot; ezeket azért vette mert nem építtetett semmit, meg ezeken kívül vett mosásért és az ágyért 8 rajnai forintot...”

„1744-ben ugyancsak Szentiványon való tartózkodása alkalmával a Ballaxium regimentből kapitány gróf Halivoi és hadnagya discretiót adnak ezeket: készpénzben 72 rajnai forintot; 10 köből búzát; 25 köből zabot; 6 szekér szénát; 3 köből kukoricát, 5 drb. sertést, ..., 25 veder bort, 3 veder faggyút, 4 veder vajat, 2 veder aprókását, 1 veder köleskását, fél véka haricska kását, 2 véka borsot, 5 ejtel mézet, 4 font viaszt, 90 tyúkot, 6 ludat, 3 pulykát, 300 tojást, mindezeket vette az úr kompetens quartélynak színe alatt,

azon compánia elmenvén, ugyanazon hónapban jött helyette Inqunickianum Regimentből báró Senes compániája, mely compániának sztrázsamestere nyári quartélyban dislocáltatott szükségtől kényszerítettén ajándékba adott a vajdaszentiványi szegénység: 2 kövér sertést, 3 köből búzát; 3 véka kását; 3 véka borsot; 3 véka fuszulykát; 3 véka árpakását; 8 rajnai forintot; de micsoda szín alatt vette ő tudja.”²²⁹

A fentiekből kitűnik, hogy a vajdaszentiványiak élete nem lehetett valami könnyű. Bár a nép szorgalmas, a terméshozam nem volt valami nagy, ha figyelembe vesszük, hogy egy szem búza 2-6 szemet, 1 szem zab 2,5-7,5 szemet, 1 szem kukorica 35,5 szemet termett.²³⁰

A gyenge termés miatt sokat szenvedhettek az emberek. A napoleoni háború költségei (1815-ig) és az azt követő szélsőséges időjárás nehéz megpróbáltatások elé állították a vajdaszentiványiakat is.

Az 1817-es esztendőbeli ínség és éhhalálról tanúskodik az alábbi feljegyzés: „...én Nagy András urammal a V.Sz.Iványi járásban található és éhenhalásra jutó szegény gazdákat felírtuk, ezeknek éhenhalásra kelletik naponta jutniuk, mivel senkitől nem segíttetnek, ezeken kívül még többek is találhatnak s nagyobb számmal, csaknem közönségesen olyanok kik felsegíttetések nélkül még meglévő vagyonaikat kénytelenek élelmek fenntartására fordítani.”²³¹

10. Az 1848-1849-es szabadságharc

Az 1848 tavaszán kirobbant forradalomnak legégetőbb kérdése a jobbágyság ügyének rendezése volt. A Kolozsvárra összehívott országgyűlés IV. törvénycikke ki is mondta a jobbágyfelszabadítást. A törvénycikk előírásai értelmében az eddigi függőségben élő jobbágyok és zsellérek átalakultak személyileg szabad emberré, ház- és földtulajdonosokká. A törvény 1848. június 18-án lépett életbe.

A Habsburg birodalommal és a románsággal elkerülhetetlenné vált nyílt összetűzés Vajdaszentiványt is érintette.

Az agyagfalvi országgyűlésen résztvevők (1848. okt.16-18) megalakult 20.000 főnyi katonasága Marosvásárhely felé indult, hogy visszayerje a Bukovinából betörő Urbán alezredes alakulatait, mivel Urbán alezredes bukovinai vadászokból és román népfelkelőkből álló serege elfoglalta Szászrégent. Ezután előőrsöt menesztett Marosvásárhely irányába. A Marosvásárhelyről kimozduló székely haderő Marossárpatakon találkozott Urbán előőrsével.

A Marossárpataki összecsapásra 1848. október 30-án került sor, ahol a számbeli fölényben levő székely haderő súlyos veszteségeket okozott

Urbán előőrsének. Az előőrs életbenmaradottai a Marost átúszva menekültek meg.²³²

Jakab Elek szerint a marossárpataki összecsapás 1848. október 31-én zajlott le. Az előőrs megfutamítása után a székely haderő feltartóztathatatlanul nyomult Vajdaszentivány felső feléig, ahol már felsorakozott Urbán alezredes főselege. Az ütközésre aznap, délután 4 és 5 óra között került sor. A Beczmann által vezetett székely osztag mellé felsorakozott a Mezőségről érkező Dorschner egysége is. Kellő tüzérségi előkészítés hiányában (a szembenálló felek nem rendelkeztek ágyúval) az ütközet a gyalogság bevetésével kezdődött. Az első sortűz után a nagy veszteségeket szenvedő Urbán támadásba küldte a lovasságot. Hamarosan elesett két osztrák tiszt és kb. 18 gyalogos, sokan sebesülten feküdtek a csatatéren. A veszteségek láttán, Urbán alezredes elrendelte a visszavonulást.²³³

Az ütközetről elfogultan író Alexandru Ceuşianu szerint Vasile Moldovan prefektus, aki a jobbszárnyon két század román népfelkelőt irányított így emlékszik: „...csatárláncunk foghíjas volt, mégis erőltetett menetben túljutottunk a falun, amely bal felől maradt. A lövészárokban megbúvó székely önkéntesek sortűzet nyitottak a védtelen dzsidásainkra (lándzsával felszerelt katona). A meglepett embereinkbe félelem szállt és minden erőfeszítésünk ellenére fejvesztetten menekültek magukkal sodorva az addig rendezett sorokban menetelő határőrszázalóaljat is.”²³⁴

A Dorschner ezredes és Beczmann hadnagy által vezetett székely haderőből főleg a honvédek százada tűnt ki. Urbánék két tisztet (Hönig és Kallivoda hadnagyokat) és 78 gyalogost veszítettek. Kövári magyar oldalon nem említ veszteséget.²³⁵

Elfogultságtól egyáltalán nem mentes Oros „alias Russu” visszaemlékezése. Ő, mint az események egyik résztvevője, bírálóban részesítette Kövárit és Jakab Eleket, akik, szerinte, tévesen írták le a Vajdaszentiványon történeteket.

A Marosvásárhelyi Állami Levéltárban őrzött kézirat az alábbiakat tartalmazza a vajdaszentiványi eseményekről:

„...Urbán csak egy Chevaux lovasszázaddal rendelkezett és nem kettővel ahogy Kövári írja. A naszódi román határőrezred kettő, egyenként három fontos ágyúját a Maros radnotfái hídjához vezényelték.” Majd így folytatja: „...most én rajtam a sor, hogy részrehajlás nélkül írjam le az eseményeket.” Oros, alias Russu „részrehajlás nélküliségéhez” a következőket szeretnénk megjegyezni:

- az ő visszaemlékezése Kövári 1861-ben, illetve Jakab Elek 1890-ben megjelent műve után íródott;

: az eseményektől eltelt több mint 40 év múlva kérdéses, hogy annyira pontosan emlékezzék a történetekre.

De lássuk mit írt tovább: „...a riadó után egyedül indultam a ló lépésében Régenből Vajdaszentivány felé, arra várva, hogy Urbán serege is kimozduljon. Urbán lovasfutárt menesztett Vasile Moldovanhoz, azzal a paranccsal, hogy figyelje csapatainak Vajdaszentivány irányába való hadmozdulatait. Lassan haladtam Vajdaszentivány felé, mert Urbánék még mindig várakoztak. Még jó puskalövésnyit mentem, senkit sem láttam magam előtt. Hátrapillantva láttam, hogy Urbánék most hagyták el a város szélét. Elöl lovagolt Urbán, mellette segédtszjtje, Storch hadnagy. Hátuk mögött a Chevaux lovasszázad. Utánuk következett a gyalogság. A város szász nemzetőrsége egy-, vagy kétcsövű vadászpuskákkal felszerelve a szőlők tetején foglalt állást. Ahogy álltam ott, hol Vajdaszentivány, hol Szászrégen felé tekintve, egyszer csak azt látom, hogy a falu felől, a domb alól egy furcsán öltözött, lá-lá-lá-t éneklő, baritonhangú alak közeledik felém. Miután meggyőződtem, hogy más senki sem követi, oda ügettem és magyarul ráordítottam, hogy álljon meg. A furcsa alak, ügyet sem vetve rám, lá-lá-lá-t énekelve tovább akart menni. Én azonban, kardomat kivonva, hátlapjával nyakon ütöttem és felszólítottam, hogy álljon meg, különben levágom. Akkor a furcsa alak, látván, hogy komolyan beszélek, felém fordulva elmondta, hogy mi (magyarok) nem a szászokra, hanem a románokra haragszunk, engemet régi szásznak nézett. Annak ellenére, hogy furcsa öltözetet viselt, azonnal felismertem benne Lőrinczi, marosvásárhelyi ügyvédet, akinek fia iskolatársam volt, és főiskolás koromban többször megfordultam a lakásán is. Ő azonban nem ismert meg. Azért öltözött furcsán, hogy örülnek és ne kémnek tekintsék. Megkérdeztem tőle, hol van a magyar sereg. Urbán látva beszélgetésünket, többször kiáltotta, hogy löjem le. Miután a furcsa alak másodszori kérdésemre sem válaszolt, elővettem pisztolyomat és a mellének szegeztem. Akkor az öreg kém, lehetett úgy 60-70 év körüli, térdre ereszkedett, kezeit imádságra kulcsolva, életéért könyörögve elmondta, hogy a magyarok nagyobb része hol lapul, bal felől pedig, ahol a kertek és a kerítések látszanak, ott lapul a kisebbik rész. Urbán látván, hogy nem végzek vele, hozzám küldött két lovas. Egyikük lovát ráugrasztotta a kémre, a másik mellbe lőtte a letepert öreget, aki ott nyomban, minden szó nélkül kimúlt. Aztán mindhárman ügettünk Urbánhoz, aki nem hitte el az általam mondottakat, majd előre indultunk. Miután mögöttünk maradt a lelőtt kém teteme, a nagy völgyön túli erdő alól, váratlanul előbukkant a magyarok csatárlánca és löni kezdtek. Urbán is nyomban csatárláncba vezényelt egy század román és egy bukovinai határőrt és ők is löni kezdtek. Urbán ezredes, Storch hadnagy és jómagam a Chevaux lovasszázad élén álltunk. Mögöttünk

várt bevetésre egy határőr zászlóalj. A jobbszárnyon, de nagy távolságra foglaltak állást Beresztelke közelében Vasile Moldovan dzsidásai, a balszárnyon pedig, a határőrök mögött egy kisebb dzsidás alakulat. Közben a csatárláncba fejlődött székelyek és a mieink tüzelve közelítették egymás felé. Mi is a lovassággal és a tartalékosokkal a nyomukban haladtunk előre. Így ment ez kb. egy fél óráig. Akkor a székelyek taktikát változtattak, tüzelve, lassan visszafelé vonultak, oda ahonnan elébújtak. A mieink, nem érzékelvén a csapdát, tovább tüzeltek és lépkedtek előre, mígnem egyvonalba kerültek a tőlünk balra levő kertekkel, ahol a székelyek kisebb serege húzódott meg. Én észrevettem a csapdát, de nem mertem szólani, mert Urbán alezredes, szigorú, kemény, másoktól tanácsot nem kérő ember volt.

A nagy völgybe visszavonult székely lövészek egyszerűen láthatatlanná váltak, majd mintegy jelre a kertek mögött lapulókkal, általános tüzelésbe kezdtek úgy szemből, mint a balszárny felől. A golyók záporosoként zúdultak felénk. Most, Urbán alezredes belátván saját hibáját, általános visszavonulást rendelt el. Látván visszavonulásunkat, a székely lövészek támadásba lendültek. Urbán alezredes parancsára, a tartalékban levők is visszavonultak Régen felé. Az első vonalban levőink, két tűz közé fogva, puskáikat szuronyra szegezve a végsőig küzdöttek, most nem a győzelemért, hanem saját életükért. Egy ilyen véres összecsapásban mindkét félnek vannak veszteségei. Hányan estek el a magyarok közül, visszavonulásunk miatt nem tudom megmondani. A mieink közül elestek Hönig és Kalivida hadnagyok; Urbán szerint 36-an és nem 80-an, mint Kövári, vagy 400-an, ahogy azt Jakab Elek írja. A sötétség mentette meg a mieinket a további öldökléstől.”²³⁶

A szabadságharc idején a Debrecenbe menekülő magyar kormány vésztörvényeket állított fel. Egy ilyen vésztörvényt kezdte meg működését Vajdaszentiványon is. A vésztörvénytészék tagjai: Szabó Lajos, régi ügyvéd, testvére, Szabó Samu és Gyulai, akik a legsúlyosabb ítéleteket hozták.

A Szászrégenből Vajdaszentiványra idézett Emmerich Martin tanú így emlékezett: „...az épület előtti udvar tele volt emberekkel, többségében kötelekben levő románok. A hóhérok az áldozatok megvesszőzésével és halálba küldésével voltak elfoglalva. A megkínzottak jajveszékélése messzehangzott, de ez nem hatotta meg a gyilkosokat és a bámészkodókat. Az elítélteket rangjuk szerint csoportosították. Az egyszerű románokat a falu végén felállított villáknál akasztották fel. Az előkelő rendűeket szigorú katonai kíséret mellett Marosvásárhelyre szállították, azzal a titkos paranccsal, hogy útközben végezzenek velük. Ceuşan Samson, román lelkész megkötözték és csak azután engedték szabadon, miután tanúsították, hogy emberségesen bánt egy magyar sebesülttel az októberi ütközet után.

Egy 1849 áprilisi éjszakán felverték Szászrégen valamennyi közéleti román és szász nemzetiségű személyét és a vajdaszentiványi vésztörvényszék elé hurcolták őket. A négy hétig tartó vizsgálat után a régi polgárokat szabadlábba helyezik. Ebben nagy szerepe volt a közelgő orosz támadásnak.”²³⁷

11. Vajdaszentivány 1849-1918 között

Az 1848-49-es forradalom, bukása ellenére, eltörölte a feudalizmust és döntő hatással volt az új korszak polgári átalakulására és fejlődésére.

Vajdaszentiványon a jobbágyszabadítás és a zsellérkérdés végleges megoldására csak a forradalom utáni évtizedekben került sor.

Az 1854-es császári nyiltparancs szerint az úrbéresnek elismert jobbágyság és zsellérek számára az állam biztosította a megváltási összeget. Így az állam által megváltottak, mint úrbéresek, azon földterületek tulajdonosai lettek, amelyekért adóztak.

A házatlan zsellérek is szabadokká váltak, a földesúri kötelezettségektől mentesülve lettek. Birtokuk viszont nem volt és nem is kaptak. Megélhetésüket napszámos munkával és részesműveléssel biztosították. A kurialista (udvarban lakó) zsellérek helyzete csak 1896-ban rendeződött önmegváltás útján.

A volt jobbágyság és zsellérek felszabadítása nyomán Vajdaszentiványon is megváltoztak a birtokviszonyok.

1848 után a falu legnagyobb birtokosa gróf Klebersberg Vilmos. Vajdaszentiványi birtokait házasság útján szerezte. Iktári Bethlen Domokos és gróf bethleni Bethlen Kata házasságából származott iktári Bethlen Kata, gróf Kemény Sámuel felesége. Ez utóbbi házasságából Kemény Katalin születik, ki oszolai Kuún Józsefhez megy feleségül. Házasságukból öt gyermek születik: Katalin, később báró Löwenthal Schaller Sámuel felesége; Vilma; Jozefa, később gróf Klebersberg Vilmosné²³⁸; Karolina és Sámuel.

A falu gazdasági állapota és társadalmi helyzete az 1870-es, az 1900-as és az 1910-es népszámlálás adatai, valamint az 1895-ben készített mezőgazdasági statisztika alapján elemezhető a legjobban.

1870-ben a falu összlakossága 1723 személy. Ebből pap: 2; tanító: 4; egyetemre járó: 1; tulajdonos: 488; haszonbérlet: 26; gazdatiszt: 2; évente szolgáltatók: 320; napszámosok: 361; személyes szolgálatot tevők: 6; foglalkozás nélküliek 14 éven alatti férfiak: 219; 14 év alatti nők: 251; foglalkozás nélküli férfiak 14 éven felül: 9; nők: 34²³⁹.

1900-ban a falu lélekszáma 1790 fő. Ebből kereső: 993; eltartott: 797; mezőgazdasági és kertészeti foglalkozású keresők: 911; eltartottak: 690;

az őstermelés egyéb ágaiban foglalkozó kereső: 1; eltartott: 1; iparban kereső: 5; eltartott: 6; közszolgálat és szabadfoglalkozású kereső: 11; eltartott: 32; véderő kereső: 1; eltartott: 1; házi cselédek kereső: 29; eltartott: 6; egyéb ismeretlen foglalkozásban kereső: 11; eltartott: 15; kereső férfi összesen: 479; kereső nő összesen: 432; eltartott férfi: 327; eltartott férfi: 327; eltartott nő: 363; összesen férfi: 806; nő: 795²⁴⁰.

A fenti adatokból kitűnik, hogy a falu lakosságának 89,44%-a mezőgazdaságban dolgozó, a többi 10,56% más területen kereső. A keresők részaránya 55,47%, az eltartottaké pedig 44,53%. A tulajdonképpeni iparban dolgozókból kovács: 6; gépgyártásban dolgozó: 1; cipőiparban: 5; malomiparban: 3; kőműves: 1; szállodás: 6; egyéb területen 2; négyen csak mellékesen foglalkoznak iparral. Az iparban foglalkoztatottak között: 20 férfi és 4 nő. Ebből önálló férfi 12 és 1 nő; segítő családtag: 2; művezető előmunkás: 1; segédmunkás: 3; tanonc: 3; szolgál: 2. A vállalatok nagysága: segédnélküli: 10; egy segéddel: 3 vállalat, két segéddel: 1 vállalat; 3-5 segéddel: 1 vállalat; összesen 15 vállalat.

Az 1910-es népszámlálás szerint a falunak 1729 lakosa volt. Ebből 682 kereső, 1047 eltartott. Foglalkozás szerint mezőgazdaságból élt: 1483; amiből 548 kereső, eltartott: 935. A tulajdonképpeni iparból élt: 66, ebből kereső: 25; eltartott: 41; kereskedelembe összesen: 15; ebből kereső: 5; eltartott: 10; közszolgálatban összesen: 32; ebből kereső: 13; eltartott: 19; véderő: 1; napszámosok száma összesen: 60; ebből 30 kereső, eltartott 30, szolgák összesen: 21; ebből kereső: 18; eltartott: 3; más területen összesen: 15; ebből 6 kereső és 9 eltartott. A tulajdonképpeni iparban dolgozók száma foglalkozás szerint: kovács: 3; fémiparban: 2; ács: 1; szilgyártó: 2; cipész: 4; molnár: 3; mészáros: 1; kőműves: 3; asztalos: 2; vendéglő és szállodaipar: 3; más területen: 1; iparral csak mellékesen foglalkozók: 14.

A vállalatok nagysága: segédnélküli: 25; egy segéddel: 3 vállalat; két segéddel: 1 vállalat; 3-5 segéddel: 1 vállalat; összesen: 30 vállalat.

Ez a szám a vállalatok megkétszereződését jelentette 1900-hoz viszonyítva.

Megállapítható, hogy az összlakosság 87,54%-a továbbra is a mezőgazdaságban dolgozott. A tulajdonképpeni iparban dolgozók számaránya 12,46%. A keresők részaránya 39,44%, az eltartottaké pedig 60,56%.²⁴¹ Feltűnő a keresők részarányának jelentős csökkenése 1900-hoz viszonyítva.

1848-1880 között a falu mezőgazdaságát egy átmeneti időszak jellemzi. Ebben az időszakban megy végbe a kisajátítás és a tagosítás. Az 1873-ban elvégzett tagosításig a földesurak birtokait részesműveléssel dolgozták meg a volt úrbéresek. Erre utalnak az 1870-es népszámlálás adatai

is. A 488 birtokos mellett 320 évi szolgálatot tevő és 361 napszámos is szerepelt. Ezek együttesen a falu lakosságának 39,52%-át tették ki.

Az 1895-ben összeállított mezőgazdasági statisztika szerint a 100 holdon felüli birtokosok: gróf Klebersberg Vilmos, Nagy Gyula, Wermescher Sámuel, gróf Teleki Károly, kiskorú Horváth István, Bod Sándor, református lelkész és Vadasdi Kálmán.²⁴²

Az első világháború végén a falu 100 holdon felüli birtokosai: gróf Zichy Vladimir (a Klebersberg birtok örököse) özvegye, gróf Teleki Károly, báró Bánffy Zoltán, kiskorú Horváth István, a Wermescher testvérek és Palkó György.

Az 1895-ben elkészített mezőgazdasági statisztika részletes betekintést nyújt a falu gazdasági állapotába:²⁴³

A gazdaságok száma és területe művelési ágak szerint kataszteri holdban								
398	Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Termék- etlen	Össz.
	2949	158	560	5	45	541	226	4484

A gazdaságok területéből (kataszteri hold)		
Tulajdonbirtok	Haszonélvezeti birtok	Haszonbéres birtok
4106	254	124

Gazdaságok száma tűz elleni biztosítással:

- épület 148
- gabonás 48
- takarmány 1
- átalány 1

Gazdaságok száma jégkárbiztosítással összesen: 3

A falu fő birtokosainak gazdasági állapotát a 3. számú melléklet szemlélteti.

A gazdaságok területe művelődési ágak szerinti elemzése az alábbi következtetésekre enged:

- 1724-hez viszonyítva a szántóterület négyszeresére növekedett;
- a mezőgazdasági terület aránytalanul oszlott meg a gazdák között.

A 2929 kat. hold szántóból a falu hét fő birtokosa összesen 1414 kat. holddal rendelkezett (47,94%), a kaszálók esetében az 560 kat. holdból 304 kat. holddal (54,28%). Az ő tulajdonukban található a teljes legelő- és erdőterület. A legelők esete annál furcsább, mert az 1854-es császári nyiltparancs szerint a földesurak birtokában csak $\frac{1}{4}$ rész maradhatott, a többi a falu tulajdonába került.

A fokozódó piacgazdaságra való áttérésnek nyomai kimutathatók az egyes mezőgazdasági munkák gépesítésével. A tehetős gazdák vasekét, cséplőgépet, lokomobilt, vetőgépet, hengert, stb. vásároltak. Ezt szemlélteti a 4.a. számú melléklet.

1900-ban a falu gazdasági állapota a következő:

- területe kat. holdban: 4482. Ez két kat. holddal kevesebb mint az 1895-ös statisztikában megjelenő terület;
- lakóházak: 358;
- a faluhoz tartozó tanyák: Berek házcsoport, Both tanya, Klebersberg tanya, Wermescher tanya, Wágner tanya²⁴⁴.

A lakóházak épületanyag és fedél szerint:²⁴⁵

Kőből vagy téglaából	Kő vagy tégl alappal, vályog vagy sárból	Vályog vagy sárból	Fából vagy más anyagból	Összesen
24	-	7	327	358
A házak fedele szerint				
tégla, pala, bádóg	zsindely, deszka	nád, zsúp	Összesen	
6	120	232	358	

Az 1900-ban²⁴⁶ és az 1910-ben²⁴⁷ elkészített mezőgazdasági statisztikából megismerjük a birtokosok, bérlők és a mezőgazdaságban dolgozók arányát.

1900-ban birtokos és bérlő			1910-ben birtokos és bérlő		
100 holdon felüli birtokos		2	100 holdon felüli birtokos		1
Haszonbérlő 100 holdon felül		---	Haszonbérlő 100 holdon felül		---
Kisbirtokos vagy bérlő 10-100 kat.hold között		84	Kisbirtokos vagy bérlő 10-100 kat. hold között		38
Kisbirtokos, napszámos 10 kat. hold alatt		84	Kisbirtokos, napszámos 10 kat. hold alatt		123
Részesművelő		1	Részesművelő		---
Majoros baromfitenyésztő		---	Majoros baromfitenyésztő		---
Kertész		1	Kertész		---
Összesen		172	Összesen		162
Segítő családtag	Férfi	77	Segítő családtag	Férfi	86
	Nő	197		Nő	4
Eltartott(férfi és nő összesen)		313	Eltartott(férfi és nő összesen)		440

1900-ban mezőgazdaságban foglalkoztatottak			1910-ben mezőgazdaságban foglalkoztatottak		
Tisztviselő	Kereső	---	Tisztviselő	Kereső	1
	Eltartott	---		Eltartott	4
Cseléd	Kereső	70	Cseléd	Kereső	62
	Eltartott	149		Eltartott	117
Munkás	Kereső 16 év alatt	13	Munkás	Kereső 16 év alatt	9
	Kereső 16 év felett	382		Kereső 16 év felett	260
	Eltartott	228		Eltartott	374
Saját lakással bíró munkás		86	Saját lakással bíró munkás		96

A fenti táblázatból kitűnik, hogy 1900-ban Vajdaszentiványon 100 kat. holdon felüli tulajdona csak két birtokosnak volt: Klebersberg és

Wermescher. Az 1910. évi népszámlálás szerint csak egy 100 kat. holdon felüli birtokos létezett: Klebersberg.

Az 1911-ben megjelenő gazdacímer viszont öt ilyen tulajdonost említ.²⁴⁸ (4.b. számú melléklet).

A földbirtokok megoszlása 1910-ben sem mutatott lényeges eltérést 1895-höz viszonyítva.

A három kimutatás adatai a paraszti társadalom hangsúlyos rétegződését tükrözték. 1900-ra eltűntek az 1870-ben kimutatott évente szolgáltatók és napszámosok. Sajnos a három népszámlálás nem tüntette fel külön a paraszti kategóriákat: törpe birtokosok (0-5 kat. hold), kis birtokosok (5-10 kat. hold), közép birtokosok (10-50 kat. hold) és nagy birtokosok (50-100 kat. hold). Az 1900. és 1910. évi adatok két kategóriát tüntettek fel: 0-10 kat. hold és 10-100 hold között.

A táblázatban szereplő mezőgazdasági munkások az egy kat. holdnál kevesebb földdel rendelkezők, a háztájin más mezőgazdasági területtel nem is rendelkeztek. A saját tulajdonú földhiány miatt napszámosként vagy cselédként biztosították megélhetésüket.

Az 1-5 kat. holdas birtokosok mindent a maguk erejével műveltek meg. Az adót és más kiadásokat egy-egy állat eladásából fizették.

Az 5-10 holdas gazdák önálló, kisárutermelők voltak. Az ilyen kiskazda minden munkáját ő maga, háza népével végezte el. Kapálás, aratás, szedés idején napszámosokat is fogadott.

Szembetűnő változás állt be tíz év alatt a 10 holdon felüliek, illetve aluliak számaránya között, az utóbbiak javára. A 10 holdon felüli birtokosok vagy bérlők száma 1910-ben 42-vel csökkent, a 10 holdon aluli kisbirtokosok vagy napszámosok száma pedig 39-el nőtt ugyanabban az esztendőben. Ez a változás valószínűleg a bérlők számának csökkenésével következhetett be.

A 10 holdon felüli gazdák vagy bérlők igénybe vették a bérmunkát is, mivel az elvégzendő munka mennyisége meghaladta a család munkaerejét. Az idegen munkaerőt az állandó jelleggel alkalmazott cselédeken kívül a napszámosok alkották.

A napszámosok bérezéséről így írnak: „...a munkaviszonyok napról napra rosszabbak. Az új cselédtörvény nem vált be sem a kis, sem a középbirtokosok szempontjából. A napszámberék a férfiak esetében tavasszal 162, nyáron 226, ősszel 174, átlagban 177, nők esetében tavasszal 117, nyáron 171, ősszel 130, télen 94, átlagban 128; gyermekeknél tavasszal 81, nyáron 111, ősszel 86, télen 66, átlagban 86 fillér élelmezés nélkül.”²⁴⁹

A földművelő munka elengedhetetlen tartozéka az állatállomány, amelynek adatait az 1870. évi és az 1895. évi mezőgazdasági statisztikákból vettük.

A falu állatállománya 1870-ben:

- ló : 41; ebből mén: 1; kanca: 24; paripa: 14; csikó: 2;
- szarvasmarha : 726; ebből 723 erdélyi szürke; ebből bika: 2; fejős: 304; ökör: 117; borjú: 300; svájci tarka: 3; ebből bika: 1; borjú: 2;
- bivaly: 36; juh: 855; disznó: 450; méhcsalád: 61.

Ezekből az adatokból látható, hogy a szarvasmarha állományt a hagyományos, nagytestű és teherbíró, ellenálló, istállózást nem igénylő erdélyi szürke fajta tette ki. Megjegyzendő, hogy volt már három darab svájci tarka, amely azt sugallja, hogy az illető gazda a tejtermelésre készül berendezkedni.

A falu állatállománya 1895-ben:²⁵⁰

Lófogat	Ebből			
	Egyesfogat	Kettesfogat	Hármasfogat	Négyesfogat
29	11	13	2	3
Ökörfogat	Ebből			
	Egyesfogat	Kettesfogat	Hármasfogat	Négyesfogat
59	---	52	---	7

Az igáslovak száma: 89. A tehénfogatok száma: 64. A szarvasmarhák száma: 918, ebből borjú: 29; fejős: 449; ökör: 440.

A szarvasmarhák életkorát tekintve:

- bikaborjú három évesig 27
- bika három éven felül 2
- üsző és tehén két évesig 160
- üsző és tehén két éven felül 289
- tulok és ökör két évesig 221
- tulok és ökör két éven felül 294
- összesen 918
- az összes állományból: - magyar erdélyi 893
 - pirostarka 22
 - bivaly 3

Lóállomány:

- mén három évesig	6
- mén három éven felül	2
- kanca három évesig	5
- kanca három éven felül	57
- herélt három évesig	5
- herélt három éven felül	18

Egyébb állatfajták:

- kecske	1
- sertés	629
- juh	501
- baromfik	4317
- méhcsaládok	118

1870-hez viszonyítva jelentősen emelkedett az állatállomány (szarvasmarha és ló), illetve a pirostarkák száma.

1895-ben a gyümölcsfák száma: 8778, ebből alma: 2861; körte: 548; meggy: 142; cseresznye: 74; őszibarack: 233; kajszibarack: 240; szilva: 4442; dió: 45; gesztenye: 13; mandula: 8; eperfa: 180.

A falu lakóira jelentős teherként nehezedett a fizetendő adó összege. 1899-ben egy gazdaság átlagban 25 korona, egy személy hat korona adót volt köteles fizetni.

1904-ben a falu állami egyenes adója 8456 korona, amihez pótagót is kellett fizetni 3636 korona értékben. A falu évi összes közjövödelme (tökek, jogok, fekvőségek) 875 koronára rúgott.²⁵¹

Magyarország községeinek 1908-ban elkészített háztartása részletes adatokkal szolgált a vajdaszentiványiak adóterheiről. Ebben az évben az egyenes adó már 9198 korona. A pótagó összege 5537 korona. A község lakóira nehezedő fontosabb közterhek 20167 koronát tettek ki.²⁵²

Vajdaszentivány háztartása 1910-ben:

Összterület kataszteri holdban	4482	
Polgári népesség	1900 – ban	1789
	1910 – ben	1728

A legközelebbi	Közjegyzőség	---
	Körorvos	4,8 km
	Gyógyszertár	4,8 km
A község terhére élők	Szegények	1
	Gyógyíthatatlanok	---
	Fogyatékosok	---
	Elhagyatottnak nyilvánított gyerekek	---
Természetben beszolgált közmunkanapszám	Kézi	791
	Igás	290

A piacgazdálkodás fokozódó szerepe a birtokosokat nagyobb árutermelésre ösztönözte. A gazdálkodásban alkalmazott gépesítés, a nyugati állatfajok beszerzése befektetést igényelt, ez pedig kedvező feltételekkel kapható hitelt. A hitelbeszerzést biztosította Vajdaszentiványon az 1893-ban megalakított hitelszövetkezet heti tíz krajcáros befizetéssel.

A hitelszövetkezet 1904-es adatai:

- 4 helysége terjedt ki;
- 141 tagja volt 156 üzletrésszel;
- az üzletrészek értéke 78,00 korona;
- befizetett üzletrész 75,00 korona;
- takarékbetétek 1000 korona;
- takarékalap 1600 korona.

1904 március 1-én megalakult a „Hangya” fogyasztási szövetkezet

is.²⁵³

A falusi élet békés, nyugodt mindennapjait az 1914-ben kitörő világháború zavarta meg. A július 28-i mozgósítás következtében a falu férfilakosságának színe-javát a harctérre vezényelték. A négy évig tartó háborúban 66 férfi halt hősi halált. Emléküket a református templomban elhelyezett márványtábla örökölte meg.

1. Antal István
2. Antal János
3. Bálint Lajos
4. Bálint Mihály
5. Bányai Gyula
6. Bíró József
7. Dombi György
8. Bone Gergely
9. Csiszár István I.
10. Csiszár István J.
11. Dani József
12. Dani Miklós
13. Demeter József Gergely
14. Décsei István
15. Dézsi László
16. Fábián Ferenc
17. Fekete András
18. Gede György
19. Jártó Sándor
20. Káló György
21. Kis István
22. Lakó István
23. Lakó József
24. Lukács Samu
25. Mózsi István
26. Mózsi János
27. Nagy György
28. Nagy Miklós
29. Nagy Pál
30. Nisztor Albert
31. Nisztor György
32. Orbán György
33. Orbán István
34. T. Palkó János
35. Pap Ferenc
36. Pataki István
37. Pataki József
38. Potra János
39. Réthi Miklós
40. Samu György

41. Schrambek Antal
42. Sütő János György
43. Sütő János Pál
44. Sütő Lajos György
45. Sütő Mihály István
46. Szabó Balázs Sándor
47. Szabó György György
48. Szabó K. György
49. Szabó Ferenc F.
50. Szabó József F.
51. Szakács János
52. Szalai Ferenc
53. Szotyori András
54. Szilágyi György
55. Tordai József
56. Virág János

Az 1914-1918-as első világháború más felekezetű hősi halottainak névsora:

1. Kosztán Péter
2. Savina Mihai
3. Kosztán János
4. Murean Basilacus
5. Rézműves Péter
6. Cimpian Ioan
7. György Ábrahám
8. Fekete Simon
9. Butiurca Dumitru
10. Curticaean Mihaila

A háború rendkívüli megpróbáltatásoknak tették ki az itthon maradottakat is. A fronton harcolók életben maradása miatti aggodalman kívül el kellett viselni a drágulás és az áruhiány miatt gyorsan növekvő inflációt, a rekvirálásokat és a mind szigorúbbá váló fejadagokat. 1918-ban egy 15 éven felüli havi gabonaszükségletét 10,5 kg-ban, a nőkét és a 15 éven aluliakét 9 kg-ban állapították meg.

Bár a háborús megpróbáltatások 1918 őszén véget értek, a felgyorsuló események új helyzetet teremtettek a falu életében.

Az első világháború 1918 októberében forradalomba torkollott. Az „őszirózsás” forradalom hatására létrejöttek a forradalom helyi szervei, a nemzeti tanácsok. Az Osztrák-Magyar Monarchia széthullásával párhuzamosan jelentkeztek a társadalmi és nemzetiségi mozgalmak. Az orosz frontról hazatérők és a hadifoglyok erőszakos cselekedetekre ragadtaták magukat. 1918. november 6-án Maros-Torda vármegye főispánja átiratban értesítette Magyarország belügyminiszterét a Vajdaszentiványon történt zavarásokról és fosztogatásokról.²⁵⁴

A vajdaszentiványi eseményeket az élelmiszerhiány eredményezte. A helyzet javítása érdekében a helybéli magyar és román nemzeti tanács 20.000 korona kölcsönt vett fel, amiből két vagon kukoricát vásárolt a rászorultaknak.²⁵⁵

1918. november elején egy vegyes, magyar-román, aztán különálló, magyar és román tanács és nemzetőrség alakult. A huszonkét tagú nemzetőrség parancsnokai Bod Sándor, illetve Demian Petru lettek.²⁵⁶ A húsz tagú román nemzeti tanácsnak elnöke Sărmășan Theodor, helybéli lelkész lett.

November második felében került sor a gyulafehérvári nagygyűlésen résztvevők megválasztására. Vajdaszentiványt a gemyeszegi választókörszethez csatolták, amely öt küldöttet jelölhetett. Vajdaszentiványról senki sem került a hivatalos küldöttek közé.

Az 1918. december 1-én megtartott Gyulafehérvári Nemzeti Gyűlés kimondta Erdély egyesülését Romániával. Ezzel Vajdaszentivány történetében új korszak kezdődött.

12. A két világháború között

1918 őszén megváltozott Erdély államhatalmi helyzete, a román állam része lett. Az elkövetkező időszak legfontosabb feladatai közé tartozott az új államba való berendezkedés, a földreform végrehajtása és a kisebbségi létből származó kérdések megoldása.

Az 1921 július 30-án elfogadott földtörvény megbolygatta a falu társadalmát. A törvény elfogadása előtt a falu 4482 kat. hold területéből hat földbirtokos 2006 kat. hold és 1491 négyszögöl területtel rendelkezett, ami az összterület 44,77%-a. A terület többi részén 162 birtokos osztozott.

A földtörvény szellemében Vajdaszentiványon is megalakult a helyi földosztó tanács, amelynek feladata a földre jogosultak összeírása és elbírálása volt. A tanács tagjai: Samu Miklós polgármester, Makkai Károly titkár, Kolcsár Mihály és Bálint József földművelők. A tanácsot az alsórégeni járás tanácsának hatáskörébe rendelték, amely a kisajátítandó területekért és a földigénylők névsorának jóváhagyásáért felelt.

A járási tanács fellebbviteli szerve a megyei tanács volt, amely elbírált a fellebbezéseket, elkészítette a parcellázási tervet és megállapította a kiosztandó parcellák nagyságát.

1922-ben a falu földbirtokosai, Zichy Vladimir özvegye, Teleki József, Horváth István, Bánffy Zoltán, a Wermescher testvérek és Palkó Gyula felszólítást kaptak, hogy nyilatkozzanak birtokaik nagyságáról és jogi helyzetéről.²⁵⁷

Földbirtokos neve	Birtok összterülete
1. Zichy Melánia	1112 kat. hold 1451 négyszögöl
2. Teleki József	227 kat. hold 1071 négyszögöl
3. Horváth István	130 kat. hold 1455 négyszögöl
4. Bánffy Zoltán	62 kat. hold 1279 négyszögöl

A Wermescher testvérek (négyen voltak) 345 kat. hold birtokát osztatlan tulajdonnak nyilvánították, emiatt mentesült a kisajátítástól.²⁵⁸

Palkó Gyulának Vajdaszentiványon levő 84 kat. hold birtokán kívül Szászrégenben 114 kat. hold, Fülöpösön pedig 58 kat. holdja volt. Ez utóbbit kisajátították. Vajdaszentiványi birtoka nem esett kisajátítás alá.²⁵⁹

A több helységben fekvő uradalmak esetében a tulajdonosnak jogában állt kiválasztani a kisajátítás alá eső vagy nem eső birtokait. Zichy Melánia marosszentgyörgyi, unokai, magyarfűlpösi és felső idecsi birtokai estek kisajátítás alá.²⁶⁰ A másik három tulajdonos (Teleki, Horváth, Bánffy) vajdaszentiványi birtokait teljes egészében kisajátították, mert:²⁶¹

- báró Bánffy Zoltán a szomszédos Beresztelkén 849 kat. holddal rendelkezett, emellett távollevő volt (Magyarországon lakott);

- Horváth István vajdaszentiványi birtokait több mint tíz éve haszonbérbe adta, Magyarországon lakott, a helybéli hatóságok nem is ismerték;

- Teleki József Marossárpatakon, Toldalagon és Balában is tulajdonos, ezekben a helységekben birtokait meghagyták.

A földtörvény utólagos módosítása lehetővé tette, hogy ott, ahol a földigénylés mérsékelt volt, a földbirtokosok tulajdonában 500 kat. hold művelhető terület maradjon. Ennek köszönhetően Zichy Melánia végül is 600 kat. hold 955 négyszögöl birtok tulajdonában maradhatott.²⁶²

A földbirtokok kisajátítása Vajdaszentiványon 1922. szeptember 4-én kezdődött. A munkálatok nagyon lassan haladtak, mert a kisajátítás alá esők több rendben fellebbeztek a járási és megyei földosztó tanácshoz vagy az Ítéző Táblához; minden ítéletet helyszínrre való kiszállás és újramérés

követett; kevés volt a szakember; eltérés mutatkozott a bejelentett és a valójában létező földbirtokok között; stb.

A földbirtokok felmérésekor a Zichy birtokból 8 kat. hold 796 négyszögöl termőterület és 1400 négyszögöl erdő hiányzott. A Teleki birtok hiánya 3 hold 386 négyszögöl; a Horváth birtokon 491 négyszögöl, a Bánffy birtokon pedig 1508 négyszögöl többlet mutatkozott.²⁶³

A helyi kisajátító és földosztó tanács összeállította a földre jogosultak névsorát. A törvény szerint földet igényelhettek a földnélküliek vagy kevés földdel rendelkezők, a hadirokkantak, a hadiözvegyek és hadiárvaik, az önkéntesek és azok akiket az Erdélyi Igazgató Tanács mozgósított. A névsorba 257 személyt vettek fel.²⁶⁴

A névsort a polgármesteri hivatal előtt függesztették ki öt napra. Azután tizenöt napon belül lehetett fellebbezni a megyei tanácsnál.

A helyi földosztó tanács közérdek címen sajátította ki Bánffy Zoltán mintegy 61 kat. hold birtokát. A kártérítés összegét holdanként 800 lejben állapította meg.²⁶⁵

A Régen járási agrárbizottság egyöntetű határozattal sajátította ki Zichy Melánia Vajdaszentiványon levő birtokából 338 kat. hold 867 négyszögöl területet. Ebből 251 kat. hold 867 négyszögöl területet a vetésmezőn, 57 kat. holdat a „Lókert”-ben, 10 holdat házhelyeknek, 20 kat. holdat pedig az állam részére; továbbá kisajátította a Virág András által használt ingatlant, meghagyva a tulajdonosnak 515 kat. hold 385 négyszögöl összterületet. Ugyanakkor került kisajátításra Horváth István és Teleki József birtoka. Horváth István tulajdonából közérdek címen 130 kat. hold 964 négyszögöl területet sajátítottak ki, a tulajdonosnak meghagyván egy 544 négyszögölnyi belsőséget. Teleki József teljes vajdaszentiványi birtokát (230 kat. hold 1457 négyszögöl) kisajátították.

A kisajátított területekért a volt tulajdonosok kárpótlást kaptak. Az állam által meghatározott összegeket a tulajdonosok a megyei tanácsnál és az Ítéző Táblán több rendben fellebbezték meg. A marosvásárhelyi Ítéző Tábla visszautasította a fellebbezők kéréseit, megerősítván a megyei bizottság döntését. A kisajátított területekért a tulajdonosokat az alábbi összegekkel kárpótolták:

Tulajdonos neve	Zichy Melánia	Bánffy Z.	Teleki J.	Horváth I.
Kártérítés összege	607715 lej	64800 lej	257040 lej	73948 lej

A négy tulajdonosnak kifizetett végösszeg 1.003.503 lej. A kárpótlás kifizetése 1930. január 1-én kezdődött.²⁶⁶

Bár a kisajátítás 1922 őszén kezdődött, a mérések, a földterület parcellázása és kiosztása csak 1924-1925-ben történt. 1925. november 26-án a Maros-Torda megyei Mezőgazdasági Tanács átiratban értesítette a nagyenyedi székhelyű, ötös számú Geodéziai Felügyelőséget a vajdaszentiványi mérések befejezéséről.²⁶⁷

A kisajátított és felparcellázott területeket eleinte a megyei mezőgazdasági tanács kezelte és adta haszonbérbe a jövődöbéli tulajdonosoknak az alábbi összegekért:

- szántó 80 lej/holdja;
- kaszáló 150 lej/holdja;

A kiosztandó parcellák nagysága 2-3 kat. hold között mozgott. A gazdáknak kiosztandó területek mellett közérdekű, kulturális, gazdasági, társadalmi, katonai és nevelési célokra is különítenek el részeket.

A földtörvény lehetővé tette a községi legelő (257 kat. hold 88 négyszögöl), illetve községi erdő (181 kat. hold 1252 négyszögöl) kimérését, ami addig Vajdaszentiványon nem létezett.

A Zichy birtokból a község javára az alábbi közérdekű területeket mérték ki: iskola részére kert: 5 hold; tanítók földje: 16 hold; görög-katolikus templom javára 7 hold 445 négyszögöl; kántortelek: 2 hold 800 négyszögöl; egyház javára: 2 hold; a falu beépített területének növelésére: 11 hold; 45 házhelynek 300 négyszögöl házhelyenként; két 400 négyszögölnyi házhely a kultúrotthon illetve az „Astra” javára; orvosi rendelő számára: 200 négyszögöl házhely; két kert, egyenként 400 négyszögölnyi, a tisztviselők számára. Ugyancsak a Zichy birtokból állami tartalék címen: sportpálya: 3 hold; állattenyésztő telep: 10 hold; csemetekert: 1 hold; utász ház: 1 hold 400 négyszögöl; községi temető: 2 hold; dögter: 2 hold; agyaglyuk: 1 hold; rendőrőrs: 800 négyszögöl; községi legelők javára 77 hold 1458 négyszögöl; községi erdő javára 174 hold 821 négyszögöl.

Bánffy Zoltán teljes vajdaszentiványi birtokát (62 kat. hold 1279 négyszögöl) a községi legelőhöz csatolták.

A Horváth birtokot a falusiaknak osztották ki teljes egészében.

A Teleki birtokból közérdekű célokra kisajátítottak a görög-, katolikus egyháznak 17 hold 355 négyszögöl területet, a községi legelőnek pedig 210 hold 716 négyszögöl területet.

A Régen járási tanács 1928. szeptember 19-20-án határozatot fogadott el a földparcellák kiosztásáról.²⁶⁸ Az egész parcellát 2 hold, a kiegészítő parcellát 1 hold 800 négyszögöl, a házhelyet 300 négyszögöl nagyságúnak határozta meg.

A falu lakói nincsenek megelégedve a parcellák nagyságával. Emiatt Nagy József, több más falustársával együtt a megyei tanácshoz fordulnak, amely részben teljesíti a kéréseket. Az egész parcellát 2 hold 800 négyszögöltre emelte, elfogadta egy kérvényező felvételét a földhöz jogosultak közé, a kérvényező házhelyet is kapott, ugyanakkor visszautasította 47 kérvényező kérelmét.²⁶⁹

A négy földbirtokos kisajátítás előtti területeit az 5. számú melléklet, a kisajátított területeket a 6. számú melléklet, a birtokukban maradt területeket a 7. számú melléklet ábrázolja.

A földigénylők törvényes beiktatására a helybeli polgármesteri hivatalban kerülsor 1929. július 11-én. A falu képviselői: Ursiu Vasile bírósági; Bálint József a lakosok nevében. A felvett jegyzőkönyv szerint minden földigénylőt beiktattak birtokába. Ezek szerint egész parcellát (2 hold 800 négyszögöl) 56 igénylő (összesen 140 hold); kiegészítő parcellát (1 hold 800 négyszögöl) 158 igénylő (összesen 225 hold 1006 négyszögöl); házhelyet 78 igénylő (összesen 10 hold 768 négyszögöl) kapott. 47 igénylő kérését visszautasították.²⁷⁰

A földhöz jutottakról szóló kimutatást a 8., 9., 10. számú mellékletek szemléltetik. A függelékek a falusiak által fizetendő összegeket is feltüntetik.

A 942 hold 1340 négyszögöl kisajátított összterület megoszlás szerint:²⁷¹

Közérdek		Községi legelő		Falutérületének növelésére		Igénylőknek		Községi erdő	
hold	nöl	hold	nöl	hold	nöl	hold	nöl	hold	nöl
63	1000	257	88	9	600	431	-	181	1252

Az 1921-es földreformnak fontos következményei voltak a falu lakóinak életében is. 214 család jutott földterülethez. A falu egyedüli birtokosának területe (Zichy birtok) 13,40 %-ra csökken az előző időszakhoz viszonyítva. Megnövekedett a törpebirtokok száma (5 holdig). Javultak az életkörülmények. Sok új ház épült, amelyek átalakították a falu képét.

Minden előnye ellenére a földtörvénynek árnyoldalai is voltak. Amint látható volt, 47 igénylőnek visszautasították kérését. A két világháború között, a súlyos adóterhek, valamint a harmincas évek gazdasági válsága miatt több törpegazdaság tönkrement. Az örökösök utáni birtokmegoszlás a földterület felaprózását eredményezte. A napszámosok újra „divatba” jönnek. Alig ültek el a földtörvény hullámai, a földigény megint jelentkezett.

13. A második világháború áldozatai

Az 1918-ban bekövetkezett hatalomváltás után a falu többségi magyar lakossága saját bőrén kezdte érezni az új hatalom erőszakos nemzetiségellenes politikáját: rendkívüli állapot, hűségeskü letétele a román államra, a hűségeskü megtagadók állás nélkül maradtak, idegenből hozott arrogáns, román nemzetiségű tisztviselők kinevezése, román nyelv kötelező használata egy olyan településen, ahol gyakorlatilag ez a nyelv ismeretlen volt, „névelemzés”, vagyis az ősrómán származás kutatásával járó „visszarománosítás”, aminek az volt a következménye, hogy sokakat, akarattuk ellenére is román nemzetiségűnek nyilvánítottak, a helység magyar neve használatának betiltása, bizonyos engedélyeket (pl. italmérés) csak román nemzetiségűek kaphattak, az állami iskolában csak románul taníthattak, stb.

Ezért fogadta a másodrendű állampolgári sorsba juttatott vajdaszentiványi magyarság örömmel a második bécsi döntést, mely által Észak Erdéllyel együtt, Vajdaszentivány is Magyarországhoz lett csatolva (1940. aug. 30). De sajnos most a románsággal éreztették a hatalomváltozást, amolyan „szemet szemért, fogat fogért” alapon.

A falu magyarságának örömet, románságának keservét egy egészen más mederbe terelte a kitörő második világháború. A „Sasbehívó” sokakat küldött Vajdaszentiványról is a szovjet harctérre. Az itthonmaradottakat a harctéren levők életéért való aggodalom mellett a háborús rekvirálások is nehéz helyzetbe hozták. A harcterről érkezett levelek még megkönnyebbülést eredményeztek, de a hivatalos tábori levelek mind több és több családot borítottak gyászba.

A második világháborúban elesettek névsorát a református templomban elhelyezett márványtáblán olvashatjuk.

1. Banga János
2. Bálint József
3. Bálint Péter
4. Berecki György
5. Berki Árpád
6. Berki János
7. Bincsó József
8. Csiszár András
9. Dani Sándor

10. Demeter István
11. Faragó János
12. Falati Sándor
13. Fekete József
14. Fülöp Ferenc
15. Lukács János
16. Menyhárt Gyula
17. Mező Sándor
18. Molnár András
19. Molnár István
20. Mózes István
21. Mócsi István
22. Nagy József
23. Nagy Lajos
24. Nagy F. József
25. Pataki András A.
26. Ringer Sándor
27. Sántha János
28. Sántha Sándor
29. Sütő Gyula
30. Sütő József Gy.
31. Szabó Ferenc
32. Id.Szabó Cs. István
33. Ifj.Szabó Cs. István
34. Szabó B. György
35. Szabó F. János
36. Szabó Sz. Mihály
37. Szakács János Gy.
38. Szász József
39. T. Palkó József
40. Újlaki András
41. Vajda Gyula
42. Veres Péter

E névsort ki kell egészítenünk azokkal, akik más felekezetek templomaiban érdemelnének emléktáblát, vagy nem a harctéren estek el:

1. Baciú Mihaila
2. Bálint Péter
3. Berecki József
4. Berki Lajos

5. Berki Zoltán
6. Bonyi Jánosné
7. Csap József
8. Csiszár János
9. Dani Sándor
10. Dejas Gheorghe
11. Demian Teofil
12. Dézsi János
13. Fărăgău Ioan
14. Horváth Mihály
15. Imre Klára
16. Izsák Györgyné
17. Izsák Ida
18. Izsák József
19. Kacsó Ilona
20. Kiss Andrásné
21. Lázár Pepi
22. Monus János
23. Nagy Márton
24. Nagy Szakács József
25. Pataki Miklós
26. Primusz Iacob
27. Sántha Béla
28. Sütő István Mihály
29. Szabó György
30. Szabó Sándorné
31. Szatmári János
32. Tăbăran Ioan
33. Topor Petru
34. Uleşan Flora
35. Vajda Gyula Péter
36. Veres Mária
37. Weisz Ernő
38. Weisz József
39. Weisz Márton
40. Weisz Nándor
41. Zsiga Anna

A második bécsi döntés után (1940. augusztus 30) Lăcătuş Petru és Roştaş Petru, a magyar hadseregben szolgált katonák, átszöktek Romániába. Hasonlóan cselekedett Fărăgău Petru is, aki itthonról szökött oda.

1944. augusztus 23-a után Fărăgău Petru átszökött a szovjet hadseregbe és hangosbeszélőn bízta társait is a szökésre.

Észak-Erdély eleste után több, magyar hadseregben szolgáló magyar nemzetiségű katona, vagy munkatáborba hurcolt szökött el és kerülő utakon, gyalogosan, többszáz kilométert megtéve érkezett haza.²⁷²

Különösen megrázó Boer Mihai, Radu R. Mihai, Radu M. Mihai, Savina Vasile és Pop Ioan esete. Őket 1944 május havában munkaszolgálatra hívták be az Északi Kárpátokba. A munkaszolgálatosok századparancsnoka, Bodoni Kálmán javaslatára a táborban levők kezdenek elszökni. Az elszököttek közül sokan a tábori csendőrök kezébe kerültek. Így jártak a vajdaszentiványiak is. Őket több társukkal együtt kivégezték 1944. október 14-én, a máramarosi Moisei helységben egy elhagyott házban. Szomorú végükről 1945 májusában szereztek tudomást hozzátartozóik egy túlélőtől.

A front átvonulása megviselte a falut is. A Dobron tetőn állást foglaló német-magyar hadsereg súlyos harcokra kényszerítette a Maros bal partján levő szovjet hadsereget. Egy becsapódó aknalövedék eltörölte a föld színéről Boer Mihai (Moiseiben kivégzett) lakóházát. A lakóház helyén egy nagy lyuk tátongott. A melléképületek a tűz martalécai lettek. A golyó-, és repeszlövedékek nyomai mai napig láthatóak a kastély keleti falán.

A háború az itthon maradottak között is szedte áldozatait. A polgármesteri hivatalban található nyilvántartás szerint az alábbiak vesztették életüket:²⁷³

Név	Életkor	Halál oka
1. Bálint József	44	ágyúlövedék
2. Bincsó József Jánosé	34	golyó
3. Darabont Lakó János	54	ágyúlövedék
4. Keresztúri Mihály	62	bomba robbanása
5. Kiss Miki Miklós	63	golyó
6. Menyhárt Gyula	20	ágyúlövedék miatt hunyt el a disznajói kórházban
7. Muresan János	24	ágyúlövedék
8. Sütő József	52	golyó
9. Szatmári János	51	ágyúlövedék
10. Szép Mihály	39	bomba robbanása

Az ún. „zsidótörvényeket” 1944. március 19-e után Vajdaszentiványon is alkalmazták. A faluban élő összes zsidó nemzetiségűt (1930-ban 18-an voltak) elhurcolták és senki sem tért vissza közülük.

Vajdaszentivány 1944. szeptember 12-én hivatalosan is visszakerült Romániához. „Szemet szemért, fogat fogért” alapon megkezdődött a román nemzeti érzésen ejtett sérelmek megtorlása. A fegyverszünet után az Észak-Erdélybe bevonult román közigazgatás. Az ún. Maniu gárdisták súlyos atrocitásokat követtek el. A román rendőrség és csendőrség sokakat tartóztatott le Vajdaszentiványon is a magyar nemzetiségűek közül és internáltatta őket Földvárra. A helybeliek adatai szerint a 21 internált közül mindössze ketten tértek haza.²⁷⁴

A háború áldozataira a falu közepén elhelyezett obeliszk emlékeztet. 1949-ben összeszedték a környék falvaiban eltemetett szovjet katonákat és Vajdaszentiványon helyezték el őket örök nyugalomra. Sem hivatalos forrásból, sem a helybeliektől nem tudtuk meg az odatemetettek pontos számát. A név szerint ismerteket a temető szélén, a névteleneket három közös sírba helyezték (15. számú fénykép).

14. „Új világban”

A front átvonulása után a falu életét a harctéren levők sorsa, az internáltak helyzete mellett az éhínség nehezítette. Az 1945-1947-es éhínségre a mai napig háborzongatva emlékeznek a falu idősebbjei.

Vajdaszentivány is siratta halottait, kutatott az eltűntek után és forrongott a belgért földreform miatt, amit az új „demokratikus” hatalom léptetett érvénybe 1945 tavaszán.

A kihirdetett földtörvény szellemében alakult meg a falusi földosztó bizottság, melynek tagjai: Szabó József, Darabont Vasile, Felei Samu, Vereş Mihai, Demian Nicolae, Bereczki Ferenc, Moldovan Mihai, Oltean Ioan, Sántha Péter, Topor Alexandru.

A megválasztott bizottság feladata volt, hogy felmérje a kisajátítás alá eső területeket, jóváhagyja a földigénylők névsorát. Földet igényelhettek a fronton harcolók, a hadi özvegyek, a kevés, vagy földdel egyáltalán nem rendelkezők.

Az akkori földosztó bizottságnak tagja, Felei Samu szerint a földigénylőket nyilvános gyűlésen, közhangulag „megérdemli” vagy „nemérdemli” közfelkiáltással hagyták jóvá. Úgy emlékszik, hogy egy személy kérését utasították vissza.

Kisajátítás tárgya lett az 50 ha feletti birtok (Zichy, Palkó Gyula, Bod Sándor). A szász nemzetiségűek, a kollaboránsok és távollevők birtokát

teljes egészében kisajátították. Részleges vagy teljes kisajátítás alá eső birtokok száma összesen hét volt.

A toldalagiak kérésére, az alsórégeni járási bizottság jóváhagyja, hogy a Vajdaszentiványon kisajátított területből 75 holdat nekik adjanak át.²⁷⁵

Ugyancsak ez a bizottság hagyta jóvá azt a kérést, amit a vajdaszentiványiak nevében nyújt be kilenc személy, amiben azt kérték, hogy a faluban sohasem lakó Miriszlai Gizella 18 kat. hold és Illés Ilona 25 kat. hold birtokát sajátítsák ki teljes egészében.²⁷⁶

A földmérések elvégzése és a földigénylők névsorának jóváhagyása után az alsórégeni járási bizottság 1945. szeptember 5-én átiratban értesítette a helyi földosztó bizottságot, hogy elkezdhetik a földosztást.²⁷⁷

1946. június 15-én a helységben levő járási és falusi földosztó bizottság tagjai jegyzőkönyvet készítettek a kisajátított birtokokról amint az alábbi táblázat is mutatja.²⁷⁸

Tulajdonos neve	Kisajátított terület kat. holdban	
	Szántó és kaszáló egyben	Erdő
1. Georg Benesch	16	-
2. Illés Sándor és Irén	24	-
3. Kosch Hugo	25	-
4. Nagy Erzsébet	36	-
5. Schmith Emerik	21	-
6. Wermescher Emil	112	-
7. Wermescher Ernest	150	117
8. özv.Zichy Vladimírné	364	317

A kisajátítás alá eső összterület nagysága 748 kat. hold szántó és kaszáló, valamint 434 kat. hold erdőség.

A jegyzőkönyvet a földigénylők jelenlétében készítették. Miután a jelenlevők minden kérdésére, ellenvetésére és észrevételeire válaszoltak, a helyi és járási bizottság a földhöz jogosultak névsorát a megyei bizottsághoz küldték jóváhagyás végett.

A végleges névsorba felvetteket a 11. számú melléklet mutatja be.²⁷⁹

A 355 jogosult helyzete a következőképpen oszlik meg :

- földtelen	123
- 0,5-1 holdnyit bíró	76

- 1-2 holddal rendelkező	68
- 2-3 holddal rendelkező	72
- 3 holdon felül	16

A két világháború közötti birtokvesztés, illetve a fiatal házaspárok földnélküliségét is tükrözi a fenti kimutatás. Bár 1921-ben 431 hold föld kiosztására került sor a rászorultak között, 1945-ben csak 254 hold és 400 női területtel rendelkeztek.

Az új földreformkor a kapott területek nagyságát az alábbi kimutatásból láthatjuk:

A 355 földhöz jutóból:

- 0.5 – 1 holdat kapott	220
- 1 1/4 – 2 holdat kapott	89
- 2.5 – 3 holdat kapott	42
- 3.5 – 4 holdat kapott	3
- 4.5 holdat kapott	1

A cigány nemzetiségűek személyenként 0.5 – 1 hold nagyságú területre jutottak.

Közérdek címen az alábbi területeket sajátították ki:

- farmgazdaságnak	200 kat. hold
- állategészségügynek	5 hold
- polgármesteri hivatalnak	1 hold
- állami tartalék alapnak	12 hold
- polgármesteri hivatalnak házhely	1 hold
- kultúrotthon számára	1/4 női

A házhelyre jogosultak közül 72 személy egyenként 300 női-nyit, 25 személy pedig 150 női-nyit kapott.

A birtokba iktatás után az új tulajdonosok az alábbi földterületekkel rendelkeztek:

Terület nagysága holdban	Birtokok száma
0.5 hold	67
1 hold	37
1.5 hold	22
2 hold	27
2.5 hold	22

3 hold	50
3.5 hold	48
4 hold	64
4 holdon felül	18

A földreform erjesztőleg hatott a falu életére, ugyanis az emberek 1918 óta nagy megpróbáltatásokon mentek keresztül: két világháború, többszöri hatalomváltás miatti gazdasági - társadalmi átalakulások, egyéni és közösségi tragédiák.

1948 - ban a kommunisták hatalomra jutásával Vajdaszentiványon is kezdetét vette a régi, hagyományos társadalmi és gazdasági rend fokozatos felszámolása és egy új, „szocialista” típusú rendszer kialakítása.

Az államosítás évében (1948) a Zichy családot megfosztották maradék ingó és ingatlan vagyonától és távozásra kényszerítették. A régi kizsákmányolásra emlékeztető Horváth kastélyt néhányan széthordták és házat építettek maguknak belőle.

Az 1950-es években megindult az osztályellenség, a „kulákok” felszámolása, illetve gazdasági megsemmisítése.

1953-ban újabb földállamosítási akcióra került sor. Azok a személyek, akik gazdaságukat nem önerőből művelték meg, a helybeli polgármesteri hivatalban „felajánló kéressel” mondtak le birtokaikról részben vagy egészen. Ezeket a területeket a helybeli polgármesteri hivatal vette át és adta ki a rászorultaknak.

Ezzel az akcióval párhuzamosan az állammal szemben irreálisan magas adókat (kvóta) vetettek ki, amiket egyszerűen lehetetlen volt törleszteni. Megesett, hogy a szérűről semmit sem vihetek haza az emberek, mert mindent elvett a hatóság.

1959-ben került sor az utolsó nagy földállamosításra olyan címen, hogy Romániában szűnjön meg az „ember ember általi” kizsákmányolás.

A párthatalom útmutatásai alapján Vajdaszentiványon is megindult a mezőgazdaság „szocialista” átalakítása. Ennek a folyamatnak előhírnökeként alakították meg 1959. február 21-én az „Előre” társulást. A társulásba 211 családfő, összesen 686 lélekszámmal iratkozik be. A beiratkozók között 123 kisbirtokos és 88 szegény család volt. A társasba való beiratkozáskor minden családfőnek 15 lej belépő díjat kellett fizetni. A társulásba belépők az alábbi vagyont hozták magukkal:²⁸⁰

Mezőgazdasági terület ha-ban	Ebből ha-ban		Állatok		
	Szántó	Kaszáló	Ló	Ökör	Tehén
598,78	514,84	83,94	77	2	405
Mezőgazdasági felszerelés					
Ökörszekér	Lószekér	Eke	Borona	Vetőgép	Kaszagép
152	36	139	137	12	34

Ugyancsak 1959-ben alakult meg a „Vörös Partizán” és az „Egyesülés” nevű társas is.²⁸¹

Az 1961. március 21-én végzett felmérés szerint a falu gazdasági állapota a következő:²⁸²

Mezőgazd. összterület ha-ban	Ebből szántó összesen ha-ban				Kaszáló összesen ha-ban
1647	1479				168
	I.kat.	II.kat	III.kat	IV.kat	
	741	423	230	85	

Állatállomány: tehén: 460; borjú: 214; ló: 160.

Gazdaság: 585; ebből közepes gazdaság: 345; szegény: 205; földnélküli: 31.

Topor Alexandru néptanácsi elnök, Nistor Dumitru községi titkár, Darabont József mezőgazdasági ügynök, Negru Simion a „Vörös Partizán” elnöke, Tordai Palkó János az „Előre” elnöke és Felei Samu az „Egyesülés” elnöke Szászrégenből kiküldött szakemberek jelenlétében vizsgálták meg a három társas földterületeinek nagyságát. Megállapítást nyert, hogy a „Vörös Partizán” társulás tagjai összesen 497 ha területtel léptek be, de csak 492 ha-t használtak. Az „Előre” társas tagjai 581 ha terület helyett 610,50 ha-t

használtak. Az „Egyesülés” társas tagjai 227 ha-al léptek be, de csak 222,77 ha-t használtak. Az összevetés után a három társas elnöke egyetértett a kiigazítással.²⁸³

A három társas felszereltsége a következő:

Felszerelés	„Előre”	„Vörös Partizán”	„Egyesülés”
Állami mezőgazdasági vállalatától bérelt traktor	2	1	1
Szántó fogat	104	73	56
Vetés fogat	56	36	18

Az 1961. évi tavaszi kampány idején az alábbi munkákat kellett elvégezni.²⁸⁴

Elvégzendő munka ha-ban	„Előre”	„Vörös Partizán”	„Egyesülés”
Tavaszi szántás	231	170	95
Naponként elvégzendő traktorral	6	3	3
Naponta elvégzendő fogattal	31	22	17
Szántáshoz szükséges napok száma	6	7	5
Tavaszi vetések	327	275	132
Naponta bevetendő terület	33	21	11
Vetéshez szükséges napok	10	13	12

A nyári betakarításért felelős községi tanács úgy értékelte, hogy az 1960 év őszén tapasztalt hosszú szárazság ellenére, búzával és rozssal nagyobb területet sikerült bevetni, mint az előző évben. Aratásra várt 541 ha őszebúza, művelni kellett 521 ha kukoricát, 5 ha takarmányrépát, 145 ha krumplit, 60 ha dohányt, 170 ha ipari növényvel termesztett területet.²⁸⁵

A három társas vezetősége elfogadta a párt „szocialista versenyfelhívását” és vállalta, hogy 5 ha területen, ha-ként 5.000 kg

szemeskukoricát fog elérni. A célkitűzés elérése érdekében a helybeli pártszervezet, a néptanáccsal közösen állapította meg a bevetendő területeket: Az „Előre” a „Malomrét” nevű határ részben két hektáron, az „Egyesülés” a „Szászok rétje” határ részben két hektáron, a „Vörös Partizán” a „Lókertben” egy hektáron igyekezett eleget tenni a vállalásnak.²⁸⁶ Ez a szocialista verseny előjele lesz a későbbi nagy „rekord terméseknek”.

1961 őszén az alábbi munkákat kellett elvégezni:

Elvégzendő munka ha-ban	„Előre”	„Vörös Partizán”	„Egyesülés”
Bevetendő terület	205	77	170
Ganój tonnában	80	20	40
Vetés összesen	205	77	170
- ebből őszi búza	180	70	160
őszi árpa	25	7	10
Betakarítandó kukorica	157	73	89
Cukorrépa	60	20	20
Krumpli	70	20	9
Őszi mély szántásra vár	180	90	130
Kihordandó ganój erre a területre tonnában	45	15	30

A mezőgazdasági munkákkal párhuzamosan folyt a párt politikai-ideológiai nevelő munkája. Ennek célja a falubeliek meggyőzése volt a kollektív gazdaság létrehozásának szükségességéről és annak előnyeiről. Helybeli tisztviselőkből, értelmiségiekből (főleg tanítókból) alakítottak ún. meggyőző (lamuraló) bizottságokat, amelyeket kiküldött pártaktivisták irányítottak. Ezek a csoportok különböző rendezvényeket szerveztek a kultúrotthonban vagy az iskolában. A derekukat beadni nem hajlandókat otthonukban keresték fel, sokszor éjnek közepén zaklatván őket. A bizottságok tagjai a „meggyőzés” teljes kelléktárát (a szép szótól a fenyegetőzésig) vették igénybe, hogy minél többen és minél hamarabb írják alá az emberek a belépési szándéknyilatkozatokat. Szorított a határidő is, hiszen központi pártutasításra 1962 tavaszára a kollektivizálást be kellett fejezni.

A mai közép- és idős generáció személyesen élte meg ezt az időszakot. A „meggyőző munka” időszaka külön tanulmányt érdemelne.

Bár az emberek vonakodtak a szándéknyilatkozatok aláírásától, a kollektív gazdaság megalapítása egy jól átgondolt forgatókönyv szerint

haladt. Manipulált, megtévesztett, vagy haszonleső párttagokból, párttagságra jelöltekből és képviselőkből alakult meg az ún. akcióbizottság, amely 1962. március 2-án átiratban kérte a régeni rajoni néptanács segítségét az 1962. március 11-én megalakulandó kollektív gazdaság létrehozásához. Ugyanaznap a vajdaszentiványi néptanács végrehajtó bizottsága az akció bizottság kérésére kibocsájtotta a 49/1962 számú határozatát, amelyben ez áll:

„A végrehajtó bizottság egyöntetű határozattal tette magáévá az akcióbizottság javaslatát és elhatározta:

1. Jóváhagyja a vajdaszentiványi „Előre” kollektív gazdaság megalakulását 1962. március 11-én;
2. Jelen határozatot megküldi a Régen rajoni Végrehajtó Bizottságnak;
3. A végrehajtásért Topor Alexandru, a vajdaszentiványi néptanács végrehajtó bizottságának elnöke felel.”²⁸⁷

Hasonló tartalmú határozatot vitatott meg a helybéli pártbizottság is. A pártbizottság jelentéséből kitűnt, hogy az akcióbizottság tagjai a törvényességet teljes mértékben betartották, az emberek saját elhatározásukból iratkoztak be, nem történt semmiféle visszaélés vagy kihágás sem.

Ez az állítás a szemenszedett hazugság legékesebb bizonyítéka.

A három társulás egyesítéséből keletkezett kollektív gazdaság induló tőkéje 82.651 lej, amiből 50.651 lej bankbetét, a többi az állóalapok értéke. A jelentést a Régen rajoni pártbizottsághoz küldték és kérték az illetékes szervtől az „Előre” nevet felvevő kollektív gazdaság megalakításának jóváhagyását.

Bár a román bürokrácia híres volt, ezúttal nagyon operatíván működött. Napok alatt döntöttek ezek sorsáról, míg más alkalommal egy egyéni kérést is napokig, hónapokig vonakodtak megoldani.

Az említett két kérésen kívül másik kettőt is megírtak. Egyiket 1962. március 2-án Raita Ioan, a Régen rajoni Végrehajtó Bizottság vajdaszentiványi kiküldöttje, a másikat Lobonțiu Nicolae 1962. március 3-án a Régen rajoni Végrehajtó Bizottság alelnöke írta alá. Ez utóbbi jelentéséből megállapítható a már megalakultnak tekintett (hivatalosan csak március 11-én) kollektív gazdaság állapota:²⁸⁸ A falu mezőgazdasági nyilvántartásában levő 675 család tulajdonában összesen 1425,75 ha terület volt, amiből 1220,45 ha szántó. A feltüntetett családok az alábbi földterületekkel rendelkeztek:

Család	Terület nagysága családonként ha-ban	Összterület ha-ban
14	földtelen	-
21	0,01-0,1	1,42
5	0,1-0,2	0,68
59	0,2-0,3	19,57

A kollektív gazdaságba bevonható családok száma 498. Ezek 1403,30 ha összterülettel rendelkeztek, amiből 1215,45 ha szántó. Az eddig beiratkozott családok száma 420, akik 1218,75 ha összterülettel rendelkeztek, ebből 1014,07 ha szántó. A még be nem iratkozott családok száma 78. Ezek összesen 193,26 ha-al rendelkeztek az alábbi felosztás szerint.

Be nem iratkozott család	Terület nagysága ha-ban	Összterület
23	0,30-1 ha	16,18 ha
17	1-2 ha	28,69 ha
10	2-3 ha	27,99 ha
14	3-4 ha	48,17 ha
9	4-5 ha	41,64 ha
3	5-6 ha	16,07 ha
1	6-7 ha	6,52 ha
1	7-8 ha	8,00 ha

Az utóbbi napokban újabb 35 család, összesen 100,85 ha területtel iratkozott be, kimaradván még mindig 43 család, összesen 92,41 ha összterülettel. Ezekkel a családokkal tovább kellett folytatni a meggyőző munkát, úgy, hogy a megalakulás napjáig ők is iratkozzanak be a kollektív gazdaságba.

A beiratkozott férfi munkaerő összesen 509, női munkaerő 472. A gazdaságba beiratkozott családtag összesen 1246 személy. Az élő és holt leltár állapota: ló: 137; ökör: 4; szekér: 375; eke: 265; borona: 273; vetőgép: 15; kaszagép: 64. A gazdaság összterületének 97%-a gépesíthető. A volt társasoktól átvett leltárban 50.651 lej bankbetét, 8 darab szalmásgabona vetőgép, három kukorica vetőgép, egy lóhere vetőgép, egy szelektor, egy triór, két henger, egy kukorica fejtőgép, egy borona, három mérleg, 120 m² melegágyra való ablaküveg, 56 db. különböző vastagságú és hosszúságú épületfa, három darab bőr aktatáska szerepelt.

1962. szeptember 22-én a vajdaszentiványi gazdaság a toldalagival egyesült. Az egyesített gazdaságnak munkaereje 755 fő, mezőgazdasági területe összesen 1771 ha. A gazdaság elnökének Takács István, vajdaszentiványi lakost választották.²⁸⁹

A megalakult kollektív gazdaság állóalapja az alábbi táblázat szerint alakult:²⁹⁰

Állóalap	1965	1970	1980	1989
A. Épületek				
tehén istállók	4	5	5	7
diszó istálló	1	1	1	-
tyúk istálló	1	-	-	-
gabona raktár	2	2	1	1
kukorica kas	1	1	1	1
szénatároló	-	1	1	1
raktárak	3	3	3	3
lóistálló	1	1	1	1
takarmánykonyha	-	-	-	1
siló	3	3	3	4
műhelyek	1	1	2	3
egészségügyi szűrő	-	-	-	1
B. Munkaeszközök				
állatvontatású ekék	256	238	200	50
szalmásgabona-vetőgépek	16	13	5	2
kapásnövényeket vető gépek	23	15	15	20
lógereblye	4	4	4	4
kapagépek	45	42	42	42
hengerek	10	10	10	10
szelektor	1	2	2	1
triór	1	-	-	-
szelelőrosta	1	1	1	-
csávázó gép	1	1	1	1
szacskavágó	3	-	-	-
kalapácsmalom	1	1	1	1
tejfelezőgép	1	1	2	1
terepjáró gépkocsi	-	-	-	1
teherautó	3	3	4	2

traktor	-	1	1	4
utánfutó	1	1	1	8
vízpumpa	-	4	4	4
ló és ökörszekerek	359	281	50	50
ifron	-	-	1	2
hernyótalpas traktor	-	-	-	1

A gépesítést helybéli egység végezte az alábbi gépparkkal: traktor: 20; Gloria típusú kombájn: 8; cukorrépaszedő: 2; kaszálógép: 1; zöldtakarmányarató-gép: 1; traktor után eke: 18; csillagborona: 18; henger: 5; szalmásgabona-vetőgép: 4; kapásvetőgép: 3; palántaültető: 2; krumplivető: 2; növényvédő berendezés: 6; ganéjszóró: 2; szalmabálázó: 4; utánfutó: 6; kukoricakombájn: 2; állítható borona: 40.²⁹¹

A kollektív gazdaság munkaereje időközben lényeges változáson ment át. Számszerint fokozatosan csökkent, öregedett és emelkedett a nők száma. Ennek fő oka a férfi munkaerő elvándorlása az ipar felé. (12. számú melléklet). A kollektív gazdaság területeit a művelés ágazatai szerint és az elért eredményeket a 13, 14, 15. számú mellékletekben lehet áttekinteni.

A mezőgazdasági területek nagyságrendjében nem sok változást észlelhetünk. A termesztett növények esetében hasonló a helyzet. Más a helyzet a terméshozamokkal. Az évről évre változó eredményeket az időjárási tényezők, a hiányos gépi felszerelés, az üzemanyag korlátozott mennyisége, a munkaerő csökkenése és elöregedése, az anyagi érdekeltség hiánya befolyásolta.

A gazdaság történetében a legjobb terméseredményeket a következő táblázatból láthatjuk:²⁹²

Év	Termékféleség	Hektárhozam kg-ban
1984	búza	4.040
1980	árpa	3.710
1978	zab	5.000
1984	kukorica	4.525
1976	cukorrépa	39.981
1968	krumpli	27.980
1984	zöldség együttesen	10.060.000

A gazdaság történetében a leggyengébb évet 1985-ben zárták, amikor a pénzügyi mérleg 7.796.000 lej veszteséget mutatott.²⁹³

A kollektív gazdaság életében mindig jelentős helyet foglalt el az állattenyésztés. Az állatfarmon nagy beruházásokat eszközöltek (lásd az állóalap fejlődését).

Az állatállomány gyarapodás számokban:²⁹⁴

Állatfajok	Állatlétszám dec. 31-én			
	1965	1970	1980	1988
szarvasmarha	629	746	1112	1015
ló	130	90	90	90
sertés	198	297	-	-

A tejtermelésre szakosodott állatfarm eredményei nagyon hullámzóak voltak. A legjobb eredményeket 1978-ban érték el, amikor takarmányozott tehenenként 3.135 liter tejet fejtek. A gazdaság történetében a legnehezebb év az 1987/1988-as volt, amikor takarmányhiány miatt nagyon sok legyengült állapotba került tehenet kellett levágni.²⁹⁵

Az évek folyamán a gazdaság életében mellékfoglalkozások is megjelentek. Ilyenek a kovács-, és asztalosműhely, a fűrésztelep, a pékség, a sütemény árusító üzlet. 1989-ben a marosvásárhelyi „Metalotekhnika” vállalat egy finommechanika részleget helyezett ki a gazdaságba, amelynek 26 alkalmazottja volt.

A kollektív gazdaságban a végzett munkáért adott fizetség így alakult:²⁹⁶

Év	1965	1970	1980	1988
Egy normaegységre fizetett összeg lejben	23,42	13,52	30,18	33,68

A kollektív gazdaság történetében a legnagyobb normaértéket, 58,73 lejt 1986-ban fizettek a tagoknak.²⁹⁷

A falu életében jelentős helyet foglalt el a háztáji gazdaság. Bár a kollektív gazdaság megalakulása után a háztáji gazdaság területét 0,30 ha-ra csökkentették, ez volt a legmegbízhatóbb megélhetési forrás. A kollektív gazdaság nem azért fizetett alacsony munkabéreket mert a terméseredmények nem voltak megfelelőek, hanem azért, mert az államnak a termés legnagyobb részét beszolgáltatta. A kevés, magánkézen levő háztáji ellenére a falu lakói 1988-ban a következő állatállománnyal rendelkeztek:²⁹⁸

szarvas- marha	juh	kecske	sertés	ló	házi nyúl	szárnyas	méh- kas
278	912	39	665	44	393	7513	135

A falu népe az 1980-as években mind nehezebben viselte a Ceaușescu-diktatúra szigorító intézkedéseit. Az állattartás a takarmány beszerzése miatt rendkívül sok gondot okozott. A kaszálókon termett takarmányt a kollektív gazdaság tehenei ették fel. A falusiak részben művelték a gazdaság kaszálóit, de abból csak nagyon keveset kaptak. Az árverés útján szerzett Luc-marti, vagy más sáncokról való takarmány nem bizonyult elegendőnek. A szorult helyzetbe jutott gazda nem adhatta el tehenét, mert ezzel rontotta volna a falu állatállományának létszámát. A legsúlyosabb gondot a hússzerződés okozta. Az állam magas hússzerződést rótt ki a falura. A kis háztájiból nem tellett a saját szükségleten kívül eladásra is állatot nevelni. A felvásárlási árak pedig nevetségesen alacsonyak voltak. Az embereket kényszerhelyzetbe hozták. Aki nem volt hajlandó szerződni, annak a néptanács nem adott semmiféle igazolást, vagy más hátrányos megkülönböztetésben részesült. Felfoghatatlan, hogy az a falusi ember, aki több mázsa húst szerződött és adott be az államnak nem vásárolhatott a városi üzletből egy gramm húst sem, mivel nem rendelkezett városi illetőséggel.

A kollektív gazdaságon kívül szolgáltató egységeket is létesítettek.

Egy ilyen egység volt a Termelő, Begyűjtő és Eladó Szövetkezet (CPADM), amely élelmiszeripari és ipari termékeket forgalmazott. Az egység tevékenységéről nyújt képet az alábbi táblázat:²⁹⁹

Év		1982	1986	1988
Eladás	tervezett bevétel lejben	7.560.000	9.510.000	909.000
	megvalósított bevétel lejben	8.100.000	9.415.000	7.750.000
Szolgálta- tás	tervezett bevétel lejben	-	545.000	638.000
	megvalósított bevétel lejben	-	777.000	668.000
Szerződés	tervezett bevétel lejben	-	400.000	43.000
	megvalósított bevétel lejben	-	313.000	432.000

Az 1980-as évek vége felé az eladási tervet mind nehezebben lehetett megvalósítani. Felsőbb szervek utasítására bizonyos ipari termékeket csak csereáru ellenében lehetett vásárolni.

1968. január 5-én alakult meg öt alkalmazottal egy kis cipőjavító- és készítő műhely, amely az évek múltával egy kisebb vállalattá nőtte ki magát (IPP). Az Újtelepen egy kétszintes, modern berendezésű ipari egységet építettek, amely Romániában egyedülálló volt falusi környezetben (16. számú fénykép).

A Balla István vezette egység az alábbi áruértéket valósította meg fennállása során:³⁰⁰

Év	Össztermelés lejben		Össztermelés %-ban
	terv	megvalósítás	
1981	7.500.000	7.986.000	106,49
1986	11.800.000	12.679.000	107,44
1988	11.800.000	12.445.921	104,05

A részleg 103 alkalmazottja 1988-ban a tervezett 60.000 pár lábbeli helyett 65.955 pár lábbelit gyárt és szállít az ország hét megyéjébe. Munkájukat nem egyszer akadályozta a helyi hatalom erőszakos fellépése. Segítségadás címen a részleg munkásait ingyenmunka végzésére kényszerítették a kollektív gazdaság termőföldjein.

Más szolgáltató egységek a posta, az orvosi rendelő, az állategészségügyi rendelő, valamennyi megfelelően képzett személyzettel. Ezen intézmények történetének megírása még várat magára.

Az 1989-ben megindult demokratizálódási folyamat új korszakot nyitott a vajdaszentiványiak életében is. Kérdés, hogy milyen módon tudnak majd válaszolni az új korszak kihívásaira.

IV. A NÉPESSÉG ALAKULÁSA NAPJAINKIG

1. A lélekszám alakulása

A lakosság számára vonatkozó, statisztikai jellegű adatokkal az 1784/1785. évi első népszámlálás megejtése előtti időből nem rendelkezünk. A korabeli hatóságokat csak az adófizetők száma érdekelte. Az adózók táblázataira nem vették fel a különböző okok miatti adómentességet élvezőket (nemesek, lelkészek, tanítók, stb.) Az adózókat is csak kapuként (1 kapu = 10 család), vagy családfőként írták fel. Mindezek miatt csak hozzávetőlegesen határozható meg a falu lakosságának száma.

A legelső adat amiből némileg következtethetünk a falu lélekszámára az az 1332-es pápai tizedjegyzék. A befizetett összeg alapján a lakosok száma alacsony volt.

1332 után négy évszázadon át a falu lélekszámáról nincsenek semmiféle adataink.

Az első pontosabb adatokat az 1724-ben elvégzett adóösszeírásból kaptuk.³⁰¹ Ebből az alkalomból az adófizetőket vették nyilvántartásba gazdasági és jogi állapot szerint. Az összeírók 5 nemescsaládot, 31 jobbágy-, és 16 zsellércsaládot, valamint 21 meg nem nevezett családot jegyeztek fel. Az összeírt családok száma 81. Erre az időszakra a szakemberek átlag 5ftagú családokkal számoltak. Ezt a számítási kulcsot használva a falu lélekszáma 405 lehetett.

A következő, hozzávetőleges adatokat egy 1729-ben elvégzett vizsgálatból nyertük. Ebben a vizsgálati anyagban 2 főúri, 12 nemesi, 2 lelkész, 1 tanító, 46 jobbágy és 37 zsellér családot találtunk. A vizsgálat anyaga azért is fontos, mert a jobbágy és zsellér családok esetében feltüntették a családtagok számát is. A 46 jobbágycsaládnak 198, a 37 zsellércsaládnak 116 tagja volt. A már említett számítási kulcsot használva a 17 nem adózó családtagok száma 85. Ezek szerint a falu összlélekszáma 399 volt. Kérdés mi lett az 1724-ben feltüntetett 21 egyéb család sorsával.

Az első pontos és részletes népszámlálást 1785-ben végezték el Vajdaszentiványon.

A Habsburg birodalomban a népszámlálást már 1777-ben elrendelték, de ezt Magyarországon és Erdélyben később hajthatták végre, mert a nemesi előjogok között a megszámlálási mentesség is szerepelt (lásd az 1724 és 1729. évi adatokat), így hosszú időn keresztül megakadályozta, hogy vagyon és számbeli állapotáról az uralkodó tájékozódhassék. A körültekintő szervezés, gondos előkészítés, és nem csekély pénzáldozattal

járó népszámlálás Erdélyben a közigazgatási-területi reform és a Horea féle felkelés miatt csak 1785-ben került végrehajtásra.

Vajdaszentiványról az alábbi felmérés készült:³⁰³

Helység neve	Vajda Szent Ivány
Jogállása	község
Birtokos neve	-
Házak száma	158
Családok száma	191
Jogi népesség	1034
Távollevők száma	33
Idegenek a községben	17
Tényleges népesség	1018

A tényleges lakosság nemenkénti, valamint a férfiak foglalkozás és életkor szerinti megoszlásával majd később foglalkozunk.

Az 1785-ben összeírt jogi népesség számából is látható, hogy az ötös kulcs használata mennyire véletlen. Nehezen hihető, hogy 1729-1785 között a falu lélekszáma a háromszorosára növekedett volna.

Az 1785. évi népszámlálástól 1999-ig a falu lélekszáma a következőképpen alakult:

Év	Jogi népesség	Hány lélekszámmal emelkedett az előző adathoz viszonyítva	Hány lélekszámmal csökkent az előző adathoz viszonyítva
1785	1034	x	x
1830 ³⁰⁴	1341	307	-
1831 ³⁰⁵	1144	-	197
1850 ³⁰⁶	1418	274	-
1853 ³⁰⁷	1446	28	-
1854 ³⁰⁸	1526	80	-
1857 ³⁰⁹	1570	44	-
1870 ³¹⁰	1723	153	-
1873 ³¹¹	1723	-	-
1877 ³¹²	1569	-	154
1891 ³¹³	1732	163	-

1900 ³¹⁴	1790	58	-
1910 ³¹⁵	1729	-	61
1920 ³¹⁶	1913	184	-
1930 ³¹⁷	1754	-	159
1948 ³¹⁸	2134	380	-
1956 ³¹⁹	2135	1	-
1966 ³²⁰	2183	48	-
1977 ³²¹	2033	-	150
1989 ³²²	1888	-	145
1992 ³²³	1768	-	120
1999 ³²⁴	1614	-	154

A fenti táblázathoz néhány megjegyzés szükséges:

- a lélekszámban mutatkozó nagy ingadozás (növekedés, csökkenés) az előző adathoz viszonyítva nem mindig érthető (lásd az 1830-1831; 1853-1854; 1887-1891. évi adatokat);

- az 1850-es adatok jogi népességre vonatkoztak, számba vették a jelenlevő „honos” személyeken kívül a távollevőket is, viszont nem vették számba a jelenlevő de máshonnan származókat;

- az 1887-es 1891-es évi adatok is csak a polgári népességet tartalmazták;

- az 1900. évi népszámláláskor már az össznépesség adatai voltak rögzítve;

- e megjegyzésektől eltekintve, a népesség növekedése ingadozó, de növekvő tendenciát mutatott; végeredményben Vajdaszentivány a Maros középső folyásának legnépesebb faluja;

A falu legnagyobb lélekszámát 1966-ban érte el, azután lassú, de állandó csökkenést mutatott, ennek okairól később lesz szó.

1966-ban a falu népsűrűsége 87,32 lakos/km², ami meghaladta a Maros megyei átlagot (83,9 lakos/km²)³²⁵; az természetes, hogy 1966 után a falu népsűrűsége is csökkent.

A falu lakossága lélekszámának alakulását különböző tényezők befolyásolták. 1848 előtt a születések száma magas volt, de a gyermekhalandóság, különböző betegségek, éhínség vagy más tényezők miatt a lélekszám nem gyarapodhatott nagyobb ütemben. Egy előző fejezetben már említettük az 1817. évi éhínség következményeit.

Vajdaszentivány népességyarapodásának tényezőiről tanúskodik egy 1837-1848-ból származó kimutatás (csak a református vallásúakról)³²⁶

Év	Lélekszám	Születtek	Elhaltak	Megjegyzés
1837	788	41	24	nincs járvány vagy ragályos betegség
1838	791	37	34	vérhas
1839	814	47	24	nyavalyában többen haltak meg
1840	816	21	28	gyerekek számarhurutban haltak el
1841	833	45	26	nincs járvány
1842	814	32	48	himlőben hálnak meg
1843	833	36	20	láz
1844	852	33	14	nincs járvány
1845	865	33	20	nincs járvány
1846	892	41	14	többen lázban hálnak meg
1847	898	28	22	skarlát és láz
1848	900	41	39	skarlát uralkodik

Az 1900-as évek folyamán az egészségügyi körülmények javulása miatt tovább csökkent a gyermekhalandóság, nőtt az átlagos életkor, ami a lélekszám nagyobb arányú emelkedését eredményezte.

A falu népszaporulatában negatív fordulat állt be az 1960-as évekkel kezdődően. Dívátba jött az „egyke”, növekedett az elköltözöttek száma (városra, munkahely miatt), a faluba kevesebben telepedtek le véglegesen, mint azok akik véglegesen elköltöztek. 1969-ben például a vajdaszentiványi születési arány 20 ezrelék alatt volt, ami megyei vonatkozásban az egyik legalacsonyabb érték, a természetes szaporulat 10 ezrelék alatti, az elvándorlás 20-30 ezrelék között mozgott. Emiatt az általános szaporulat (természetes szaporulat – ki és bevándorlás közötti arány) is negatív értékű, mínusz 15 ezreléket mutat. 1956-1969 között a természetes szaporulat szintén negatív, mínusz 10 ezrelék.³²⁷

A születések számának csökkenése, a sok fiatal elköltözése, az itthonmaradottak elöregedését eredményezte.

Remélhetőleg a „többet temetünk mint keresztelünk” tendencia 1989 után ismét pozitív irányba fog elmozdulni.

2. Nemek szerinti megoszlás

A vajdaszentiványi lakosság nemenkénti megoszlásáról szóló legelső adat 1766-ból származik (csak református vallásúakra vonatkozik). Eszerint a falu református férfi lakosságának létszáma 217, a református vallású nőké pedig 203.

A nemek szerinti pontos megoszlásról szóló első adataink 1785-ből származnak. Azóta a megoszlás így alakult:

Év	Férfiak	Nők
1785	529	505
1870	846	877
1900	888	902
1930	832	922
1948	1036	1098
1956	1043	1092
1966	1092	1091
1977	990	1043
1989	844	877
1992	876	892
1999	796	818

Megfigyelhető, hogy a nők száma két kivétellel (1785, 1966) nagyobb mint a férfiaké.

3. Korosztály szerinti megoszlás

Vajdaszentivány lakosságának korosztály szerinti megoszlásáról szóló első adataink az 1870-es népszámlálásból vannak. A népszámlálás megejtésekor figyelembe vették az 1770-től születetteket. Érdekességgént említjük meg, hogy 8 személy, 5 férfi és 3 nő 100 évnél idősebbek. Sajnos ezen személyek születési évét vagy életkorukat nem tüntették fel. Az 1770-1784 között születettek közül már senki sem élt a népszámláláskor. A falu legöregebbje egy 85 esztendő, 1785-ben született férfi. Az 1786-1788 közötti születettek közül sem élt senki.³²⁸

Az 1870-ben élőket korcsoportokra felosztva és az egyes korcsoportok százalékos arányát a 16. számú mellékletben lehet követni.

Az életkort feltüntető adatokból kitűnik, hogy bár nyolcan száz évnél idősebbek, a 41 éven felüliek az összlakosság mindössze 18,86%-át tették ki. A 41 éven felüli nők aránya alacsonyabb volt mint a férfiaké. A 41 éven felüli férfiak aránya 10,56%, míg a nőké 8,35%. A 41 éven felüliek (férfiak és nők összesen) aránya az 50 év körüli átlagéletkorral magyarázható.

1930-ban az életkor szerinti megoszlás a következő:³²⁹

Korcsoport	összesen	férfiak	nők
0-6 évesek	322	156	166
7-12 évesek	198	94	104
13-19 évesek	195	93	102
20-64 évesek	915	422	493
65 felett	123	66	57
életkort nem nyilatkozók	1	1	-
Összesen	1754	832	922

A 0-19 évesek korcsoportja az összlakosság 40,76%-át, a 20-64 évesek csoportja az összlakosság 52,16%-át, míg a 65 éven felüliek az összlakosság 7,01%-át tették ki. A 65 éven felüli nők kivételével a többi korcsoportban a férfiak száma magasabb.

Az életkor szerinti megoszlás 1948-ban a következő:³³⁰

Korcsoport	összesen	férfiak	nők
0-6 évesek	302	162	140
7-14 évesek	303	174	129
15-44 évesek	952	438	514
45-60 évesek	357	172	185
60 év feletti	220	90	130
Összesen	2134	1036	1098

A táblázat szerint a 0-14 évesek az összlakosság 28,35%-át, a 15-60 évesek az összlakosság 61,34%-át, míg a 60 éven felüliek az összlakosság 10,30%-át tették ki. Bár a 15-44 évesek, valamint a 45-60 évesek

korcsoportját megtizedelte a két világháború, a korcsoportok közötti arány jónak mondható.

A lakosság koronkénti megoszlását 1966-ban a 17. számú mellékletben lehet megnézni.

A 0-14 évesek korcsoportjánál (23,86%) megfigyelhető már a születések arányának csökkenése 1948-hoz viszonyítva (28,35%). A 15-60 évesek korcsoportjánál gyakorlatilag nincs változás (61,14%). 15%-ra emelkedik viszont a 60 éven felüliek aránya, ami már az előregedés előhírnöke.

Az utolsó korcsoportokra való adatokat az 1988. évi mezőgazdasági katalógusból vettük (18. számú melléklet).

Ez esetben a 0-14 évesek korcsoportjának aránya 17,78%, a 15-59 éveseké 58,57%, míg a 60 éven felülieké 23,65%.

Az 1966-os adatokhoz viszonyítva a 0-14 évesek korcsoportja 529-ről 306-ra csökken, ami 41,85%-nak felelt meg. A 14-59 évesek esetében nem volt nagy eltérés. A 60 éven felülieknél viszont 15%-ról (1966-ban) 23,65%-ra emelkedett.

Az 1960-as évektől alkalmazott terhességmegszakítást tiltó intézkedések ellenére a születések száma csökkenő tendenciát mutatott 1990-ig. Vajon mit fog eredményezni a szabad terhességmegszakítás?

4. Nemzetiség szerinti megoszlás

A lakosság nemzetiség szerinti megoszlásáról szóló adatokat, több ok miatt is, csak fenntartással lehet kezelni. Sajnos a Kárpát-medencében egy nemzethez való tartozás mindmáig előnyt vagy hátrányt jelentett. Ezért történhetett meg, hogy hatalomváltáskor egyesek magyarosították, vagy románosították nevüket, attól függően, hogy éppen magyar vagy román alattvalók voltak.

Sajátos helyzetben voltak a cigányok. Cigánynak lenni alacsonyabb rendűt, hátrányosan megkülönböztetett jelentett. Ezzel magyarázható, hogy a cigányság valós száma mindig nagyobb volt mint a hivatalos adatokban megjelentek.

Az adatok fenntartásbeli kezelése abból is adódott, hogy esetenként nemzetiségiakat, vagy anyanyelvűeket írtak össze. Az 1857., 1870., és 1920. évi adatok a lakosság számát felekezeti megoszlás szerint tüntették fel. Így a magyar nemzetiségűekhez bekerültek a református, a római katolikus és unitárius vallásúak, a román nemzetiségűekhez pedig az ortodox és a görög katolikusok. A cigányok mint református vallásúak, a magyar nemzetiségűek

számát növelték. Sok esetben nem lehessen tudni az „egyéb” megnevezés kiket takart.

Érdekesség, hogy a falu első nemzetiségi adatai a románokat tüntette fel az alábbi táblázat szerint:

- 1733-ban: 43 család³³¹
- 1750-ben: 240 lélek³³²
- 1760/1762: 41 család³³³

A nemzetiségi megoszlásról 1830-tól vannak pontosabb adataink:

Év	Nemzetiség						
	magyar	román	cigány	német szász	zsidó	őrmény	egyéb
1830	693	360	225	13	50	-	-
1850	747	478	-	-	-	-	293
1857	981	550	-	2	36	1	-
1870	1056	606	-	-	61	-	-
1920	1251	624	-	8	27	3	-
1930	916	560	244	16	18	-	-
1948	1465	669	-	-	-	-	-
1966	1498	684	-	1	-	-	-
1977	1335	673	16	1	-	-	17
1992	1124	578	63	3	-	-	63

Megjegyzés:

- 1850-ben valószínű, hogy az „egyéb” oszlopban a cigány, német, szász, zsidó és őrmény vallásúakat írták egybe;
- 1857-ben, 1870-ben, 1920-ban, 1948-ban és 1966-ban a cigányokat úgy tűnik, hogy a magyar nemzetiségűekhez írták;
- 1977-ben és 1992-ben a cigányok többsége a magyar nemzetiségűekhez volt írva.

A II. világháborút követően szász, zsidó, őrmény nemzetiségű nem maradt a faluban. Később egy szász nemzetiségű beházasodott.

A táblázat azt mutatja, hogy Vajdaszentivány az erdélyi valóságnak megfelelően, több etnikum szülőfaluja volt a századok folyamán, de döntően

magyarok lakták és lakják ma is. A különböző nemzetiségű emberek általában megfértek egymás mellett az élet mindennapjaiban.

5. Felekezet szerinti megoszlás

A nemzetiségi megoszlás alapvetően meghatározta a felekezeti hovatartozást is. A reformációt követő néhány évtizedet is beleszámítva, a falu lakossága római katolikus vallású volt. A román ajkú lakosság, ha a reformáció előtti évszázadokban egyáltalán volt a faluban, görög keleti, azaz ortodox vallású volt. A reformáció után (1517), valószínűleg a XVI. század végén, a falu lakosságának többsége áttért a kálvinista vallásra.

1698-ban az erdélyi románság egy része „egyesült Rómával”, vagyis görög katolikus vallású lett. Az áttérteknek sokat ígértek gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális téren (az már más kérdés, hogy mennyit kaptak belőle). A vajdaszentiványi román nemzetiségűek egyelőre nem tértek át az új vallásra.

A felekezeti megoszlást tükrözi az alábbi táblázat:

Vallás	1733	1760/62	1830	1857	1891	1930	1989
Református	?	?	679	967	1066	1102	1059
Gör. kat.	?	33 cs.	360	550	583	558	-
Görögkeleti	43 cs.	8 cs.	-	-	13	10	521
Róm. kat.	?	?	12	14	17	32	32
Lutheránus	?	?	13	2	-	22	1
Unitárius	?	?	2	-	13	1	-
Örmény kat.	?	?	2	1	-	-	-
Zsidó	?	?	?	-	34	18	-
Ágostai	?	?	?	-	1	-	-
Adventista	-	-	-	-	-	11	81
Jehova tanúi	-	-	-	-	-	-	27

A táblázat értékeléséhez tudnunk kell, hogy az 1830 előtti adataink hiányosak. Az 1730 és 1760/62-es évi összeírások az ortodox és görög katolikus családok számát tartalmazta. A XIX. századi adatok tartalmasabbak és árnyaltabbak. 1948-ban a kiépülő kommunista hatalom betiltotta a görög katolikus egyházat, hívei ortodoxok lettek.

Adataink azt mutatják, hogy Vajdaszentivány lakosságának vallási összetétele a századok folyamán az erdélyi valóság szerint alakult, változatosabb és színesebb lett.

6. Családi állapot szerinti megoszlás

A falu lakosságának családi megoszlását az alábbi táblázat szemlélteti:

Év	Nemek	Nőtlen, férjezetlen	Családos	Özvegy	Elvált	Nem nyilatk.
1785	férfi	?	185	?	?	?
	nő	?	?	?	?	?
1870	férfi	471	355	20	-	-
	nő	472	348	56	1	-
1900	férfi és nő	331	740	117	2	-
1930	Férfi	401	395	39	1	-
	nő	399	407	109	5	-
1966	férfi	457	606	22	7	-
	nő	347	588	147	9	-

Megjegyzendő, hogy 1785-ben még összeírtak 344 nőtlen vagy elvált férfit. 505 nő volt.

Megfigyelhető, hogy a két világháború miatt nagyon sok asszony maradt özvegyen.

7. Foglalkozás szerinti megoszlás

Mint falusi település, természetes, hogy a lakosság alapfoglalkozása az évszázadok folyamán a földművelés és az állattenyésztés volt. Ezt az állítást támasztják alá a az úrbéri összeírások, az adótáblázatok, a régi határnevek, a divíziós levelek, stb. Nyilvánvaló, hogy létezett a faluban néhány ember (lelkész, tanító, deák, gazdatiszt, stb.), akik fizetésből (természetben és pénzben egyaránt) tartották el családjukat. A XVIII. századtól nyomon követhető a nem mezőgazdasági munkából élők számának növekedése is.

Az első foglalkozás szerinti megoszlásról szóló adat (csak férfiakra vonatkozik) 1785-ből származik:³³⁴

- pap: 2
- nemes: 25
- tiszttviselő: nincs
- paraszt: 59

- polgár és paraszt örököse:	54
- zsellér:	141
- egyéb:	37
- szabadságolt katona:	1
- sarjadék: - 1-12 éves:	142
- 13-17 éves:	68
- összesen:	529

A táblázat tükrözi a hanyatló, hagyományos társadalom szerkezetét, a falu mikrotársadalmára méretezetten, de valósan.

Sokkal átfogóbb, a foglalkozás szerinti megoszlásról tanuskodó, 1870. évi népszámlálás.³³⁵

- pap:	2
- tanító:	4
- főiskolás:	1
- tulajdonos:	488
- haszonbérlet:	26
- gazdatiszt:	2
- évente szolgáló:	320
- napszámos:	361
- személyes szolgálatot tevő:	6
- eltartott: - 14 éven alól:	470
- 14 éven felül:	43
- összesen:	1723

A vizsgált év (1870) már a polgári fejlődés egyik mindennapnak számító dátuma. A táblázat rovatai (tulajdonos, haszonbérlet, évente szolgáló, napszámos stb.) jelzik azonban a falu társadalmában beindult tulajdonviszonyi- és társadalmi változásokat, a polgári tulajdonviszonyok jelenlétét.

1900-ban³³⁶ és 1910-ben³³⁷ a foglalkozás szerinti megoszlás az alábbi képet mutatja: (19. számú melléklet).

Megfigyelhető, hogy 1900-ban a keresők aránya 55,47, míg az eltartottaké 44,52%. 1910-ben a keresők aránya 39,44%, az eltartottaké pedig 60,55%. Az is megfigyelhető, hogy jelentős számú napszámos jelent meg az 1910. évi kimutatásban. A keresők számarányának ily nagyarányú csökkenését, valamint jelentős napszámos csoport megjelenését a fokozódó leszegényedés okozta.

Sajnos az 1930, 1948 és az 1956. évi népszámlálás nem tért ki a munkaerőmegoszlásra.

1966-ban és az azutáni időszak munkaerő megoszlását tükrözi a következő táblázat:³³⁸

Év	Össznépesség	Ebből			
		kereső	%	eltartott	%
1966	2183	1182	54,14	1001	45,86
1977	2033	997	49,04	1036	50,96
1989	1721	872	50,66	849	49,34

A legszembetűnőbb változást a nem mezőgazdasági ágazatokban foglalkoztatottak arányának növekedése mutatja az alábbi táblázat szerint:³³⁹

Év	Keresők	Ebből			
		mezőgazdaságban		más ágazatokban	
		összesen	%	összesen	%
1966	1182	1148	97,12	34	2,82
1980	997	682	68,33	316	31,67
1989	872	496	56,88	376	43,12

Ágazatokra lebontva a helyzet a következő:³⁴⁰ a keresők száma 1989-ben 872. Ebből dolgozott:

- mezőgazdaságban: 496
- iparban: 181
- építkezésben: 56
- szállításban: 5
- távközlésben: 8
- kereskedelembe: 12
- tanügy és kultúra területén: 15
- egészségügyben: 11
- egyéb területen: 88.

Ezek azonban csak részben dolgoztak helyben. A helybeli néptanács alelnöke szerint (Antal Jenő) 1989-ben 157 vajdaszentiványi lakhellyel rendelkező személy dolgozott Szászrégenben, Marosvásárhelyen vagy az ország más régióiban. Ez a szám a keresők 18,40%-át tette ki. Ugyanakkor 16 értelmiségi személy (mérnök, orvos, pedagógus) ingázott naponta Szászrégenből vagy Marosvásárhelyről Vajdaszentiványra.

Bár a kommunista hatalom erőszakkal kényszerítette az ingázó értelmiséget a letelepedésre, megfelelő életkörülmények hiányában (lakás, ellátás) ezt nem sikerült megvalósítania.

V. KÖZIGAZGATÁSI HOVATARTOZÁS

Közigazgatási szempontból a kezdetektől 1876-ig Torda vármegyéhez, aztán 1925-ig és 1940-1944 között Maros-Torda megyéhez, 1925-1940 és 1940-1950 között Maros megyéhez, 1950-1968 között Maros Magyar Autonóm Tartományhoz, 1968 óta pedig ismét Maros megyéhez tartozott.

Az 1854-ben bekövetkező kerületi felosztás szerint Vajdaszentivány a beszercei V. kerülethez tartozott, ahol a kerületi törvényszék székel. A kerületeket járásokra osztotta az osztrák hatalom. Vajdaszentivány a szászrégeni járáshoz került.³⁴¹

1857-ben Vajdaszentivány járásközpont lett. Ehhez a járáshoz 46 falu tartozott.³⁴²

1873-ban a vajdaszentiványi járáshoz tartozott Abafája, Pusztá Almás, Bala, Beresztelke, Felfalu, Magyarfülpös, Felső Idecs, Körtvélykapu, Lövér, Majos, Póka, Radnótfája, Magyarrégén, Erdőszakál, Toldalag, Unoka és Marosvécs.³⁴³

Az 1876-ban történő területi átszervezés után Vajdaszentivány továbbra is járásközpont maradt az alábbi falvakkal: Abafája, Pusztá Almás, Bala, Beresztelke, Ercse, Felfalu, Magyarfülpös, Alsó Idecs, Körtvélykapu, Lövér, Majos, Kis Nyulas, Póka, Radnótfája, Magyar Régen, Erdőszakál, Toldalag, Unoka és Marosvécs.³⁴⁴

1895-ben a falut már az alsórégeni járáshoz csatolták és ahhoz is fog tartozni hosszú ideig.³⁴⁵

1950-1968 között a régeni rajonhoz tartozott.

1968-tól községközpont lett. Hozzá tartozik Toldalag.

Az 1980-as években volt olyan szóbeszéd, hogy a községet felszámolják és Marossárpatak vagy Gernyeszeg községhez csatolják, de erre nem került sor.

VI. NÉPOKTATÁS VAJDASZENTIVÁNYON

Az oktatás és nevelés leghatékonyabb intézménye az iskola volt mind a hagyományos társadalomban, mind a polgári társadalomban, sőt a „szocialista építés” korában is. Az oktatás célja azonban aszerint változott, hogy ki szervezte, irányította az iskolát. A hagyományos, majd a polgári társadalom bizonyos szakaszaiban is az oktatás az egyház körébe tartozott. Emiatt egyházi énekeket, imákat, bibliai történeteket, vallási-erkölcsi szabályokat tanítottak. A tehetségesebbeket egyházi pályára irányították. Csak a XVIII. század vége felé és a népesebb egyházközségekből kezdtek oktatni az írást, olvasást, latin grammatikát, mezőgazdasági ismereteket, stb. A felvilágosult abszolutizmus szerint az iskolának jó földművelőket és hasznos állampolgárokat kellett nevelnie. A Ceaușescu-diktatúra a „sokoldalúan fejlett szocialista erkölcsű ember” kialakítását várta az iskolától.

A XX. század előtti időkben Vajdaszentiványon is csak a római katolikus, a reformációtól pedig református és görög katolikus oktatás létezett.

1. Az iskola intézménye

A felekezeti megoszlás miatt külön-külön ismertetjük a református és a görög katolikus iskola történetét. A magyar nyelvű állami iskolát a református felekezeti, míg a román nyelvű állami iskolát a görög katolikus felekezeti intézmény jogutódjaként fogjuk tárgyalni.

Vajdaszentiványon a magyar anyanyelvű oktatás kezdete homályba veszett. Pontos információink az oktatás létéről csak a reformáció utáni időkből vannak. Nem állíthatjuk bizonyosan, hogy a reformáció előtti időszakban működött-e a plébánia mellett iskola vagy sem.

Az iskolára vonatkozó első írásos emlék a reformáció utáni időből, 1674-ből származott. Ez az emlék az iskolamester fizetését örökölte meg az alábbiak szerint: „Proventus Rectoris: Valamit a pásztornak a nemesek adnak, harmadrésze a mesteré! A községből egy kalangya búza, takarodó harangozásból egy kenyér, az urak kocsmájából egy kupa bor. Fát elengendőt, ha torba nem megyen, étel ital.”³⁴⁶

Igen természetes, hogy az iskola régebbi keletű, mert a mester fizetését a rég bevett szokás szerint „ab antiquo usualtus” állapították meg. Az iskola régiségére vall az is, hogy a vajdaszentiványi református egyháznak megalakulása óta pártfogói a Bethlenek, Alia Farkas és Gillány Gergely és Jakab, akik szívükön viselték az oktatás ügyét.

A mester fizetését 1674 után is nagyjából ugyanolyan formában folyósították. Erre utal egy 1722-ből fennmaradt jegyzőkönyv, amely a görényi Evangélikus Református Egyházmegye protocolumai 1722-1779, 143. oldalán található: „Valamit a nemesek a predikátornak adnak, annak harmadrésze a mesteré! A községtől egy egy kalangya búza, takarodó harangozásból. Valami korcsomát kezdenek az Úréből, egy egy ejtel bor. Egy egy kenyér. Fát elégségest. Temetésből, ha torba nem megyen étel, ital.”

Az iskola régiségére utal egy 1643/1722 körüli jegyzőkönyv is, amit az 1643. évi, Vajdaszentiványon tartott zsinaton fogadtak el. „Az iskolákban farsangolást Gallekor való kakas király tételt az eklézsia deponálja; ha mester contumaciter megcselekszi, tisztétől priváltassák.”³⁴⁷ Tehát az egyház ne engedélyezze a „kakaskirály” tételt, ha pedig a mester ezt titokban megtenné, bocsátassék el. 1674-ben, majd 1722-ben is szabályozták a „mester” fizetését.

Az a tény, hogy 1781-1831 között nem kevesebb mint 16 vajdaszentiványi tanult a marosvásárhelyi református kollégiumban, bizonyítja az oktatás-iskola jelenlétét a helységben. Ezek közül az 1803-ban beiratkozott Sófalvi István „magistri filius V.Szent.Ivaniensis” vagyis „a vajdaszentiványi mester fia” volt éppen. Nem tévedünk, ha azt fogalmazzuk meg, hogy ezek az adatok valós népoktatásról tanúskodnak.

A jelzett időszakban a marosvásárhelyi református kollégiumban tanult:

- 1781-ben Magyar András
- 1788-ban Gondos István nobiles
- 1797-ben Molnár József
- 1798-ban Balás Mihály
- 1801-ben Szöts Mihály
- 1803-ban Sófalvi Stephanus
- 1809-ben Szász Mihály
- 1822-ben Balás Mihály
- 1824-ben Borbáth József, Menyhárt János és Koltsár Miklós
- 1825-ben Molnár János
- 1827-ben Nagy Károly
- 1829-ben Demeter József
- 1830-ban Szász Mihály
- 1831-ben Szabó Sámuel.

(A fentiek névsorát lásd Tonk Sándor: A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653-1848, Szeged, 1994, 188-314)

Az 1868. évi oktatási törvény értelmében minden szülő vagy gyám köteles gyermekeit iskolába járatni életidejük 6. évének betöltésétől egész a

12., illetőleg a 15. életév betöltéséig ha azok háznál vagy magánintézetekben nem tanulnának. A törvény 48. paragrafusa szerint legalább az elemi iskola hat évi mindennapi és háromévi ismétlődő tanfolyamát teljesen el kell végezni.

Ennek a törvénynek a szellemében történik a vajdaszentiványi oktatás átszervezése is, amint arról az alábbi, az 1884/1885-ös iskolai évből fennmaradt idézet is tanúskodik: „1869-től kezdve mostanig újból megszerveztetett az iskola.”³⁴⁸

1896-ban Magyarországon milleniumi rendezvényekre került sor a honfoglalás 1000. évfordulója alkalmából.

Vajdaszentiványon a millenáris év emlékének megörökítésére a polgári községgel közösen egy sétatér felállítását és az iskola számára, az egyházból ingyen hely adását határozták el.³⁴⁹ Az 1896/1897-es tanévtől kezdődően a református felekezeti iskola helyét állami iskola vette át, amely 1918-ig működött. A hatalomváltás miatt 1919 nyarán a román állam átvette a magyar nyelvű állami iskolát. Emiatt az 1919/1920-as iskolai évben az állami magyar nyelvű oktatás szünetelt. 1920 szeptemberében két tanító hűségesküdt a román államnak és így visszaállíthatták a magyar nyelvű állami iskolát.³⁵⁰

Ezzel párhuzamosan a helybéli református egyház akaratát figyelembe véve, a görgényi egyházmegye 1919. december 13-án keltezett jegyzőkönyve engedélyezte egy két tanerős református felekezeti iskola működtetését. A leendő iskola két tantermes. Egyik az egyházi gyülesterem, a másik egy bérelt előszoba.³⁵¹

Ezt az iskolaállítást a Maros-Torda megyei tanfelügyelőség jóváhagyta azzal a kikötéssel, hogy a helybéli hatóságok tartsák tiszteletben az Erdélyi Igazgató Tanács idevonatkozó 15673/1919-es számú határozatát.³⁵²

A református iskolát az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa is jóváhagyta és az 1920 október 1-én kezdte meg tevékenységét.³⁵³

Az egyházi iskolát a kommunista hatalom szüntette meg 1948-ban. Azóta csak az egyesített magyar-román tagozatú állami iskola működik.

A román anyanyelvű oktatásról szóló első adatok egy 1770-1782 között elvégzett felekezeti összeírásból származnak.³⁵⁴ Ebben az összeírásban egy név nélküli görög katolikus tanítót (ludi magister) jelöltek meg. Valószínű, hogy ez az iskola része annak az iskolaállítási folyamatnak, amit Gheorghe Șincai kezdeményezett tanfelügyelői minőségében.

Gazdasági nehézségek miatt ez az iskola hamarosan megszűnt és csak 1850 körül alakult újra. Az újonnan megalakult iskola 1906-ig

működött, és Maros-Torda megye egyik legjobban felszerelt intézményének minősítették.³⁵⁵

1918. őszén ez az iskola újra alakult és állami intézményként működött, egy rövid megszakítással (1940-1944) 1948-ig. Akkor egyesítették a magyar tannyelvű állami iskolával.

2. Az iskola épülete

A vajdaszentiványi oktatás kezdeti szakaszában a tanítás a lelkész vagy a kántortanító lakásán zajlott.

A református felekezeti iskolába járóknak 1740-ben már saját épületük volt, amit 1860-ig használtak.³⁵⁶ A szűk befogadóképességű és rogyadozó épület helyében egy újat építettek, amelyet 1896-ig használtak.³⁵⁷ (Átalakított formában az 1960-as évektől Luca tanító háza volt.)

Az 1860-ban épített iskolaépület nem felelt meg a követelményeknek. A 7,35 x 6,75 m alapfelületű, 49,61 m², négy ablakos szobáról 1865. november 24-én ezt írják: „...az iskola földje porló tapaszos, kemény, szivály földdel kell feltölteni. Iskolai padok nincsenek elegendő számban.”³⁵⁸ Emiatt az 1866/1867-es tanévben az egyházi előjáróságoknak „kötelességévé tétetik a tanterem kipádimentumozása és padokkal való ellátása.”³⁵⁹

1868. március 15-én a körfelügyelői lelkész megállapította, hogy az iskola állapota most is olyan mint 1865-ben, földje tapasztatlan, falai beomlottak, a padok hiányoznak.³⁶⁰

Az 1884/1885-ös tanévben jó padok és kellő bútorok nincsenek. Ezeket kevésbé rendessel helyettesítik.³⁶¹

„Az iskola rozzant és szűk, a folyó tanév végével közigazgatási úton, egészségi és biztonságos okokból feltétlenül be fog záratni; mivel csak a református tankötelezettek száma 200, szükségeltetik két tantermes iskola építése” – olvasható az 1893. november 30-án írott jegyzőkönyvben.³⁶²

A millenniumi évben (1896) a református egyház által adományozott telken három tantermes, tanítói lakással ellátott állami iskola épült (17. számú fénykép). Ebben az új épületben kezdődött az 1896/1897-es tanév. 1918 után ide költözött az állami román nyelvű iskola. Az épületben azóta is oktatási tevékenység folyik.

A magyar állami iskola nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. 1938-ban Széll Jakab református lelkész a következőket írta: „...az egyház szempontjából... ma is azok az egyének erősségeink, akik a régi református iskolában tanultak. Az imperium változáskor egy tanerős református iskolát állítottunk, de gyerekeink közül csak 50 tanuló járhat hozzánk, a többi az

állami iskolába jár. Ez a széttagoztság sok bajt okoz, ezért egy két tantermes iskola építése folyik most, hogy bár az alsóbb osztályokban együtt tanulhassanak református gyermekeink a református iskolában.”³⁶³

Az új református iskola építését első sorban a saját tanintézet hiánya okozta. A református iskola újraindításakor (1919/1920) az egyik tanterem a parókia gyűléstérme, a másik a bérelt előszoba volt. Ez az ideiglenes megoldás sok nehézséget okozott. 1923-ban feljegyezték, hogy bútorzata nem iskolai célokra való. A padok 4 m hosszúak.³⁶⁴ Az iskolát megintéssel büntették, mert a helyiség nem megfelelő, nagyon alacsony, nincsen kellő világosság.³⁶⁵ A helyzet változatlan 1926-ban is.

Az új református iskola építését a román állam kisebbségi politikája is befolyásolta.

Az 1937/1938-ban megépített református iskolai épületben mai napig oktatási tevékenység folyik (18. számú fénykép).

1948 után a tankötelesek számának növekedése egy új, kétszintes iskola építését tette szükségessé. Az új iskolát állami alapból és a vajdaszentiványiak közmunkájával építették és adták használatba az 1966/1967-es tanév kezdetén. Az 1064 m² alapfelületű, kétszintes, 8 tanteremmel, laboratóriummal, tanári szobával, adminisztratív és könyvtári helyiséggel ellátott iskola minden követelménynek megfelel (19. számú fénykép).

A román nyelvű, görög katolikus felekezeti oktatás is a lelkész vagy a kántortanító lakásán zajlott. Az ebbe az iskolába járó tanulók 1860-ban új helyiséget kaptak, amit aztán 1884-ben újjáépítettek.³⁶⁶ Itt folyt a román nyelvű oktatás 1918-ig. Erről jegyezték meg, hogy az egyik legjobban felszerelt intézmény.³⁶⁷ 1918-ban a román nyelvű osztályok beköltöztek az állami iskolába. Az 1860-ban épített iskola 1918 után más rendeltetést kapott. 1989-ben lebontották (20. számú fénykép).

3. Az iskola felszerelése

Az oktatási tevékenységhez szükséges bútorzat (padok, tábla, szekrények, stb.), valamint a didaktikai eszközök sokáig nem voltak sem megfelelőek, sem elegendőek. Ezekről csak a XIX. század második felétől vannak adataink.

„Úgy a régi, mint az 1860-ban épült iskolaháznak is a felszerelése felette kezdetleges” – írja Pallos Albert. Látva a bútorzat állapotát a körfelügyelő gemeszegi lelkész ezt írja jegyzőkönyvébe: „...1870. július 14. – az iskolapadok teljesen használhatatlanok, jövőre célszerű iskolapadok

állíttassanak be.”³⁶⁸ Erre 1871-ben sort is kerítettek, amikor az iskolát hét támlás paddal, 4 lócával (hosszú pad) és egy hosszú íróasztallal látták el.

Az 1886-ban elkészített leltár szerint az iskola felszerelése a következő:³⁶⁹

- fiókos szekrény tanszereknek	1	
- tanító asztala	1	
- fekete tábla	2	, 1858, illetve 1880-ból
- Gönczy féle falolvasótábla	24	
- térkép	4	
- földgömb	1	

Az egyháztól kapott könyvek

- olvasás-íráshoz tankönyvek	4
- számoláshoz	5
- nyelvtanhoz	5
- természetrajzhoz	1
- természettanhoz	1
- természetrajzi ábrák	16
- földrajzhoz	4
- történelemhez	1
- mezőgazdasághoz	3
- polgári joghoz	1
- testgyakorlathoz	1
- egészségtanhoz	2

Az ismétlő osztályban használt könyvek :

- olvasókönyv	17
- magyar történelem	11
- Biblia történet	11

Az I-IV. osztályban:

- olvasókönyv	64
- magyar történelem	31
- más vallásúaknak	15

Az 1919/1920-ban újraindított református felekezeti iskola tanfelszerelése elégtelen volt, amint látható: térkép: 2, ebből egyik Maros-Torda megyéről, a másik Romániáról; 1 tábla és 1 számológép, más nincs.³⁷⁰

Az 1937/1938-ban épített új református felekezeti iskolát megfelelő bútorzattal és taneszközökkel szerelték fel.

Az 1948. június 4-én tartott iskolavizsgálat megállapította, hogy a református népiskola épülete jó karban van, a felszerelés hiányos, a háború alatt megsemmisült, bútorzata kielégítő. Ugyanazon év október 17-én kelt

bejegyzés szerint: „...az iskola épülete modern, új épület, gyönyörű termekkel, szépen kimeszelve, padok jók, elegendők; pódiumok, szekrények, asztalok rozogák, nem illenek bele a környezetbe.”³⁷²

Az iskola bútorzata 1954-ben elégtelen, amint az alábbi kimutatásból is látható:

Bútorzat	Létező	Állapota			Szükséges
		Jó	Javításra szorul	Leírandó	
két üléses pad	18	18	-	-	110
három üléses	-	-	-	-	-
négy üléses	12	-	-	12	-
katedra	2	-	2	-	5
falitábla	2	-	2	-	5
falifogas	-	-	-	-	7
székek	2	1	1	-	20
négy személyes asztal	-	-	-	-	5
tizenkét személyes asztal	-	-	-	-	2
íróasztal	-	-	-	-	2
írártárnak való szekrény	1	-	1	-	1
könyvtári szekrény	1	-	1	-	3
szemléltető anyagokhoz való szekrény	1	1	-	-	2

Hasonló a helyzet a didaktikai eszközök esetében is. 1955. február 9-én az új iskolaigazgató az alábbi leltári tárgyakat vette át az elődjétől:³⁷³ számológép: 1; centrifuga: 1; Morse távíró: 1; kapcsoló: 1; vasállvány: 1; Volta elem: 1; szívó-nyomó pumpa: 1; belsőégésű motor: 1; kémcső: 40; súlyok: 1; kémcsőfogó: 1; mérleg: 1; mikroszkóp: 1; lejtő: 1; elektromágnes:

1; szabadesést szemléltető eszköz: 1; űrmértékmérő: 1; kaloriméter: 1; preparált béka üvegben: 1; búzaszem (gipszminta): 1; légzőszervek (gipszminta): 1; szeszégő: 1; mértani testek: 1; földgömb: 1; vegyszerek: 46 üvegben, ábrák.

Az új, kétszintes épület bútorzattal és didaktikai eszközökkel való ellátása évről évre javult. Az 1988. december 17-én készített leltár alapján az épületek (melléképületek is) összértéke 814.331 lej; erőgépek: 2000 lej, munkagépek: 78.035 lej, számológép: 3.040 lej; termelő és gazdasági eszközök: 92.936 lej; kis értékű tárgyak: 173.926,80 lej; könyvtári könyvek összesen 4.500 darab; 42.971 lej értékben; a leltár összértéke: 1.164.268,80 lej, ami tanulónként 6.226 lej értéket jelentett.³⁷⁴

4. Az oktató-nevelő munka

A XIX. század közepéig a mai értelemben vett osztályok nem léteztek. A tanköteleseket három csoportba osztották. Az első csoportban a betűket, először a nagyokat, azután a kicsiket tanították. A második csoportba a szótagolva olvasókat sorolták, míg a harmadik csoportba az olvasni tudók kerültek.

1833 után a tanulókat a Salamon-féle kölcsönös tanítási módszer szerint tanították. Ennek a tanítási módszernek az elsajátítása végett küldték Kolozsvárra Ercse Mihály tanítót 1845-ben. Az írva-olvasás módszerét Ercse Miklós vezette be Vajdaszentiványon 1858-ban.³⁷⁵

Az osztrák hatalom 1855-ben úgy rendelkezett, hogy a 6-12 évesek az elemi iskolába, az elemi iskolát végzettek pedig a vasárnapi iskolába kötelesek járni. A vasárnapi oktatás a délelőtti istentisztelet előtt zajlott.

Az 1868-as tanügyi törvény kötelezővé tette a 6-12 éveseknek az iskolába járást. Ezt a korosztályt a rendes iskolába iratták. A 12-15 éveseket az ismétlő iskolába írták be.

Az 1918-as hatalomváltozással román ihletésű elemi, illetve gimnáziumi oktatás bevezetésére került sor.

A kommunista hatalomátvétel évében (1948) Vajdaszentiványon külön I-IV. osztályos magyar és román iskola kezdte meg működését. A vajdaszentiványi szülők beadvánnyal fordultak a Régen rajoni Tanfelügyelőséghez, amelyben magyar tannyelvű gimnáziumi osztályok engedélyezését kérték. Ennek a folyamodványnak eredményeként a tanfelügyelőség kiküldötte ezt írja jelentésébe: „...tapasztalatom szerint könnyen megoldható, mert a román állami iskolában 2 tanterem üresen áll, a volt uradalmi helyiségekben is lenne elegendő férő hely, sőt internátus is szervezhető volna; a tanulók száma elegendő, az V. osztályba biztosan

beírható 38 tanuló, a szülők fokozatosan szeretnék kitejeszteni a gimnáziumi osztályokat.”³⁷⁶

Az első magyar tannyelvű V. osztály az 1949/1950-es tanévben kezdte meg működését. A IV. osztályt végzett román anyanyelvűek közül néhányan átíratkoztak a magyar nyelvű V. osztályba, néhányan Régenbe íratkoztak román nyelvű gimnáziumba, a többség viszont abbahagyta tanulmányait.

Az 1962/1963-as tanévtől román nyelven is beindult a gimnáziumi oktatás.

1968-ban felsőbb pártutasításra kötelezővé tették a tízosztályos oktatást. Ennek eredményeként az 1970/1971-es és az 1973/1974-es tanévben Vajdaszentiványon IX. osztály kezdte meg működését. X. osztály tanulóihiány miatt nem indult be.

A tankötelezettek számának fokozatos csökkenése miatt a román, majd a magyar elemi osztályait össze kellett vonni három, illetve két tanerősre. A jelenség a gimnáziumi tagozatot sem kerülte el. Az 1980-as években a gimnáziumi osztályok közül is össze kellett vonni néhányat.

5. Tantárgyak és tankönyvek

A reformációt követő időszakban az olvasást és az írást énekléssel és számítani ismeretekkel egészítették ki. A tantárgyak száma az oktatómester felkészültségétől és hivatástudatától függött.

A felvilágosodás eszmekörében fogant jozefinista iskolareform a népoktatás vallásos jellegén nem sokat változtatott. Megpróbálta azonban a falusi iskolákat új tantárgyak bevezetésével korszerűsíteni. A kolozsvári Református Főkonzisztórium 1786-ban kiadott népiskolai utasítása az írás, olvasás és vallás mellett a polgári társaságbeli élet folytatására múlhatatlanul szükséges dolgok „aritmetica, historia, geografia, mezei öchonomia oktatását is előírta.”³⁷⁷

Az 1867/1868-as tanévben a református iskolákban az alábbi tantárgyakat tanították: írás, olvasás, ének, aritmetika, vallás, bibliatörténet, történelem, természetismeret, valláserkölc, mesélés, versek, állatismeret.

Az 1925/1926-os iskolai évben a református felekezeti iskolában az írás és olvasás mellett román és magyar irodalmat, történelmet, matematikát, polgári nevelést, földrajzot, természetismeretet, szépírást, rajzot, éneket, testnevelést, tornagyakorlatokat, kézimunkát és mezőgazdasági gyakorlatot tanítottak.³⁷⁸

1948 után a gimnáziumi osztályokban román és magyar nyelvet és irodalmat, matematikát, fizikát, kémiát, történelmet, földrajzot, biológiát,

idegen nyelvet (főleg orosz), latint, állampolgári nevelést, mezőgazdaságtant, testnevelést, rajzot és zenét tanítottak.

1948-ig a tankönyvek száma nagyon kevés volt, nagy része az egyház tulajdonába tartozott. A tankönyvek hiánya elsősorban a tanulók családjainak rossz anyagi körülményeivel magyarázható.

Az 1866. december 3-án elvégzett egyházi vizsgálatból kitűnt, hogy: „...szükséges 40 kötő, 20 kis Biblia, 20 ABC, 20 olvasókönyv.”³⁷⁹

1886-ban az iskola tulajdonában levő tankönyvek: olvasás és íráshoz: 4; számoláshoz: 5; nyelvtanhoz: 5; természetrajzhoz: 1; természettanhoz: 1; természetrajzi ábrák: 16; földrajzhoz: 4; történelemhez: 1; mezőgazdasághoz: 3; polgári joghoz: 1; testgyakorlathoz: 1; egészségtanhoz: 2. Tankönyvek a rendes osztályokban: olvasókönyv: 64; magyar történelem: 3; más vallásúaknak: 15; az ismétlő osztályokban olvasókönyv: 17; magyar történelem: 11; Bibliatörténet: 11.³⁸⁰

Egy 1890-ben készített kimutatás szerint az iskola felszerelésében a következő tanvezér és olvasó könyvek voltak:

- Beszéd és értelem gyakorlatok: 2, az egyik az egyháztól, a másik Nagy Lászlótól (a tankönyv szerzője)	
- Oktatás a gyümölcs és eperfa tenyésztéséhez	1
- Kis Biblia	1
- Természetrajz	1
- Föld és természetrajz	1
- Alkotmánytan	1
- Utasítás a földgömb használatához	1
- Számító Szokrátesz	2
- Gazdasági kistűkör	1
- Tornatanítás	1
- Utasítás a számológép használatához	1
- Brassai földiratának második része	1
- Népszerű természetrajz	1
- Vezérkönyv a magyar nyelvtan tanításához	1
- Vezérkönyv a testgyakorlatok tanításához	1
- Nagy féle első és második Gáspár féle olvasókönyv	2
- A fatenyésztés olvasókönyve	1
- A néptanítók Lapja	7
- A haladó felnőttek olvasókönyve	1
- Gyümölcsészeti levelek	1
- Iskoláink és az egészségtan	1
- Tanterv a népiskolák számára	1
- Tanterv, utasítás, rendszabályok, 1878	1

Gyermekek tanszerei:

- kezdőknek palatábla és kréta	12
- haladóknak és ismétlőknek palatábla és kréta	18
- Gönczy Pál ABC-je	12
- Olvasó könyv (erkölcsi)	10
- Olvasó könyv II. kötet	9
III. kötet	15
IV. Kötet	13
- Konfirmáló kisebb Káté	16
- Biblia történet	12
- Magyar történelem	16
- Énekes könyv	22

Íráshoz használtak irkát és papírt. Ezeket a tanszereket az egyház és a szülők adták 1875/1876-ban.

1890-ben az iskola összesen 108 tankönyvvel rendelkezett.³⁸¹

1918 után a magyar tannyelvű osztályokban kötelezővé vált a román nyelv és irodalom tanítása és elsajátítása.

A református felekezeti iskolában elvégzett ellenőrzés alkalmából a tanfelügyelő 1925. június 12-én ezt írta: „... az I-IV. osztályba járó tanulók közül csak egynek van román nyelvű tankönyve; a helyzet novemberben is változatlan; sok tankönyv hiányzik most is.”³⁸² Ugyanaz a tanfelügyelő írja 1926. február 24-én: „...az előző vizsgálatához képest némi javulás észlelhető, minden tanulónak van román nyelvű tankönyve.”³⁸³

A tanügyi reform után (1948) a tankönyvellátás lényegesen megjavult. Az állam elérhető áron kinyomtatott minden tankönyvet, amit a szülők megvásárolhattak. 1960-tól kezdve ingyen tankönyvekben részesültek. A nyolcvanas évek gazdasági nehézségei miatt mind kevesebb pénz jutott tankönyvnyomtatásra. Emiatt a tankönyveket több éven át használták.

6. Pedagógusok

A neveléstörténeti szakirodalom szerint a falusi tanítómesterség a XVIII. századig csupán átmeneti foglalkozásnak, pénzszerzési lehetőségnek számított. A kollégiumot végzett diákok közül sokan mentek tanítónak (rectornak), de néhány évi tanítás után folytatták tanulmányaikat, majd egyéb, papi, hivatalnoki foglalkozást választottak. A tanítói foglalkozás átmeneti jellegét tükrözi az egyházi főhatóságoknak a mesterek házasságát tiltó határozatai is. A XIX. század folyamán nő a tanítói pályán évtizedeket eltöltő,

családos mesterek száma. Másik jelenség, hogy a mesterek sorában egyetlen nemesei származásút sem találunk.

„Talán egyetlen foglalkozás sem volt annyira lenézett, mint a mesteri pálya, ha valaki tanítónak vallotta magát, az megvetést, jobbik esetben sajnálkozást váltott ki.”³⁸⁴

A falu tanítómesterét kezdetben csak egy évre választották meg. A választást eleinte a pap (a XVII. században), azután az egyházmegye választotta meg. A választást csak abban az esetben hosszabították meg, ha a mester munkájával meg voltak elégedve. A mesterek tevékenységét a lelkész ellenőrizte. Minden évben voltak esperesi vizitációk, ahol áttekintették a mester munkáját is. 1844-től az egyházkerületi tanügyi előadó lelkészek ellenőrizték körzetük 2-3 iskoláját.

A megüresedett mesteri állást pályázattal lehetett elfoglalni. A pályázatra jelentkezők nyilvánosan vizsgáztak a falu hívei előtt és az nyerte el az állást, akire a többség szavazott.

Megesett, hogy a választást a felsőbb egyházi hatóságoknál megóvták. Az ügy rendezése egészen a püspökségig jutott. Egy ilyen esettel találkozunk 1858-ban Ercse Miklós megválasztásakor. (20. számú melléklet)

A román anyanyelvű iskola esetében 1840-ig a tanítómesterek nem rendelkeztek semmiféle képesítéssel. A tanítói teendőket a lelkész vagy a kántor látta el.

Megvizsgálva a Vajdaszentiványon tanítók névsorát megállapítható: nagy a tanítók mozgása; kellő adatok hiányában nem ismerjük az 1841 előtti mesterek teljes névsorát; feltehetően azok akikkel meg voltak elégedve, több éven keresztül szolgáltak; a helybeli lakosok közül kiemelkedett első tanító valószínűleg Cătană Ioan, született 1856. augusztus 18-án; tanítói oklevelét Balázsfalván szerezte 1874-ben, később ugyanott szerzett papi végzettséget, 1879-1898 között Toldalagon, azután Vajdaszentiványon volt görög-katolikus lelkész³⁸⁵.

1906-ig a magyar és román felekezeti iskolának csak egy-egy tanítója volt; az 1906-1907-es tanévtől az állami magyar tannyelvű iskola három tanerős lett; 1948-ig valamennyi tanító szakképesített, a marosvásárhelyi, kolozsvári, enyedi és balázsfalvi tanítóképzők növendékei; 1948 után megnő a tantestület száma, többsége szakképesített óvónő, tanító vagy tanár; egyesek egész életüket a vajdaszentiványi iskolában töltik el, míg mások, főleg a szakképesítés nélküliek, csak egy-egy évig szolgálnak.

Az 1988/1989-es tanévben a tantestület tagjai képesítés szerint:

óvónő: 2, szakképesített, véglegesítő vizsgával;

tanító: 4; ebből három szakképesített, véglegesítő vizsgával, 1 szakképesítés nélküli;

tanár: 9; ebből 5 egye...ni, 4 főiskolai végzettséggel; a 9 tanári végzettséggel rendelkező közül háromnak egyes fokozata, 4-nek kettes fokozata, 2-nek véglegesítője van.

Az 1989/1990-es tanév végén a megszokottá vált tantestület egysége megbomlott, többen távoztak más iskolákba, lakhelyükre.

A Vajdaszentiványon tanítók névsorát a 21-es számú mellékletben közöljük. Elnézést kérünk azoktól, akik valamilyen ok miatt kimaradtak a névsorból.

7. Iskolalátogatás

A vajdaszentiványi oktatás első évszázadaiban az iskolalátogatás nem volt kötelező. Bár a tankötelesek száma nagy volt, nagyon kevesen jártak iskolába. Ezt a helyzetet jól tükrözi az 1870-es népszámlálás.

Az 1868-ban elfogadott tanügyi törvény kötelezővé tette az iskolalátogatást minden 6-15 év közötti gyermek számára. Az indokolatlanul kimaradók szüleit pénzbírságolták.

Az 1924-ben elfogadott román tanügyi törvény kötelezővé tette az I-VII. osztályos oktatást.

A két törvény szigorúsága ellenére, nagyon sok tanulót nem irattak be, vagy évközben kimaradtak.

A 22. és 23. számú melléklet átfogó képet nyújt a református hívek és román nemzetiségűek lélekszámáról, a lelkészekről, tanítókról, tankötelesekről, iskolába járókról és beiskolázatlanokról. A jelzett táblázatok adatai esetlegesek, de olyan tényeket közvetítenek a kor oktatásáról, amelyek figyelemre érdemesek és túlmutatnak a száraz statisztikai adatokon. Különösen, ha tudjuk, hogy 1858-1895 között, azaz mintegy négy évtizeden át változatlan a gyülekezet lekipásztora és tanítója. 1860-ban építettek egy új iskolaépületet, az azonban gondozatlan (1865 és 1868) és felszeretlen. De 1884-85-ben sincsenek kellő bútorok, sőt, 1893-ban is „rozzant és szűk” az iskolaépület. Márpedig ez azt sugallja, hogy rossz volt a „pásztor” és rossz volt a „nyáj”; nem tekintette egyik sem saját ügyének az oktatást. Nagyon emlékeztet ez a XVIII. századi állapotokra amikor volt iskola, volt mester, de a szülőknek szükségük volt a gyerekekre a mezeti munkák elvégzésénél. Ugyanakkor egy tanító elégtelen volt a sok iskolaköteles beiskolázására és tanítására. Csoda, ha a tankötelesek mintegy fele (37 évből 18 évben 30-48%-a) járt iskolába?

A református felekezeti iskola legrégebbi meglévő anyakönyve 1865-1879-ből való, amelyet a Marosvásárhelyi Állami Levéltárban találtunk meg. Az 1865/1866-os iskolai évre szóló anyakönyv azonban hiányos.

A rendelkezéseknek megfelelően a tanév Szent Mihály napjától (szept. 29) a következő esztendő Szent György napjáig tartott (április 24). Ennek ellenére az 1865/1866-os tanévet csak november hónapban kezdték el; voltak olyan tanulók is, akik csak januárban jöttek először iskolába. Az 1865. november 24-én keltezett tanfelügyelői bejegyzés szerint az iskolakötelesek száma 100, ebből 54 leány; rendesen jár 30; a többi hiányzik, amit a kurátor hiányosságának tartanak. Meghagyják, hogy „tisztázzák a felmentetteket, a többi mulaszthatatlanul iskolába járassák.”³⁸⁶

Az 1866/1867-es tanévben beírt fiúk száma: 78; nem köteles iskolába járók: 7; a beírtakból 46 nem járt; akik rendesen jártak, azokból is heten március-áprilisban szolgálni mentek, vagy ok nélkül hagyták el az iskolát. A lányok esetében a tankötelesek száma: 92; ebből csak 24-en járnak; időközben ezek közül is hatan kimaradtak. A beiskolázatlanság okai között: „szolgál”, „szegénység miatt nem jár” – bejegyzés szerepelt a legtöbbször. A 78 tanköteles fiúból 19 cigány nemzetiségű, a 92 leány közül 20 a cigány nemzetiségű. Ezek közül senki sem járt iskolába.³⁸⁷

Kimutatás az 1867/1868-as tanévről:³⁸⁸

	Fiú	Lány	Összesen
Iskolaköteles	84	84	168
Ebből : jár	40	34	74
szolgál	15	4	19
fejletlen	1	6	7
szegény	1	5	6
elköltözött	3	2	5
cigány (felmentett)	15	18	33
beteges	1	1	2
háznál tanul	2	-	2
felsőbb tanodába jár	2	-	2
ok nélkül nem jár	4	14	18

A tanítás november 24-én kezdődött és április 12-én ért véget, amikor népes gyülekezet előtt állott közvizsgára: fiú: 23; leány: 25.

Kimutatás az 1872/1873-as tanévről:³⁸⁹

	Fiú	Lány
Rendes iskolaköteles	54	62
Ebből: feljár	27	33
szolgál	3	-
szegény	4	10
néma	1	-
nyomorék	2	-
cigány	10	12
ok nélkül nem jár	7	7

Ugyanabban a tanévben az ismétlő osztályba kötelesek jární: magyar fiú: 27; magyar leány: 25; cigány fiú: 7; cigány leány: 6. Feljár magyar fiú: 4; magyar leány: 2; felsőbb tanodába járók: 2; vagyis a 65 iskolaköteles ismétlőosztályosból mindössze 8 (vagyis 12,3%) járt iskolába.

Az 1872. december 6-án készített tanulói előadói vizsgálat szerint a tanszerek hiánya nagy, a haladás nem megfelelő.

Összesítő az 1859-1861 között az ismétlő iskolába járókról:³⁹⁰

	Fiú	Lány
tanköteles magyar	20	26
tanköteles cigány	6	4
feljár magyar	6	6
máshol tanul	1	-
nem jár mert szegény	2	5
nem jár mert szolgál	9	5
nem jár mert cigány	6	4
ok nélkül nem jár	2	8
süket	-	2

Összesítő a rendes iskolába járókról 1862-1867 között:

	Fiú	Lány
tanköteles magyar	50	47
tanköteles cigány	9	16
feljár magyar	44	34
nem jár mert szegény	2	4
nem jár mert cigány	9	16
nem jár mert szolgál	2	2
nem jár mert nyomorék	1	1
nem jár mert néma	1	-
nem jár mert elköltözött	-	4
nem jár mert fejletlen	-	2

Az 1873/1874-es tanév adatai egybevetőek az előző évekével.

	Fiú	Lány
Rendes iskolaköteles magyar	50	47
Rendes iskolaköteles cigány	9	16
vizsgára állott magyar	45	40
ok nélkül nem állott	5	6
más felekezetűek a református iskolában:	2	2
- római katolikus	2	2
- görög katolikus	1	-
- ágostai (unitárius)	-	1
Ismétlő iskolaköteles magyar	20	26
Ismétlő iskolaköteles cigány	6	4
Ismétlő iskolaköteles feljár magyar	8	11

A tanulók a következő utcákból jártak iskolába: Piacsor, Patakszer, Alszeg, Felszeg, Templom, Tyúkszer, Szegvég, Oláhszer, Faluvég, Szűk utca, Bothos hegy.³⁹¹

A román anyanyelvű felekezeti iskola tanköteleseinek száma 56 tanuló, az 1870/1871-es kimutatás szerint.³⁹²

Az állami iskola beállításáról (1896) a tanév szeptember elejétől júniusig tartott. A tankötelesek közül sokan ezután sem jártak rendszeren iskolába, amint az 1896-1939-es éveket bemutató táblázatból is látható:

Tanév	Tanköteles	Rendszeren jár	Nem jár
1896/97 ³⁹³	395	241	154
1904/05 ³⁹⁴	213	138	75
1906/07 ³⁹⁵	250	112	138
1911/12 ³⁹⁶	223	133	90
1917/18 ³⁹⁷	221	162	59
1923/24 ³⁹⁸	216	155	61
1925/26 ³⁹⁹	295	525	43
1938/39 ⁴⁰⁰	203	166	37

Amint a táblázatból kiolvasható, a jelenléttel minden tanévben nagy gond volt. Az 1930/31-es tanév kezdetekor, a hivatalát elfoglaló Moldovan Ileana tanítónő szerint „a beiratkozás nem a törvénynek megfelelően történt, a beírtak száma túl magas a rendszeren járókhoz viszonyítva.”⁴⁰¹

Az 1948-ban elfogadott új tanügyi törvény kötelezővé és ingyenessé nyilvánította az általános oktatást (I-VII. osztály). A tanszemélyzet egyik legfontosabb feladata a tankötelesek beiskolázása volt.⁴⁰² Ez érezhetően javult is az alábbi táblázat szerint:

Tanév	Tanköteles	Rendszeren jár	Beiskolázatlan
1950/51	250	231	19
1955/56	219	204	15
1960/61	224	224	-
1970/71	224	223	1
1975/76	230	230	-
1980/81	262	262	-
1985/86	209	209	-
1988/89	187	187	-

Huszonegy esztendő pályafutásom alatt (1969-1990 között) volt néhány eset amikor egyesek kimaradtak az iskolából. A statisztikában nem

szerepelnek, mert ezeket nem volt szabad a felsőbb szerveknek jelenteni, inkább törvényt is sértve, lezártuk őket.

8. Az oktatás hatékonysága

A millennium évéig (1896) az iskolába járók tanulmányi eredményeit nem jegyekkel, hanem minősítésekkel fejezték ki. Minden tanév decemberében és áprilisában nyilvános vizsgát tartottak az egyházi előljárók és a szülők jelenlétében. A vizsgára nem jelentkezett mindenki; volt olyan eset is, hogy még a jó előmenetelűek sem álltak elő. Például az 1867/68-as tanév végén (ápr. 12) a 40 iskolába járó fiú közül mindössze 23-an, a 34 lányból csak 25-en álltak vizsgára. A vizsgára jelentkező tanulók tudását írás, beszéd és értelemgyakorlatból, olvasásból, számtanból (szóban és a táblánál a négy alapműveletből) vallásból, biblia történetből, magyar történelemből, természettanból, természetrajzból, tornából, versmondásból, mesemondásból, templomi és nemzeti, valamint népdalokból mérték fel.⁴⁰³

A tanfelügyelői jegyzőkönyvek vagy a tanító bejegyzése szerint az előmenetel nem volt megfelelő. Az 1884/1885-ös tanévben Ercse Miklós tanító szerint a rendszeren járók közül csak tizenöt tud jól írni és olvasni, egy olvas jól, de nem tud írni.⁴⁰⁴

Az 1896/97-es tanévtől a tanulók tudásszintjét jegyekkel osztályozták. A legjobb jegy az 5-ös, a leggyengébb az 1-es. Tanévzáráskor a tanulók minősítést kaptak: jó, nagyon jó, példás, kitűnő, dicséretes, elégséges, elégtelen. Ezt a minősítést és értékelést használták a magyar tannyelvű iskolákban az 1923/24-es tanévig.

A román tannyelvű állami iskolában (1919-től), a tanulók tudásszintjét 10-től 1-ig terjedő jegyekkel értékelték. Tanév végén a tanulók iskolai helyzetét átment, megbukott (ismétlő) minősítéssel zárták le.

Az 1940-1944-es időszakban visszatértek az 5-től 1-ig való jegyzésre, azután pedig így alakult: 1945-1952 között 10-től 1-ig; 1952-1957 között 5-től 1-ig, azután pedig ismét 10-től 1-ig.

A négy elemi végzők utoljára 1958/1959-es tanévben álltak abszolváló vizsgára; azután ezt a vizsgát eltörölték. A gimnáziumot végzők (VII., VIII. osztály) utoljára az 1963/1964-es tanévben abszolváltak, azután itt is törölték a vizsgáztatást.

1948 után a gimnáziumi osztályokban tanítói képesítésű, majd egyre inkább szakképesített tanárok tanítottak.

A szakképzett pedagógusok munkája a tanulmányi eredményekben is követhető az alábbi táblázatból:

Tanév	Lezárt	Ebből			
		átment	%	osztályismétlő	beiskolázatlan
1950/51	243	213	87,65	30	19
1955/56	213	192	90,14	6	15
1960/61	220	202	91,81	18	-
1965/66	294	271	92,17	23	-
1970/71	225	206	91,55	18	1
1975/76	230	226	98,26	4	-
1980/81	262	256	97,70	6	-
1985/86	210	207	98,57	3	-
1988/89	187	176	94,11	7	-

Megjegyzendő, hogy az elhíresült 1973-as Központi Bizottsági párthatározat gyakorlatilag kiiktatta az osztályismétlést. Ez a határozat nagyobb felelősséget rótt a pedagógusokra, másrészt érezhetően csökkent a tanulók motivációja „úgyis át kell engedjenek” címen.

Az iskolalátogatás szintjét és a falu lakosságának tudásszintjét 1870-ig nehéz meghatározni. Mindenesetre az iskolalátogatás és a tudásszint rendkívül alacsony lehetett még a XIX. században is, hiszen a Cziráky féle összeírásban (1820) résztvevő 21 vajdaszentiványi beeskettett jobbágy és zsellér közül senki sem tudott írni, nevüket kereszttel jelölték. Minden bizonnyal ők voltak a faluban a legnagyobb tiszteletnek örvendő személyek. Ebből is következik, hogy Vajdaszentiványon nagy volt az írástudatlanok száma.

A falu lakosságának tudásszintjéről tanúskodó első kimutatás az 1870-ben elvégzett népszámlálás.⁴⁰⁵

Lélekszám	1723
6 éven alul	291
6 éven felül	1432
ebből férfi	721
nő	711
Csak olvasni tudók	46
ebből férfi	23
nő	23

%	0,32
Olvasni és írni tudók	156
ebből férfi	112
nő	44
%	10,89
Nem írnak, nem olvasnak	1230
ebből férfi	586
nő	644
%	85,89

A táblázat világosan tükrözi a nagyfokú írástudatlanságot. A sem írni, sem olvasni nem tudó férfiak aránya 81,27%, míg a nőké 90,57%. Tudnunk kell azonban, hogy ezek az adatok nem az 1870-es év iskolai oktatásának eredménytelenségét, hatékonyságát példázzák, hiszen a különböző életkorúak más-más időben jártak vagy kellett volna járjanak iskolába, például a 20-60 év közöttiek 1817-1857 között.

Az 1868-as és az 1924-es tanügyi törvények eredményeként a helyzet lényegesen javult.

Az 1930-ban elvégzett népszámlálás szerint:⁴⁰⁶

		7 éven felül	összesen	%
Nemek	Férfi	676	444	65,68
	Nő	756	439	58,06

		Férfi	Nő
Iskolázottsági színvonal	Iskolán kívüli oktatás	8	3
	Elemi oktatás	413	406
	Gimnáziumi oktatás	14	24
	Szakiskolai oktatás	3	3
	Egyetemi oktatás	-	1
	Főiskolai oktatás	6	2

Nemek	Írástudatlan					
	Össz.	7-12 évesek	13-19 évesek	20-64 évesek	65 éven felül	életkort nem nyilatk.
Férfi	231	31	24	130	46	-
Nő	313	26	34	203	50	-

Megjegyzendő mindenek előtt, hogy ezek más és más időben jártak iskolába és annak az időnek az oktatását jellemzik az adatok. Például a 65 éves, aki 1875-ben született, iskolába járt 1882-től. Tehát az adatok az 1872-1917 közötti oktatás hatékonyságáról tájékoztatnak, vagyis a 14-65 évesekéről, hiszen a 7-13 évesek még iskolakötelesek voltak.

A népszámláláskor 1 férfi és 4 nő, bár írástudókként voltak ismertek, ezt nem nyilatkozták ki az összeíróknak.

A két táblázatból néhány következtetés vonható le:

- a hét éven felüliek közül 883-an, azaz 61,66% írástudó;
- az írástudók nagy hányada (813) csak az elemi oktatást végezte el, ami az írástudók 92,07%-a;
- továbbra is magas az írni, olvasni nem tudók száma: 544, azaz 37,98%, ebből a férfiak 34,17, a nők pedig a 41,40%-át tették ki;
- korosztályonként magas a 7-12 évesek (1047%), illetve a 13-19 évesek (10,66%) beiskolázatlanok száma;
- a 20 éven felüliek írástudatlansága (429, azaz 78,86%) az 1918 előtti helyzetnek köszönhető.

A kommunista hatalom első éveiben megindult az írástudatlanság felszámolása.

1950-ben Vajdaszentiványon is összeírták a 14 éven felüli írástudatlanokat. Ezeket a személyeket csoportonként egy-egy tanítóra bízta, akik írni és olvasni tanították őket. Ez a kampány 1950-1960 között zajlott, amelynek köszönhetően 254-en sajátították el az írást és olvasást.⁴⁰⁷

1948-tól kötelezővé vált az általános VII, majd VIII osztályos oktatás. Ez az intézkedés pozitívan hatott a vajdaszentiványiak iskolai végzettségére is, bár a legtöbben még mindig csak az elemi osztályokat végezték el.

A vajdaszentiványiak iskolai végzettsége 1966-ban:⁴⁰⁸

Iskolai végzettség szerint	Férfi	Nő	12 éven felüli összesen
	875	897	
Egyetem	5	1	1772
	0,57 %	0,11 %	
Középiskola	3	3	
	0,34 %	0,33 %	
Szakközép	13	11	
	1,48 %	1,23 %	
Szakiskola	26	2	
	2,97 %	0,22 %	
Általános	74	71	
	8,46 %	7,91 %	
Elemi	754	809	
	86,17 %	90,19 %	

Megállapítható, hogy:

- a 12 éven felüli népesség elvégezte az iskoláztatás valamelyik szintjét;
- a lakosság döntő többsége, azaz 1563 személy (88,20%) csak elemi végzettségű (I-IV. osztály);
- az általános iskola végzettjeinek száma még mindig nagyon alacsony, 145 személy, azaz 8,18%;
- megdöbbentően alacsony az elméleti líceumot, szakközépiskolát, vagy szakiskolát végzők száma (58); a végzettek többsége Szászrégenben vagy Marosvásárhelyen kapott állást és oda is telepedett le.

Felsőbb pártutasításra, 1971-1980 között beiskolázási kampányra került sor azok számára, akik valamilyen okból kifolyólag nem tudták elvégezni az általános iskolát (VIII. osztályt). Vajdaszentiványon az említett időszakban 166 személy (a faluból és a környékről) szerzett iskolai képesítést.⁴⁰⁹

1988-ban a Mezőgazdasági Könyv adatai szerint a lakosság iskolai végzettsége a következő:

Végzettség nélkül	-	-
Elemi végzettségű	484	31,39 %
Gimnáziumi végzettségű	707	45,85 %
Líceum I. fokozat, IX-X. oszt.	271	17,57 %
Líceum II. fokozat, XI-XII oszt.	72	4,67 %
Felsőfokú végzettségű	8	0,52 %
Összesen	1542	

Megjegyezni kívánjuk, hogy a táblázat a hivatalosan szereplő népességre vonatkozik. Továbbá jelezzük, hogy a szakiskolát végzetek a líceum első fokozatát elvégzetteknel jelennek meg. Az általános iskolát végzetek a gimnáziumi végzettségűek között szerepelnek.

Mindezeket figyelembe véve, az elemi és általános iskolát végzetek aránya (nők és férfiak) 96,3 %-ról 77,2 %-ra csökkent. Ezzel szemben a középiskolát, szak- és szakközépiskolát, illetve egyetemet végzetek száma 3,6 %-ról 22,7 %-ra nőtt, ami tagadhatatlanul az iskolai végzettség színvonalának emelkedését tükrözi.

Az 1988-ban született párthatározat alkalmazására (a tanuló ifjúság kötelező líceumi oktatásának bevezetése, valamint a 40 éven aluliak X. osztályos végzettsége) az 1989. decemberi események miatt már nem került sor. Félő viszont, hogy a nagyfokú leszegényedés miatt, csökkenni fog a lakosság líceumi és szakiskolai végzettsége.

VII. ADATOK A VAJDASZENTIVÁNYI EGYHÁZAK TÖRTÉNETÉBŐL

Az 1989-ben megírt román nyelvű szakdolgozat, mely e falutörténet első formája, nem foglalkozott a vajdaszentiványi református, illetve görög katolikus (ortodox) egyház történetével. Kutatásaink során óhatatlanul előkerültek olyan közölt vagy közöletlen források, amelyek betekintést nyújtanak a két egyház életébe. A kutatás jelenlegi állapotában csak egy rövid vázlat megírására szorítkozhatunk. A helység egyháztörténetében meg kell különböztetnünk két korszakot, a katolikust, mely a kereszténységnek az erdélyi magyarok általi felvételétől a reformációig (1540-1560) terjed, és a protestáns korszakot. A katolikus egyházzal tudósít a már többször idézett 1332-es évi feljegyzés, amely szerint a pápai tizedet a szentiványi pap, Pál

fizette be. Entz Géza tájékoztat arról, hogy 1348-ban Albert volt a plébános a helységben. 1524-ben plébániaház is állott Vajdaszentiványon és Tamás pap volt a plébános.^{409/a} A reformáció térhódítása e tájon 1569 körül már kimutatható, de a vajdaszentiványi protestáns egyházzal csak későbbi adatok maradtak fenn. Egy alapos, összefoglaló jellegű tanulmány megírása a jövő feladata.

A vajdaszentiványi református egyház történetéről Bod Sándor és Szell Jakab lelkészek írtak 1894, illetve 1938-ban. Nincs tudomásunk arról, hogy Hodgyai Géza lelkipásztor elkészítette volna a tervezett „Domus historia”-t. A görög katolikus és ortodox egyház történetével ezidáig senki sem foglalkozott.

1. A református egyház

„Ha nem tudod azokat amelyek régen történtek, gyermek vagy” – írta bevezetőjében Bod Sándor lelkész 1894-ben, vajdaszentiványi papságának 50. évfordulóján.

Az általa megírt egyháztörténet csak egyetlen egy forrást nevezett meg. Ez egy jegyzőkönyvtöredék, ami az 1829. évi pünkösdi szombatján pusztító tűzvészből maradt fenn. Azon a napon a község észak-nyugati részén gondatlanságból tűz ütött ki, aminek következtében elpusztult negyven ház a hozzátartozó gazdasági épületekkel és felszereléssel, a református pap háza és vele együtt az egyház irattára is. A templomot a kökerítés melletti lombos, virágos, nagy akácfa mentette meg a pusztulástól.

A tűzvészből kiragadott kis jegyzőkönyv-töredék néhány lapján ezek a bejegyzések olvashatók:

„...Anno 1682 február 14-én vizitáció alkalmatosságával egyenlő akaratból a falu nagyobb része jelenlétén akartuk, hogy ezen dolog az eklézsiának protocolumába beirattassék”.

Sajnos a szerző nem írta le a protocollum tartalmát.

„...Nos comes Georgius Bethlen et Michael Budai nobilis de Vajda Szentiván, et Michael Barátosi ecclesiae Vajda Szentiván reformatae parochialis minister, anno pres. 1716 die vero 5 mensis maji, a vajdaszentiványi református eklázsia sok időktől fogva bizonytalanságba forgott dolgait, Szent Sacramentumához tartozó ezüst, részszerint aranyos, ón, gyolcs, vászon javait specificáltuk. Vagyon egy bogláros, aranyos ezüst pohár, talpán srofon járos; más egy példás aranyos ezüst pohár; harmadik egy sima ezüst pohár, az 1662. esztendő szám van rajta.” Ez a pohár mutatná a legrégebbi évszámot, de ez ma nincs meg, sőt már egy 1789-beli feljegyzésben sem fordult elő,

A felsorolt kegytárgyak között szerepelt egy ezüst tányér is 1677-ből Gillányi Jakab adományaként; egy kisebb ezüst tányér Sere György nevével, de ez már nem volt meg 1789-ben.⁴¹⁰

A jegyzőkönyvben szereplő megjegyzés „...sok időktől fogva bizonytalanságba levő dolgokat”; továbbá az 1662-es évszámmal ellátott aranyos ezüst pohár az egyház régiségére utal, mondhatni a reformáció első századában történt megalakulására enged következtetni.

A református egyház régiségére utal az 1643-ban Vajdaszentiványon megtartott zsinat, amely fontos határozatokat hozott iskola ügyekben és az énekeskönyv használatát illetően. Az énekeskönyvvel kapcsolatban ez áll, hogy: „...a francia nótákra íratott zsoltárokat az Eklézsia be veszi, a templomokban énekeltetik, de úgy, hogy a másikat is el ne hagyják, hanem alternatim elegendőleg énekeljék.”⁴¹¹

Az írásos feljegyzések és kegyeszerek azt mutatják, hogy az egyházat a faluban birtokos Behlenek, Alia Farkas és a Gillányi család támogatta.

A templom kelet-nyugati irányban fekszik. Két részből áll. Keleti, kisebb része faragott kőből épített, íveken nyugvó, egy felső központban összefutó csúcsos boltozattal, keskeny ablakokkal, faragott kövekből készült cifra ablakkeretekkel ellátott rész, amely a Kolozsváron levő, Farkas utcai református templom kicsinyített mása. Az összefutó kőbordákat tartó zárókulcs a szenvedő Krisztus arcát örökölte meg. Toca, kolozsvári művészettörténész szerint ez a dombormű hasonmása csak a Szeben melletti Kercen található meg. Ennek a résznek az északi oldalán szabálytalan kidomborodás látható, ami egy elbontott sekrestyébe vezető ajtónyílás volt.

A templom ezen kisebbik része (Sanctuarium) a reformáció előtti korra mutat. Alatta kripta van, amit a szószer előtti padimentumba fűrt lyukak jeleztek.

Bod Sándor lelkész szerint: „...szájhagyomány szerint gróf Bethlen László volna az utolsó oda letéve, szintén ott nyugodnék B. Serédi, mint régebb beszélték.”⁴¹²

Az 1924. évi templomjavítás alkalmával az Úrasztala alatt levő deszkákat felvették és megtalálták a befalazott kriptaajtón levő téglalakú kőlapot, amelyen ez a felirat áll:

„Az enyészetre siető XVIII. sz-ban temettetvén ezen temetőből Br.Serédi Ferenc és Gróf Bethlen Gergely úrfiak; Gr. Bethlen Krisztina kisasszony, L.Br.Kemény János úr, Gróf Bethlen György özvegye, Gr. Kollatovics Kata asszony, Gr. Iktári Bethlen Domokos úr özvegye, Gr. Bethlen Kata asszony, egyben elmúlásra tért testi tárházának MDCCXCVI bk szent Mihály havának XI. napján lett betéttve, egészen megtölt.”⁴¹³

A betűkkel írt évszám 1796. szeptember 11.

A kölapra felírtakat a templom melletti temetőből szedette össze Bethlen Kata és helyeztette az általa építtetett kriptába.

A templom nyugati része nagyobb, magasabb és szélesebb, a toronnyal együtt 1795-ben épült. Ezt örökölte meg a toronynak a templomba színelő falára nagy fekete nyomtatott betűkkel festett felirat: „Ez Isten házának ezen nagyobbik részét, tornyát, benne pádimentummal székekkel és kökerítéssel együtt magok költségekké fundamentumból újra építették, gróf Bethleni id. Bethlen László és testvére gr. Bethlen Kata özvegy gr. Iktári Bethlen Domokosné. Elvégeztetett 1795-ben.”

A Gillány hagyatékon kívül, a helybeli földesurak közül többen is adakoztak az egyház számára.

Bod Sándor írta, hogy: „...szájhagyomány szerint a régi pártfogók közt emlegetik Alia Mariat, ki ajándékozta volna a Luc melletti nagy papi rétet és, hogy a temető nyugati oldalán a földbe besülyedett koporsó alakú kő az ő nyugvó helyét jelölné, de erre vonatkozó írásos adatra nem tudok hivatkozni.”⁴¹⁴

Valójában Alia Maria a magyarói református templomban van eltemetve, Kemény Simon felesége volt; szülei Alia Sámuel és Lórántffy Kata.⁴¹⁵

Gróf. Bethlen László 1787-ben egy nagy ezüst tányért ajándékozott az egyháznak.

Magyar-gyerőmonostori báró Kemény Sámuel és neje iktári gr. Bethlen Kata egy rostélyos ezüst kenyérszító tányért ajándékoztak az Úr asztalához 1797-ben. Ugyanők öntették 1805-ben a templom nagyobbik harangját; 1811-ben pedig 200 vonás forintot adományoztak.

1850-ben gr. Kuún Karolina kisasszony egy kerek diófaasztalt készíttetett az Úrvacsora teríték számára.

1860-ban ifj. gr. Kemény Sámuel és gr. Kuún Kata, báró Löwenthal Sámuelné az eklézsia által készíttetett orgonát fehér lakk festéssel, díszes aranyozással látták el.

1942-ben a kegytárgyak száma: 9⁴¹⁶

A templom kisebbik harangja 1764-ből való.

A jobbágyság felszabadítása után a birtokhoz jutott földműves közösség és néhány birtokos család feladata lett az egyház fenntartása. Az 1849-ig beszolgáltatott gabonatized helyét a kepe váltotta fel, ami a papi és kántortanítói jövedelem nagy részét képezte. 1891-ben az egyház ingatlan vagyona 49 hold 354 négyszögöl szántó, kert 1 hold 380 nöl; rét 4 hold 1097 nöl; legelő: 400 nöl; erdő: 7 hold 1573 nöl. Megjegyzést érdemel, hogy ezen fekvő birtokból 24 hold és 151 nöl területet a tagosítás alkalmával (1876) a

református birtokosok ajándékozták az egyháznak iskolai célokra, mindenki tagosítás alá kerülő birtokának 1%-át ajánlotta fel.

Erre a felajánlásra a tanítói fizetés körüli gondok enyhítése miatt került sor.

Egy 1876-ban készített jegyzőkönyvben ez állt: „...Ercse Miklós 35 korona fizetési tandíját az iskolai alapból 10 forint fizetés; a felsőtéri iskolai tagból 1 1/2 hold föld haszonélvezetével megváltják tekintetbe véve a nép szegénységét. Tekintve egyfelől a tanköteles gyermekek szülőinek szegénységét, mely miatt a tandíj fizetésének felhajtása sok nehézséggel és surlódással jár, s többeket az iskola iránti idegenkedéshez vezet; tekintve továbbá Ercse Miklós 18 évi sikeres szolgálatát, hogy a tanító a jövőben is az anyagi gondoktól némileg szabadulva annál nagyobb kedvvel és eréllyel folytathassa munkáját, a birtokosok, egyháztagok, a gyűlésben meg nem jelentek is kötelesek voltak addig 100 forint tandíjat fizetni; ezután javasolták, hogy az iskolai tagból 13 hold 1351 nől szántót haszonélvezetbe adni, a tanítónak kötelessége azt jól karban tartani és műveltetni, az adót utána megfizetni.”⁴¹⁷

1798-ig az egyházban szolgáló lelkészek névsora hiányos. A református egyházak esetében a XVI. és XVII. században a lelkészt csak egy évre választották; így a pap ki volt téve az időről időre való választás (papmarasztás), illetve elbocsátás szeszélyének. Uralkodói rendelettel 1778-tól kezdve szűnt meg e szokás gyakorlata.⁴¹⁸

Az 1674-es bejegyzés csak a név nélküli lelkész fizetését említi: „...ab antiquo asualt és manapban continealt observatio rendiben, ..., búza községből Gelim I, Zab gelim I. Ha kinek őszi vetése nincsen, de tavaszi vetése vagyon, tartozik a papnak és mesternek egy-egy véka búzát adni. Ez limitacio jön az egyház akaratjából. Akinek pedig zabja nincsen, fél kalangya búzával válja meg; akinek sem búzája, sem zabja nincs, dénár 27 fizet. Vagyon egy nagy széna rét, tartozik az ecclesiának megkaszálni, feltakarni, be is hordani. A predikátor a kaszásoknak 1 forint ára borral tartozik és amint lehet eledellel is. Keresztelésből egy kenyér és 1 tyúk ordonatio. Ha predicator szántani akar, tartoznak elegendő földet adni. Halotti predikációról aki mint alkudhatnék. Ha ki nem predical, csak a testet kíséri, egy fél kenyér, egy pecsenye és 1 kupa bor. Fát annyit adnak amennyi elégséges. Minden mezei intézményből és borból quarta, melyet tartoznak betakarítani. A nemesség szabad akaratja szerint fizet. Özvegy asszonyok három sing vásznat adnak.”⁴¹⁹

A görgényi egyházmegyei papok, esperesek és jegyzők neve között találtuk (1677-1722) Michael Szentiványi nevét, pontos évszám megjelölése

nélkül.⁴²⁰ Azt nem sikerült megtudnunk, hogy Szentiványi Mihály Vajdaszentiványon, vagy más egyházközségben szolgált.

A vajdaszentiványi református egyház első, név szerint is ismert papja Baróti István, aki 1672-1689 között a Görgényi tractus esperese volt; 1689-ben halt meg.⁴²¹

Az egyház papjai között találjuk 1693-ban Újlaki P. Józsefet; 1710-ig Zilahi Andrást; 1711-ben Veszprémi Miklóst; 1716-ban Barátosi Mihályt; 1736-ban Ajtai Mártont; 1738-ban T. Csinádi Istvánt; 1756-1779 között Ferenczi Szentsimoni Sámuel; 1772-ben Domokos Kibédi Józsefet; 1785-ben Jakó Pált; ezután szolgált Kibédi József; 1798-1830 között Sófalvi Istvánt; 1830-1842 között Elekes Györgyöt; 1842-1893 között Albisi Bod Sándort; 1893-1907 között Benedek Árpádot. Azután szolgáltak Szell Jakab 1948-ig; Szócs Endre 1948-1960; Hodgyai Géza: 1960-1998; néhány hónap üresedés után szolgál Kónya Tibor 1999-től.

1722-ben a papi fizetésről az alábbi jegyzőkönyv maradt fenn: „...búza minden házas parasztembertől Gel. 1; Zab Gel. 1; akinek zabja nincsen, fél kalangya búzával tartozik a zabért. Akinek őszi vetése nincsen, de tavaszi vagyon, tartoznak a praedikátornak és a mesternek egy egy véka búzát adni. Akinek sem búzája, sem zabja, tartozik dénár 24. Vagyon egy nagy Széna Rét, tartozik eklézsia megkaszálni, felgyűjteni, behordani. A predikátor a kaszásoknak egy forint áru borral tartozik és amint kitelik eledellel is. Keresztelésből egy kenyér, egy tyúk. Ha a predikátor szántani akarna, tartoznak elegendő földet adni. Halotti predikálásból és kopulációról aki mint adhatik. Ha nem predikált hanem csak a testet kíséri, fél kenyér, egy pecsenye, egy kupa bor. Fát annyit hoznak amennyi elégséges. Minden mezei veteményből és borból quarta, azt tartoznak betakarítani. A nemesek szabad akaratjuk szerint fizetnek. Özvegyasszonyok három sing vászon, ha vásznak nem adhat, singiért 3 forint.”⁴²²

1746-ban a lelkész azt nyilatkozta: „...minthogy földeim nincsenek, tőlem földet ne pretendáljanak, hanem a dézmája iránt az ki földiben lészen maguk provideáljanak, maga fel takaríttatván hordásnak idején azon földbeli termést.”⁴²³

1730-ban generalis vizitáció lévén Vajdaszentiványon, Széki Teleki Sándor, a Sz. Gratis intervenciójára küldött nemes indulatjából 10 forintot és 18 veder bort.

A néhai boldog emlékezetű Bethlen György úr önagya özvegye Nagyságos Kollatovit Kata asszony ugyanazon alkalmatosságra Istenes jó indulatjából adott 1 hordó bort, 1 szalonnát, 1 vágót, ezen kívül mind ebédén, mind vacsorán praedicátorokat hivatott míg a Sz. gratis tartott. Püspök Úr

számára minden ebéden s vacsorá czipóval és ó borral gazdálkodott.⁴²⁴ 1738-ban a Gernyeszegen tartott vizitáció alkalmából T. Csanádi István a szentiváni egyháztól való elvitetését kérte, de ezt valószínű nem hagyják jóvá mert 1739-ben is ő a lelkész.⁴²⁵

Az 1756-ban Vajdaszentiványra helyezett Ferenczi Szentsimoni Sámuel botrányos viselkedésével vonta magára a figyelmet. Viselkedésével több partiálison foglalkoztak. 1769-ben Vajdaszentiványon tartott vizitáció alkalmával vizsgálatot rendeltek el magatartása, erkölce, szolgálata miatt. Az ugyanabban az évben tartott Gernyeszegi partiálison elmarasztalták adósságainak és a másoknak okozott károk miatt és ezeknek megtérítésére kötelezték.⁴²⁶

Szentsimoni Sámuel ügyében vita támadt maga a püspök és a többnyire Vajdaszentiványon lakó gróf Bethlen László között aki egyben Erdély főkurátora is volt abban az időben.

1770. március 20-án, a magyarrégeni partiálison felolvastatik a püspök levele miben arra kérte az atyafiakat hogy minisztert váltsanak, akár akar, akár nem akar, annak ellenére, hogy gróf Bethlen László azzal fenyegette meg az atyafiakat, hogy senki közülük még elméjére se vegye ha csendességét kívánja, hogy odamenjen Szentsimoni Sámuel ökegyelme helyébe. A partiális ügy döntött, hogy a Püspök Úr parancsára Szentsimonit Erdőcsinádra, onnan pedig Domokos Józsefet küldték Vajdaszentiványra.⁴²⁷

1770. május 8-án olvastatik fel a magyarrégeni partiálison gróf Bethlen László levele, melyben tudatta, hogy Szentsimonit el nem engedi, sem más helyébe nem kíván. Gróf Bethlen Domokos úr javaslatára, hogy e „dologhoz ne nyúljunk”, a szék azt válaszolta, hogy „...tehetsége nem lévén, semmiképpen e dolgot tovább nem taszíthatjuk, nem hosszabbíthatjuk, hanem most folyon a maga útján.”⁴²⁸

Az immár nyolc éve tartó vizsgálat miatt a partiális határozata szerint: „ökegyelméről lemondunk, társaságunkból egremitáljuk, in perpetum mint engedetlen, vakmerő fiat, ki már sokszor megintetett, de annak nem engedett; a kánon szerint a generális sinodusig suspendáljuk. Az eklézsia új pap hozására engedtetik.”⁴²⁹

Bár az 1772. április 13-án Vajdaszentiványon tartott partiálison az eklézsiában Domokos József, mint szentiványi pap szerepelt, Szentsimonit nem tudták elmozdítani állásából, mert még 1779-ben is a falu papja. 1779. március 28-án, a vajdaszentiványi partiálison az alábbi határozat született ügyében: „...mivel a vád szerint ünnepeken és vasárnapokon templomban nem szolgálta, hanem az udvarba, ott is igen későn, a beadvány írók kérik, hogy más papot hozassanak; ő maradhat a patronusok udvari papja; a vádolt lelkész tagadja az ellene felhozott vádakat; meghagyjuk neki, hogy az 1770-ben

hozott ítélet szerint az ünnepi istentiszteleteket templomban tartsa, amint rendeltetett, annak utána, ha úgy kívánják a Méltóságos Urak szolgáljon a méltóságos uraknak ott ahol tetszik önagyságuknak.⁴³⁰

Szomorú példája ez a nagyhatalmú világiak és az egyház szembenállásának. Az ilyen eseteket azonban elszigetelt jelenségnek kell tekintenünk. 1948-ban, a kommunista hatalomátvétel után az egyház minden ingatlan vagyonát (külsőségeket, iskolát) államosították és mai napig semmit sem sikerült még visszaszerezni azokból a javakból.

2. Az ortodox és görög katolikus egyház

Vajdaszentiványon a román etnikumúak mindig számbeli kisebbségben éltek. A faluban való megtelepedésük idejét nem lehet meghatározni.

1698-ban az erdélyi románság egy része „egyesült Rómával” azaz áttért a görög katolikus hitre. Ez az áttérési folyamat lassan haladt előre. Ezt tükrözi az 1733-ban végrehajtott román nemzetiségűek összeírása is. Abban az esztendőben Vajdaszentiványon 43 ortodox vallású család élt; papjuk Thoma. Az egyház lelkészi lakkal, templommal rendelkezett. Mivel az ortodox vallás nem tartozott a „bevett vallások” közé, az egyház nem rendelkezett sem szántó sem kaszáló területtel.⁴³¹

1739-ben ugyancsak „Toma valahicus” az egyház papja.⁴³²

A vajdaszentiványi ortodox egyház 1732-ben alakult meg, ugyanabban az évben építették fából a templomot, illetve a paplakot.⁴³³ 1750-ben a 240 lelket számláló románság még mindig ortodox. Az egyház ingatlan vagyona 1 lelkészi házhely, 10 köből szántó, 5 szekér szénát termő kaszáló.⁴³⁴

1760-1762-ben elvégzett összeírás szerint:⁴³⁵

Jogi népesség	Ortodox	pap	2
		család	8
	Görög katolikus	pap	1
		család	33
Templom	Ortodox		1
	Görög katolikus		-
Egyházi ingatlan	szántó		5
	kaszáló		4
	szőlő		-

Tehát: mindkét felekezetnek volt külön papilakja, az ortodoxoknak két papjuk volt.

A XVIII. század végétől a falu románságának nagy része áttért a görög katolikus vallásra. 1870-ben a görög katolikusok száma 578, míg az ortodox híveké mindössze 28 lélek.⁴³⁶

A görög katolikus egyházban szolgált: Petru Civaşiu (1865-ben már említve), valószínű, hogy azonos az 1886-ban említett Petru Civaşianuval, aki 1898-ig szolgált, azután következett Ioan Cătană 1898-1901 között, utána szolgált Demetriu Fărcaş. 1918-ban Theodor Sărmăşan a lelkész.

Az 1732-ben épített templomot átvették a görög katolikus hívek. 1948-ban az állam betiltotta a görög katolikus egyházat. A hívek áttértek az ortodox vallásra.

Az ortodox egyház történetére vonatkozó irattári anyagot 1950-ben a belügyminisztérium átvette és mai napig nem szolgáltatva vissza. Hasonló a helyzet a református egyház irattári anyagának nagy részével is.

VIII. RÖVIDÍTÉSEK

ban. = banális (régi pénznem)
bk. = bekövetkezett
br. = báró
cs. = család
F. = férfiak
gör kat. = görög katolikus
gr. = gróf
ha = hektár
i.m. = idézett mű
kat. = kataszter
kat. = katolikus
kor. = korona
L.Br. = Liber Baronis
N. = nők
nöl = négyyszögöl
róm.kat. = római katolikus
Sz. = szent
T. = tiszteletes
U.o. = ugyanott
ún. = úgy nevezett

IX. JEGYZETEK

1. Vajdaszentiványi Polgármesteri Hivatal kataszteri kimutatása.
2. Lakó Ákos, vajdaszentiványi tanár adatai.
3. Kövári László, Erdély építészeti emlékei, Kolozsvár, 1866, 60.
4. Monografia Județului Mureș, Editura Sport-Turism, București, 1980, 19-21.
5. U.o., 22.
6. U.o., 21.
7. Anghel Moldovan erdész adatai.
8. Felei Samu adatai.
9. Marosvásárhelyi Állami Levéltár (= MvALvt), Széki Teleki család oklevéltára, gróf Teleki Ferenc birtokai, Fasc.29, no.2, 135-136.
10. Kalabér László, Dobronul Breaza... o viitoare rezervație pentru păsările răpitoare, Studii și comunicări, II. kötet Editura Societatea Științelor Biologice din România, Filiala Reghin, 1983, 569.
11. Szakács P. Sándor, a kollektív gazdaság főmérnökének adatai.
12. MvALvt, Széki Teleki cs. oklevéltára..., 134.
13. Szabó T. Attila, Erdélyi Szótörténeti Tár, I. kötet, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1976, 274.
14. Szabó T. Attila, i.m., VII. 519.
15. U.o. II. 179.
16. U.o., III. 1080.
17. U.o., V. 285.
18. U.o., V. 924.
19. U.o., IX. 108.
20. MvALvt., Széki Teleki cs. okl.,..., 136.
21. Szabó T. Attila, i.m., IX. 48.

22. U.o., VI. 428.
23. Kovách Géza, Erdélyi jobbágyok panaszlevelei, Bukarest, Kriterion Kiadó, 1971, 10.
24. Szabó T. Attila, i.m., V. 780.
25. U.o., IX. 782.
26. U.o., V. 285.
27. U.o., II. 458.
28. U.o. VI. 332.
29. MvALvt., Széki Teleki cs. okl...., 135.
30. Szabó T. Attila, i.m. II. 1132.
31. U.o., VII. 816.
32. U.o., V. 780.
33. Zoványi Jenő, Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon, Budapest, 1977, 217.
34. MvALvt., Széki Teleki cs. okl...., 136.
35. U.o.
36. Szabó T. Attila, i.m., IX. 1032.
37. U.o. V. 248.
38. Zimmermann-Werner, Urkundenbuch zur Geschichte Der Deutschen in Siebenburgen, Hermannstadt, 1887, 535-536.
39. Csánki Dezső, Magyarországi történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest, 1913, V. 735.
40. Szabó T. Attila, i.m., VII. 673.
41. Csánki i.m. V. 735.
42. Szabó T. Attila, i.m., I. 144.
43. U.o. I. 809.
44. U.o., VII. 430.
45. U.o., VII. 478.
46. U.o., VII. 539.
47. U.o.
48. U.o., VII. 673.
49. U.o., VII. 736.
50. U.o., VII. 737.
51. U.o., VII. 816.
52. U.o.
53. U.o., VII. 965.
54. U.o.
55. U.o., VI. 130.
56. U.o., VI. 227.
57. U.o., VI. 360.
58. U.o., VI. 772.
59. U.o., VI. 801.
60. U.o.
61. U.o., VI. 948.
62. U.o., I. 144.
63. U.o., I. 211.
64. U.o., I. 267.
65. U.o., I. 772.
66. U.o., I. 809.
67. U.o.
68. U.o., I. 995.

69. U.o.
70. U.o., I. 1033.
71. U.o., II. 51.
72. U.o., II. 92.
73. U.o., II. 111.
74. U.o., II. 179.
75. U.o., II., 306.
76. U.o., II. 458.
77. U.o., III. 235.
78. U.o., III. 267.
79. U.o.
80. U.o., III. 453.
81. U.o., IV. 222.
82. U.o., IV. 333.
83. U.o., IV. 450.
84. U.o., IV. 457.
85. U.o.
86. U.o., IV. 517.
87. U.o., IV. 519.
88. U.o., IV. 1129.
89. U.o., V. 284.
90. U.o.
91. U.o., VIII. 199.
92. U.o., IX. 48.
93. U.o., IX. 177.
94. U.o., IX. 197.
95. U.o., IX. 508.
96. U.o., IX. 1032.
97. MvALvt., Széki Teleki cs. okl ... , 135-136.
98. Timotei Cipariu, Arhiva pentru filologie și istorie, 1869, 424.
99. Benkő Károly, Marosszék ismertetése, Kolozsvár, 1868, 92.
100. Kővári László, Erdély építészeti emlékei, Kolozsvár, 1866, 59., lásd még Roska Márton: Erdély régészeti repertórium, Kolozsvár, 1942, I. 296.
101. U.o.
102. Constantin Daicoviciu, „Dacia”, VII-VIII; 1937-1940, 321-322.
103. D. Protase, Studii și Cercetări de Istorie Veche, 21, 1970, I, 148.
104. Mihai Petică, Săpăturile arheologice de la Voivodeni, Marisia, IX., 1979, 128-132.
105. Documente privind istoria României, (= Documente...) seria C., Transilvania, III., 1331-1340, Editura Academiei, București, 1954, 125.; lásd még: Coriolan Suciu: Dicționar istoric al localităților din Transilvania, II., Editura Academiei, București, 1968, 256.
106. Monumenta Vaticana Hungariae, (= Monumenta...) 1281-1375, Budapest, 1887, I. 92.
107. Documente..., 155.
108. Monumenta..., 107.
109. U.o., 120.
110. U.o., 130.
111. U.o., 138.
112. Documente..., 125-127.
113. Documente..., 195-196.
114. Kálmán Béla, A nevek világa, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1996, 158.

115. Coriolan Suciu i.m., 256.
116. Benkő József, Transilvania sive magnus Transilvaniae Principatus, Olim Dacia Mediterane Dictus. Pars Posterior sive specialis, tom. III., 1830, 313.
117. Bell Mathias, Adparatus ad historiam Hungariae, sive collectio miscellenea monumentorum in editorum partim, partim editorum sed fugientium, Pozsony, 1779, l.c., 140.
118. Dr. Schmidt Imre, Szászrégen város története, 1941, 15-16.
119. Történeti Tár, (= T.T.) Kolozsvár, 1889, 728.
120. U.o.
121. T. T., 1896, 726.
122. Barabás Samu (szerk.) Székely Oklevéltár, (= SZ. O.) Kolozsvár, V. 1896, 2.
123. Varjú Elemér, Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez, (= Varjú E. Oklevéltár a Tomaj...) I. Budapest, 1908, 569.
124. Csánki Dezső, i.m., 793.
125. U.o.
126. U.o., 819.
127. Barabás Samu, A Római Szent Birodalmi Széki gróf Teleki család oklevéltára, (= Széki Teleki család oklevéltára) Budapest, 1895, I. 494.
128. Csánki Dezső, i.m., 962.
129. U.o., 785.
130. U.o., 786.
131. U.o., 594.
132. U.o., 820.
133. Nagy Iván, Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal, (= Nagy Magyarország...) X., Pest, 1862, 570.
134. Csánki Dezső, i.m., 793.
135. U.o., 931.
136. U.o., 962.
137. U.o., 64.
138. U.o., 816.
139. U.o., 501.
140. U.o.
141. U.o., 963.
142. U.o., 788.
143. U.o., 332.
144. U.o., 348.
145. U.o., 64.
146. U.o., 816.
147. Széki Teleki család oklevéltára, II. Budapest, 1895, 95.
148. U.o., 134.
149. Csánky Dezső, i.m., 767.
150. Széki Teleki család oklevéltára, II. 142.
151. U.o., 158 és a következő oldalak.
152. Csánky Dezső, i.m., 468.
153. Széki Teleki család oklevéltára, II. 178. és a következő oldalak.
154. U.o., 187.
155. U.o. 218.
156. Csánky Dezső, i.m., 773.
157. U.o., 963.

158. Varjú E. Oklevéltár a Tomaj..., 569.
159. Stefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, III., Editura Dacia, Kolozsvár, 1986, 119.
160. U.o., 142.
161. Lukinich Imre, A Bethleni gróf Bethlen család története, (= Lukinich I. A Bethleni...) Budapest, 1927, 41.
162. U.o., 65.
163. Nagy Iván, i.m., I. 570.
164. Andrei Veress, Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, (= A. Veress Documente privitoare...) V. București, 1932, 40-41.
165. Kövári László, Erdély történelme, (= Kövári L. Erdély...) IV. Kolozsvár, 1859, 81.
166. Andrei Veress, i.m., 292.
167. Documente privind Istoria României, Colecția Hurmuzaki, (= Col. Hurmuzaki...) XII. 746. és a következő oldalak.
168. Kövári L. Erdély..., IV. 104.
169. U.o., 115.
170. Nagy Iván, i.m., I. 141-142.
171. Genealogiai Füzetek, 1906, március, 32.
172. Col. Hurmuzaki, XV. 999.
173. Zoványi Jenő, i.m., 217.
174. Genealogiai Füzetek, 1903, 122.
175. Jakó Zsigmond, Adatok a dézsma fejedelemségi adminisztrációjához, Kolozsvár, 1945, 69.
176. Genealogiai Füzetek, VI. évf. 1908, 1. szám, 21-22.
177. U.o., VIII. évf., 1910, 2. szám, 33-35.
178. U.o., VIII. évf., 1910, 5. szám
179. Benkő József, i.m., 317.
180. Erdély rövid története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 246.
181. Szabó T. Attila, i.m., VIII. 86.
182. U.o., III. 1024.
183. U. o., V. 780.
184. U.o., I. 144.
185. U.o., V. 949.
186. U.o., IX. 1003.
187. U.o., VII. 291.
188. U.o., III. 672.
189. U.o., II. 276.
190. U.o., II. 600. és 644.
191. U.o., IX. 50.
192. U.o., VI. 404.
193. U.o., VIII. 906.
194. U.o., III. 843.
195. U.o., IV. 696.
196. U.o., II. 617.
197. U.o., V. 266.
198. U.o., IX. 575.
199. Benkő József, i.m., 317.
200. Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában, (= Magyarország népessége a Pragmatica...) 1720-1721, Budapest, 1896, 216.

201. Kolozsvári Állami Levéltár (= KvAlvt.) Investigatio Processus Szentivaviensis, Torda vármegyei állag (= Tv.á) nr. 112/1729
202. Szabó T. Attila, i.m., VII. 929.
203. KvAlvt. Tv.á. nr. 508/1739
204. KvAlvt. Tv.á. nr. 700/1742
205. Ștefan Meteș, Contribuții la studiul populației din Transilvania în trecut, București, 1941. tabela IV.
206. Magyarország népessége a Pragmatica..., 216.
207. KvAlvt. Tv.á. Investigatio processus Szentivaniensis nr. 112/1729.
208. KvAlvt. Tv.á. Adófizetők összeírása Vajdaszentiványon, nr. 1714/1752.
209. Danyi Dezső és Dávid Zoltán (szerk.) Az első Magyarországi népszámlálás 1784-1787 között, (= Danyi-Dávid, Az első Magyarországi...) Budapest, 1960, II. 360-361.
210. MvAlvt., Mikrofilmtár, 578, 183-222.
211. U.o.
212. MvAlvt., Széki Teleki család oklevéltára, fasc. 29, nr.2., 269.
213. MvAlvt., Mikrofilmtár, 578, 183-222.
214. KvAlvt., Vajdaszentivány összeírása, Tv.á., nr. 1119/1747.
215. KvAlvt., Tv.á., nr. 1828/1753.
216. MvAlvt., Széki Teleki család oklevéltára, fasc.29., Nr.2., 134-137.
217. Dr. Szabó Miklós, Sáromberke 1319-1994, kiadja a Sáromberki Református Egyházközség, 1994; 36.
218. Trócsányi Zsolt, Az erdélyi parasztság története, 1790-1848, Budapest, 1956, 19-20.
219. Csetri Elek-Imreh István, Erdély változó társadalma, 1767-1821, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1980. 18-19.
220. KvAlvt., Tv.á., nr. 560/1740
221. KvAlvt., Tv.á., nr. 1119/1747.
222. KvAlvt., Tv.á., nr.1714/1752.
223. KvAlvt., Tv.á., nr.1828/1753.
224. KvAlvt., Tv.á., nr.369/1737.
225. KvAlvt., Tv.á., nr.389/1738.
226. KvAlvt., Tv.á., nr.1902/1751-1752.
227. KvAlvt., Tv.á., nr.3090/1759.
228. KvAlvt., Tv.á., nr.700/1742.
229. KvAlvt., Tv.á., nr.1572/1751.
230. Trócsányi Zsolt, i.m., 19-20.
231. Szabó T. Attila, i.m., III. 1057.
232. Alexandru Ceușianu, Vremuri de osîndă, Țara Bîrsei, 1925, 50.
233. Jakab Elek, Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-1849-re, Budapest, 1890, 403-404.
234. Alexandru Ceușianu, i.m., 51.
235. Kövári László, Erdély története, 1848-1849-ben, Pest, 1861, 104.
236. MvAlvt. Kézírtos gyűjteménye, nr. 90/102-132.
237. Alexandru Ceușianu, i.m., 53-54.
238. Genealógiai Füzetek, 1905. június, III. évf., 6. szám, 58.
239. MvAlvt. conf. Colecția de recensăminte ale populației din 1870, 314. Csomó, 31.
240. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása, Budapest, 1904, 850. oldal és a következők.
241. A magyar korona országainak 1910. évi népszámlálása, Budapest, 1913. 854. oldal és a következők.

242. A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, II. Budapest, 1897, 434. és 504.
243. U.o., I. kötet., 666-668.
244. A magyar korona országainak helységnévtára, Budapest, 1903, 232.
245. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása, Budapest, 1904, 426.
246. U.o., 851.
247. A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása, Budapest, 1913, 854-855.
248. Rabinec Gyula, Magyarország gazdaságtár, Budapest, 1911, 395.
249. U.o.
250. A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, I. Budapest, 1897, 668-669.
251. Barabás Endre, Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely közigazgatási leírása, Budapest, 1907, 124-125.
252. Magyarország községeinek háztartása 1908-ban, Budapest, 1913, 886-887.
253. Barabás Endre, i.m., 134-139.
254. KvALvt. Actele Consiliului Național Român și a consiliilor comunale, II., fond Mis., 256, 120.
255. KvALvt., Colecția „Anul 1918”, nr. 1025.
256. U.o., nr. 1027.
257. MvALvt., Hotăriri de expropriere din comuna Voivodenii, 259-es csomó, 15.
258. U.o., 9.
259. U.o., 8.
260. U.o., 11.
261. U.o., 12-13.
262. U.o., 15.
263. U.o., 57.
264. MvALvt.-. Situația aplicării legilor de reforma agrară din Transilvania și Banat, (= Situația apl...) 1928, 822-823.
265. MvALvt., Hotăriri de comisie de expropriere, (= Hotăriri de com...) 259-es csomó, 10.
266. MvALvt., Situația apl..., 824-825.
267. MvALvt., Hotăriri de com..., 16.
268. U.o., 40.
269. U.o., 56.
270. U.o., 59.
271. Situația apl..., 815-816.
272. Felei Samu adatai.
273. Sepső István, a polgármesteri hivatal titkárának adatai.
274. Felei Samu adatai.
275. MvALvt., fond Reforma agrară din 1945, 147-es csomó, 2.
276. U.o., 3-4.
277. U.o., 1.
278. MvALvt., fond Colecția de evidență cadastrală, Reforma agrară din 1945, 160-as csomó, 1.
279. MvALvt., fond Reforma agrară din 1945, 120-as csomó, 1946, 2-8.
280. Vajdaszentiványi Kollektív Gazdaság Levéltára (= VKGLvt), 1-es csomó/1961, 10-17.
281. U.o., fond Instrucțiuni, ordine, dispoziții, (= fond. Instr...) 2-es csomó/1961, 9.
282. U.o., fond Instr..., 28.
283. U.o., 32.
284. U.o., 67.
285. U.o., 85-87.

286. U.o., 115.
287. VKGLvt., fond Documentația de înființare a Gospodăriei Agricole Colective, 3-as csomó/1962, 13-14.
288. U.o., 6-7.
289. VKGLvt, fond Organizarea CAP-lui, 12-es csomó/1962, 241-242.
290. Berekméri Sándor, a termelőszövetkezet elnökének adatai.
291. Szakács P. Sándor, a termelőszövetkezet főmérnökének adatai.
292. Szakács P. Sándor, a termelőszövetkezet főmérnökének adatai.
293. Vajdaszentiványi Polgármesteri Hivatal Levéltára (= VPHLvt), fond Comitetul Comunal de partid, Dări de seamă și alegeri, 1987, 4.
294. VKGLvt., fond Darea de seamă statistică, 81-es csomó/1965, 15. 188-as csomó/1970, 22. 396-os csomó/1980, 20. számozatlan csomó 1988-ból, 15.
295. Gerendi Sándor, állatfarmvezető mérnök adatai.
296. VKGLvt., fond Darea de seamă statistică, 81-es csomó/1965; 188-as csomó 1970-ből, 26. 396-os csomó/1980, 25. számozatlan csomó 1988-ból, 23.
297. VKGLvt., 502-es csomó/1986, 4.
298. Roșu Ileana, mezőgazdasági ügynök adatai
299. Graef Maria a CPADM főkönyvelőjének adatai.
300. Balla István, az IPP részlegvezetőjének adatai.
301. Magyarország népessége a Pragmatica... 1720-1721, 216.
302. KvALvt., Tv.á., ne. 112/1729.
303. Danyi-Dávid, Az első magyarországi ... II. 360.
304. MvALvt., fond Parohia reformata Voivodeni, (= fond Par. ref. V...) 2-es csomó, 1.
305. Mike Sándor gyűjteménye, Erdély Statisztikája, 1831, 203-204.
306. U.o., 1850, 60.
307. MvALvt., fond Par. ref. V...2-es csomó, 1.
308. Mike Sándor gyűjteménye, Erdély Statisztikája, 1854, 67.
309. U.o., 1857, 97.
310. MvALvt., fond Colecția de recensăminte ale populației, 1870, 314-es csomó, 13.
311. A magyar királyi korona országainak Helységnévtára, Budapest, 1873, 1243.
312. Magyarország Helységnévtára, Budapest, 1887, 396-397.
313. Magyarország Helységnévtára, Budapest, 1895, 259.
314. A magyar korona helységnévtára, Budapest, 1903, 232.
315. A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása, Budapest, 1913, 864-855.
316. Nicolae Togan-Silvestru Moldovan, Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite, Kolozsvár, 1921, 220.
317. Recensămîntul General al Populației României, I. București, 1930, 149.
318. MvALvt., Direcția Regională de Stat a Regiunii Autonome Maghiare, 3-as csomó, 192.
319. Direcția Centrală de Statistică, Recensămîntul populației din 21 februarie 1956, 153.
320. Direcția Centrală de Statistică, Recensămîntul populației și locuințelor din 15 martie 1966, I. 60.
321. Direcția Județeană de Statistică Tg. Mureș, Recensămîntul populației din 5 ianuarie 1977, 534-es csomó, 394.
322. Vajdaszentiványi Polgármesteri Hivatal Mezőgazdasági Könyve 1986-1990 között.
323. Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, Budapest, Pro-Print Kiadó, 1998, 469.
324. Mező P. István adatai.
325. Monografia județului Mureș, Editura Sport-Turism, București, 1980, 72.
326. MvALvt., fond Par. ref. V... 3-as csomó, 1.

327. Ioan Şoneriu, Aspecte din dinamica demografică a Judeţului Mureş, Studii şi Materiale, III-IV. Marosvásárhely, 1972, 573-584.
328. MvALvt., fond Colecţia de recensăminte ale populaţiei, 1870, 314-es csomó, 18.
329. Recensământul general al populaţiei Românici, I. 1930. 411.
330. MvALvt., Direcţia Regională de Statistică, 3-as csomó, 192.
331. „Transilvania”, Sibiu, 1898, 179.
332. „Transilvania”, IX. Sibiu, 1901, november, 280.
333. Anuarul Institutului de Istoria Naţională din Cluj, 1924-1925; III. 641.
334. Danyi-Dávid, Az első magyarországi..., 361.
335. MvALvt., fond Colecţia de recensăminte ale populaţiei, 1870, 314-es csomó, 31.
336. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása, 850.
337. A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása, 854-855.
338. Vajdaszentiványi Polgármesteri Hivatal Mezőgazdasági Könyve 1966, 1977, 1989-ben.
339. U.o., 1966, 1980, 1989-ben.
340. Antal Jenő, a polgármesteri hivatal alelnökének adatai.
341. Mike Sándor Gyűjteménye, Erdély Statisztikája, 1854, 67.
342. U.o., 1857, 97.
343. A magyar korona országainak Helységnévtára, Budapest, 1873, 134.
344. A magyar korona országainak Helységnévtára, Budapest, 1877, 396-397.
345. Magyarország Helységnévtára, Budapest, 1895, 259.
346. Pallos Albert, Maros-Torda vármegye és Marosvásárhelyi szabad királyi város népoktatási intézeteinek története, I. Marosvásárhely, 1896, 378-379.
347. Szabó T. Attila, i.m., VIII. 392.
348. MvALvt., fond Par. ref. V... 15-ös számú okirat, 1.
349. Az Erdélyi Református Anyaszentegyház névkönyve, 1898, 141.
350. MvALvt., fond Par. ref. V... 40/1925. számú okirat, 1.
351. U.o., 27-es számú okirat, 1.
352. U.o., 28-as számú okirat, 1.
353. U.o., 26-os számú okirat, 1 és 2.
354. KvALvt., Conscriptii şi Urbarii állag, fasc. 23, nr.1
355. Pallos Albert, i.m., 378.
356. U.o., 379.
357. U.o.
358. MvALvt., fond Par. ref. V..., Iskolai Anyakönyv 1866-1879 között, 1-es csomó, 108.
359. U.o., 10.
360. U.o. 19.
361. MvALvt., fond Par. ref. V..., 15-ös számú okirat, 1.
362. U.o., 22-es számú okirat, 1.
363. A görgényi református egyházmegye évkönyve, Marosvásárhely, 1938, 63..
364. MvALvt., fond Par. ref. V..., 33-as számú okirat, 1.
365. U.o., 42-es számú okirat, 2.
366. Pallos Albert, i.m., 378.
367. U.o.
368. MvALvt., fond Par. ref. V..., 18-as csomó, 1.
369. U.o., 16-os csomó, 1-4.
370. U.o., 33-as csomó, 1.
371. Vajdaszentiványi Általános Iskola irattára, Jegyzőkönyvek, számozatlan.
372. U.o.
373. Vajdaszentiványi Ált. Isk. irattára, Tanári tanács jegyzőkönyve, 1955, 8-9.

374. Vajdaszentiványi Ált. Isk. irattára, 16/1788-as csomó, 1-20.
375. Pallos Albert, i.m., 379.
376. Vajdaszentiványi Ált. Isk. irattára, Jegyzőkönyvek, számozatlan, lásd még Sipos Gábor: Marosszéki népoktatás a XV. századtól 1849-ig, Művelődéstörténeti Tanulmányok, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1980, 118-199.
377. MvALvt., fond Par. ref. V..., 1-es csomó, 19.
378. Vajdaszentiványi Ált. Isk. Anyakönyve 1925/1926-ból, 3-4.
379. MvALvt., fond Par. ref. V..., Iskolai Anyakönyv 1866-1879 között, 1-es csomó, 4-10.
380. MvALvt., fond Par. ref. V..., 16-os csomó, 1-4.
381. MvALvt., fond Par. ref. V..., Iskolai Anyakönyv 1866-1879 között, 1-es csomó, 104-107.
382. MvALvt., fond Par. ref. V..., 42-es okirat, 1-2.
383. B MvALvt., fond Par. ref. V..., 47-es számú okirat, 1.
384. Gheorghe Barițiu, Părți alese din Istoria Transilvaniei, II. Sibiu, 1890, 635.
385. Șematismul Venerabilului cler al arhidiecesei metropolitane greco-catolice de la Alba Iulia și Făgăraș, (= Șematismul...) Blaj, 1900, 688-689
386. MvALvt., fond Par. ref. V..., Iskolai Anyakönyv 1866-1879 között, 1-es csomó, 108.
387. U.o., 4.
388. U.o., 19.
389. U.o., 37-38.
390. U.o., 47.
391. U.o., 90.
392. Șematismul..., 1871, 220.
393. Vajdaszentiványi Ált. Iskola irattára, Katalógus 1896/1897-ből.
394. U.o., Katalógus 1904/1905-ből.
395. U.o., Katalógus 1906/1907-ből.
396. U.o., Katalógus 1911/1912-ből.
397. U.o., Katalógus 1917/1918-ből.
398. U.o., Katalógus 1923/1924-ből.
399. U.o., Katalógus 1925/1926-ből.
400. U.o., Katalógus 1938/1939-ből.
401. U.o., Anyakönyv 1930/1931, 3.
402. Barta Zoltán, A vajdaszentiványi népoktatás fejlődése 1948 után, kézirat a szerző birtokában.
403. MvALvt., fond Par. ref. V..., Iskolai Anyakönyv 1866-1879 között, 1-es csomó, 19-38.
404. U.o. 15-ös csomó, 1.
405. MvALvt., Colecția de recensăminte ale populației, 1870, 314-es csomó, 13-14.
406. Recensămîntul general al populației României, 1930.III. 309.
407. Vajdaszentiványi Ált. Isk. irattára, Alfabetizálási Katalógus 1950-1960 között, 1-72.
408. Direcția Centrală de Statistică, 1968, Recensămîntul populației și locuințelor din 15 martie 1966, I. 149.
409. Vajdaszentiványi Ált. Isk. Anyakönyve 1971-1980 között.
a.) Entz Géza, Erdély építészete a 14-16. században, Kolozsvár, 1996, 45, 204, 208, 501.
410. Névkönyv az Erdélyi református egyházkerület számára, 1891-1894, (=Névkönyv...)Kolozsvár, 40.
411. Szabó T. Attila, i.m., IV. 405.
412. Névkönyv..., 42.
413. Kovács István, Magyar református templomok, II. Budapest, 1942, 660.
414. Névkönyv..., 44.
415. A görgényi református egyházmegye évkönyve, Marosvásárhely, 1938, 38-39.

- 416. Kovács István, i.m., 660.
- 417. MvALvt., fond Par. ref. V..., 12-es számú okirat, I.
- 418. Szabó T. Attila, i.m., IV. 1052.
- 419. Névkönyv..., 44-45.
- 420. A Görgényi Evangélikus Református Egyházmegye protocolumai, 1722-1799 között, 17.
(= Görg. prot...)
- 421. Névkönyv..., 45.
- 422. Görg.prot..., 143.
- 423. Szabó T. Attila, i.m., V. 267.
- 424. Görg.prot..., 347.
- 425. U.o., 422.
- 426. U.o., 240.
- 427. U.o., 274.
- 428. U.o., 276.
- 429. U.o., 282.
- 430. U.o., 364.
- 431. Dr. Augustin Bunea, Din istoria românilor, Episcopul Ioan Inochentiu Klein, Blaj, 1900,
351.
- 432. KvALvt., Tv.á., nr. 508/1739.
- 433. Şematismul ..., 1900, 500.
- 434. „Transilvania” nr. 9, Sibiu, 1901, 280.
- 435. Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj, 1924-1925, III, 641.
- 436. MvALvt., Colecţia de recensăminte ale populaţiei din 1870, 314-es csomó, 13-14.

VIZSGÁLAT VAJDASZENTIVÁNYON
Torda vármegyei állag, irat száma 112/1729

Főúri családok neve
1. báró Bornemissza József és özvegye
2. gróf Kollatovich Kata
Telkes nemesek
1. Budai Mihály
2. Farkas Miklós
3. Alsó István
4. Gondos Mihály
5. Gondos István
6. Szabó János
7. Nagy János
8. Baróthy István
9. Udvarhelyi Dávid
Egytelkes nemesek
1. Szabó Pál
2. Szabó Mihály
3. Molnár Mihály

Jobbágy család	Családtag	Állatok			
		ló	szarvasmarha	juh	sertés
1. Szakács János	4	1	3	-	1
2. Sütő János	5	-	6	-	5
3. Orbán András	3	-	4	-	3
4. Varga Lőrinc	4	-	5	-	4
5. Fele András	3	2	7	-	8
6. Balázs György	4	2	3	-	2
7. Sulyok Márton	6	-	6	-	4
8. Mező János	3	1	8	-	2
9. Mészáros István	3	1	5	-	3
10. Szabó Simon	4	-	3	1	2
11. Tordai Ferenc	6	-	10	-	7
12. Molnár János	4	-	3	-	3
13. Tordai István	4	2	9	-	8
14. Tordai János	1	-	4	-	-
15. Tordai György	4	-	12	-	2
16. Pataki Ferenc	2	1	2	-	1
17. Mezei Pál	1	-	1	2	2
18. Bálvány István	3	-	5	-	-
19. Ambrus János	2	-	3	-	1

Jobbágycsalád	Családtag	Állatok			
		ló	szarvasmarha	juh	sertés
20. Szász János	1	-	-	-	1
21. Tordai Gergely	4	-	5	4	2
22. Nagy György	5	-	2	-	4
23. Katona István	9	1	10	4	5
24. Menyhárt Mihály	4	-	5	-	3
25. Comes Martin	4	2	15	4	5
26. Pataki Mihály	6	1	14	-	12
27. Micli Alexa	7	1	9	10	7
28. Flora Mărginean	4	-	8	7	9
29. Fărăgău Macarie	6	5	-	-	3
30. Toti Mihály	5	1	8	-	9
31. Pataki Ambrus	4	-	3	-	2
32. Faragó András	4	1	2	3	2
33. Szilágyi Todor	6	-	5	15	10
34. Tot Valentin	4	-	7	-	7
35. Rácz Páskuly	5	1	5	5	4
36. Pál Macarie	5	1	6	-	5
37. Husar Floare	5	-	8	-	2
38. Csalóka Péter	5	-	7	10	5

Jobbágy család	Családtag	Állatok			
		ló	szarvasmarha	juh	sertés
39. Rácz Precup	8	2	11	20	6
40. Hurdugaci Theodor	5	1	-	-	1
41. Chinceșan Ioan	5	-	6	-	5
42. Miclea Nistor	5	-	4	-	7
43. Todoran Floare	5	-	2	10	-
44. Mărginean Theodor	3	-	4	-	1
45. Fejszés Tudor	6	1	1	-	4
46. Miclea Nicolae	2	-	2	-	2

Zsellér család	Családtag	Állatok			
		ló	szarvasmarha	juh	sertés
1. Lőrinc Lőrinc	2	-	4	-	9
2. Csiszár János	6	2	11	-	8
3. Fazakas Mihály	6	-	7	-	3
4. Csiszár Miklós	3	-	4	-	6
5. Jeisz György	5	-	5	-	-
6. Pap György	6	5	-	-	3
7. Orosz László	1	1	2	-	2

Zsellér család	Családtag	Állatok			
		ló	szarvasmarha	juh	sertés
8. Szász Mihály	2	-	11	-	2
9. Szilágyi Miklós	1	-	10	-	5
10. Csiki István	2	4	2	-	-
11. Rejtár János	4	2	2	-	-
12. Erdős Mihály	2	-	10	-	2
13. Rácz János	1	1	9	-	2
14. Muntean Ladislau	5	-	7	-	3
15. Dan Tudor	2	-	3	-	3
16. Paul Ioan	3	-	2	-	3
17. Rácz Dănilă	2	1	6	-	3
18. Conț Toma	1	-	7	-	1
19. Lengyel Theodor	3	1	7	-	2
20. Rusz Pinte	2	1	3	1	2
21. Rácz Pinte	6	1	2	-	5
22. Csiszár János	6	2	11	-	8
23. Fazakas Mihály	6	-	11	-	3
24. Csiszár Miklós	3	-	4	-	6
25. Jeisz György	5	-	5	-	-
26. Pap György	6	5	-	-	3

Zsellér család	Családtag	Állatok			
		ló	szarvasmarha	juh	sertés
27. Szász Mihály	2	-	11	-	2
28. Szilágyi Mihály	1	-	10	-	5
29. Erdős Mihály	2	-	10	-	2
30. Szász János	1	1	9	-	2
31. Lőrincz Lőrincz	2	-	4	-	9
32. Mursza László	5	-	7	-	9
33. Orosz László	1	1	2	-	2
34. Csiki István	2	4	2	-	-
35. Rejtár János	4	2	2	-	-
36. Dan Theodor	2	-	3	-	3
37. Pavel Ioan	3	-	2	-	3

Megjegyzés: - a zsellércsaládok esetében a feltüntetett családok többsége kétszer szerepel: Lőrincz Lőrincz, Csiszár János, Csiszár Miklós, Jeisz György, Pap György, Orosz László, Szász Mihály, Csiki István, Rejtár János, Erdős Mihály, Dan Theodor, Paul Ioan;
 - erre nem találunk semmiféle magyarázatot.

VAJDASZENTIVÁNY ÖSSZEÍRÁSA
Torda vármegyei állag, irat száma 1714/1752

Adózók	Fejadó		Állat	Adó		Adózó személy	Adó	
	F	Kr		F	Kr		F	Kr
1. Tott István	1	49	4	1	56	2	5	13
2. Tott Lőrincz	1	49	4	1	56	2,5	5	35
3. Katona Gáspár	1	49	3	1	27	3	5	28
4. Menyhárt András	1	49	6	2	54	8	10	35
5. Katona István	1	49	5	2	25	4	7	10
6. Csalóka Péter	1	49	9	4	21	2	3	24
7. Méra Gábor	-	-	4	1	56	2	3	24
8. Farkas István	1	49	2	-	58	-	2	47
9. Orbán András	1	49	5	1	56	4	6	41
10. Katona Zsigmond	1	49	4	2	25	2	5	42
11. Orosz Pinteá	1	49	2	-	58	2,5	4	37
12. Jánosi György	1	49	4	1	56	3	5	57

Adózók	Fejadó		Állat	Adó		Adózó személy	Adó	
	F	Kr		F	Kr		F	Kr
13. Rusz Vincze	1	49	5	2	25	1,5	5	20
14. Boar Lupu	1	49	3	1	27	2	4	44
15. Szilágyi Miklós	1	49	4	1	56	3,5	6	19
16. Tordai Ferenc	1	49	4	3	23	8	11	4
17. Pataki Mihály	1	49	6	2	54	2,5	6	33
18. Orbán György	1	49	1	-	29	1	3	2
19. Moldovan Pavel	1	49	3	1	27	2	4	44
20. Valé Lázár	1	49	4	1	56	3	5	56
21. Fele András	1	49	2	-	58	1,5	3	43
22. Tordai György	1	49	4	1	56	3	5	57
23. Sántha András	1	49	5	2	25	4	7	10
24. Tordai István	1	49	9	4	21	8	12	2
25. Grama Abraham	1	49	5	2	25	2	5	42
26. Molnár György	1	49	2	-	48	1	3	31
27. Mera Vasile	1	49	3	1	27	0,5	3	38
28. Mera Floare	1	49	8	3	52	3	7	53
29. Bedő Péter	1	49	-	-	-	0,5	2	11
30. Faragó Vasile	1	49	3	1	27	1	4	-

Adózók	Fejadó		Állat	Adó		Adózó személy	Adó	
	F	Kr		F	Kr		F	Kr
31. Válé János	1	49	5	2	25	3	6	26
32. Moldovan Tódor	1	49	2	-	38	0,5	3	9
33. Narnea Theodor	-	-	3	1	27	3	3	39
34. Szász István	-	-	4	1	56	1,5	3	2
35. Szalmássi Szabó	1	49	5	2	25	3	6	26
36. Majláth Mihály	-	-	3	1	27	2,5	3	17
37. Fazakas Gyurka	-	54,5	-	-	-	-	-	54,5
38. Mészáros István	1	49	-	-	-	-	1	49
39. Mészáros Péter	1	49	3	1	27	2	4	44
40. Faragó András	-	-	3	1	27	2,5	3	17
41. Fărăgău Dumitru	1	49	3	2	27	2,5	5	6
42. Pataki János	1	49	2	-	58	3	4	59
43. Moldovan Todor	1	49	8	3	52	4	8	37
44. Veres János	1	49	-	-	-	-	1	49
45. Balázs István	1	49	-	-	-	1	2	17
46. Mező Márton	1	49	4	1	56	3	5	57
47. Unita Petre	1	49	3	1	24	2	4	44
48. Costin Péter	-	-	-	-	-	-	-	-

Adózók	Fejadó		Állat	Adó		Adózó személy	Adó	
	F	Kr		F	Kr		F	Kr
49. Káruy Todor	1	49	3	1	27	3	5	28
50. Moldovan Vasile	1	49	-	-	-	-	1	49
51. Dan Simion	1	49	2	-	58	0,5	3	9
52. Moldovan Vasile	-	-	2	-	58	0,5	1	20
53. Szakács Gyurka	-	-	-	-	-	-	-	-
54. Maier Ioan	1	49	5	2	25	4	7	10
55. Pap György	1	49	7	3	23	4	-	-
56. Mező Péter	1	49	3	1	27	2	-	-
57. Imre Márton	1	49	5	2	25	5	-	-
58. Moldovan Ioan	1	49	3	1	27	3	-	-
59. Molnár János	1	49	2	-	58	-	2	47
60. Fejszés Mihai	1	49	1	-	29	-	2	18
61. Fejszés János	1	49	-	-	29	-	2	18
62. Cimpian Ioan	1	49	4	1	56	1	4	29
63. Bărdășan Mihai	1	49	2	-	58	-	2	47
64. Fejszés Todor	1	49	3	1	27	1	4	-
65. Fejszés János	1	49	-	-	-	-	1	49
66. Fejszés Géza	1	49	1	-	29	-	2	18

Adózók	Fejadó		Állat	Adó		Adózó személy	Adó	
	F	Kr		F	Kr		F	Kr
67. Fábián András	1	49	5	2	25	4	7	10
68.Domokos Mihály	1	49	7	3	23	9	11	48
69. Jeisz György	1	49	1	-	29	0,5	2	40
70. Roska Péter	-	-	-	-	-	-	-	-
71.Moldovan Gábor	-	-	-	-	-	-	-	-
72. Oltean Ștefan	-	-	-	-	-	-	-	-

Megjegyzés: a kor szokásainak megfelelően a falusi bíró, a csürbíró, a vadász, a fertályos, a csordapásztorok fel voltak mentve az adóztatás alól; ilyen helyzetben vannak a 7, 33, 34, 36, 40, 48, 52, 53, 70, 71 és 72-es számmal jelzett személyek.

VAJDASZENTIVÁNY FÖLDBIRTOKOSAINAK GAZDASÁGI ÁLLAPOTA 1895-BEN

Birtokos	A gazdaság állapota								
	Területe kataszteri holdban							Hány községben fekszik	Cseléd
	szántó	kert	rét	szőlő	legelő	erdő	összesen		
Bód Sándor	114	2	13	-	1	5	135	1	6
özv. Korpos Ferencné	64	3	31	1	10	-	109	3	3
özv. Nagy Tamásné	111	4	2	1	3	26	147	2	6
Palkó György és Pap János örökösei	77	-	22	1	-	10	110	2	1
Vadasdi Kálmán	121	5	24	1	1	29	182	1	4
Wermescher Samu	221	3	66	-	7	4	303	1	8
Klebersberg Vilmos	528	33	149	3	39	643	1407	7	28

**VAJDASZENTIVÁNY FÖLDBIRTOKOSAINAK GAZDASÁGÁBAN HASZNÁLT GÉPEK ÉS ESZKÖZÖK
1895-BEN**

Gazdálkodó	Bód Sándor	Özv. Korpos Ferencné	Özv. Nagy Tamásné	Palkó György	Vadasdi Kálmán	Wermescher Samu	Klebersberg Vilmos
lokomobil	-	-	-	-	-	-	1
járgány	-	-	-	-	-	-	-
cséplőgép	-	-	-	-	-	-	1
vetőgép	-	-	1	-	1	1	1
eke	3	2	4	2	4	7	10
trieur	1	-	1	1	1	1	2
szacskavágó	1	1	1	1	1	1	-
borona	4	2	4	2	3	5	9
henger	-	-	-	-	1	1	1
igás szekér	4	3	5	3	5	6	12
rosta	-	1	1	1	1	1	2
szarvasmarha	17	7	27	18	40	77	76
ló	1	2	3	2	-	2	37
sertés	4	6	12	3	7	2	17
juh	-	-	-	12	-	-	-

4. b. számú melléklet

VAJDASZENTIVÁNYI GAZDACÍMTÁR 1911-BEN

Tulajdonos	Klebersberg Vilmos	Nagy Gyula	Wermescher Samu	Teleki Károly	kiskorú Horváth István
Lakhelye	Vajdaszentivány	Csikszereda	Szászrégen	Sárpatak	Csekeháza
	A birtok művelési ágak szerint kataszteri holdban				
szántó	706	129	286	255	89
kert	33	4	2	-	-
rét	145	2	69	-	32
szőlő	-	-	-	-	-
legelő	3	-	30	3	1
nádas	-	-	-	-	-
erdő	407	12	9	-	3
használatlan	12	1	1	1	1
összesen	1309	150	399	259	129
kataszteri jövedelem	5864 korona	506 korona	1647 korona	812 korona	339 korona

**A VAJDASZENTIVÁNYI FÖLDBIRTOKOSOK GAZDASÁGI ÁLLAPOTA 1921-BEN,
A KISAJÁTÍTÁS ELŐTT**

Tulajdonos		Zichy	Bánffy	Teleki	Horváth	összesen
szántó és kaszáló	hold	638	61	230	123	1098
	négyszögöl	247	-	1137	1575	1359
legelő	hold	6	-	-	1	7
	négyszögöl	1029	-	-	98	1127
erdő	hold	455	-	-	3	459
	négyszögöl	909	-	-	1457	766
terméketlen és utak	hold	10	-	-	1	12
	négyszögöl	791	-	320	1104	615
szőlő és gyümölcsös	hold	1	-	-	-	1
	négyszögöl	800	-	-	-	800
belsőség	hold	13	-	-	-	14
	négyszögöl	1150	-	-	474	24
összesen	hold	1171	61	230	130	1593
	négyszögöl	126	-	1457	1508	1491

A KISAJÁTÍTOTT TERÜLETEK MŰVELÉSI ÁGAK SZERINT 1921-BEN

Tulajdonosok		Zichy Melánia	Bánffy Zoltán	Teleki József	Horváth István	Összesen
		Kisajátított területek				
Összes terület az erdők nélkül	hold	388	61	230	130	443
	négyszögöl	993	-	1457	964	1198
Erdők	hold	181	-	-	-	181
	négyszögöl	1252	-	-	-	1252
A mezőgazdasági tanácstól átvett területek	hold	520	61	230	130	942
	négyszögöl	519	-	1457	964	1340
Művelhető területek és kaszálók	hold	328	-	110	130	570
	négyszögöl	867	-	1457	964	88
Legelők	hold	-	61	120	-	181
	négyszögöl	-	-	-	-	-
A törvény 14. és 40. § értelmében kisajátított terület	hold	10	-	-	-	10
Összesen	hold	520	61	230	130	942
	négyszögöl	519	-	1457	964	1340

**A KISAJÁTÍTÁS UTÁN A VOLT TULAJDONOSOK BIRTOKÁBAN MARADT TERÜLETEK
MŰVELÉSI ÁGAK SZERINT**

Tulajdonosok		Zichy Melánia	Bánffy Zoltán	Teleki József	Horváth István	összesen
Művelhető területek és kaszálók	hold	294	-	-	-	294
	négyszögöl	854	-	-	-	854
Legelők	hold	6	-	-	-	6
	négyszögöl	1029	-	-	-	1029
Erdők	hold	273	-	-	-	273
	négyszögöl	1257	-	-	-	1257
Terméketlen területek	hold	10	-	-	-	10
	négyszögöl	791	-	-	70	871
Szőlős és gyümölcsös	hold	-	-	-	-	-
	négyszögöl	-	-	-	-	-
Belsőségek	hold	13	-	-	-	14
	négyszögöl	1150	-	-	474	24
Összesen	hold	600	-	-	-	601
	négyszögöl	1081	-	-	544	25

A ZICHY BIRTOKBÓL FÖLDHÖZ JUTTATOTT PARASZTOK NÉVSORA

Sor- szám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
1.	Antal Samu	1	-
2.	Boar Gheorghe örökösei, kiskorú Ioan, Alexandru, Gheorghe és Anna	2	800
3.	Bálint Sándor, az Istváné	2	-
4.	Boné Gergely örököse, kiskorú István	2	629
5.	Boné József örökösei kiskorú Bíró József és Jancsi	2	-
6.	Böjte András	2	800
7.	Berki Lajos	1	800
8.	Bencze János (Bámbó)	1	800
9.	Boné Károly	1	800
10.	Boné Mihály	1	800
11.	Bereczki Sándor	-	800
12.	Bencze Mihály (Szántó)	-	800
13.	Butiurca Ioan	-	800
14.	Barabás István	2	800
15.	Barta György	2	800
16.	ifj. Reghian Gheorghe	2	-
17.	Bálint György a Györgyé	2	-

Sor- szám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
18.	Barta József	2	-
19.	Boér Alexandru	1	800
20.	Boér Vasile	1	800
21.	Butirca Mihai	2	800
22.	Boné József (Szimák)	-	800
23.	Bencze Mihai (Tátics)	-	800
24.	Curticăpian Mihai örökösei, kiskorú Karolina és Mihai	2	-
25.	Cîmpian Ioan örökösei, kiskorú Anna, Ioan, Maria és Ștefan	2	800
26.	Cătană Augustin	2	800
27.	Csengeri Mihai árvái: Mihai, Elek és János	-	800
28.	Csiszár János	2	-
29.	Dézi László örököse kiskorú Anna	2	800
30.	Darabont István	-	800
31.	ifj. Demeter Gergely	1	800
32.	Demeter Gergely	1	800
33.	Demeter János (Cinta)	-	800
34.	ifj. David Mihai	-	800
35.	Dézi György	-	800
36.	Deac Sandu	2	-
37.	Darabont László a Lászlóé	1	800
38.	Darabont Sándor	1	800

Sor- szám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
39.	Fekete Simon örökösei, Mária és Simon	2	800
40.	Fele György	2	800
41.	ifj. Fele János	2	800
42.	Faragó Mihály	2	800
43.	Faragó György	1	800
44.	Gernyeszegi Mihály, a Todoré	1	800
45.	ifj. Gerendi János	-	800
46.	Gál Sándor	2	800
47.	Gernyeszegi Vasile, a Todoré	2	-
48.	Horvát Mihály örökösei, Róza, Mihály és Mária	2	800
49.	Horváth Elek	1	800
50.	Horváth Mihály örökösei, Mária és Mihály	1	800
51.	id. Horváth Elek	-	800
52.	Kiss István örökösei, Zsuzsanna és Mária	2	800
53.	Káló István	-	800
54.	Kelemen János a Jánosé	2	-
55.	id. Kocsis János	1	800
56.	Kis Muki Mihály	1	-
57.	Izsák József örökösei, Rozália és József	2	800
58.	Lako Darabont János	1	-
59.	Lukács Samu	1	800

Sor- szám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
60.	Lăcătuș Miza	-	800
61.	Mócsi István örököse, kiskorú István	2	-
62.	Mezei József	2	800
63.	Mócsi János	2	800
64.	Mădărașan Mihály	2	-
65.	Mócsi József	2	-
66.	Molnár András az Istváné	2	1136
67.	Moke László	1	800
68.	Menyei János	2	800
69.	Molnár János	1	800
70.	Molnár József a Mihályé	1	-
71.	Moldovan Ioan a Jánosé	-	800
72.	Nistor György örökösei, Zsuzsanna és Anna	2	800
73.	Nemes Gergely	2	800
74.	Nagy Sz. András	1	800
75.	Orbán István örökösei, Zsuzsanna és Anna	-	800
76.	Oprea Niculai	2	-
77.	Oprea Mihail	1	800
78.	Palkó István (Mező)	2	800
79.	Potra Dénes	-	800
80.	Pataki István az Istváné	-	800

Sor- szám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
81.	Potra Mihály	-	800
82.	Pap Miklós	2	841
83.	Pataki Ábel	2	800
84.	Pataki János Vizi	2	800
85.	Pataki Domokos	2	800
86.	Bodó Sándor örökösei, Sándor és Ilona	1	800
87.	Busi István árvái: Anna, Berta, Róza, Zsuzsanna, Ilona és Károly	-	800
88.	Szalai Ferenc örököse, Mária	2	800
89.	Sopterean Mihai örökösei: Mihai, Alexandru, Anna és Ilona	2	800
90.	Szabó Gábor örökösei: György, Elek és János	2	800
91.	Szabó K. György örökösei: Mária, József és Ilona	1	800
92.	Szabó B. Sándor és Zsuzsanna	2	-
93.	Sim Todor	-	800
94.	Silimon Stefan	-	800
95.	Szabadi János	-	800
96.	Sütő János Jánosé	2	800
97.	Szabó Cs. József	2	800
98.	Sütő András Jánosé	2	800
99.	Szabó Cs. Mihály	2	-
100.	Szabó K. Mihály János	2	-
101.	Sütő István	2	-

Sor- szám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
102.	ifj. Samu István	1	-
103.	Szakács P. Miklós	2	800
104.	Savina Alexandru	1	-
105.	Szabó Ferenc	1	800
106.	Savina Petru	-	800
107.	Tăbăran Alexandru	1	800
108.	Tordai János örököse: Katalin	2	800
109.	Topor Toader örökösei: Ioana és Todor	1	800
110.	Taborán József (Menyhárt)	2	-
111.	Tăbăran Mihai a Jánosé	2	-
112.	Topor Nicolae a Vasilé	1	800
113.	Topor Petru a Iosifé	1	800
114.	Topor Nicolae a Todoré	1	800
115.	Toti Mihály	1	800
116.	Taborán Mihály a Todoré	2	-
117.	Taborán Mihály a Mózesé	1	-
118.	Ulean Gheorghe örökösei: Anka, Mihai és Gheorghe	1	-
119.	Újlaki József	1	800
120.	Veres Todor a Todoré	2	1227
121.	Veres József	2	800
122.	Veres Mihály a Mihályé	2	-

Sor- szám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
123.	Veres Mihály a Mihályé	2	-
124.	Veres Sándor	1	-
125.	Boer Mihai	1	800
126.	Darabont István	2	-
	Összesen:	211	1433

A ZICHY BIRTOKBÓL HÁZHELYET KAPÓ CSALÁDFŐK NÉVSORA

Sorszám	Házhelyet kapó tulajdonos	Házhely m ² -ben
1.	Sărmășan Theodor	700
2.	Makkai Károly	700
3.	Bálint Sándor az Istváné	300
4.	Nistor Gheorghe özvegye	300
5.	Kiss István özvegye	300
6.	Tordai József özvegye	300
7.	Kolcsár Mihály özvegye	300
8.	ifj. Felei János	300
9.	Taborán József (Menyhárt)	300
10.	Sim Todor	300
11.	ifj. David Mihai	300
12.	Dézsi György	300
13.	Szabó Kurti János	300
14.	Bincsó János	300
15.	id. Felei János	300
16.	Dicui Anica	300
17.	Boer Mihai	300
18.	Gerendi János	300
19.	Rézműves Lajos	300
20.	Rézműves Ignác a Mátyásé	300
21.	Szabó Sándor	300

Sorszám	Házhelyet kapó tulajdonos	Házhely m ² -ben
22.	ifj. Kocsis János	300
23.	Tatár Lajos	300
24.	Csengeri Mihály örökösei	300
25.	Rézműves Mátyás	300
26.	Gernyeszegi Vasile	300
27.	Újlaki József	300
28.	Szabó K. György özvegye	300
29.	Bencze Ferenc	300
30.	Szabó Cs. István	300
31.	Szabó K. Samu	300
32.	id. Bencze János	300
33.	Felei Miklós	300
34.	David Todor	300
35.	Szakács P. Sándor	300
36.	Gernyeszegi Vasile a Todoré	300
37.	Oltean Ioan	300
38.	Tordai P. Mihály	300
39.	Pataki Domokos	300
40.	Boné József	300
41.	Lăcătuș Petre	300
42.	Antal János	300
43.	Antal István	300
44.	Roștaș Ioan	300
45.	Boné György özvegye	300

A HORVÁTH BIRTOKBÓL FÖLDHÖZ JUTTATOTT PARASZTOK NÉVSORA

Sorszám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
1.	Antal Károly	1	-
2.	Antal Sándor	1	-
3.	Berki János (Vicipán)	1	1245
4.	Berki Ferenc (Bombi)	1	800
5.	Bincsó János	2	800
6.	Bologan Mihailă	2	-
7.	Boné János Simon	1	-
8.	Boné János Simon	1	-
9.	Bereczki Mihály	2	-
10.	Boné Lajos	1	-
11.	Bombi Mihály	1	-
12.	Boné János (Beretvás)	1	-
13.	Berki János (Gogi)	1	-
14.	Berki János	1	-
15.	ifj. Bencze János	1	-
16.	Bálint István az Istváné	1	-
17.	ifj. Berki János	2	-
18.	Bencze László	1	-
19.	Cîmpian Mihai a Jánosé	2	800

Sorszám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
20.	Cîmpian Vasile	2	-
21.	Ceuşan Gheorghe	1	-
22.	Cătană Petru	1	-
23.	Kutfalvi János	1	-
24.	Demeter Sándor	1	-
25.	Demeter Sándor	1	-
26.	David Vasile	1	-
27.	Demeter József (Gala)	1	-
28.	Dávid Mihály árvái: Todor és Fira	2	-
29.	Feka János	2	28
30.	Faragó Mihály (Lezer)	1	-
31.	Fekete Simon Mihály	1	-
32.	Felei Mihály	1	-
33.	Gernyeszegi János	1	800
34.	Gólya Mihály	2	-
35.	Gernyeszegi Miklós K.	1	-
36.	Hosszú János özvegye	1	-
37.	Imre István a Józsefé	1	-
38.	Izsák György	1	-
39.	Gernyeszegi Mihai a Lászlóé	1	-
40.	Imre Mihály, az Istváné	1	-
41.	ifj. Kocsis István	2	800

Sorszám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
42.	Kuti Mihály	1	-
43.	Káló Sándor (Ciri)	1	-
44.	Kiss András	2	-
45.	Lukács János	1	-
46.	Lăcătuș Petru	1	800
47.	Lăcătuș Puczi	1	-
48.	Molnár József az Istváné	2	800
49.	Makula Károly	1	-
50.	Mócsi Sándor	1	800
51.	Menyhárt János a Jánosé	2	800
52.	Moldovan Petru	2	-
53.	Majláth József	1	-
54.	Molnár András özvegye	1	-
55.	Nistor János	1	-
56.	Ötvös György	1	-
57.	Oltean Ioan	2	-
58.	Oltean Sara	1	800
59.	Oltean Petru Cătrin	1	-
60.	Pataki Mihály (Hirtelen)	2	780
61.	Potra Gergely	1	-
62.	Pap Sándor	1	-
63.	Radu Mihai	1	-

Sorszám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
64.	Rézműves István	1	-
65.	Rus Vasile	2	-
66.	Rézműves Márton	1	-
67.	Szabadi András	2	800
68.	Sütő József a Jánosé	2	800
69.	Sütő János a Györgyé	1	800
70.	Szabó György	2	-
71.	Savina Vasile	1	800
72.	Szabó István	1	-
73.	Szakács P. János	2	-
74.	Szilágyi Sándor	2	-
75.	Szabó Cs. Sándor	1	800
76.	Sütő Lajos a Mihályé	1	800
77.	Szabó B. József	1	-
78.	Taborán Mihály a Todoré	2	-
79.	Topor Ioan a Józsefé	1	800
80.	Toti János Ádám özvegye	1	-
81.	Topor Vasile	2	-
82.	Uleşan Mihai	1	-
83.	Vajda Ferenc	1	-
84.	Veres Nicolae az Anicaé	2	-
85.	Virág András felesége	1	-

Sorszám	Földhöz juttatott tulajdonosok	Kiosztott terület	
		hold	nöl
86.	Zsiga Ferenc özvegye	1	-
87.	Jártó János	2	-
	Összesen:	122	1253

**FÖLDIGÉNYLŐK ÉS BIRTOKBA IKTATOTTAK NÉVSORA
AZ 1945-ÖS FÖLDREFORM TÖRVÉNYE SZERINT**

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
1.	Uleşan Mihai	2	800	1	1	Zichy	3	800
2.	Uleşan Alexandru	2	800	1	800	Zichy	4	-
3.	Szép Mihály özvegye	-	800	3	-	Zichy	3	800
4.	ifj. Uleşan Mihai	1	800	2	-	Zichy	3	800
5.	ifj. David Mihai	1	800	1	800	Zichy	3	-
6.	Savina Gheorghe	2	800	1	800	Zichy	4	-
7.	Topor Alexandru	2	-	2	800	Zichy	4	800
8.	Gernyeszeghi Mihail	3	800	1	-	Zichy	4	800
9.	Cîmpian Mihai	2	800	1	-	Zichy	3	800
10.	Faragó Mihály	3	-	1	-	Zichy	4	-
11.	Butyán János	-	800	1	-	Zichy	1	800
12.	Sántha Anna	2	800	1	800	Zichy	4	-
13.	Gernyeszeghi Vasile	1	-	2	-	Zichy	3	-
14.	ifj. Tăbăran Mihai	2	800	1	800	Nagy	4	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
15.	ifj. Molnár Mihály	2	-	-	800	Nagy	2	800
16.	László Imre	2	-	1	-	Nagy	3	-
17.	Paul Vasile	3	-	1	-	Nagy	4	-
18.	Gernyeszeghi Nicolae	2	800	1	400	Nagy	3	1200
19.	Demián Ilona	-	-	-	800	Zichy	-	800
20.	Keresztúri Sándor	2	800	1	-	Zichy	3	800
21.	Sántha Mihály	3	-	1	-	Zichy	4	-
22.	ifj. Dézsi György	2	-	2	-	Zichy	4	-
23.	Pap János	3	-	-	800	Zichy	3	800
24.	Csengeri János	1	-	2	-	Zichy	3	-
25.	Sántha Ferenc	2	800	1	800	Zichy	4	-
26.	Mădărașan Mihai	3	-	1	800	Zichy	4	800
27.	Faragó Mihály	3	-	1	-	Zichy	4	-
28.	Topor Petru (Szabó)	1	-	1	800	Zichy	2	800
29.	Szabó József (Válé)	1	1	2	800	Zichy	3	800
30.	Radu R. Mihai	2	-	1	800	Zichy	3	800
31.	Fărăgău Petru	-	-	1	800	Zichy	1	800
32.	Dénes Lajos	-	800	2	-	Zichy	2	800
33.	Bálint János	-	-	2	-	Zichy	2	-
34.	Szakács P. Mihály	3	-	1	-	Zichy	4	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
35.	özv. Molnár Mária	1	-	2	-	Zichy	3	-
36.	ifj. Tăbăran Alexandru	2	-	-	800	Zichy	3	-
37.	Dicu Alexandru	-	800	2	800	Zichy	3	-
38.	Demián Mihály	-	-	1	-	Zichy	1	-
39.	Demián Ilona	-	-	1	800	Zichy	1	800
40.	Banga János	2	-	2	-	Zichy	4	-
41.	Savina Alexandru	3	-	1	-	Zichy	4	-
42.	Menyhárt Ferenc	3	-	1	-	Zichy	4	-
43.	Molnár András	1	-	2	-	Zichy	3	-
44.	Butiurca Simion	-	800	2	800	Zichy	3	-
45.	Felei Samu	1	-	2	-	Zichy	3	-
46.	Szabó Cs. József	-	800	1	-	Zichy	1	800
47.	Cîmpian Vasile	2	800	1	800	Zichy	4	-
48.	ifj. Savina Petru	2	800	1	800	Zichy	4	-
49.	Szabó Cs. Mária	1	-	1	800	Zichy	2	800
50.	Imre Sándor	3	-	1	-	Zichy	4	-
51.	David Teoader	-	-	4	800	Zichy	4	800
52.	Dukát József	3	-	1	800	Zichy	4	800
53.	Sántha András	2	800	1	800	Zichy	4	-
54.	Nagy Sz. Gyula	3	800	-	800	Zichy	4	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
55.	Antal Ádám	-	-	1	-	Zichy	1	-
56.	Mezei József	1	800	1	800	Zichy	3	-
57.	Szakács P. János	1	800	1	800	Zichy	3	-
58.	Boros Vasile	-	-	3	800	Zichy	3	800
59.	Boros János	-	-	3	-	Zichy	3	-
60.	Ghode Mihail	2	-	1	-	Zichy	3	-
61.	Mező Palkó István	2	-	2	-	Zichy	4	-
62.	Fekete Rozália	2	-	1	800	Wermescher	3	800
63.	Tăbăran Mihail	3	-	1	-	Zichy	4	-
64.	Radu Maria	3	-	1	800	Zichy	4	800
65.	Cîmpian Mihail	2	-	2	-	Zichy, Nagy	4	-
66.	Topor Alexandru	3	-	1	-	Zichy	4	-
67.	Sántha Gergely	2	-	1	-	Wermescher és Schmidt	3	-
68.	Pratici Iubi	-	-	3	-	Zichy	3	-
69.	Fekete Márton	-	800	1	-	Wermescher	1	800
70.	Kelemen János	3	800	-	800	Zichy	4	-
71.	Simon János	1	-	2	800	Zichy	3	800
72.	Maier Ioan	1	-	2	800	Wermescher és Zichy	3	800
73.	Bőjte Mária	2	800	-	800	Zichy	3	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
74.	Oltean Iosif	3	-	1	-	Zichy	4	-
75.	Barabás Sándor	-	800	2	-	Zichy	2	800
76.	Dani Mihály	-	-	1	-	Kosch	1	-
77.	Faragó Sándor	3	-	1	-	Kosch	4	-
78.	Moldován Sándor	-	800	2	-	Kosch	2	800
79.	Pásztor János	-	-	1	-	Wermescher	1	-
80.	Szombati Ferenc	-	800	1	-	Zichy	1	800
81.	Veres Nicolae	-	800	3	-	Zichy	3	800
82.	özv.Baricz Rebeka	1	-	2	-	Zichy	3	-
83.	Sántha József	1	800	2	800	Zichy	4	-
84.	Rostas Victor	-	-	4	-	Zichy	4	-
85.	Sántha János	1	800	3	-	Zichy	3	800
86.	ifj. Pataki András	1	-	2	-	Wermescher és Schmidt	3	-
87.	id. Pataki András	-	800	-	800	Nagy	1	-
88.	Kurcsi Mihály	1	-	2	-	Zichy	3	-
89.	Antal János	1	-	2	-	Zichy	3	-
90.	Monda György	-	800	2	800	Zichy	3	-
91.	Butiurca Alexandru	1	-	3	-	Zichy	4	-
92.	Szakács P. Sándor	2	-	1	-	Zichy	3	-
93.	Tăbăran Alexandru	1	-	1	800	Zichy	1	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
94.	Reghian Karolina	1	-	3	-	Zichy	4	-
95.	Cătană Iuliu	-	-	1	800	Zichy	1	800
96.	Cătană Augustin	1	-	3	-	Zichy	4	-
97.	Gernyeszegi Mihály	3	-	1	-	Zichy	4	-
98.	Topor Theodor	1	800	2	800	Zichy	4	-
99.	Topor Mihail a Jánosé	-	1200	2	800	Zichy	3	400
100.	Sántha Péter	-	800	3	-	Zichy	3	800
101.	Oltean János	2	-	3	-	Zichy	5	-
102.	özv. Takács Katalin	2	-	1	800	Zichy	3	-
103.	Takács Sándor	2	-	1	800	Zichy	3	800
104.	Mező P. Mária	-	-	1	800	Zichy	1	800
105.	Oprea Nicolae	2	-	2	800	Zichy	4	800
106.	Oltean Sándor	2	800	2	-	Zichy	4	800
107.	Székely András	-	800	1	800	Zichy	2	-
108.	Felei Lőrinc	-	800	1	800	Zichy	2	-
109.	Szabó József K.	1	800	2	800	Zichy	4	-
110.	Septerean Alexandru	1	-	3	-	Zichy	4	-
111.	Septerean Mihai	-	-	2	-	Zichy	2	-
112.	Menyhért József	2	-	1	800	Zichy	3	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
113.	Újlaki András	2	-	1	-	Nagy és Wermescher	3	-
114.	Szakács József	2	-	3	-	Zichy	5	-
115.	Tăbăran Petre	3	-	-	800	Zichy	3	800
116.	Tăbăran Vasile	3	800	-	800	Zichy	4	-
117.	Bács Mária	2	800	-	800	Zichy	3	-
118.	Darabont József	3	800	-	800	Zichy	4	-
119.	Pataki István	-	-	-	800	Zichy	-	800
120.	Dani Sándor	2	-	1	-	Zichy	3	-
121.	ifj. Fekete János	2	800	1	-	Zichy	3	800
122.	Darabont Gyula	1	-	1	-	Zichy	2	-
123.	Bíró Sándor	-	-	1	-	Zichy	1	-
124.	Veres Sándor	1	-	-	800	Zichy	1	800
125.	Butiurca Péter	2	-	2	-	Zichy	4	-
126.	Tăbăran Ioan	2	-	2	-	Zichy	4	-
127.	Demian Nicolae	1	800	2	800	Zichy	4	-
128.	Demian Vasile	1	-	1	-	Zichy	2	-
129.	Darabont László	2	800	1	-	Zichy és Kosch	3	800
130.	özv. Szabó Anna	-	-	1	-	Kosch	1	-
131.	Szász Karolina	1	-	-	800	Kosch	1	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
132.	Felei Erzsébet	-	-	1	-	Kosch	1	-
133.	Szakács P. István	-	-	1	-	Zichy	1	-
134.	Butyán Lajos	-	-	-	800	Zichy	-	800
135.	Kiss Mária	-	-	-	800	Zichy	-	800
136.	Réthy János	-	-	-	800	Zichy	-	800
137.	özv. Vecserdi Zsuzsa	-	-	1	-	Zichy	1	-
138.	Felei Anna	-	-	-	800	Zichy	-	800
139.	Felei Mihály	2	-	1	-	Zichy	3	-
140.	Márton Dénes	1	-	1	-	Wermescher	2	-
141.	Dodiță Theodor	-	-	2	800	Wermescher	2	800
142.	Vlad Zaharie	-	-	2	800	Wermescher	2	800
143.	özv. Kádár Miklós	-	-	1	800	Wermescher	1	800
144.	Pap Dénes	-	-	2	800	Wermescher	2	800
145.	Keresztúri István	2	-	1	800	Wermescher	3	800
146.	Szász Ferenc	-	-	-	800	Wermescher	-	800
147.	Szabó Mihály	-	-	-	800	Zichy	-	800
148.	Ursu Ioan	3	800	-	800	Zichy	4	-
149.	Barabás Irén	-	-	-	800	Zichy	-	800
150.	Özv. Szabó Demeter	-	-	1	-	Zichy	1	-
151.	Puskás Gyula	-	-	1	800	Zichy	1	800
152.	Bács János	-	-	1	-	Zichy	1	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
153.	Gráger András	3	800	-	800	Wermescher	4	-
154.	Harinka László	-	-	-	800	Zichy	-	800
155.	Ponta Zoltán	-	-	-	800	Zichy	-	800
156.	Tóth Antal	-	-	-	800	Zichy	-	800
157.	Sztán György	-	-	-	800	Zichy	-	800
158.	Fülöp Ferenc	-	-	-	800	Zichy	-	800
159.	Poco Pongrácz	-	-	-	800	Zichy	-	800
160.	Nagy János	-	-	-	800	Zichy	-	800
161.	Boné Gergely	-	-	-	800	Zichy	-	800
162.	Berki Árpád	-	-	-	800	Zichy	-	800
163.	Tóti Mihály S.	-	-	1	-	Zichy	1	-
164.	Horváth Márton	-	-	1	-	Zichy	1	-
165.	ifj. Lukács János	-	-	-	800	Zichy	-	800
166.	Kósa Regina	-	-	-	800	Zichy	-	800
167.	ifj. Topor Alexandru	1	-	1	-	Zichy	2	-
168.	Balla József	-	-	-	800	Zichy	-	800
169.	Újlaki Ferenc	1	800	-	800	Zichy	2	-
170.	Bencze János M.	-	-	-	800	Zichy	-	800
171.	özv. Fărăgău Rozália	2	800	1	-	Zichy	3	800
172.	Gernyeszegi János	1	-	1	-	Zichy	2	-
173.	Preda Mihail	-	-	1	-	Zichy	1	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	• hold	nöl		hold	nöl
174.	özv.Topor Nicolae	-	800	-	800	Zichy	1	-
175.	Fekete Mihály az Istváné	-	-	1	800	Zichy	1	800
176.	Fekete Simon	1	800	2	800	Zichy	4	-
177.	Csengeri Sándor	3	-	1	-	Zichy és Schmidt	4	-
178.	özv. Mezei József	-	800	-	800	Zichy és Schmidt	1	-
179.	Gólya József	-	-	1	-	Schmidt	1	-
180.	Molnár János	3	-	-	800	Schmidt	3	800
181.	Sánczi János	3	800	-	800	Wermescher	4	-
182.	Demian Petru	3	800	-	800	Zichy	4	-
183.	Oltean Alexandru	3	800	-	800	Zichy	4	-
184.	Tăbăran Alexandru a Todoré	3	800	-	800	Zichy	4	-
185.	Szabadi Sándor	3	-	1	-	Benesch és Schmidt	4	-
186.	Muresán János	3	800	-	800	Wermescher és Schmidt	4	-
187.	Boer Mihai	1	800	-	800	Zichy	2	-
188.	Kolcsár Miklós	3	800	-	800	Schmidt	4	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
189.	Rostás János (Cipis)	-	800	-	800	Zichy	1	-
190.	Indréika Mihály	3	-	-	800	Benesch	3	800
191.	Tordai János	3	800	-	800	Zichy	4	-
192.	Bőjte Anna	-	800	-	800	Zichy	1	-
193.	Máté Anna	2	800	-	800	Zichy	3	-
194.	Kutyfalvi Sarolta	-	-	-	800	Zichy	-	800
195.	Pap Zsuzsanna	-	-	1	-	Zichy	1	-
196.	Berki Lajos	-	-	-	800	Zichy	-	800
197.	Káló Károly	-	-	-	800	Zichy	-	800
198.	Káló József	-	-	1	-	Zichy	1	-
199.	Lukács Gergely	-	-	-	800	Zichy	-	800
200.	Nisztor Mihály	-	-	-	800	Zichy	-	800
201.	Berki Lajos	-	-	-	800	Zichy	-	800
202.	Bombi István	-	-	-	800	Zichy	-	800
203.	Berki József B.	-	-	1	-	Zichy	1	-
204.	Berki József	-	-	-	800	Zichy	-	800
205.	Zsiga Ferenc	-	-	1	-	Zichy	1	-
206.	Zsiga András	-	-	-	800	Zichy	-	800
207.	Zsiga Sándor	-	-	-	800	Zichy	-	800
208.	Horváth Mihály a Mihályé	-	-	-	800	Zichy	-	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
209.	Horváth Elek	-	-	-	800	Zichy	-	800
210.	Nisztor József	-	-	-	800	Zichy	-	800
211.	Berki János (Piki)	-	-	1	-	Zichy	1	-
212.	Lukács Samu	-	-	1	-	Zichy	1	-
213.	Hajdú Sándor	-	-	-	800	Zichy	-	800
214.	Bombi József	-	-	-	800	Zichy	-	800
215.	Demeter Gergely	-	-	-	800	Zichy	-	800
216.	Demeter József G.	-	-	-	800	Zichy	-	800
217.	Demeter József	-	-	-	800	Zichy	-	800
218.	Molnár Zsuzsanna	-	-	-	800	Zichy	-	800
219.	Demeter Gergely	-	-	-	800	Zichy	-	800
220.	Demeter József G.	-	-	-	800	Zichy	-	800
221.	Demeter Mihály	-	-	-	800	Zichy	-	800
222.	Ötvös Lujza	-	-	-	800	Zichy	-	800
223.	Ötvös József	-	-	-	800	Zichy	-	800
224.	Ötvös János	-	-	-	800	Zichy	-	800
225.	Fekete Gyula	-	-	-	800	Zichy	-	800
226.	Káló Gergely	-	-	-	800	Zichy	-	800
227.	Tóth János (Lájbis)	-	-	-	800	Zichy	-	800
228.	Boné Gergely	-	-	-	800	Zichy	-	800
229.	Horváth Mihály	-	-	-	800	Zichy	-	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
230.	Tóti Károly	-	-	-	800	Zichy	-	800
231.	Pál Máté	-	-	-	800	Zichy	-	800
232.	Szántó Samu	-	-	-	800	Zichy	-	800
233.	Izsák György	-	-	1	800	Zichy	1	-
234.	Boné János	-	-	1	800	Zichy	1	-
235.	Csóka Viktor	-	-	-	800	Zichy	-	800
236.	Bereczki János	1	-	1	-	Zichy	2	-
237.	Berki János Muntean	-	-	-	800	Zichy	-	800
238.	Bencze Irén	-	-	-	800	Zichy	-	800
239.	Lukács János (Ginyi)	-	-	1	-	Zichy	1	-
240.	Dadi József	-	-	-	800	Zichy	-	800
241.	Horváth Zsuzsanna	-	-	-	800	Zichy	-	800
242.	Lukács Samu	-	-	-	800	Zichy	-	800
243.	Lukács Károly G.	-	-	-	800	Zichy	-	800
244.	Topor István	1	800	1	-	Benesch	2	800
245.	Veres Mihály	2	-	2	-	Schmidt	4	-
246.	Szabó Cs. Sándor	1	-	2	-	Schmidt és Nagy	3	-
247.	Butiurca Sándor	-	-	2	-	Schmidt	2	-
248.	Szőcs István	1	-	1	-	Wermescher	2	-
249.	Pataki János	-	-	1	800	Schmidt	1	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
250.	Moldován János	2	-	2	800	Schmidt	4	800
251.	Topor Petru	1	-	1	800	Schmidt és Nagy	2	800
252.	Topor Lazăr	1	-	1	-	Schmidt	2	-
253.	Mózsi János	1	-	2	-	Benesch, Kosch	3	-
254.	Bereczki Sándor	2	800	1	-	Kosch	3	800
255.	Moldovan Mihai	1	800	2	800	Wermescher	4	-
256.	Gál Sándor	2	800	-	800	Schmidt	3	-
257.	Tăbăran Mihai, a Jánosé	-	-	1	-	Zichy	1	-
258.	id. Dicu Ioan	3	800	2	-	Wermescher és Benesch	5	800
259.	Butiurca Petru	-	-	2	-	Benesch és Kosch	2	-
260.	Topor Nicolae	2	800	1	-	Kosch	3	800
261.	Moldovan Nicolae	2	-	2	800	Benesch	4	800
262.	Bálint Mária	-	-	1	-	Kosch	1	-
263.	Nagy Sz. Ferenc	2	800	1	800	Wermescher és Kosch	4	-
264.	Szabó György B.	1	-	1	-	Zichy	2	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
265.	Topor Mihály	2	-	1	-	Kosch	3	-
266.	Szász Ferenc	2	-	1	800	Wermescher és Kosch	3	800
267.	Majláth Sándor	-	-	2	800	Kosch	2	800
268.	Nemes János	1	-	2	800	Kosch és Zichy	3	800
269.	Topor Petru a Vaszié	3	-	1	800	Wermescher	4	800
270.	Szabó Cs. István	-	800	2	800	Zichy	3	-
271.	Fekete András	-	-	1	800	Benesch	1	800
272.	özv.Mózes Klára	1	800	2	-	Zichy	3	800
273.	Vajda Péter	2	800	1	-	Zichy	3	800
274.	Szabó András B.	2	800	1	-	Zichy	3	800
275.	Szabó Sándor B.	-	800	1	800	Zichy	2	-
276.	Kádár István	-	800	2	800	Zichy és Nagy	3	-
277.	Demián József	-	800	1	800	Zichy	2	-
278.	Bereczki György	-	800	1	-	Wermescher	1	800
279.	Belegan Gheorghe	2	-	1	-	Zichy	3	-
280.	Bálint Bálint	1	-	-	800	Zichy	1	800
281.	Mező P. Miklós	1	800	1	800	Zichy és Kosch	3	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
282.	id. Molnár András	2	800	1	-	Wermescher és Nagy	3	800
283.	Tăbăran Ileana	2	800	-	800	Zichy	3	-
284.	Gólya Klára	1	-	-	800	Zichy	1	800
285.	Fekete Pál	2	800	1	-	Zichy	3	800
286.	Fekete Mihály	2	-	1	-	Zichy	3	-
287.	Keresztúri Mihály	3	800	-	800	Zichy	4	-
288.	Menyhárt Lőrinc	-	-	1	-	Zichy	1	-
289.	Szakács János	3	-	-	800	Zichy	3	800
290.	ifj. Boer Mihai	3	-	-	800	Zichy	3	800
291.	Katyi István	2	-	-	800	Zichy	2	800
292.	Tăbăran Vasile	3	-	-	800	Zichy	3	800
293.	Németh Mária	1	-	-	800	Wermescher	1	800
294.	Mócsi József az Eleké	2	-	1	-	Wermescher	3	-
295.	Szabó Cs. Ferencz	3	-	-	800	Wermescher	3	800
296.	Sütő Lajos	3	-	-	800	Wermescher	3	800
297.	Mócsi Ferenc	-	-	2	-	Benesch, Schmidt és Zichy	2	-
298.	Cáp József	-	-	1	-	Zichy	1	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
299.	Radu Martin	-	-	-	800	Zichy	-	800
300.	Oltean János	2	-	-	800	Zichy	2	800
301.	Bács Mihály	3	-	-	800	Wermescher	3	800
302.	Lăcătuș Petru B.	2	800	-	800	Zichy	3	-
303.	Antal Mihály R.	-	800	-	800	Zichy	1	-
304.	Bereczki Elek	1	800	-	800	Zichy	2	-
305.	Újlaki József	2	-	-	800	Zichy	2	800
306.	Szabó Cs. József	2	800	2	800	Zichy	5	-
307.	Sütő János	-	-	1	-	Benesch	1	-
308.	Sütő Sándor	-	-	1	800	Kosch és Zichy	1	800
309.	Darabont Sándor	3	-	-	800	Kosch	3	800
310.	Dărbăban Petru	-	-	1	-	Kosch	1	-
311.	Cîmpian Katalin	2	800	-	800	Schmidt	3	-
312.	Bíró Sándor	1	800	3	-	Schmidt	4	800
313.	Dărbăban Vasile	1	-	2	800	Kosch és Nagy	3	800
314.	Dărbăban Vasile	1	800	3	800	Kosch	5	-
315.	Pataki Benedek	1	-	1	800	Nagy és Schmidt	2	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
316.	Bálint Sándor	1	800	1	800	Wermescher és Zichy	3	-
317.	Molnár József	1	-	2	-	Wermescher és Nagy	3	-
318.	Mócsi András	-	-	2	-	Wermescher és Schmidt	2	-
319.	Mócsi József	3	-	2	-	Wermescher és Nagy	5	-
320.	Veres Miklós	-	-	2	-	Wermescher	2	-
321.	Radu Francisc	1	800	2	800	Wermescher	4	-
322.	Bálint György	2	-	1	-	Zichy	3	-
323.	Berekméri József	-	800	2	-	Wermescher és Nagy	2	800
324.	Nagy János	1	-	2	800	Wermescher	3	800
325.	Mókás József az Andrásé	2	-	1	800	Wermescher	3	800
326.	Tăbăran Nicolae	1	800	2	-	Wermescher és Zichy	3	800
327.	Sütő Ilona	2	-	-	800	Zichy	3	800
328.	Bogáti János	1	-	1	-	Wermescher	2	-
329.	Kolcsár Mihály	3	-	-	800	Schmidt	3	800

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
330.	Farkas János	1	-	1	-	Nagy	2	-
331.	Demeter István	1	-	1	800	Zichy	1	800
332.	Muresán Péter	2	800	1	800	Wermescher és Schmidt	4	-
333.	Demián Sándor	2	-	2	-	Wermescher	4	-
334.	Kira Todor	1	800	2	-	Benesch	3	800
335.	Moldovan Petru	1	800	2	800	Wermescher	4	-
336.	Sántha Kelemen	3	-	1	-	Wermescher	4	-
337.	Szabadi András	2	800	1	800	Wermescher	4	-
338.	Kolcsár József	1	-	1	-	Benesch	2	-
339.	Pataki Mihály	3	-	1	-	Schmidt	4	-
340.	Gál József	2	800	1	-	Wermescher	3	800
341.	Nagy Cs. József	-	-	-	800	Zichy	-	800
342.	Takács István	2	-	1	800	Wermescher és Zichy	3	800
343.	Oltean Péter	2	-	2	-	Kosch és Schmidt	4	-
344.	Bereczki Ferenc	1	-	1	800	Kosch	2	800
345.	Szabó B. Mihály	2	800	-	800	Nagy	3	-
346.	Maier Ioan	-	800	-	800	Nagy	1	-
347.	Gál József	2	800	-	800	Kosch	3	-

Sor- szám	Birtokos	Birtok nagysága a törvény alkalmazása előtt		Mekkora területet kapott		Kiéből	Birtok nagysága a törvény alkalmazása után	
		hold	nöl	hold	nöl		hold	nöl
348.	Nemes Anna	2	800	-	800	Benesch	3	-
349.	Sántha Gyula	2	800	-	800	Zichy	3	-
350.	Topor Vasile	1	-	-	800	Zichy	1	800
351.	Sütő József	2	-	-	800	Zichy	2	800
352.	id. Mózsi József	1	800	-	800	Zichy	2	-
353.	özv. Felei Mária	-	-	-	800	Zichy	-	800
354.	Tóti János	-	-	-	800	Zichy	-	800
355.	Román állam részére farm	-	-	200	-	Wermescher	-	-
356.	Román állam részére állategészségügyi farm	-	-	5	-	Zichy	-	-
357.	Polgármesteri Hivatal	-	-	1	-	Zichy	-	-
358.	Állami tartalék	-	-	12	-	Zichy	-	-

A ZICHY BIRTOKBÓL KIOSZTOTT HÁZHELYEK TULAJDONOSAINAK NÉVSORA

Sorszám	Házhelyhez jutó tulajdonos	Házhely nagysága nöl-ben
1.	Savina Petru	300
2.	Bereczki János	300
3.	Oltean Sándor	300
4.	Oltean János	300
5.	Takács Sándor	300
6.	Gál Sándor	300
7.	Dărăban Mihai	300
8.	Butiurca Alexandru	300
9.	Bărăban Ana	300
10.	Menyhárt Ferenc	300
11.	Cătană Augustin	300
12.	id. Cătană Augustin	300
13.	Szakács József	300
14.	Radu R. Mihail	300
15.	Felei József az Erzsébeté	300
16.	Csóka Victor	300
17.	Demián József	300
18.	Boier Mihai	300
19.	Szász Ferenc	300
20.	Butiurca Alexandru	300
21.	Barabás Sándor	300

Sorszám	Házhelyhez jutó tulajdonos	Házhely nagysága nöl-ben
22.	Uleşan Mihai	300
23.	Uleşan Alexandru	300
24.	Sántha Kelemen	300
25.	Tăbăran Alexandru	300
26.	Pap János	300
27.	Fărăgău Iuliu	300
28.	Dărbăban Petru	300
29.	Boros János	300
30.	Gólya József	300
31.	Szakács István	300
32.	ifj. Veres János	300
33.	ifj. Dicui János	300
34.	Butiurca Péter	300
35.	Topor Vasile	300
36.	Sántha Sándor	300
37.	Sütő Sándor	300
38.	Dărbăban Vasile	300
39.	Szabó Cs. István	300
40.	Majláth Sándor	300
41.	Rostás János	300
42.	Rostás Viktor	300
43.	Butean János	300
44.	Butean Lajos	300

Sorszám	Házhelyhez jutó tulajdonos	Házhely nagysága nöl-ben
45.	Szabó György	300
46.	Vecserdi Miklós	300
47.	Bálint Balázs	300
48.	Takács István	300
49.	Septerean Alexandru	300
50.	Kolcsár József	300
51.	Ceteraş Remus	300
52.	Bőjte Anna	300
53.	Dodiță Theodor	300
54.	Vlad Zaharie	300
55.	Márton Dénes	300
56.	Szakács András	300
57.	Szabó József, a Balázsé	300
58.	Dézi György	300
59.	Antal Mihai	300
60.	Dukát József	300
61.	Antal Ádám	300
62.	Székely András	300
63.	Bálint Sándor	300
64.	Dénes Lajos	300
65.	Felei Lőrincz	300
66.	Felei György	300
67.	Réti János	300

Sorszám	Házhelyhez jutó tulajdonos	Házhely nagysága nöl-ben
68.	Sütő János	300
69.	Veres Miklós	300
70.	Mező P. István	300
71.	Topor Alexandru	300
72.	Görög János	300
73.	Antal György	150
74.	Antal Samu	150
75.	Berki József M.	150
76.	Lukács Samu	150
77.	Berki József	150
78.	Berki János	150
79.	Bombi György	150
80.	Cáp József özvegye	150
81.	Sántha Samu	150
82.	Káló József	150
83.	Zsiga Ferenc	150
84.	Izsák Gyula	150
85.	Sztán György	150
86.	Bombi József	150
87.	Demeter József	150
88.	Majláth József	150
89.	Dadi József	150
90.	Ötvös Mihály	150

Sorszám	Házhelyhez jutó tulajdonos	Házhely nagysága nöl-ben
91.	Borşan Ioan	150
92.	Boné Sándor	150
93.	Nistor Sándor	150
94.	özv. Fülöp Ferenc	150
95.	Bejan Grigore	150
96.	özv. Ringel Sándor	150
97.	Boné Gergely	150
98.	Polgármesteri Hivatal	1600
99.	Községi Kultúrotthon	400

KOLLEKTÍV GAZDASÁG MUNKAEREJÉNEK ALAKULÁSA

Munkaerő	Év					
	1965			1988		
	Össz.	Ebből		Össz.	Ebből	
		F.	N.		F.	N.
Összlélekszám december 31.-én	2139	1012	1127	1721	844	877
Kollektív gazdaságban dolgozók	1180	589	591	469	169	300

**A KOLLEKTÍV GAZDASÁG BEVETETT TERÜLETEINEK ÉS TERMÉSHOZAMÁNAK
ALAKULÁSA 1965-BEN**

Szántóföldi növénytermesztés	Művelt terület ha-ban		Betakarított terület ha-ban	Hektárhozam kg-ban	
	terv	elért		terv	elért
szemes gabona összesen	866	833	833	-	-
ebből: búza és rozs	500	463	463	1.700	2.002
őszi árpa	66	66	66	1.900	2.040
zab	20	24	24	1.250	1.054
szemes kukorica	280	280	280	3.138	2.324
cukorrépa	210	210	210	20.000	28.316
krumpli	90	90	90	15.500	9.144
zöldség összesen	20	20	20	-	17.612

**A KOLLEKTÍV GAZDASÁG BEVETETT TERÜLETEINEK ÉS TERMÉSHOZAMAINAK
ALAKULÁSA 1980-BAN**

Szántóföldi növénytermesztés	Művelt terület ha-ban		Betakarított terület ha-ban	Hektárhozam kg-ban	
	terv	elért		terv	elért
szemes gabona összesen	963	965	965	-	-
ebből: búza és rozs	515	517	517	3.300	3.000
őszi árpa	100	100	100	3.300	3.710
zab	7	7	7	-	1.571
szemes kukorica	341	341	341	3.400	1.900
cukorrépa	170	120	120	16.500	31.276
burgonya	100	100	100	34.000	15.120
zöldség összesen	120	105	105	11.333	3.133

**A KOLLEKTÍV GAZDASÁG BEVETETT TERÜLETEINEK ÉS TERMÉSHOZAMÁNAK
ALAKULÁSA 1988-BAN**

Szántóföldi növénytermesztés	Művelt terület ha-ban		Betakarított terület ha-ban	Hektárhozam kg-ban	
	terv	elért		terv	elért
szemes gabona összesen	870	850	850	-	-
ebből: búza és rozs	410	410	410	5.712	3.117
őszi árpa	100	100	100	6.130	2.220
zab	30	30	30	3.660	3.066
szemes kukorica	355	330	330	6.541	1.712
cukorrépa	140	125	125	45.000	25.456
krumpli	120	85	85	31.000	9.347
zöldség összesen	110	105	105	15.290	11.480

**LAKOSSÁG KORCSOPORTONKÉNTI MEGOSZTLÁSA AZ 1870-ES NÉPSZÁMLÁLÁS
ADATAI SZERINT**

Korcsopott	Összesen	Ebből		Százalékarány korcsopottonként
		férfi	nő	
0-10 évesek	457	211	246	26,52
11-20 évesek	390	189	201	22,63
21-30 évesek	266	129	137	14,43
31-40 évesek	270	135	135	15,67
41-50 évesek	178	100	78	10,33
51-60 évesek	99	55	45	5,74
61-70 évesek	31	16	15	1,79
71-80 évesek	15	10	5	0,08
81-90 évesek	2	1	1	-
91-100 évesek	-	-	-	-
100 év felett	8	5	3	0,04
Összesen	1716	851	865	-

A LAKOSSÁG KORCSOPORTOK ÉS NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁSA 1966-BAN

Korcsoportok	Férfi	Nő	Összesen
0-4 évesek	68	72	140
5-9 évesek	101	84	185
10-14 évesek	108	88	196
15-19 évesek	84	85	169
20-24 évesek	90	83	173
25-29 évesek	85	75	160
30-34 évesek	92	75	167
35-39 évesek	99	76	175
40-44 évesek	78	86	164
45-49 évesek	51	71	122
50-54 évesek	53	47	100
55-59 évesek	55	56	111
60-64 évesek	53	69	122
65 év felett	75	123	198
Nem nyilatkozott	-	1	1
Összesen	1092	1091	2183

A LAKOSSÁG KORCSOPORTOK ÉS NEMEK SZERINTI MEGOSZTLÁSA 1988-BAN

Korcsoportok	Férfi	Nő	Összesen
0-4 évesek	31	36	67
5-9 évesek	52	50	102
10-14 évesek	73	64	137
15-19 évesek	87	79	166
20-24 évesek	78	55	133
25-29 évesek	53	15	68
30-34 évesek	43	53	96
35-39 évesek	44	43	87
40-44 évesek	55	45	100
45-49 évesek	51	66	117
50-54 évesek	51	57	108
55-59 évesek	68	65	133
60-64 évesek	58	71	129
65-69 évesek	61	58	119
70-74 évesek	27	28	55
75-79 évesek	21	34	55
80-84 évesek	11	15	26
85-89 évesek	3	8	11
90 év felett	-	2	2

A LAKOSSÁG MEGOSZLÁSA FOGLALKOZÁS SZERINT 1900-BAN

	kereső	eltartott
Össznépesség 1790	993	797
Mezőgazdaság és kertészet	911	690
Östermelés egyéb ágai	1	1
Bányászat, kohászat	-	-
Ipar	24	47
Kereskedelem és hitel	5	6
Közlekedés	-	-
Közzszologálat és szabad foglalkozás	11	32
Véderő	1	-
Napszámos	-	-
Házi cseléd	29	6
Egyéb és ismeretlen foglalkozás	11	15

1900-BAN A TULAJDONKÉPPENI IPAR FŐ CSOPORTJAI EGYES IPARÁGAK SZERINT

A helységben iparúzó 1900-ban	
Kovács	6
Egyéb fémipari ág	2
Cipész és csizmadia	5
Molnár	3
Kőműves	1
Egyéb építőipari ág	1
Vendéglátóipar	6

A LAKOSSÁG MEGOSZLÁSA FOGLALKOZÁS SZERINT 1910-BEN

Össznépesség: 1729	kereső	eltartott
	682	1047
Mezőgazdaság és kertészet	584	935
Östermelés egyéb ágai	-	-
Bányászat, kohászat	-	-
Ipar	24	41
Kereskedelem és hitel	5	10
Közlekedés	-	-
Közzszologálat és szabad foglalkozás	13	19
Véderő	1	-
Napszámos	30	30
Házi cseléd	18	3
Egyéb és ismeretlen foglalkozás	6	9

1910-BEN MŰKÖDÖTT A HELYSÉGBEN

Kovács	3
Gépgyártó (szerelő, javító)	2
Asztalos	2
Timár	1
Cipész és csizmadia	4
Egyéb bőripari ág	1
Mészáros	1
Molnár	3
Kőműves	3
Ács	1
Vendéglátóipari	3
Szabó	1
Iparral mellékesen foglalkozó	14

Fő tisztelendő Püspök úr!

„Ercse Mihály a vásárhelyi reformáta ecclesia rectori állomásába promoteáltatott, a mesteri állomás megüresedett, az állást meghirdették, próbára csak a fülpesi mester Kerendi János jött, ki után Ercse Miklós tett próbát, a kitűzött határidő letelvén, mivel csak ketten jelentek meg, kéri a püspök urat, hogy az üresedést hirdessék meg a szémszodos Maros székben is.

- mihez képest megtaláltatott a görgényi és magyarrégeni mester Szabó István, kik közül az utóbbi közszeretetet nyert és a jelenlevőktől ünnepélyes szertartással üdvözöltetett, a következő megyei gyűlésen meghatározzák, hogy az újabb próbára kitűzött határidő leteltével az esperes úr rendes választásra utat engedjen;

- miután senki próbára nem jött, nov. 7.-én az esperes személyesen jött az ekléziába, a választást megnyitotta és a néphez beszédet mondott miszerint az öregek elmellőzésével az ürességbe jött állomás csakis képezdékből tölthetnek be, mint akit a tractus stipendiumán formáltattak;

- mihez képest az elámított nép feltett céljatok magát elzárva tekintvén és felbosszankodva azon, hogy az udvari tisztek törekvései sikerére felerbuváltatott udvari cigányoknak retirálása, minden ellenmondás mellett az esperes által megállíttatott, s a helybéli pap által éppen az egyik udvari tisztt neveztetett ki hitvivőnek, kibe a nép a legkisebb bizalmát sem helyezte, részint visszavevék, részint elkedvetlenedve, magát vala határozta, hogy a képezdiek közül Kerendit válassza, részint pedig a felajánlott Ercse Miklóstra szavazzon; így aztán történt az, hogy a sokadalomba Vásárhelyre szándékozók útjukat követve a választásra meg nem jelentek, részt nem vettek, s a feltódult cigányok csoportjai által a kiharancsolt Ercse Miklós 59 votummal megválasztván mesternek kijelentett nagy méltatlansággal a választási joggal bíró számos község prejudiciumára;

• miokból könyörgünk alázatosan a főtisztelendő püspök úrnak, hogy az erőszakos választás megsemmisítésével az általános választó közönség jogát gyakorolhassa, a cigányok kirekesztésével törvényes választás eszközölhessék; 85-ön írnak a püspöknek, tiltakozván a törvénytelen és szokatlan eljárás ellen; a mestert el nem fogadják mert gyenge kompetenciájú ember, az eklézsia terheinek hordozásához elégtelen, tekintélye igénytelen.”

A fenti, 1858. november 18.-án keltezett levélre a Főtisztelendő Püspök Úr az alábbi választ küldi:

„...az okirat hitelességét van oka kétségbe vonni, az esperes felvilágosította a mesteri választásról és semmi sem utal arra, hogy ezt meg kéne semmisíteni; ezért utasítja az eklézsiát, fogadja el a kinevezést, a mester pedig igyekezzék a nép szeretetét megnyerni.”

A VAJDASZENTIVÁNYI REFORMÁTUS ISKOLA TANSZEMÉLYZETE

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
1.	Bányai János	1729-1739	
2.	Bölkényi János	1739-?	
3.	Diószegi Mihály	1759-1763	
4.	Csemintzki Ferencz	1763-?	
5.	Péterfalvi József	1771-?	
6.	Jánosi Ferencz	1783-?	
7.	Nagy István	1789-?	
8.	Sófalvi István	1803-?	
9.	Demeter Sámuel	1830-1841	
10.	Ercse Mihály	1841-1858	
11.	Ercse Miklós	1858-1895	
12.	Benő Lajos	1920-1923	igazgató
13.	Schrambek Ilona	1922-1923	
14.	Adorjáni Jenő	1923-1930	igazgató
15.	Széll Jakabné	1923-1924	igazgató
16.	Herzi István	1925-1926	
17.	Kocsis István	1930-1939	igazgató
18.	Márkos Irén	1932-1933	
19.	Szatmári Margit	1939-1940	

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
20.	Böjte Zoltán	1940-1941	
21.	Antalfi Ferenc	1941-1942	igazgató
22.	Rád Gyula	1944-1945	
23.	Szabó József	1945-1946	
24.	Szabó Károly	1946-1948	igazgató
25.	Lette Rozália	1946-1948	
26.	Jánosi Jolán	1947-1948	
27.	Rend Imre	1947-1948	

AZ ÁLLAMI MAGYAR TANNYELVŰ ISKOLÁBAN SZOLGÁLÓ TANSZEMÉLYZET

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
1.	Felméri Sándor	1896-1905	igazgató
2.	Csekme Gyula	1905-1910	
3.	Nagy Dénes	1906-1912	igazgató
4.	Nagy Dénesné	1906-1921	
5.	Barta Géza	1910-1916	

GÖRÖG KATOLIKUS ISKOLA TANÍTÓI

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
1.	Ștefan Duma	1871-?	
2.	Ioan Cătană	1876-?	
3.	Ioan Moldovan	1880-?	
4.	Ioan Borda	1886-?	
5.	Petru Tătaru	1890-1896	
6.	Ioan Tîrnoveanu	1900-1906	

A ROMÁN TANNYELVŰ ÁLLAMI ISKOLA TANÍTÓI

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
1.	Nagy Dénes	1918-1922	
2.	Kelemen Miklós	1920-1926	igazgató
3.	Sara Amalia	1923-1925	
4.	Moldovan Ileana	1930-1931	
5.	Guran Dumitru	1932-1940	igazgató
6.	Sergiu Marandici	1945-1948	igazgató
7.	Partenie Kozma	1945-1946	

TANSZEMÉLYZET 1948 UTÁN

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
1.	Lette Rozália	1948-1962	
2.	Rend Imre	1948-1949	
3.	Pataki Jolán	1948-1962	
4.	Szabó Károly	1948-1953	igazgató
5.	Sergiu Marandici	1948-1949	
6.	Xenia Marandici	1948-1949	
7.	Réthy (Nagy) Gabriella	1948-1983	
8.	Bodoni Mihály	1949-1950	
9.	Kovács Magdolna	1950-1951	
10.	Ioan Timuş	1950-1951	
11.	Lakatos (Bíró) Erzsébet	1953-1986	
12.	Benkő Erzsébet	1953-1954	
13.	Vasile Pescăruş	1953-1954	
14.	Camil Pescăruş	1953-1954	
15.	Kurcsi Balázs	1953-1954	
16.	Szép Mihály	1953-1954	igazgató
17.	Adorján Lajos	1953-1954	
18.	Újfalvi Sándor	1953-1961	igazgató 1955-től
19.	Nagy Eszter	1953-1958	
20.	Nagy Jenő	1953-1984	

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
21.	Márkos Poli	1954-1956	
22.	Szőke Anna	1954-1983	
23.	Panga Ștefan	1954-1957	
24.	Palcu Ioan	1954-1955	
25.	Újfalvi Ilona	1954-1961	
26.	Matei Crucița	1955-1960	
27.	Bencze Anna	1955-1964	
28.	Felei Sándor	1954-1987	igazgató 1954/1955-ben
29.	Floarea Frîncu	1957-1958	
30.	Felei Rozália	1957-1976	
31.	Luca Vasile	1958-1985	
32.	Gál Katalin	1960-1963	
33.	Szabó Mária	1961-1962	
34.	Demeter Pál	1961-1973	igazgató 1961/1962-ben
35.	Lakó Ákos	1962-1989	
36.	Tóth Jenő	1962-1973	igazgató 1962-1972
37.	Oltean Iulia	1962-1987	
38.	Samu István	1963-1970	
39.	Nagy Irén	1963-1964	
40.	Ana Nădășan	1963-1966	
41.	Bíró József	1963-1989	
42.	Illichmann Margareta	1963-1964	
43.	Harach Maria	1964-1965	

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
44.	Popa Ileana	1964-1966	
45.	Elena Dan	1964-1965	
46.	Aron Berța	1964-1968	
47.	Mihail Suci	1965-1966	
48.	Ana Lucia Pătră	1965-1966	
49.	Múzsai József	1965-1966	
50.	Viorica Man	1965-1966	
51.	Alexandru Savina	1966-1970	
52.	Maria Piștănilă	1966-1967	
53.	Lakó Éva	1966-1967	
54.	Ana Moldovan	1966-1967	
55.	Mócsi Mária	1966-1967	
56.	Maria Toncean	1966-1967	
57.	Molnár Erzsébet	1966-1967	
58.	Felicia Grama	1966-1967	
59.	Nagy Csaba	1967-1989	igazgató 1972-1980
60.	Maria Rădulescu	1967-1968	
61.	Dorina Vultur	1967-1968	
62.	Nagy Katalin	1967-1989	
63.	Tóth Irén	1967-1973	
64.	Molnár Emilia	1967-1968	
65.	Ștefan Neda	1968-1969	
66.	Maria Anghel	1968-1969	

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
67.	Doina Borotea	1968-1969	
68.	Kósa Emilia	1968-1969	
69.	Adrian Precup	1969-1974	
70.	Barta Zoltán	1969-1989	igazgató 1981-1989
71.	Cîmpian Alexandru	1969-1989	
72.	Floare Silvia	1970-1973	
73.	Szalma Borbála	1973-1981	
74.	Ilişca Ormenişan	1974-1975	
75.	Úrbán Ildikó	1974-1977	
76.	Persida Paşca	1974-1975	
77.	Silvia Fărcaş	1975-1989	
78.	Kónya Ildikó	1976-1977	
79.	Luca Magdalena	1977-1978	
80.	Kádár Attila	1977-1989	igazgató 1980-1981
81.	Kiszner Erzsébet	1977-1980	
82.	Emilia Malos	1978-1980	
83.	Kiss Mária	1979-1989	
84.	Eger Emese	1979-1980	
85.	Berki Ilona	1979-1981	
86.	Varga Klára	1980-1982	
87.	Czegő György	1981-1989	
88.	Tróznér Erzsébet	1981-1982	
89.	Kiss Lilla	1981-1988	

Sorszám	Név	Szolgálati idő	Megjegyzés
90.	Simon Ferenc	1985-1988	
91.	Mészáros Enikő	1986-1989	
92.	Edith Mihail	1986-1988	
93.	Mădărașan Judith	1987-1988	
94.	Vajda Gyöngyi	1988-1989	
95.	Józsa Veselina	1988-1989	

Megjegyzendő, hogy a névsor nem tartalmazza az ovónőket, a tanügyi személyzet névsora 1989 nyarán készült és az 1990/1991-es tanévvel a tantestület megváltozott.

**LELKÉSZEKRŐL, TANÍTÓKRŐL, REFORMÁTUS VALLÁSÚAK LÉLEKSZÁMÁRÓL,
REFORMÁTUS ISKOLÁBA JÁRÓ TANULÓKRÓL SZÓLÓ KIMUTATÁS 1858-1904 KÖZÖTT**

Év	Lelkész neve	Tanító neve	Tankötelesek	Iskolába járók	Lélekszám
1858	Bod Sándor	Ercse Mihály	-	51	960
1859	„	„	-	44	970
1860	„	„	-	58	1045
1861	„	„	-	35	1065
1862	„	„	-	50	1045
1863	„	„	-	60	1094
1864	„	„	-	45	1096
1865	„	„	-	43	1096
1866	„	„	-	49	1069
1867	„	„	-	49	1073
1868	„	„	170	51	1073
1869	„	„	168	81	1048
1870	„	„	nincsenek adatok közölve		
1871	„	„	nincsenek adatok közölve		

Év	Lelkész	Tanító	Tanköteles	Tanuló	Más felekezetű	Felsőbb iskolás
1872	Bod Sándor	Ercse Miklós	196	120	2	-
1873	„	„	193	67	-	2
1874	„	„	183	94	8	2
1875	„	„	178	97	8	1
1876	„	„	174	89	6	1
1877	„	„	160	95	6	1
1878	„	„	167	84	8	1
1879	„	„	176	89	5	1
1880	„	„	188	94	4	1
1881	„	„	182	84	4	3
1882	„	„	177	83	9	3
1883	„	„	176	79	7	2
1884	„	„	182	78	9	2
1885	„	„	174	81	23	3
1886	„	„	175	76	10	4
1887	„	„	172	75	8	4
1888	„	„	174	81	14	3
1889	„	„	182	79	23	-
1890	„	„	191	92	-	-
1891	„	„	208	108	-	-
1892	„	„	224	109	-	-

Év	Lelkész	Tanító	Tanköteles	Tanuló	Más felekezetű	Felsőbb iskolás
1893	Bod Sándor	Ercse Miklós	223	113	-	-
1894	„	„	245	135	-	-
1895	Benedek Árpád	„	247	116	-	-
1896	„	Felméri Sándor	247	116	-	-
1897	„	„	244	131	-	-
1898	„	„	270	117	-	-
1898	„	„	nincsenek adatok közölve			
1900	„	„	268	143	-	-
1901	„	„	204	123	-	-
1902	„	„	242	160	-	-
1903	„	„	241	141	-	-
1904	„	„	251	139	-	-

**KIMUTATÁS A ROMÁN NEMZETISÉGŰ LELKÉSZEKRŐL, TANÍTÓKRÓL,
LÉLEKSZÁMRÓL, ISKOLÁBA JÁRÓKRÓL**

Év	Lelkész	Tanító	Lélekszám	Tanuló	Ebből	
					Fiú	Lány
1865	Petru Civaşiu	-	520	-	-	-
1871	?	Ştefan Duma	?	56	-	-
1876	?	Ioan Cătană	600	60	-	-
1880	?	Ioan Moldovan	617	57	-	-
1886	Petru Ceuşianu	Ioan Borda	606	100	-	-
1896	„	Petru Tătaru	626	95	45	50
1900	Ioan Cătană	Ioan Tîrnoveanu	637	130	-	-
1906	Demetriu Fărcaş	„	563	85	-	-

Megjegyzés:

- a kimutatás nem ír össze tanköteleseket
- az iskolába járók nemenkénti megoszlását csak egyszer tünteti fel
- a lélekszámról feltüntetett adatokról nem lehet biztosan tudni, hogy azok csak a görög-katolikus felekezetűeket, vagy az ortodoxokat is magukba foglalják; 1906-ban az 563 román nemzetiségű személyből 536-an görög katolikusok, 27-en pedig ortodox vallásúak
- 1906-ban a román anyanyelvű oktatás megszűnt.

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
I. Vajdaszentivány és környéke természeti-földrajzi leírása	8
II. Vajdaszentivány helynevei	14
1. A falu belterületének helynevei	15
2. Vajdaszentivány határnevei	16
III. Vajdaszentivány története az évszázadok során	21
1. Régészeti leletek a település helyén	21
2. A falu nevével kapcsolatos írásos emlékek	23
3. Íratlan emlékek	26
4. Az első írásos emléktől a fejedelemség kezdetéig (1332-1542)	26
5. A helység szolgáló emberei	32
6. Vajdaszentivány a fejedelemség korában	34
7. Jobbágysors Vajdaszentiványon	38
8. Vajdaszentivány a Rákóczi-féle szabadságharctól 1848-ig	42
9. Paraszti társadalom	44
10. Az 1848-1849-es szabadságharc	56
11. Vajdaszentivány 1849-1918 között	50
12. A két világháború között	71
13. A második világháború áldozatai	76
14. „Új világban”	80
IV. A népesség alakulása napjainkig	94
1. A lélekszám alakulása	94
2. Nemek szerinti megoszlás	98
3. Korosztály szerinti megoszlás	98
4. Nemzetiség szerinti megoszlás	100
5. Felekezet szerinti megoszlás	102
6. Családi állapot szerinti megoszlás	103
7. Foglalkozás szerinti megoszlás	103
V. Közigazgatási hovatartozás	106
VI. Népoktatás Vajdaszentiványon	107
1. Az iskola intézménye	107
2. Az iskola épülete	110
3. Az iskola felszerelése	111
4. Az oktató-nevelő munka	114
5. Tantárgyak és tankönyvek	115
6. Pedagógusok	117

7. Iskolalátogatás	119
8. Az oktatás hatékonysága	124
VII. Adatok a Vajdaszentiványi egyházak történetéből	129
1. A református egyház	130
2. Az ortodox és görög katolikus egyház	136
VIII. Rövidítések	138
IX. Jegyzetek	138
Melléklet (1 – 23)	I - LXXXI

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

A könyv szerkesztője: Brugos Sándor

Lektorálta: Dr. Szabó Miklós

Korrektúra: Buzogány Edit

Nyomdai előkészítés: Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A szerkesztőség postacíme:

4150 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87

Telefon/fax: 00-40-66-212703, 095-816600

e-mail: erdelyi_gondolat@sigmasoft.ro

ISBN 973-9269-72-9

Készült az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Nyomdájában,

Székelyudvarhelyen

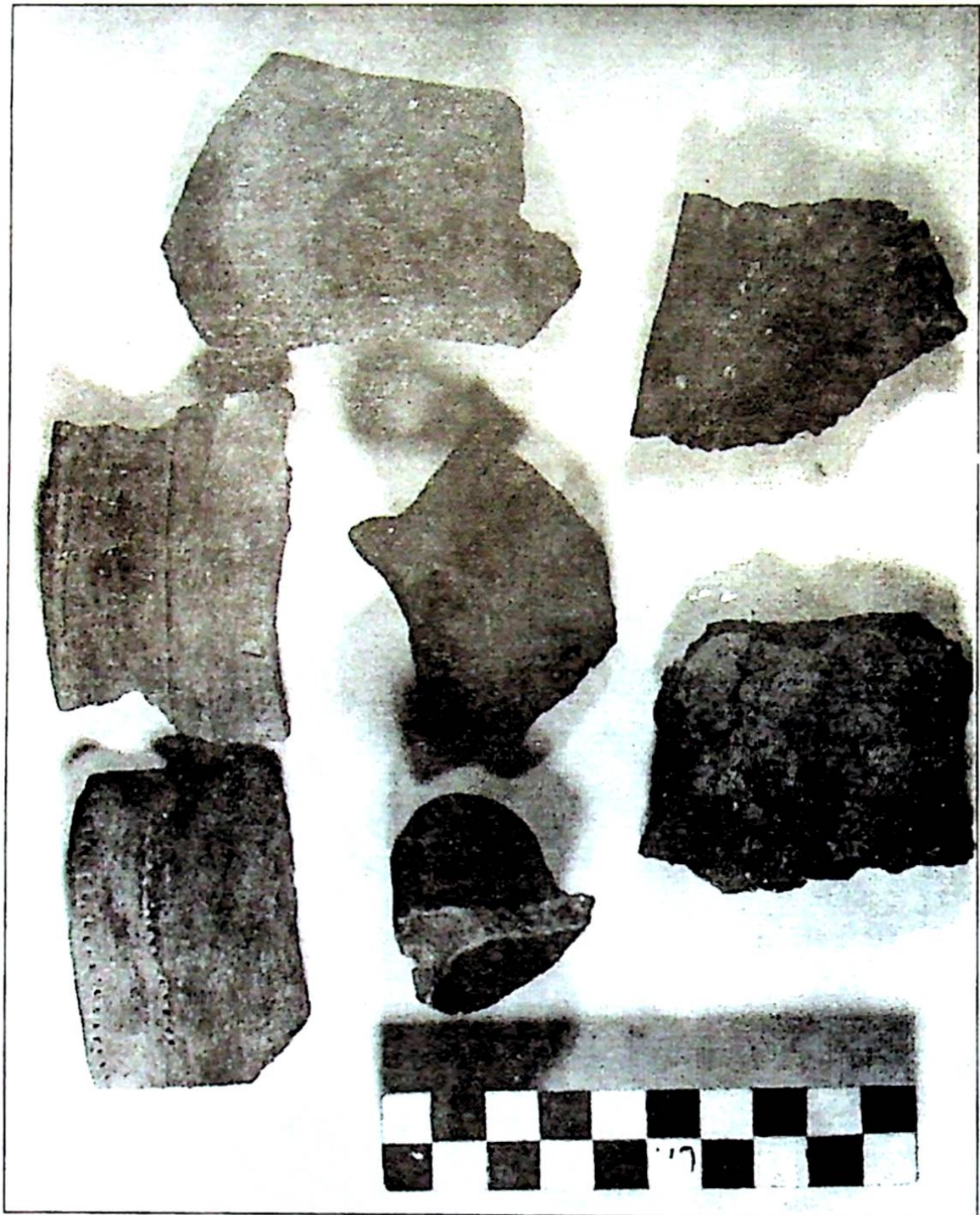
Felelős vezető: Beke Sándor igazgató

Bronzkori kerámia

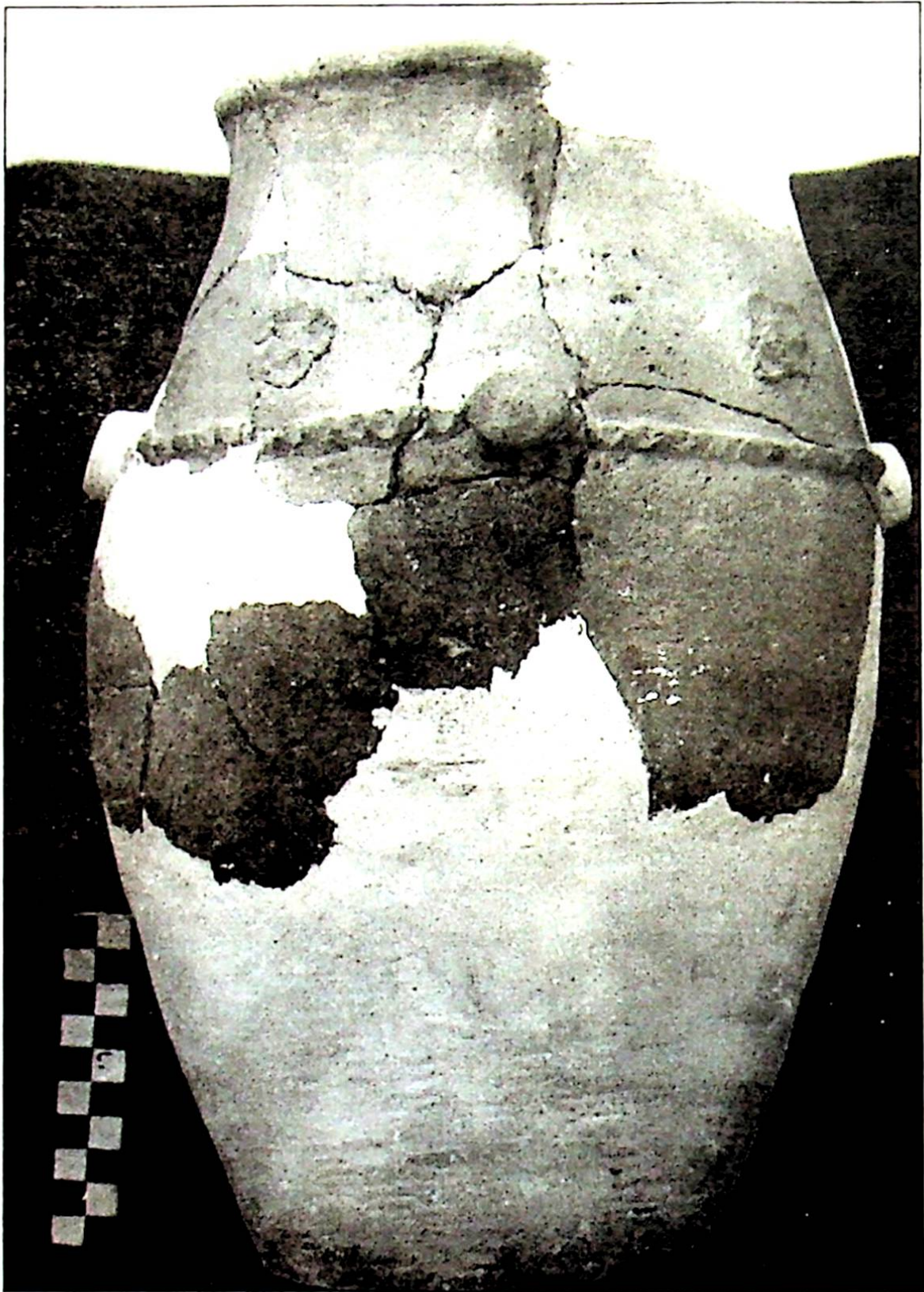
Wittenbergi kultúra

„Noua cultură”

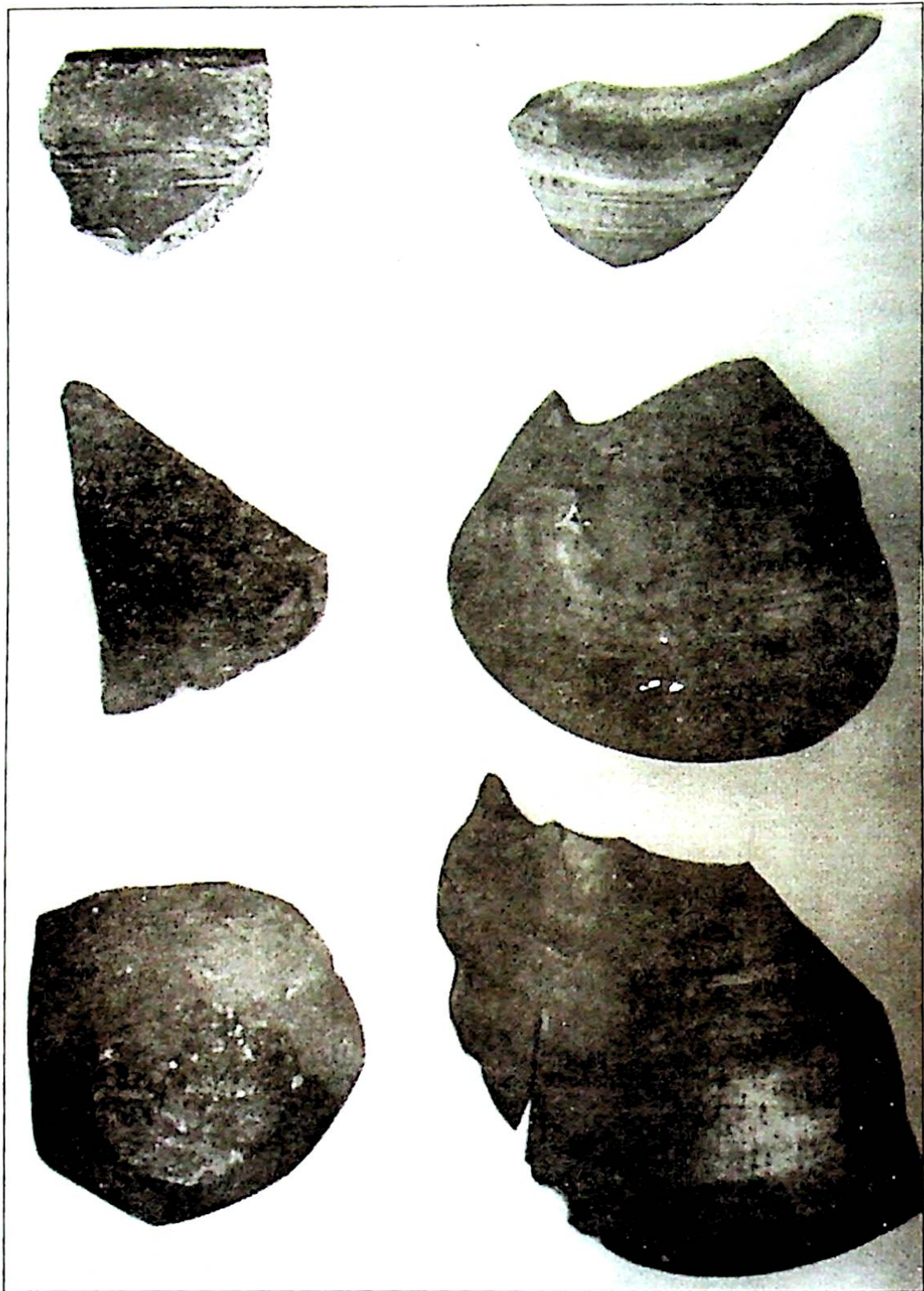
Dák edények

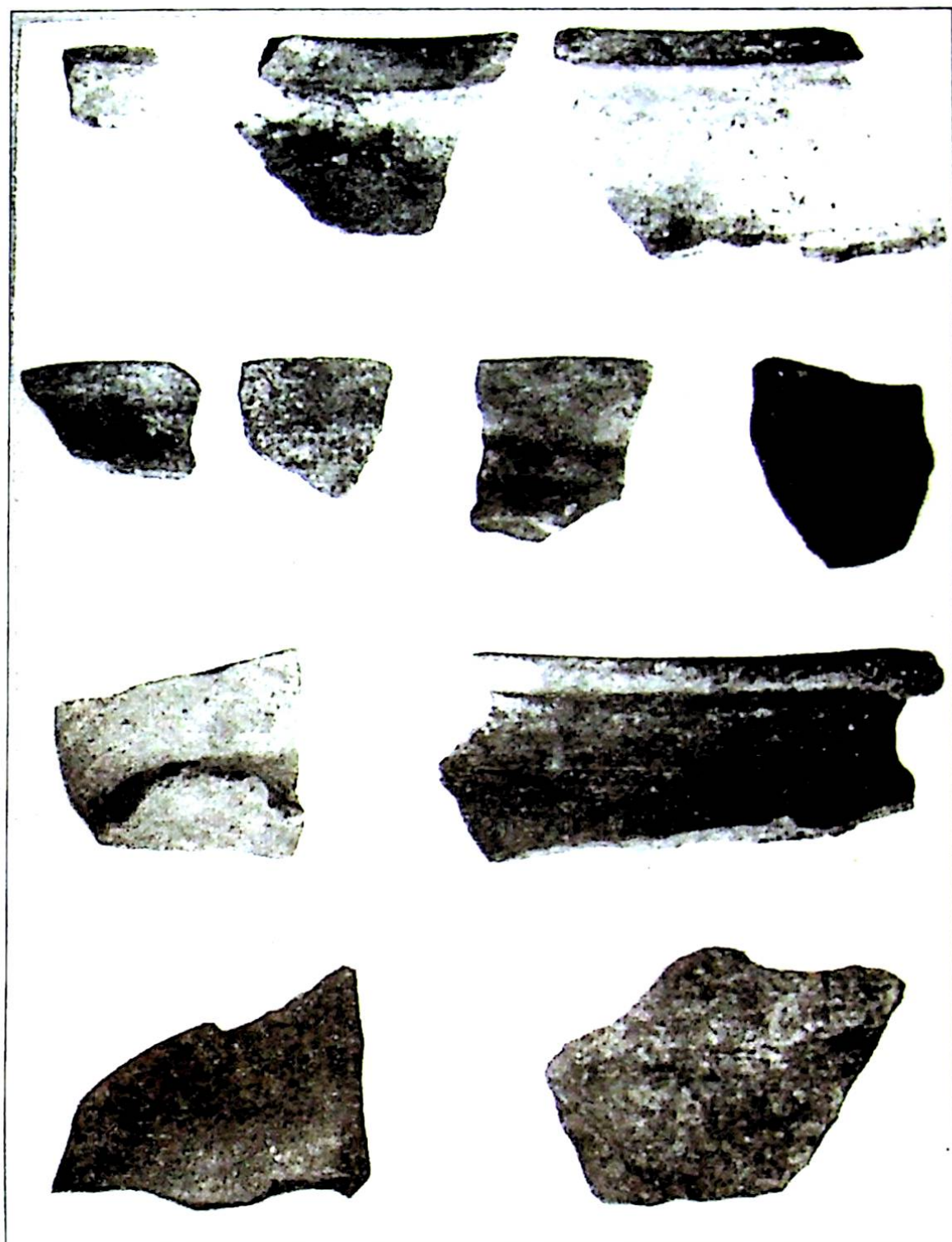
Dák fazéktöredék

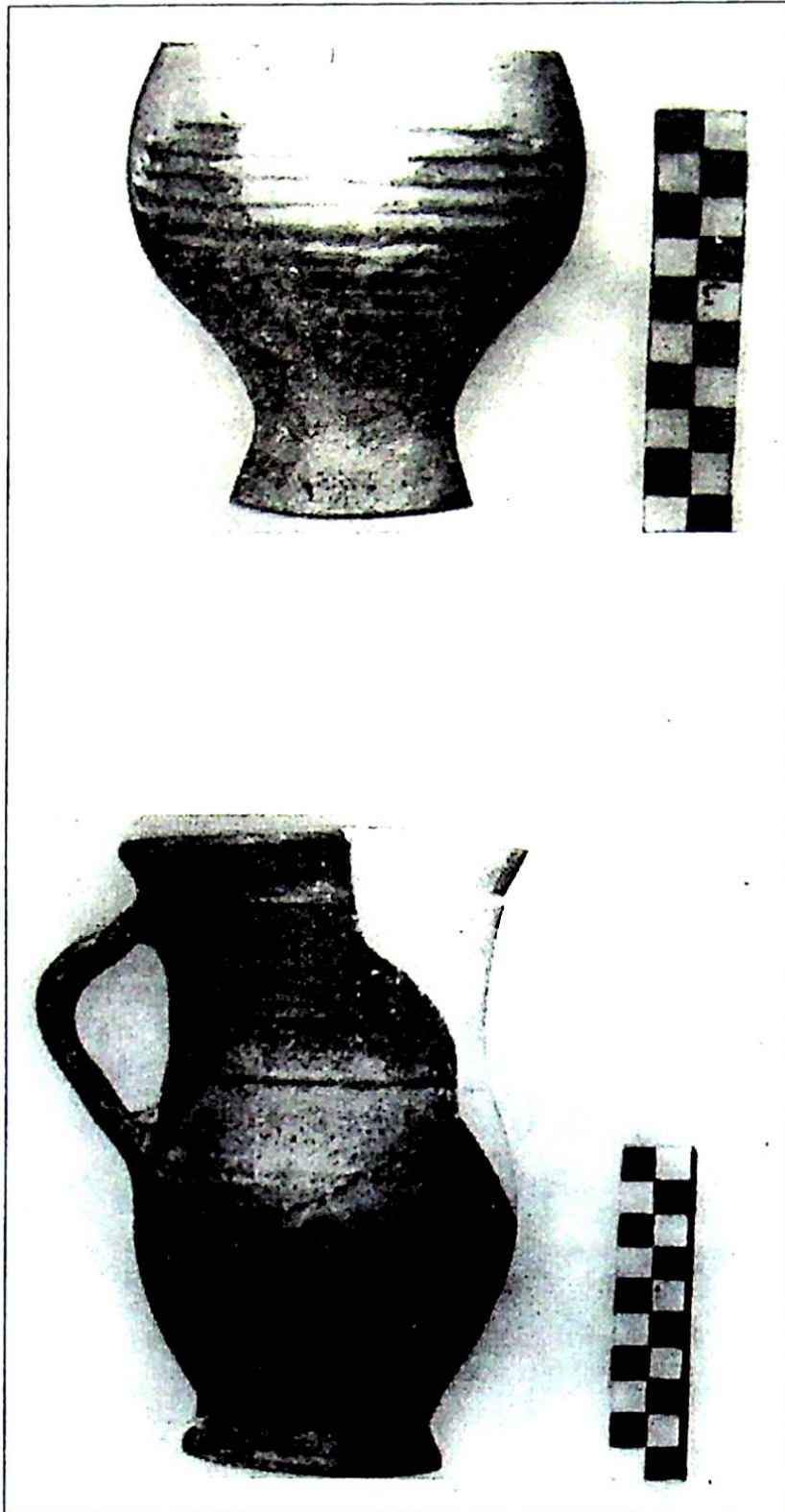
Római as (előlapja fenn, hátlapja lenn)
Antonius Pius korából (138-161)

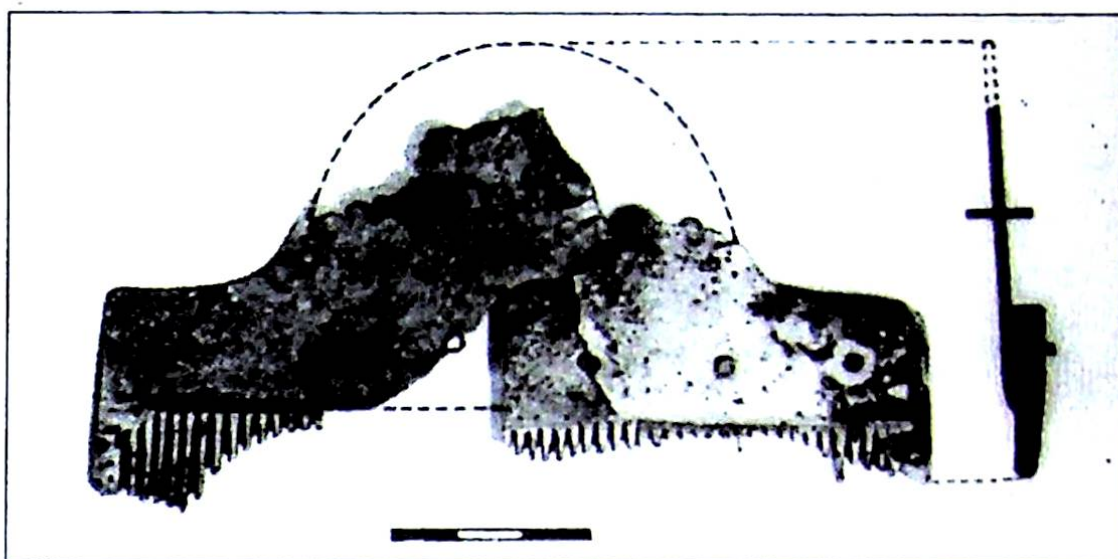
Marosszentanna - Cserneakov kultúra

Marosszentanna - Cserneakov kultúra

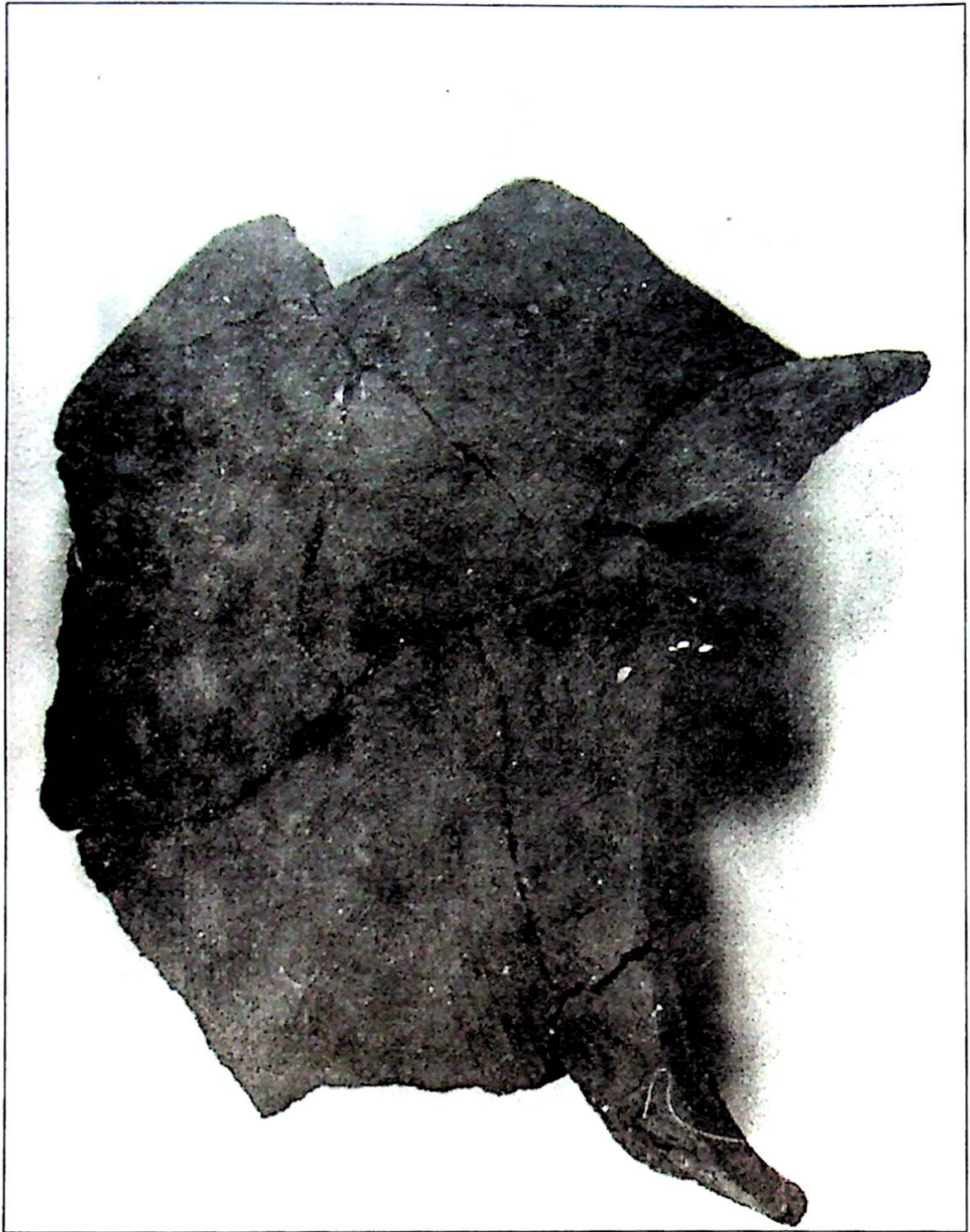
Marosszentanna - Cserneakov kultúra

Gót eredetű, összecsukható csontfésű

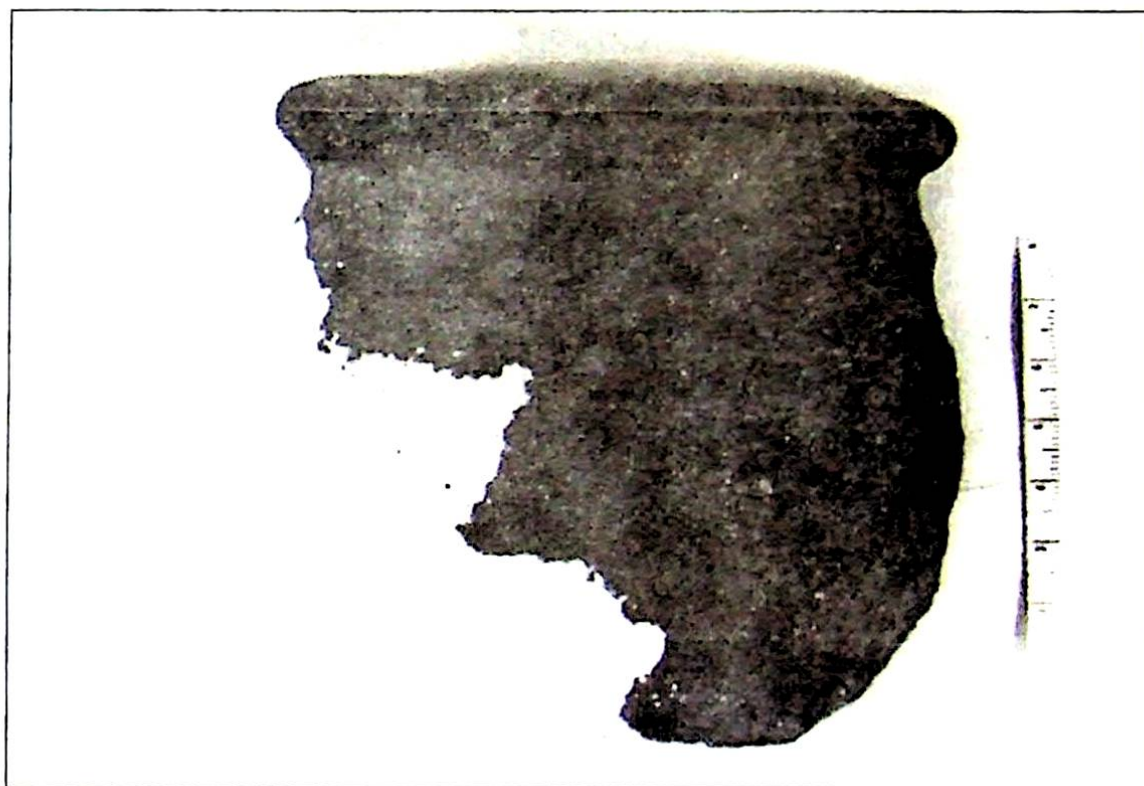
Honfoglaláskori sarkantyú

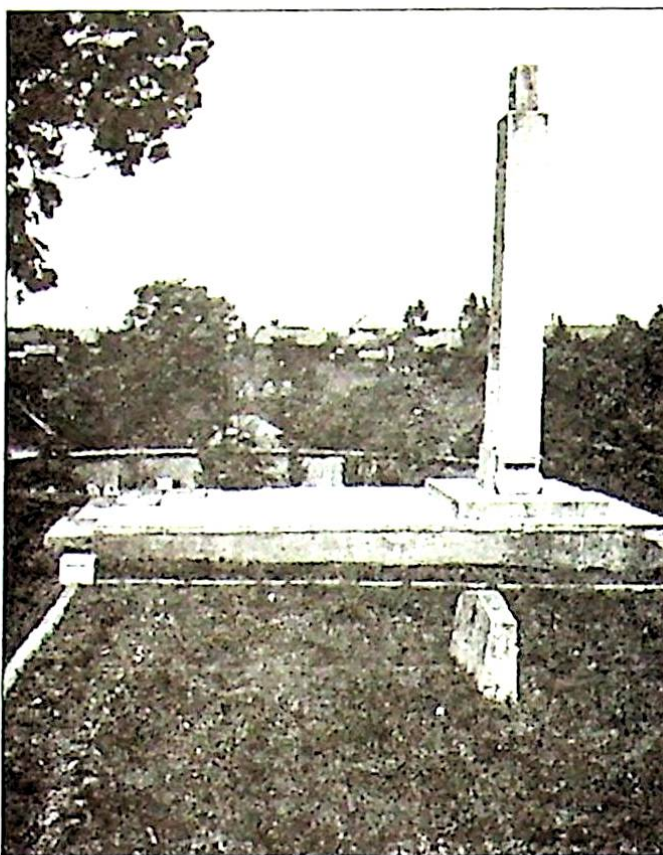
Honfoglaláskori kerámia töredék

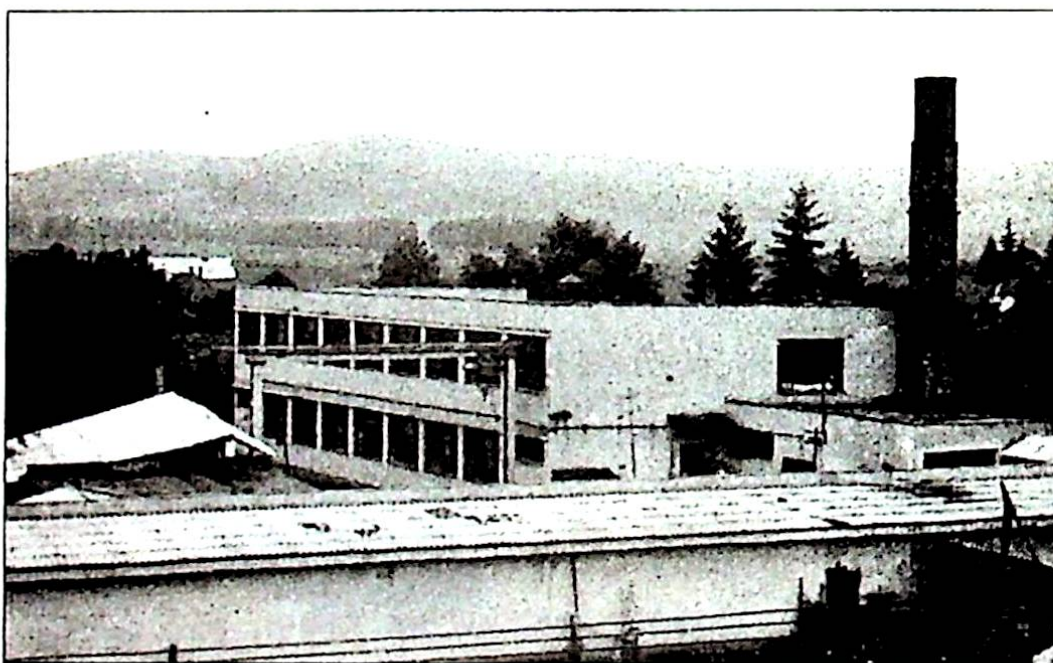
Honfoglaláskori kerámia töredék

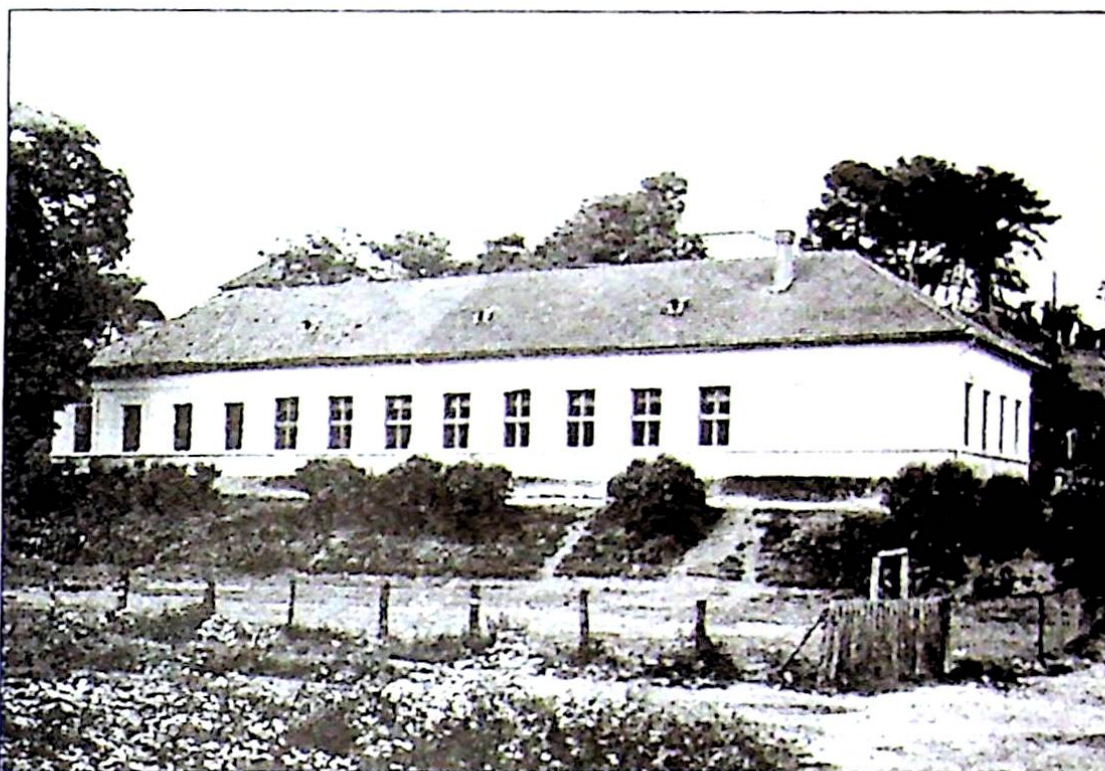
Honfoglaláskori kerámia töredék

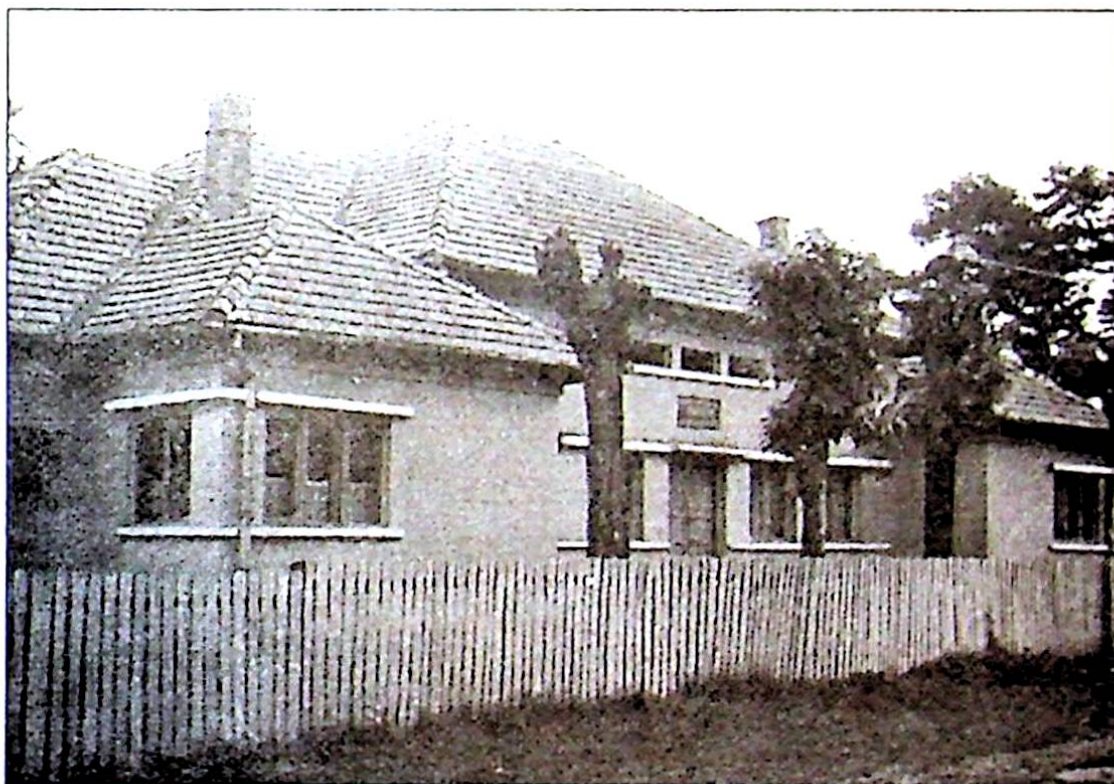
Szovjet katonák emlékműve

Cipőgyár (I.P.P.)

Milleniumi iskola 1896-ból

Református iskola (jelenleg óvoda) 1937-1938-ból

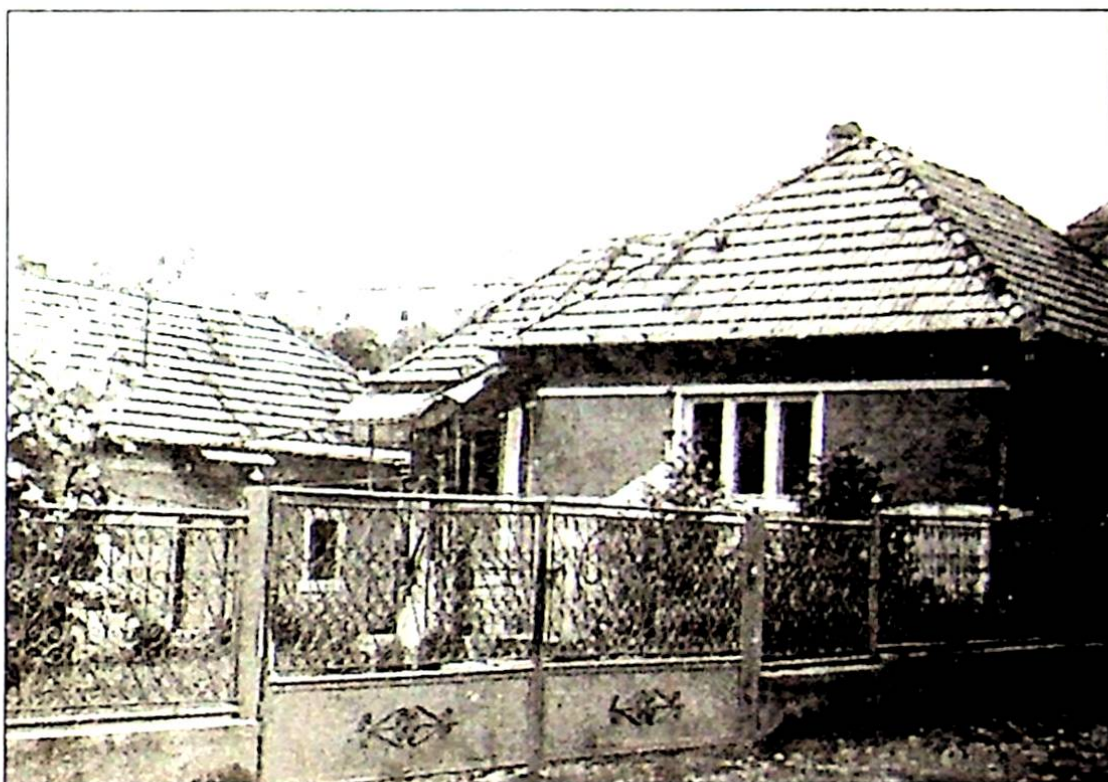
Új iskola 1966-1967-ből

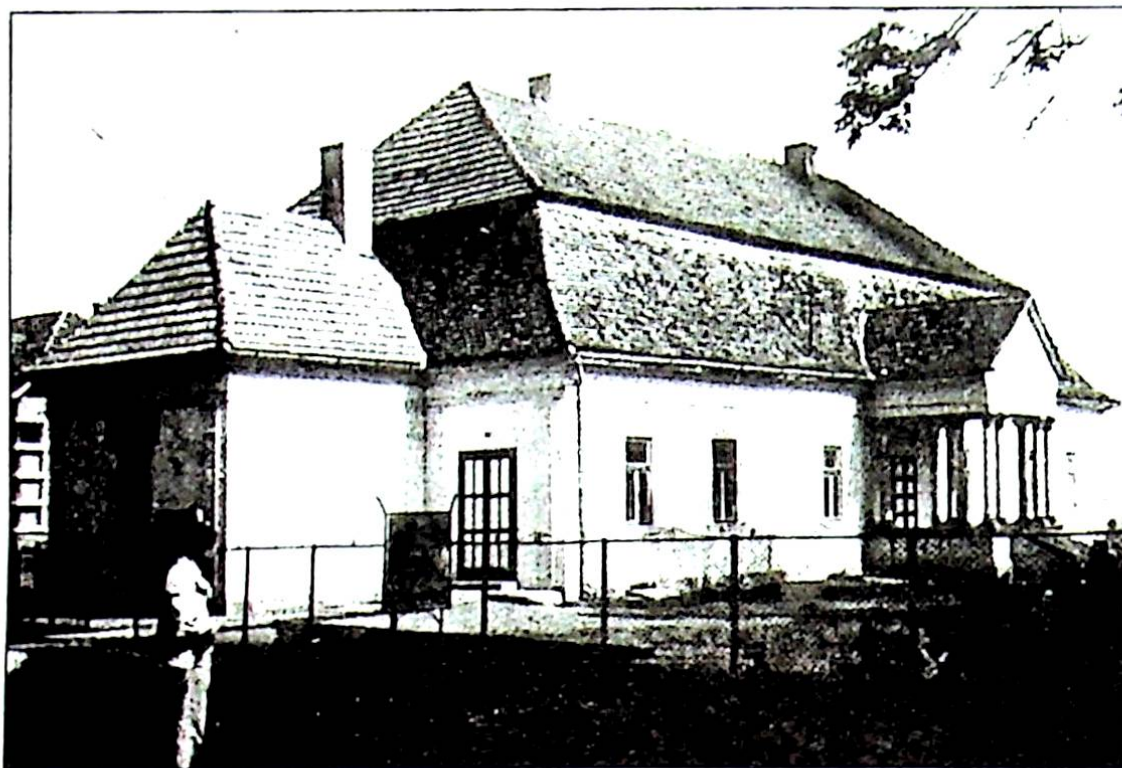
Görög katolikus iskola 1860-ból, ma lebontva

Nádfedeles ház a XIX. századból

Új ház az 1960-as évekből

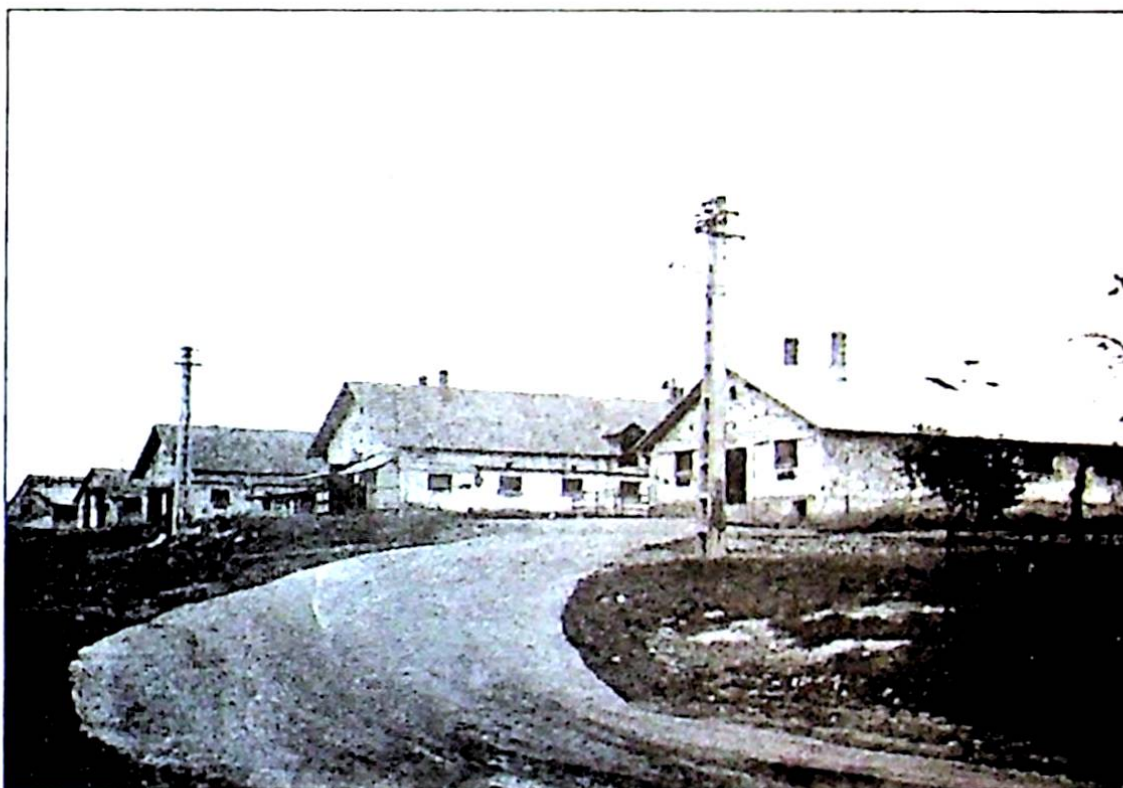
A „Pipázó” - épült a XVIII. században

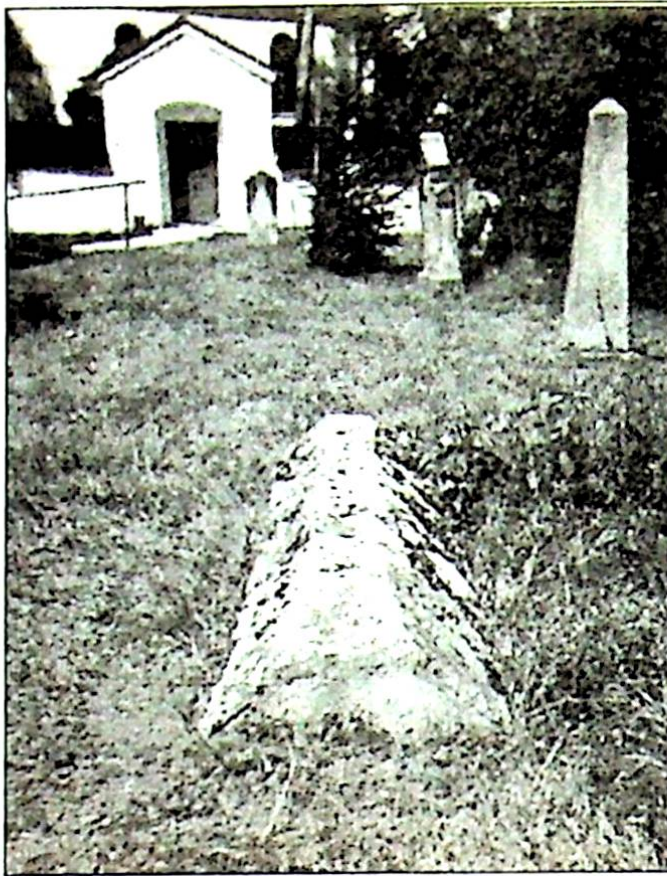
Tömbház az 1980-as évekből

Polgármesteri Hivatal az 1980-as évekből

A kollektív gazdaság istállóí

A református templom cínterme

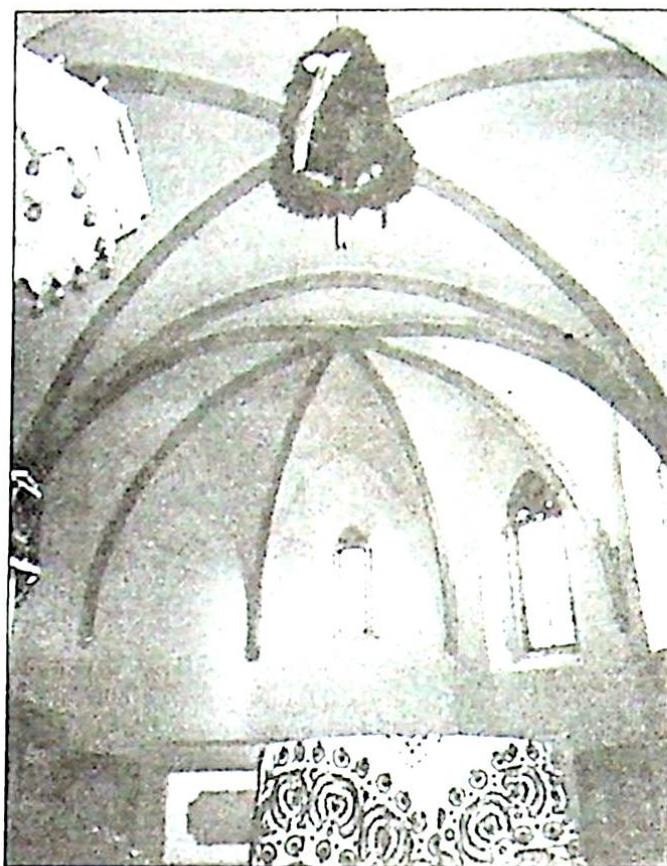
A református templom cínterme

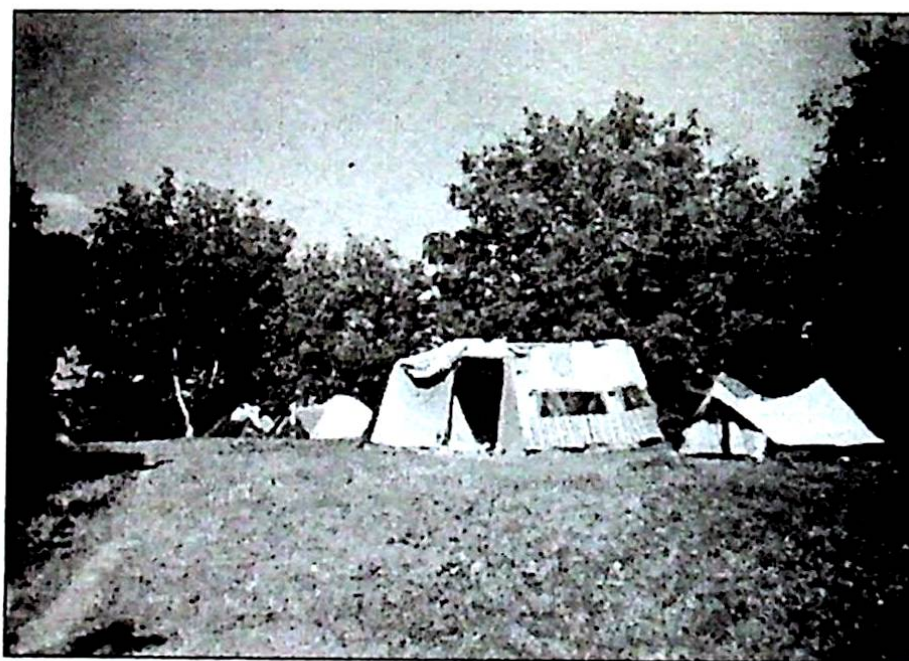
Bod Sándor, református lelkész sírja a cínteremben

A református templom gótikus külseje

A református templom gótikus szentélye

Hagyományőrző táborozók

M. E. OD

SANDOR

születelkes

1817 - 1898